

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2023 · JÚLIUS–AUGUSZTUS ■

XXXII. ÉVFOLYAM, 2023. JÚLIUS-AUGUSZTUS

T A R T A L O M

BAROKK

- 4 **FAJT ANITA** ■
4 Elsüllyedt barokk irodalmunk (előszó)
8 Lúd a hattyúk között (tanulmány)
- 11 **DANIEL KLESCH** ■
Méltóságos „Szépreményű” uram! (fordította: Márton László, Surinás Olga)
- 26 **FAJT ANITA** ■
A Költő és az Ékes
- 29 **CHRISTOPH KLESCH** ■
lakodalmi verse, 1676 (fordította: Márton László)
- 34 **JOHANN CHRISTOPH PLANCKENAUER** ■
Jesus Amor meus crucifixus!; Szerelmem, Jézus megfeszítve! (fordította: Márton László)
- 40 **FAJT ANITA** ■
Párhuzamos irodalmak
- 42 **ŠTEFAN PILÁRIK** ■
Magyarország panaszja; Hangos siralomének a rossz és szörnyűséges hírek felett
(versek Szász Pál fordításában)
- 46 **FÖRKÖLI GÁBOR** ■
Színpadiasság, emblematika és meggyőzés
– a kortárs költészet találkozása a barokkal (tanulmány)
- 64 **ANTONIO VIVALDI** ■
Tavaszi; Nyári; Őszi; Tél (versek Cseh Zoltán fordításában)
- 66 **PRAY GYÖRGY** ■
Válogatás a szerző verseiből (versek)
- 73 **HEGEDŰS VERA** ■
A nő a gyártási osztályról; Mint egy kupola; Sekélytenger; A gyűrű helye (novellák)
- 82 **VARGA IMRE** ■
Álomidő (vers)
- 84 **PETŐ PÉTER** ■
Olyan gyönyörű ez a szöveg, hogy csak pucéran olvasom (regényrészlet)
- 95 **GAŽIK VIKTÓRIA** ■
Tükröződő égbolt (vers)
- 96 **NAGY GABRIELLA** ■
Elviszlek Amerikába (regényrészlet)

- 102 **PETŐCZ ANDRÁS**
Éjszakai időszámítás; Konzerv; A házmester okoskodik (versek)
- 104 **NAGY GERZSON**
Call me Tom (regényrészlet)
- 108 **PAYER IMRE**
Jimmy Conway a bárpultnál figyel; Kísértet beszéd;
Halottak allélján; Itt és most (versek)
- 110 **KOVÁCS BÁLINT**
Vágták volna le (regényrészlet)
- 113 **BOZSIK PÉTER**
Mennyiségmámor (vers)
- 116 **LIPCSEY EMŐKE**
Miserere nobis (novella)
- 127 **BORDÁS MÁTÉ**
Színusz, három- és négyszög; Halkan; Gyöngy (elhibázott) (versek)
- 129 **TAMÁS DÉNES**
Találkozás (novella)
- 136 **RÁDAY ZSÓFIA**
Ártéri zsoltár; Nyersanyagok (versek)
- 138 **GERVAI ANDRÁS**
Amikor az én átjáróház (*Molnár Gál Péter: Coming out*) (kritika)
- 149 **POP LARA**
A test archiválása (*Vida Gergely: Mellékalak*) (kritika)
- 153 **MIKOLY ZOLTÁN**
Egy szálnalmas háború története (*Alex Capus: Idő kérdése*) (kritika)
- 157 **MOHAI V. LAJOS**
A versalkotás (és versolvasás) lehetőségeiről (*Kőríz Imre: poeta.doc*) (kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:

Ágoston Attila (koordinátor)

oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál

palka.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia

szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia

toth.czifra.julia@gmail.com

Tóth Ramona Mirtill

toth.ramona.mirtill@gmail.com

Rácz Ágnes Éda

raczagneseda@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:

Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,

Keserü József,

Németh Zoltán,

Hizsnyai Zoltán,

Rédey Zoltán

Szerkesztőség:

KALLIGRAM, spol. s r. o.

P. O. Box: 223

Staromestská 6/D

SK-810 00 Bratislava 1

Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint

a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská

pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlače;

Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava

214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:

ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap

(Realizované s finančnou podporou

Fondu na podporu kultúry národnostných

menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

**KULT
MINOR** **nka**

Kiadja a Kalligram Polgári

Társulás/OZ Kalligram, Hlavná

/ Fő utca 37/19, SK-929 01

Dunajská Streda / Dunaszerdahely

[jCO:42291810] és a Pesti Kalligram

Kft., 1094 Budapest, Tüzoltó u. 8. sz.

fél em. 2. Adószám: 12241273-2-43

Nyomda / Tlaciareň: Colortoys Bt., Győr.

Példányszám/Náklad: 500 db/ks

Ára / Cena: 700 Ft / 3 EUR.

Magyarországon terjeszti

a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.

és a regionális részvénnytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap

10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

BAROKK

Elsüllyedt barokk irodalmunk

A magyar olvasóközönség a 17. század gazdag hazai irodalmának általában csak egy nagyon szűk szeletét ismeri. Iskolai tanulmányaink alatt szinte csak Zrínyi Mikós eposza kapcsán szerzünk valamifajta ismereteket a korról, pedig az ekkor született művek formagazdagságukkal és nyelvi találmányukkal sok izgalmat rejtenek. Tudták ezt 20. századi íróink, költőink is. Weöres Sándor a *Három veréb hat szemmel* antológiájának barokk blokkjával, Esterházy Péter teljes szövegüniverzumával, de (nyelvileg) különösen Csokonai Lili és szövege megalkotásával nyúlt vissza ehhez a századhoz. Ez a gazdagság a mai napig izgatja íróinkat, elég – csak hogy néhány nevet említsek – Parti Nagy Lajosra, Darvasi Lászlóra, Kovács András Ferencre, Márton Lászlóra, illetve Esterházy frissebb szövegeire (*Egyszerű történet vessző száz oldal*) gondolnunk. Magyar nyelvű szövegeinknek közvetlen környezetét jelentik az ugyanebben a korban és közegben készülő német és szlovák (valójában ekkor még biblikus cseh) nyelvű, de magyar identitású szerzőktől származó művek sokasága, hiszen a soknemzetiségű koraujkori Ma-

gyar Királyság és Erdélyi Fejedelemség területén párhuzamosan születtek magyar, német és szlovák nyelvű irodalmi munkák. Ezeknek létezéséről sokszor az irodalommal foglalkozó szakembereknek sincs tudomásuk, nemhogy a szélesebb olvasóközönség tagjainak. Jelen összeállítással az volt a célunk, hogy ezekre a magyarországi származású, főként német anyanyelvű szerzőkre és irodalmi tevékenységükre hívjuk fel a figyelmet – kitekintve kicsit a szlovák irodalomra is –, és szövegeiket magyarul is hozzáférhetővé tegyük. Az itt közölt versek, prózai fordítások kizárólag a jelen szám kedvéért készültek.

Német forrásaink a germanisztika és hungarológia határmezsgyéjén helyezkednek el, ez adja különlegességüket, de ez okozza mostoha sorsukat is. A 17. század a birodalmi német költésztörténet egy fontos korszaka volt, hiszen ekkor dolgozták ki egy újfajta verstan, a természetes nyelvi hangsúlyokhoz kötött, de az antik mintákat követő verselés szabályrendszerét. A költők ekkor fordították figyelmüket különösen nagy hangsúllyal és széles körben az anya-

A bevezetők és a fordítások a *Német barokk költőtársaságok magyar kapcsolatai és magyarországi tagjai* című pályázat keretében születtek. A 135322. számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a PD_20_„OTKA” Posztdoktori pályázati program finanszírozásában valósult meg.

nyelv kiművelésére, és ekkor lettek népszerűek a különböző, német nyelvre irányuló nyelvfilozófiai elméletek. A költői praxis fegyvertára, a poétikai alapvetések főként ugyanazok maradtak, mint a humanista korban, de a latin nyelvet egyre szélesebb körben váltotta fel a német. Az anyanyelvhez kapcsolódó munkálatok (a kor terminus technicusával élve a „Spracharbeit”) főként a különböző költőtársaságok köreiben belül zajlottak. A költőtársaságok (Sprachgesellschaften) a 17. században jöttek létre itáliai mintára, az elsőt, a *Gyümölcsöző Társaságot* (Fruchtbringende Gesellschaft) 1617-ben Lajos, anhalt-kötheni herceg alapította. A társulat kezdetben főként csak nemes tagokat vett fel köreibbe, később polgári származású irodalmárok is tagjai lehettek. Fő programjuk a nyelv közös ápolása és felderítése volt. Végül ez a társaság lett – vélhetően a nemesi eredetének hála – a legrangosabb, az egész német nyelvterületet felölelő, irodalmi nyilvánosságnak teret adó társulat, amely fontos szerepet játszott az egységes német kultúrnemzet-öntudat ápolásában. Munkájuk egyrészről azt jelentette, hogy dolgoztak a nyelvvél, nyelven, nyelvért, nemzeti nyelvű verset és prózát szereztek, a tisztaságán, nyelvtani helyességén munkálkodtak, bővítették a szókincset, megtisztították az idegen elemektől: másrészt azt is magába foglalta, hogy elmélkedtek a nyelv történetéről, eredetéről, szerepéről és misztikájáról is. Isten, nyelv, ember viszonyáról. A kor nyelvfilozófusai egyenesen azt gondolták, hogy Isten a teremtés titkait a nyelvbe, annak hangzóiba rejtette, és ha ezekhez közelebb kerülünk, a látens hangzásbeli összefüggéseket felfedezzük, magához a teremtés misztériumához férhetünk hozzá. Ezeknek a folyamatoknak a nyelvi patriotizmus is egyik motorja volt, a 17. század költői ugyanis úgy érezték, irodalmuk sok más európaival – az angolal, franciával, olasszal, spanyollal – szemben „le van maradva”, nem születtek meg azok az anyanyelvű regények, antik formába öntött versek, elméleti, grammatikai munkák, ame-

lyek máshol igen, pedig egy nemzet nagyságához nyelvének is nagyra kell válnia. A német nemzet – főként a harmincéves háború csapásaitól – sebeket szenvedett és felemelkedésre vár. Azzal, hogy magyarországi, főként az Alsó- és Felső-Magyarországon német nyelvi közegben született költők is részt váltak ebben a munkában, különleges konstelláció jött létre, hisz német anyanyelvüként ehhez a patriotizmushoz csatlakoznak, mindent ugyanakkor magyar identitással tették.

Az első szövegünk szerzője, Daniel Klesch ennek a korszaknak kétségtelenül a legfontosabb alakja. Személyisége, kalandos életútja, de írói ambíciói és termékenysége is kiemeli őt társai közül. Klesch Iglón (ma Spišská Nová Ves Szlovákiában), a Szepességben született feltehetően 1624-ben, német anyanyelvüként, és egy korban tipikus életutat járt be az 1670-es évekig: különböző felső- és alsó-magyarországi középfokú iskolák után német egyetemen tanult, készülve a lelkészi hivatalra. Tanulmányai után először Sopronban kapott tanítói állást, majd visszatért szűkebb hazájába, a Szepességbe, és itt lett lelkész. A nagy változást életében – és a korszak összes magyar protestáns lelkészének életében – az 1670-es évek hozták, amikor a Habsburg kormányzat egyre határozottabban lépett fel a protestáns hit képviselőivel szemben. Klesch is éles konfliktusba került, aminek végül héthónapi kassai fogság lett az eredménye, majd mindenét hátrahagyva német területekre kellett menekülnie. Ezek után a száműzöttek sanyarú sorsa várt rá, városról városra járt, támogatókat keresett, vándorprédikációkat tartott, évekig adományokon, az írásaiért kapott támogatásokból élt. Az itt közölt nyomtatvány ebben az egzisztenciálisan kitett helyzetben született. Klesch életének további folyását röviden leírni lehetetlen. Rengeteget írt, egyre szélsőségesebb vallásos gondolatokat fogalmazott meg a világ hamarosan bekövetkező végső eljövételéről, egyházában egyre margi-

nálisabb helyzetbe sodródott, barátai, kapcsolatai számára, úgy tűnik, személye egyre kényelmetlenebbé vált, de ő végig nagy energiákat mozgósítva képviselte gondolatait. Elszánt személyiségéről az is tanúskodik, hogy – most úgy tudjuk – ő volt az egyetlen magyarországi származású költő, aki elérte, hogy felvegye tagjai közé a legrangosabb német költőközösség, a Gyümölcsöző Társaság. A Philipp von Zesen vezette Németérezelmű Egyletben (Deutschgesinnte Genossenschaft) társalelnöki tisztet is viselt (Mit- oder Neben-Ertzschreinhalter), és a magyar kör különleges ereklyehordozójaként (absonderlicher Schreinhalter der ungarischen Kreise) hét további magyarországi származású tagot is beszervezett. Az itt közölt szöveg mindkét

költőtársasági életének kulcsszövege, és több funkciója is volt. Köszönetet mond benne Ágost, sachsen-weissenfelsi hercegnek azért, hogy elnökként felvette őt a Gyümölcsöző Társaságba, köszönti a herceg lányait házasságuk alkalmából, és az idősebb herceg egy fiát is felkéri Zesen társaságának tiszteletbeli vezetőjének. Fontos célok, és ezekhez kellő retorikai fegyvertárat is mozgósítania kellett. Klesch szövege számos elemében korának tipikus terméke, de sokszor nagyon formabontó is, humorral, ironiával, önironiával vonultatja fel barokk eszközeit. Az előszó prózai részeit Surinás Olga, versbetéteit Márton László fordította le számunkra. Hogy a mélységeit jobban fel tudjuk tárni, ezt egy külön kommentárral is bevezetjük majd.

A prózai nyitány után a líra kerül a középpontba, itt először eredetileg németül, majd zárásként biblikus cseh nyelven keletkezett költeményeket adunk közre, mindkét egységet egy-egy rövid kommentárral bevezetve. Elsőként Daniel Klesch öccse, Christoph nagy lélegzetvételű esküvői köszöntőjét, amelyben grandiózus barokk lakodalmi halvacsorát készíti a vendégsereknek (és olvasóknak). A költemény végére a hal szimbolikája is egyértelművé válik, és az is, hogy miért pont lakodalmi eledelnek készíti a szerző. A másik németül író hungarus szerzőnk Johann Christoph Planckenaue, aki költőként teljesen ismeretlen mind a német, mind a magyar kutatások számára, személyét alig, verseit pedig egyáltalán nem ismeri a magyar irodalomtörténet-írás, pedig a 17. század egyik legtehetségesebb magyarországi költőjét találtuk meg benne. A versek között utolsóként Štefan Pilárik alsó-magyarországi, Zólyom környékéről származó lelkész írásait közöljük Száz Pál fordításában. Pilárik biblikus cseh nyelven keletkezett verseinek különlegességét az adja, hogy szervesen illeszkednek a magyar költészeti hagyományba és számos, a kora újkori magyar irodalomban is népszerű toposzhoz, műfaji mintázathoz nyúlt bennük vissza, ahogy azt a kommentárban részletesebben is bemutatjuk majd. Bizonyos értelemben ezek a versek szorosabb viszonyt mutatnak a magyar nyelvű költészettel, mint a magyarországi német társaik. A nyelvek együttélését gyönyörűen példázza, hogy az Országos Széchényi Könyvtár alábbi verseket közlő Pilárik-kötete példányának (RMK II 1094) végébe, pont ahol a *Hlasyté vykřikováni pro zlé strašlivé noviny* (*Hangos siralomének a rossz és szörnyűséges hírek miatt*) is végződik, egy 17. századi kéz egy magyar verset jegyzett le.

Förköli Gábor cikke eredeti koncepciónk szerint kapcsolatot teremtett volna régi szövegeink és a kortárs szerzők világa között, hogy a barokk korszak szövegtermését ezzel is közelebb hozzuk az olvasók-

hoz. Förfköli végül emellett sokkal többet vitt véghez. A barokk korszakfogalom, a barokkhoz kapcsolódó régebbi és újabb irodalomtörténeti kutatások elméleti hátszágába is nyújt egy rövid, de annál felkészültebb betekintést. Történeti távlatokban is felvázolja, hogy íróink hogyan s miért tekintettek erre a korszakra úgy, ahogy, arra is figyelve, hogy a korszerű elméleti megfontolásoknak megfelelően elkülöníti a „történeti barokk”-ot az „örök barokk”-tól. A kortárs és közel kortárs szerzők szemléje során bevonja vizsgálódásaiba azokat a szerzőket, akik korszak iránti vonzódását korábban is tudtuk (Borbély Szilárd, Nemes Z. Márió), velük kapcsolatban is tud még új megfigyeléseket tenni, de olyan szerzőkre is ráirányítja a figyelmet, akiket nem vizsgáltak eddig ebből a szempontból (Szálínger Balázs, Tolnai Ottó, Tózsér Árpád). A kapcsolatokat nem redukálja pusztán stiláris egyezésekre, ugyanúgy figyel a motivikus utalásokra, poétikai programokra és a strukturális hasonlóságokra is. Az irodalmi barokk magyarországi kutatásának bemutatása számunkra most azért különösen fontos, mert plasztikusan ábrázolja koncepciónk kiinduló pontját: a számunkban közölt magyarországi német, ill. biblikus cseh versek nem illeszthetők be az eddigi hazai kutatói pozíciókba, hiszen ezek a barokk irodalomra az ellenreformáció irodalmaként tekintettek. Azt, hogy a magyar irodalomtörténeti szakma évtizedekkel ezelőtt hogyan olvasta a korszak szövegeit, azért is fontos látnunk, mivel ez a mai napig nagyban befolyásolja a látásmódunkat. Ennek tudatosításával talán egy lépéssel közelebb kerülhetünk a régi mintázatok újraírásához. Förfköli javaslatára pedig: „Az irodalomtörténet-írás [...] inspirálódhat abból, hogy milyen tudatosan, következetesen beszél a barokkról a kortárs magyar költészet.” ■■■

Lúd a hattyúk között

Daniel Klesch különleges alakja és formabontó szövegei mindig is izgatták az irodalomtörténet-írók fantáziáját. A 20. század elején a magyar germanista, Pukánszky Béla soraiból még némi indulatosság is kihallik, amikor róla ír: „[ő] a fékevesztett barokk fantázia táplálta misztikus rajongás áldozata”, illetve: „[a] barokk irodalmi társaságoknak panegyrikus költeményektől túlfűtött levegője a szegény, bujdosó prédikátorban hihetetlen önteltséget és nagyzási mániát ébresztett.” A szerző, aki többnyire saját története főhőse, olykor az események közepette dalra fakad, máskor libává változva gágog. Német költőelődjeit esetlenségével halálra nevelteti, majd rögtön helyükbe is lép. Azt talán a korhoz nem értőknek sem kell túlzottan magyaráznunk, hogy egy 17. századi prédikáció előszavában nem igen talál ilyesmit az ember.

Klesch prózája szöveglavinaként zúdul az emberre. A látszólag spontán elkalandozásokkal teli szöveg („Egy valami még eszembe jutott”), amely mindenféle, egymással obskúrus kapcsolatban álló libás történetet mesél el (egyikben még a pozsonyi vár híres díszkertjébe is eljutunk), egy minden mozzanatában tudatos és tudós, rafinált retorika mentén szőtt szövegtest. Természetesen az „elkalandozásoknál” sem spontaneitásról van szó, hanem a barokk kedvelt gondolatalakzatáról,

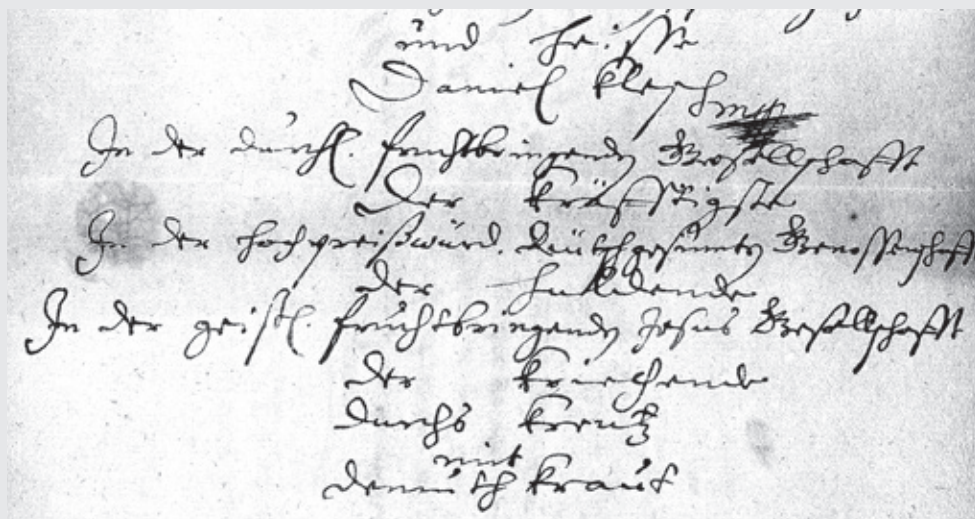
a *digressió*ról. Klesch egy ismert, Vergiliustól származó, a humanisták körében is népszerű mondásra (Anser inter Olores) épít, de számtalan elmés, tudós utalásával kihívások elé állítja értelmezőit. Ma is, de saját korában is: az elmeél ugyanis a kora újkorban fontos éke volt egy-egy szövegnek. Mindez tehát tulajdonképpen tipikus, ahogy a szöveg műfaja is, mivel ez elsősorban egy alkalmi üdvözlő és köszönetnyilvánító írás patrónusa, a hallei Ágost herceg lányainak kétszeres, közel egy időben tartott házasságára: 1676. június 18-án Szófia lánya Károly Vilmos anhalti herceggel, 1676. június 21-én Krisztina lánya Ágost Frigyes schleswig-holsteini herceggel, lübecki hercegérsekkel lépett frigyre. Az előszó egy prédikációszöveget vezet be, amelyet a lelkész 1676. május 3-án tartott Halléban, tehát még a főúri nász előtt, de minden bizonnal már a készülődések közepette. Sok vonásában ugyanakkor totálisan atipikus az előszó. Még ha humorral és öniróniával is, de mégiscsak önmagát állítja olykor az elbeszélés középpontjába. Az, hogy egy ilyen hagyományos műfajban a humor eszközével él, az is szövegalkotói bátorságra vall. Nagyon személyes ez a szöveg abban is, hogy az egyik fő problémáját is érinti benne: menekültként, mindenét hátrahagyva most magyarként kell megállnia helyét a német költők köreiben. Nem ismeretlen ez a poétikai világ számára,

hiszen ebben képződött, de nem szabad el-
felejtetni, mégiscsak idegen: egy magyar lúd
a német hattuyúk között.

Az előszó Klesch egy nyelvművelő társa-
ságbeli felvételének fontos dokumentuma is,
a címzettje Ágost, sachsen-weißenfelsi her-
ceg, a *Gyümölcsöző Társaság* akkori vezető-
je, funkciója pedig az is volt, hogy köszöne-
tét és háláját fejezze ki emiatt. Klesch itt már
csak utal felvételekor kapott társaság-nevére
és szimbólumaira, más forrásokból ugyanak-
kor többet tudunk hallei tartózkodásáról és
arról, hogy mikor is nyerte el a költőtársasá-
gi tagságot. 1676 tavaszán-nyarán az akkor
városról városra járó, támogatást és kapcsola-
tokat kereső, menekült lelkész több hóna-
pig is Halléban élt a herceg anyagi támogatá-
sát élvezve. Többször is lehetőséget kapott ar-
ra, hogy a városban prédikációt tartson, hár-
mat ezek közül még ekkor ki is nyomtattak
ugyanitt. A hercegi család egyes tagjaival sze-
mélyesen is találkozott. 1676. május 5-én kelt
az a verses levele, ahol egy kegyes-ékes költe-
ményben méltatja Ágost herceget és kéri tag-
felvételét a Gyümölcsöző Társaságba. A le-
vél hátlapján a herceg titkára már ugyanezen
a napon fel is jegyzi a magyar költő társaság-

nevét (a Legerősebb, Der Kräftigste), szim-
bólumát (havasi törpefenyő, „Carpathisch
Krumpholtz”) és jelmondatát (belső és kül-
ső, innerlich und äußerlich). Mindennek
különös magyar irodalomtörténeti jelentő-
ségét az adja, hogy a Gyümölcsöző Társa-
ság hatvanhárom éves történetében ő volt az
egyetlen, aki magyarországi költőként felvé-
telt nyert. Klesch minden szövegét áthatja
a körmönfonság, ehhez nem volt szüksége
különleges alkalomra. Az előszó megalkotása
során ugyanakkor nem lehetett elhanyagolha-
tó motiváció az sem, hogy a menekült, jelen-
leg épp állástalan kelet-európai lelkész lenyű-
gözze a teljhatalmú szász herceget és elnyer-
je elismerését. Sőt, úgy tűnik, valamennyi-
re sikerült is neki, hiszen a későbbi években
azt látjuk, hogy Ágost legidősebb fia, Johann
Adolf jutatta különböző pozíciókhoz, először
tanárként Weißenfelsben, majd lelkészként
Heldrungeben.

A szöveg egyetlen eleme sem légből ka-
pott. Az sem véletlen, hogy a fikció szerint
mind Ovidius, mind Klesch színdarabbal
akar kedveskedni a hercegnek. Ágost vonzó-
dása a zene, színház és az opera iránt ugyan-
is a kortársak körében jól ismert volt. Ti-

Handwritten manuscript in German, likely a letter or document, featuring cursive script and several lines of text. The text is written in a historical German cursive style, possibly from the 17th century. The visible text includes:

und
Daniel Klesch
In der dinst. freytag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676
In der freitag den 5ten Junij 1676

zenhárom évesen ott volt első német nyelvű opera (*Dafne*) bemutatásánál Torgauban, és amíg Halle a kormányzósága alatt állt, addig a kor egyik legfényűzőbb német színházát tartotta itt fent. Gyermekei lakodalmait is rendszeresen operaelőadásokkal ünnepelte, amelyekre a rokonság széles köre is meghívást kapott. Első lánya, Magdalena Sibylle házasságára 1669-ben három operát is rendelt, ezeket több száz fős lakodalmi közönség előtt mutatták be, egyikben maga Ágost herceg is színre lépett.

A könnyedebb tartalmak mellett több nagy tétje is volt a szövegnek. Klesch felkéri benne az idős herceg Heinrich fiát a Németérmű Egylet élére, amely korábban kérülte azt, hogy egy főúrt kérjen patrónusának, tehát ez egy komoly irányváltást jelent. A másik nagy téttel bíró vonás az az antik és keresztény világ harcának ábrázolása. A kor szak jelentős irodalomelméleti konfliktusa ez, amely Zrínyi Miklós költészetét is áthatja, és Sziréna-kötetének szervező erejét is adja. Bár a barokk kor költői műveltségükben nem különíthetők el humanista elődeiktől, és az antik műveltség és mitológia nyilvánvalóan továbbra is elidegeníthetetlen része a kultúrának, a 17. század egy fő kérdése az volt,

hogy igaz keresztényként folytathatjuk-e az antik világ „imádását.” Klesch azok pártján áll, akik úgy gondolják, pogányságban él az, aki csak az antik isteneknek hódol, és keresztény tartalmakkal kell az antik és egyéb világi formákat feltölteni. Hogy merre kellene mennie az irodalomnak, azt Klesch a gyakorlatban is bemutatja, amennyiben felvázol egy színdarabtervezetet, amelyben Krisztus győzedelmeskedik Mars, Neptunus és Pluto felett. Klesch tehát határozottan állást foglal és a program megvalósításában is szerepet vállal, ebből már inkább arra következtethetünk, hogy valójában nem tekintette magát a német irodalmi élet kevésbé fontos tagjának, és méltónak tartotta magát arra, hogy irányt mutasson a kor egyik legsúlyosabb irodalomelméleti kérdésében. Hiszen – ahogy arra „mellékesen” fény is derül a szövegben – a hungarus költő címerében hatytű szerepel, nem liba. ■ ■ ■

■ ■ ■
Fajt Anita (1987, Budapest) irodalomtörténész, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Irodalmi Tanszékének tudományos munkatársa.

Méltóságos „Szépreményű” uram!

(Vagy bármi más, ahogy én, méltatlan, legfrissebben felvett és legérdemtelenebb tag főúri öméltóságát megszólítani merészkedhetek.)

Az ezópuszi világ-ábrázolásban – ahol mind a szárnyas égi sereg, mind a négy-, mind a soklábú, vagy a láb nélkül kúszó-mászó földi állatok emberi nyelven beszélnek és a cselekmény alapjául szolgálnak – található egy bájos és kedves, tanulságos és hasznos mesés-történet, melynek a cselekménye a következőképp hangzik: Egyszer egy fehér hatytyúsereg úgy döntött, hogy vidám találkozót tart, mely szándékukat, ahogy azt elhatározták, egy szép napon meg is valósították. Ámde az összeröppenés közelében közéljük keveredett egy fehér lúd, amely leszállt velük a kis tavacskába, ahová ők épp hazarepültek. Ahogy a hattyúk odaúsztak egymáshoz, kitárták fehér szárnyaikat, hosszú nyakukat és torkukat kinyújtották, majd énekelni kezdtek, ékes hang és csodás hattyú-zengés csendült fel, amelyben az arra elsétálók mérhetetlen tetszésüket és kedvüket lelték.

Épp akkor sétált ennél a tónál a két híres latin avagy római költő Maro és Horatius olyan nagy fejtörés közepette, mintha csak egy kétszeres főúri menyegzőre kéne valami igazán különlegeset költeniük, rímekbe szedniük. Egyikük a könnyező szeme miatt nem tudott semmit kifundálni, másikuk a szakadatlan sóhajtozás miatt nem tudott semmi érdemeset kiötölni.¹ Arra ment Augustus,² akinek a fenséges jelenléte felbátorította és császári kegyes-tekintete költészetre indította őket, és aki igen gyakran ült közéljük és mulattatta őket:

Hic inter lachrymas sedet & suspiria CAESAR

Magát Augustus idetette
Sóhajok s könnyek közepette.

Maro aztán csak felocsúdott, amikor meghallotta az elragadó hattyú-éneket, mindjárt abbahagyta a sóhajtozást, és lábujjhegyen odalopakodott a tóhoz, Horatiussal a nyomában. Előbbi csendben fülelt, hogy megihlessa a természet, és mindjárt feltűnt neki,

hogy az édes hattyú-dal mellé egy érdes és rekedt lúd gágogásának a hangja vegyült, mire ezt mondta Horatiusnak:

Quid raucus Cygnos inter strepit Anser amoenos?

Emitt én egy ludat hiszek,
Ki e hattyúk között sziszeg.

Horatius elővette a zsebkendőjét és megtörölte könnyező szemét, jól megnézte magának a hattyú-sereget, és végre-valahára észrevette a fehér ludat, majd ezt mondta Maronak:

Hem! Raucus lepidos inter strepit Anser Olores.

Az édes hattyú-éneket
Csúfítja liba-dal, rekedt.

Alighogy ezt kimondta, odalépett hozzá a nagyorrú római költő, Ovidius, aki épp Trákiából érkezett,³ ahová Augustus nyomorba számúzta; és mivel elégiái sem segíteni, sem a császár szívét meglágyítani nem voltak hivatottak, inkább az átváltozások köteteit (Libros Metamorphoseon) vette kezébe, és abban bízott, hogy ezzel kibékítheti a legfenségesebb Augustust; mintegy a kettős nász tiszteletére egy álruhás előadást készítve, és ezáltal a lakodalmi hangulatot egy színdarabbal ékesítené és pezsdítené fel. Be is mutatta az első próba-jelenetet egy kristálytükörrel, mely épp nála volt, s melyre száműzése során Kirké barlangjában bukkant rá szerencsésen; ezt a kezében tartva üdvözölte Marot és Horatiust, majd megkérte őket, hogy pillantsanak bele a tükörbe. Amikor ezt megtették, abban a minutumban átváltoztak, és egyikük Opitzhoz, míg másikuk Flemminghez hasonló küllemet öltött; így már nem is csodálkozom azon, hogy a latin sorokat követően ilyen ügyesen verseltek németül. És hogy a történeteket emberi ésszel felfoghassam és megérthessem, én is odapillantottam a kristálytükörré, olyan kíváncsi lettem, hogy kedvem támadt belenézni; hát emberi mivoltom helyett egy magyar liba-alakot láttam! Megijedtem, és liba-fejemet a víz alá dugtam, de mindhiába, hallották már a gágogást és libasipakolást, ami teljesen elűtött az előbbi hattyú-énektől. Én szegény liba, gondoltam, gágogtam, hápogtam és sopánkodtam: Ajj, jaj, jaj, bárcsak visszaválnék emberré! Erre a nagyorrú Ovidius kinevetett, és azt válaszolta, hogy minek kellett ilyen kíváncsinak lennem, és minek is pillantottam bele az elvarázsolt pogány Kirké-tükrébe; de azt is megkérdezte, hogy milyen emberi alakot vennék fel szívesen újfent; és ide is hozta saját Átváltozás- (μεταμορφώσεων) és Platón Lélekvándorlás- (μετεμψύχωσεως) könyvét, hogy ismét emberi alakot kölcsönözzön nekem, de ezúttal egy másik rég elhunyt személy formáját kell felvennem. A saját testemet már eljátszottam a kíváncsisággal, azt már nem kaphatom vissza. Ezért így folytatta: mivel korábban sok színdarabot alkottál, melyeket a soproni diákokkal színre is vitél, így esetleg a régi drámaírók közül válassz magadnak alakot: Enniusét, Pacuviusét, Maniliusét, Caeciliusét, Plautusét vagy Terentiusét. Vagy mivel császári koszorús költő is vagy, meghagyom neked a választás jogát; hogy Martialis, Ausonius, Catullus, Tibullus vagy Propertius alakját szeretnéd magadra ölteni: miképp azt Opitz és Flemming/Maro és Horatius esetében is láthattad. Valamit gágogtam válasz gyanánt, de a nagyorrú Ovi-

dius mindent megértett; azt kértem, hogy pogány helyett egy keresztény költő alakját adja nekem. Azt kérdezte, hogy Sedulius vagy Prudentius képében szeretnék-e alakot ölteni. Erre nemet mondtam, mivel ők túl hatalmasak és túlon túl tekintélyesek nekem, beérném valami ennél szerényebbel is; a hertzbergi M. Joh. Klaj alakjának fényében fürdessen meg, aki posztillájában latin nyelven szedte versbe az Evangéliumot, valamint a német nyelvű ékes beszéd és nyelvtan (Grammatica) szerzője. Abban a pilanatban a kigondolt Klaj alakját öltöttem magamra, de nem a Pegnitzi Pásztor szerzőjét, aki még él, hanem a hajdani megboldogult lelkipásztorét, aki száz évvel ezelőtt élt. Ahogy magamra öltöttem küllemét, rögvest elkezdtem hexameterben verselni, de miként a liba a hattyúk között, még mindig kissé gágogósnak hangzott, valahogy így:

Fönn száll az a madár,
 Ki, mint mások, nem úgy él.
 Nem vágyik nagyra már,
 Fennen röpteti sok szél.

És ha őrzöng vihar,
 Óvatos lesz hamar.
 Lángok közt élsz, te bölcs:
 Tojásokat ne költö.

Kiherélve? Soha!
Vágtat, bár nincs lova.
Nem keresi a bajt,
Mégis szenved ahajt.

Ott fönn azért repül,
Mert dal neki nem sikerül.
Hiába sürgetik,
Nem dalol márpedig.

Mielőtt befejezhettem volna soraimat, Opitz és Flemming már halálra nevettek magukat rajta. E két hattyú halálát követően már a libákra is rászorul az ember. Így hát felvettek a hattyúk társaságába olyanokat is, akiknek még a magyar libáknál is rövidebb a nyaka. És a pápisták mire nem vetemednek a libákkal? Hát nem vették fel kis híján a libákat a szentek közé?

Szent Ferenc libáknak prédikált,
Pápa és csuhások mellett kiállt.
Hagyjátok békén a szélkakasokat:
Libák hattyúkkal vannak együtt sokat.

Méltóságos „Szépreményű” uram, elöljáró elnököm és kegyelmes uralkodóm!

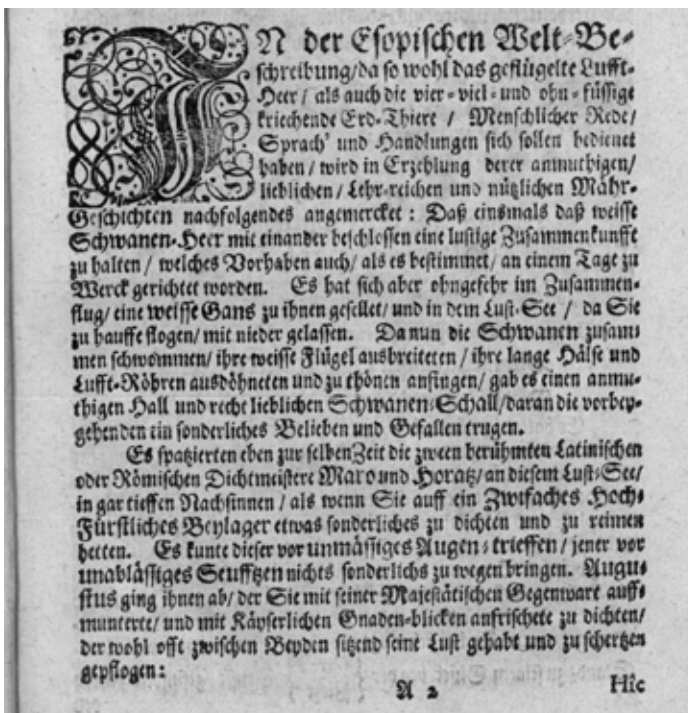
Azon tűnődök, hogy az elkezdett mesés-történetnek, mely igencsak hasonlít egy parnasszusi vershez, a kifejtését folytathatom-e: mintha nem tartanék eléggé attól is, hogy az ilyesmit a legnagyobb tiszteletnek örvendő Gyümölcsöző Társaság rossz néven veszi, illetve nem minden tag fogja egyenlő fogadtatásban részesíteni; márpedig ebben [a műfajban] a költészet szabályai és szabadsága nem bomlanak fel, sőt még inkább megszilárdulnak. Ezzel az ajánlással még véletlenül sem állt szándékomban megsérteni a legbecesebb Pálma-rendet, melybe főúri öméltósága engem, méltatlant és érdemtelen kegyesen felvenni méltóztatott, sőt melynek több beces tagjánál is ilyen beszélt és írott kifejezőmódot fedeztem fel. Attól viszont nagyon tartok, hogy az egyházi rendem úgy fogja kivágni, mintha a tenyerét égetné: itt sokan fognak eltérő ítéletet hozni.⁴ Úgy vélem, hallok már így is eleget a simeoniták társaságától, kereszt-szövetségeseimtől, nem csak feddést, hanem igaztalan gyalázkodást is. 2 Sám XVI. 7–8. Nem rágódom rajta, nem is vágok vissza, nem járok el velük szemben igazságtalannul, és nem találok ki ilyesmit róluk, merthogy száműzött létemre már így is túl sokat hallottam egyik-másikukról. De mit is tehetne a gyalázatos irigység az emberrel? Mi mást, minthogy erős lángokkal és szitkokkal tör felszínre? Nézzétek meg – fogják majd mondani –, mire vetemedett ez a szárnyas ló?⁵ Miként törekszik szárnyait kiterjesztve a fejedelmek csillagos világába? Költészetével sátrat verne magának a kék égen.

Hát legyen így! Ti irígy kutyák! De hallgattassék meg a szárnyas ló is: A teremtés során a magasságos ISTEN alkotta meg öt egy szárnyas ló alakjában ebbe a csillagos világba. Ellenetek, ti irigykedők! Próbáljátok csak meg lelökni ezt a bellerophóni lovat mennyei várából! Generosus Evus non curat latratus Canum. Egy nemes lóra akár-

hogy ugathatnak a kutyák, nem tudják megállítani. Pegazus már olyan magasra szállt az égi pódiumon és pályán, hogy nem ér el hozzá a földi pondrók szurkálódása és harapása, és viperák vagy skorpiók sem tudják őt megmarni, vagy méregfogaikkal megsebesíteni. Nem törődik velük jobban, mint a hold az ugató kutyákkal.

Mások ezt fogják mondani: Mi közük van az ilyen ajánlásoknak és mesés-történeteknek a prédikációkhoz? Azoknak nem mondhatok mást, mint amit a kedves, jól ismert, és egykor hozzám hasonló (ezt szokták mondani a hamburgiak, amikor meglátnak engem a szószéken), immár megboldogult D. Schuppius⁶ válaszolt a tejfelesszájúaknak. Hát a zöldfülűek nem olvasnak meséket a Szentírásban? Milyen szép, kedves, pompás, bájos és tanulságos költemény, melyet a derék Jotham a bírák könyvében mond el, és amely egész Izrael hibájára rámutatott. Lásd a Bírák könyvének IX. fejezetében.

Hogy jár el a bölcs Salamon király a Példabeszédekben/Prédikátorban és az Énekek Énekében? Nem tarkítja ő is pástori költészettel (melyek közül nem is olyan rég húsvét utáni második vasárnap emeltem be és olvastam fel egy részt az Énekek Énekéből, 1. fejezet 6. részéből a wolfenbütteli szószéken, mivel jelenlegi száműzött helyzetemben az a megtiszteltetés ért, hogy őfelsége a főtiszteletben álló Anton Ulrich Braunschweig és Lüneburg fejedelme és ura előtt prédikálhattam, és ahol őfelsége és főtiszteletben álló felesége a vacsora során – mivel a prédikációt követően azzal tüntettek ki, hogy szívélyesen meghívtak és megvendégeltek – uralkodói elismerésüket fejezték ki, miszerint

ez a keresztény pásztorjáték nagyon üdvözítő volt számukra) példázatait és költeményeit a világi színművekhez hasonlóan? Méghozzá oly bájosan, örömtelien és hatásosan, hogy akár félre is dobhatjuk a világi és pogány színműveket: Mivel ezek hiába ríkatnak és nevetetnek meg, de nem nyújtanak vigaszt és nem erősítenek meg. A külső ember kellemes szórakozást lelhet bennük, de a belső ember nem nyerheti el az üdvösséget általuk. Hangsúlyozom: az üdvösséget. Mert egyébiránt el kell ismernem, hogy a világi költészetnek és színműveknek megvan a maga sajátos haszna a mindennapi életben. Mint ahogy annak idején tízéves gimnáziumi tanári pályafutásom alatt az alsó-magyarországi Sopronban jómagam is gyakran rendeztem ilyenféle előadásokat: Végül aztán elhagytam ezeket és pusztán bibliai történeteket vittem színre, mindezt a mi nagytiszteletben álló Lang Mátyás egykori iskolafelügyelő urunk, a soproni közösség örökké iber evangélikus prédikátorának keresztényi szívből jövő tanácsára, amikor az ő, valamint C.S. úr és M.C.S. úr menyezője alkalmából különböző bibliai jeleneteket adtunk elő a kedves iskolai ifjak segítségével. Úgy mint Izsák és Rebeka, az ifjú Tobiás, a hős Judit, a szemérmes József, Keresztelő János lefejezése, Krisztus győzedelmes feltámadása, Lázár feltámasztása. Továbbá a gazdag ember és Lázár etc. Ott vannak a Bibliai költött történetek⁷ is: a tékozló fiúról (Luk XV.) a hamis sáfárról (Luk XVI.) a könyörtelen bíróról és az aggódó-könyörgő özvegyről (Luk XVIII.). Egynéhány ehhez hasonló saját kezűleg foglaltam versbe német nyelven, melyeknek nyomtatásban történő kiadását nem utasítanám vissza, illetve nem tagadnám meg a kiadóktól.

És mivel legkegyesebb felség ilyen nagylelkűen és szívélyesen vett föl engem a Gyümölcsöző Társaság Palma-rendjébe, és „A Legerősebb” névvel, a „Kárpátok görbe fenyője” növényvel illetett (melynek erősségéről, tulajdonságairól, felhasználásáról és hatásáról hamarosan valami különleges beszámolóval jelentkezem) és a következő szavakkal: „belső és külső” ajándékozott meg, készen állok (miképp a német nyelvvel és a fenntartott bizalommal kapcsolatban is), amennyiben képes vagyok, e nemes társaság által felállított szabályoknak (melyeket híven követek) megfelelni, és amennyiben méltóságos őfelsége úgy parancsolja, vagy kegyes tetszését elnyeri, akkor amint elkészültem az egyéb Dániel-elmélgedésekkel, Isten segedelmével a legnagyobb buzgalommal fogom kedélyes vallási pásztorjátékként kidolgozni és bemutatni Salamon Énekek Énekének nem csupán egy, hanem több és változatos jelenetét is. Ebben a tekintetben az egyébként kiváló Pegnitz-i pásztorjátékot,⁸ a maga eltökélten csoda-ócska mivoltában, majdhogynem megszegyenítik, vagy még inkább bugyutává teszik a rendkívül némettelen és pogány nevek. Német nevű szereplők kellenek, és a bibliai szöveg alapján természetesen kell testet öltetniük. Ha Isten hosszú életet és jó egészséget biztosít, úgy legkegyesebb őfelsége meg lehet bizonyosodva arról, hogy ezt a vállalásomat véghez viszem, és ha semmilyen esemény nem jön közbe, akkor műbe is öntöm. És mivel szüntelenül ki vagyok szolgáltatva a kegyetlen szidalmazók és a szégyentelen gyűlölködők örökös ítélkezéseinek, akik nem szívesen látják boldogulásomat és dicsőségemet, és akik ki tudja, milyen végzetet szánnak nekem, ezért biztosítottnak veszem legkegyesebb őfelsége bizalmát és oltalmát velük szemben.

Már nem is tudom, hová repült el a magyar libám. Egy jó ideig ki is került a látóteremből. Miután ismét visszatértem ezekhez a magasröptű gondolatokhoz, a nagyorrú Ovidius eltűnt előlem Kírké tükrével, és ismét visszaváltoztam józan emberré. Isten kegyelméből visszanyertem testem, lelkem és szellemem teljes erejét.

Alázatosan kérem, engedje meg legkegyesebb felség, hogy az iménti liba-költeményt követően egy újabb libás történetet meséljek el, a jó modor határain belül, ahogy azt az erkölcsös Pálma rendünk és a német hős-nevelő anyanyelvünk megköveteli. Még Szent Pál is megenged magának némi mókát-vidámságot és kedélyességet, ami kissé pikánsabb. Col III. 16. IV. 6. Phil IV. 8. Halléban többlet van mind a természetesó, mind az átvitt értelemben vett fűszeresség Márk IX. 49–50. Matth V. 13. Luk XIV. 34. tekintetében, mivel mindkettővel bátran lehet ízesíteni és meghozni vele az étvágyat. Ezt az 1669-es esztendőben a következőképpen szedtem versbe Magyarországon egy nemesi esküvő alkalmából:

Ha vidám dolgokat versbe szedni szeretnél,
Lapozd a Bibliát: egy-két pillantást vessél,
Házasságról amit tudósít pontosan.
E tudást megleled zsoltár soraiban,
S amit mond Salamon, a bölcsek fejedelme,
Siráknál is a nászt dicséri a nagy elme.
Ez gonosz nőknek is bizony, hogy jó szöveg!
Akit tréfa, trufa vidámítana meg,
Fűszerezze a szót nekik lélek erénye,
Hogy ne koromlepett legyen ifjúság fénye.
Mint tapló, úgy kigyúl, ha olvas gonoszat!
Példát – velem együtt – rá sok fiatal ad.
Nem való a pogány alkotás kereszténynek!
Hibás, fölösleges! Miért örvendne fénynek
A költészet, ha nem nevel és nem tanít?
Ha istenfélelem a násznép dalait
Buzgón nem hatja át...
Stb. stb.

Hogy a kalandos libás történetemmel se maradjak sokáig adós, és a menyegzői hangulatot a kétszeresére fokozzam, röviden és velősen szeretném elmesélni a kettős főúri nász előjátékaként, ahogy az a keleti hattyúk és libák világában valóban megtörtént. Az 1662. esztendőben, mikor megtartották azt a végzetes és utolsó, sőt inkább legeslegutolsó magyar országgyűlést Pozsonyban, ahová bizonyos okokból kifolyólag heti egy vagy két alkalommal elutaztam Szentgyörgyből, a szomszédos szabad királyi városból, ahol annak idején elsőlelkészként és templom-felügyelőként tevékenykedtem, hogy a nemesiek, az ispánságukból érkező képviselő küldöttségére az evangélikus egyházi témákat illető tanácsadáshoz közel és jelen legyek. A megtartott gyűléseket követően olykor elmentem sétálni a nemes urak egyikével-másikával, akik részben rokonaim, részben jó ismerőseim voltak, s akikkel mind virtusban, mind vérmérsékletben közel álltunk egymáshoz.

Egyszer az érsekség udvarába tartottunk, amely a külső elővárosban a négy erődtérnyei kapun kívül fekszik, amelyben nemcsak a pompás, elbűvölő és szinte semmivel össze nem vehető park található, amelynek ritkaságaihoz fogható még Bécsben sem igen lehet látni, hanem olyan mulató-házakat, szökőkutakat, remete-lakokat létesítet-

tek, hogy a látványukkal egyszerűen nem lehet betelni. Végre megérkeztünk a kerti tavcskához, melyben indiai kacsák és hattyúk voltak, melyeket hosszasan néztünk, és közben folytattuk megbeszéléseinket. Ekkor hirtelen leszállt egy hófehér liba a szomszédos mezőről, pontosan a tóra a hattyúk közé.

Néztük, hogy ebből miféle kaland keveredik, és megkérdeztük a gondnokot, aki körbevezetett minket, hogy ez egy tenyésztett vagy egy vadliba volna. Erre ő nevetett és így szólt: hiszen jól tudjátok, hogy a vadlibák mind szürke színűek! Ez minden bizonnyal egyike azoknak a házi libáknak, amelyek egészen elfajzottak, ahogy errefelé a Szigetközben és a Duna mentén, falvakban és majorságokon tartják őket. Túlontúl gyakran járnak át a hattyúkhöz a szomszédba, és kifejezetten szoros barátságot ápolnak velük. Egyszer egy nemes ember, H. St. W. de & in M. azt mondta nekem: Domine Affinis, fiat Epigramma: ez annyira érdekes, hogy érdemes lenne versbe foglalni. Ekkor a szárnyas paripám úgy megrúgott a hátsó patáival, hogy a következő sorok törtek elő belőlem:

Aminus advolitans inter strepit Anser Olores:
Nonné vides factum? Fabula nulla subest.

Hattyúk közt a liba volt régen költemény.
Ha figyelsz, láthatod: manapság pusztá tény.

A gondnok tudott latinul, tele torokból nevetett, és ezt mondta: Anser iste venit ad Amasium: Na frai Prissol/ Na frai. Ez utóbbit vend nyelven mondta, és pontosan azt jelentí, mint amit latinul is elmondott, azaz: megérkezett a liba üzekedni, avagy az ágyasai közé. Elmesélte nekünk, hogy ezek egymással párosodnak, és azok a fiatal libák, amelyek ebből a keveredésből születtek, sokkal hosszabb nyakkal rendelkeznek, és egész jól énekelnek, majdnem úgy, mint a hattyúk, de azért mégsem annyira szépen. Ej, mondtam erre, ezt érdemes lenne rímbe önteni, és így is tettem:

Cygnus amat Gansam: Species erit una; Olor-Anser.
Fabula cessabit; quando Olor Anser erit.

A lúd üzekedik: a hattyút megbúbolja.
Nem szól a költemény arról, mi megsúfolja.

Ezek után mindjárt kiötlöttem ezt is:

Conjugii socius streperus fit hic Anser Oloris;
Nonné horum Coetus Cantus & Unus erit.

Egymással – nézitek? – hattyú és liba párzik.
Az iskolákban is következménye látszik.

Ennyit hát a libás meséről, mely mégsem siklott félre egészen a fenti libás költeményt követően: lenne még ezekről a libákról egy mesés-álmom, ami egész jól illene ide, de

damit ihn die Natur begabet/und merckete gleich / daß unter dem lieblichen Schwanen-Gesang/eine rauhe und heisere Gänse, Stimme mitigackte; und sagte zu Horagen:

Quid raucus Cygnos inter strepit Anser amœnos?

Es hat die Gänß sich eingemisch't/
Die unter diesen Schwanen zisch't.

Horax nimbt sein Schnuppertuch/und wischet seine rinnende Augen / besiehet das Schwanen-Heer gar genau / und erblicket endlich und eügendlich die weiße Gänß / und spricht zu Maro:

Hem! raucus lepidos inter strepit Anser Olores.

Den lieblich-süßen Schwanen-Klang
Verdrüb't der heis're Gänß-gesang.

Es hatte dieser kaum ausgesaget / trat der Großnäsige Römes dichter Ovidius herzu/ der kam aus Thrazien/ dahin er von Augusto ins Elend verwiesen worden; Und weil seine Trauer-Bücher nichts helfen/ noch des Keyfers Herz erweichen wolten; nahm er seine (Libros Metamorphoseon) Verstellung-Bücher zu handen/ und dachte sich bey dem

tartok a különféle ítéletektől, hogy ha túlzásba viszem a libázást, akkor a jóra való szépségi kereszt-testvéreim könnyen arra a következtetésre juthatnak ezt olvasván, hogy netalán az egykor ismert nagy libás-szónok (aki majdnem minden lakodalmi mórington és menyasszonyszöktetésen a jól bevált pajzán vicceit és libás bohózatait meséli, a kétlábú libáról a szép réten, ahol az ifjú szerzetes egyfolytában baromkodott vele, és ha ezen mégsem nevetne senki, mert túl hosszasan és túl sokszor karattyolt, hát telekacagja a saját tenyerét: Risum teneatis Amici!) támadt fel hamvaiból.

Akinek álmai vannak, az álmokról prédikál. Jer XXIII. 28. Én most nem álmodozok semmilyen libáról, immár a libahús is igencsak ízetlenné vált, Márton napján jobban esne és édesebb álmokat is hozna. Mindazonáltal nyugodtan fogyasszanak a nászéjszákán is fiatal libát, vagy pástétomba keverve, és bármi egyéb módon, amit csak a hús megkíván, az író tollának az éle bármilyen vidám szöveget vagy verset el tud készíteni libából, amiről a lakodalmi vendégek éppolyan jókedvre derülnek, mint ahogy az Márton napján szokott lenni.

Egy valami még eszembe jutott, és ezt egyben nagyon különösnek is találok, hogy az egész Szentírásban, már amennyire én tudom, egyáltalán nem gondoltak a libákra, még csak a szó sem lelhető fel benne, így hagyom is a helyén, és nem merülök el még jobban ebben, nehogy megint libává változzak.

Jobban is áll nekem a szép fehér hattyú, mivel ugyanezt ábrázolja a nemesi címerem is a szárnyas ló alatt, Phoebus lantja mellett egy sárga-fekete felosztású mezőben. A meny-

nyei Szentírásban gondoltak a hattýúra is, anélkül, hogy a jóisten megtiltotta volna ugyanennek az elfogyasztását. Lev XI. 17. 5 Móz XIV. 17. Így hát a hattýút is a csilagok mennyei seregébe helyezték, és ezáltal elég közkedvelt is lett.

Hogy a hattýúk seregének népszerűsítése folytatódjon, az egykori csengő hangú „Tetterős”⁹ megalapította a hattýúk rendjét az Elbánál, amely azonban a halálával fel is oszlott. Hogy a mi Németérmű Egyletünk, melynek a legnagyobb hódolója vagyok, ne járjon ugyanígy, ennek az alapítója, „A Jártas”¹⁰ (aki a legnagyobb tiszteletnek örvendő Gyümölcsöző Társaságban „Az Elrendező”¹¹) azon serénykedik, hogy kinevezzen egy főnemesi védnököt, aki ennek véghezvitelén, már mindjárt ehelyütt is, és mióta elhagyta velem Hamburgot, ennek a jótékony tevékenységnek a kivitelezésén mérhetetlenül munkálkodik.

És itt szeretném a legkegyesebb főúri felségednek alázatos-időszerű kötelességem tényleges okát kifejezni, miért is merészkedem alázatosan ezt a terjengős ajánlást ilyen vakmerően címezni, amellyel, remélem, nem követek el hibát, és amelyben bemutatom alázatos hálásságotam a nagy és meg nem érdemelt jótéteményekért, miszerint legkegyesebb felség nemcsak hogy felvett engem, méltatlant a tiszteletreméltó Gyümölcsöző Társaságba, hanem azért is, mert az én és hozzátartozóim itt-tartózkodását pompás főúri ajándékként ily kegyesen és körültekintéssel biztosítja számúzetésem alatt. Ha megengedtetik, ezúton szeretnék élni az alkalommal, hogy a becses Németérmű Egylet nevében az első alattvalói felkéréssel éljek: legkegyesebb felség becses engedélyéért szeretnénk folyamodni, hogy egyet a legkegyesebb ifjú hercegi felségek közül alázatosan felkérjük az oly sokat emlegetett Németérmű Egyletünk vezető elnökének. Mert bizony, amíg a hősi német nyelv az utókor szemében oly becsben állna, mint korábban, aligha lenne olyasmire szükség, hogy a méltóságos atya a világhíres nagybecsű Gyümölcsöző Társaság, és az ő méltóságos fia, a herceg, az immár a növekvő dicsőségnek örvendő Németérmű Egylet vezető elnökségi posztját, ki-ki a maga idején ellássa. Jelentéktelen vagyok én ahhoz, nem is ártom bele magam az ilyen magas szintű dolgokba (kivéve azt, amit a mi Németérmű Egyletünk alapítója, „Az Elrendező”, fenntartó és főtítká, „A Jártas” nekem meghagyott), nem hogy bármit is javasolni merészelvek vagy meghatalmazást kínáljak fel. Engem nem ezzel bíztak meg. Megalapozottan bizakodom abban, hogy a Németérmű Egylet tetszéssel fogadja ezt a merész felvetést. Ha mégis kudarcot vallanék vele, az egyedül az én személyemnek köszönhető. Ki vagyok én? Egy számúzott! Jól tudom, hogy egy ilyen nyomorultat elesett helyzetében nem szívesen bánt vagy szégyení meg az ember. Legkegyelmesebb felségedhez intézett kéresemben eddig még soha sem csalódtam. „A Mennyei lelkületű”¹² is erősen segíteni fogja „A Legerősebb” tervét, hogy a méltóságos magdeburgi nagyprépost, a kegyelmes herceg és nemes úr Heinrich zu Sachsen¹³ segítségével meg hozza a döntést. Ezzel mindent el is mondtam.

Ez volt tehát a köteles köszönetnyilvánításom legalázatosabb kifejtése, ennek a jelen már-már terjengős ajánlásnak az egyetlen és tulajdonképpeni oka, melyet a következő jókívánásokkal – az előttünk álló kettős, egymást követő főúri nász, legkegyesebb felség korábbi, az első főúri házasságából származó méltóságos hercegnők házasságkötése alkalmából – alattvalói kötelességgel folytatok.

Ágost fejedelem! Fogadd tőlem az áldást,
Aki e síralom-völgyben még bolygok itt,
Szívem, bár könnyezik, lerakta kínjait
Boldogan-örömmel, keresztény hitben állvást,

Számúzve gondokat, Istenben lelve szállást,
Fogadva a tövist, mely testünkbe hasít,
Mondván poétai jókívánalmait,
Énekesek között hallva víg danolászást:

Új dalok zengenek. Már minden fáklya ég,
Helyén a koszorú mirtuszvirága rég,
A színpad készen áll két szép komédiával.

Így dupla ünnepet ülnek az istenek,
Holstein s Anhalt-vidék együtt örvendenek:
Az én áldásom is e boldogságra rávall.

Úgy értesültem, hogy Mómosz is kapott meghívót, aki természetének megfelelően magas lóról mindenkit csak szapul, csak úgy, mint a madár, aki úgy énekel, ahogy a természete diktálja. Velem azonban bizonyára nem fog csipkelődni, mivelhogy földim, és legkegyesebb felség rendelte morgolódo dalnok¹⁴ is. Remélhetőleg nem fog rám támadni. Csak az istenek erős italából ne adjunk neki semmit: meglegszük ő azzal is, amit Mars várában a muskétásainak kínál.

Ez a haragos és immár vasból és saját fegyvereiből kovácsolt béklyóval rabul ejtett és ártalmatlanná tett hadisten nem árthat többé a korábban méltatlanul elűzött csintalanmerkúrnak. A színjáték új fordulatot vesz: Jöjjön egy új hajnal számára. Sámson, a fel-dült szerető nem tűrhette, hogy jogtipró módon megfosztották Delilájától, így hát bosszút forralt ellenségeivel szemben, fogott háromszáz rókát, és felgyújtotta a lea-rattot termésüket. Ilyen egy feje tetejére állított színjáték.

Krisztus, az istenek égi küldöttje lejött a földre, hogy egybekeljen a mennyei Aurórával, melyet megzavart az ördögi Neptunus, és el akarta rabolni tőle a menyasszonyt. Ezt meg is tette egy mérgezett szerelmi bájítallal, amitől a zsidó Auróra vonzalma teljesen semmivé lett, aki, mint egy cselszövő Delila, aki a hajával együtt megfosztotta Sámson erejétől is, körbefonta Krisztust a gonoszság kötelékével, rabul ejtette, ütötte, ostromozta, gúnyt űzött belőle, kicsúfolta, megvetette, megvádolta, megrágalmazta, elítélte, kárhoztatta, elővezettette, megverette, megkínozta, megfeszítettette, a kereszthez szögezte, megölte és eltemette. Most már biztos halott a megzavart szerető. De ismét új fordulatot vesz a színjáték. Az égi Merkúr herceg és istenné vált küldött magasra emelte a fejét, az ördögi tengeri rabló Neptunuszt segítőivel, Plútóval és a hadistennel együtt elfogta, minden hatalmukat és fegyverzetüket elvette, amire támaszkodhattak, lerombolta a palotájukat, kimenekítette szeretett hitvesét, Aurórárt, kezeikből és a fog-ságból, az erőszakból, birodalmukból, bosszújuktól őt megtisztította, meggyógyította és felszentelte, megmosta, megfüröszttötte, az üdvösség ruhájával díszítette, tiszta fehér

selyemmel ékesítette, az igazság köntösét magukra öltötték, jegygyűrűjük és hozományuk gyanánt a Szentlélek szolgált minden égi jóval és mesés ajándékkal, és amely az élők világában örök jólétet biztosított nekik.

Így lehet végül is az összes pogány színjátékot megalkotni és jelentéssel felruházni, színre vinni és felékesíteni, elmagyarázni és megőrizni. A pogányok birodalmában sem olyan ismeretlen Krisztus személye, mint ahogy azt sokan gondolják. Nem félték-e az istent Sém, Melkizedek, Ábrahám és Izsák kánaánitái, nem tartottak-e istentiszteletet Szíriában és Mezopotámiában Jákobnál, az egyiptomiak Józsefnél, Bileámnál a moabiták, Dánielnél a kháldok, és minden más nép, különösen Mózes midianitái, akik a törvényalkotó tudással bírtak, amellyel a görögök is rendelkeztek; Platón még Mózes írásait is olvasta. Nem ebben rejlenének a nagy titkok, különösképp a mitológiájukban és a verseik magyarázatában? Mi más lehetne Pallasz, aki Jupiter fejéből pattant ki? Nem maga az abszolút isteni bölcsesség?

A fenti versben lévő mondást – „Anser inter Olores”, a lúd a hattyúk között – jól megvilágítja és megválaszolja ez a szentírásból származó történeti idézet: Saul inter Prophetas: Saul is a próféták közt van? 1. Sam X. 11.

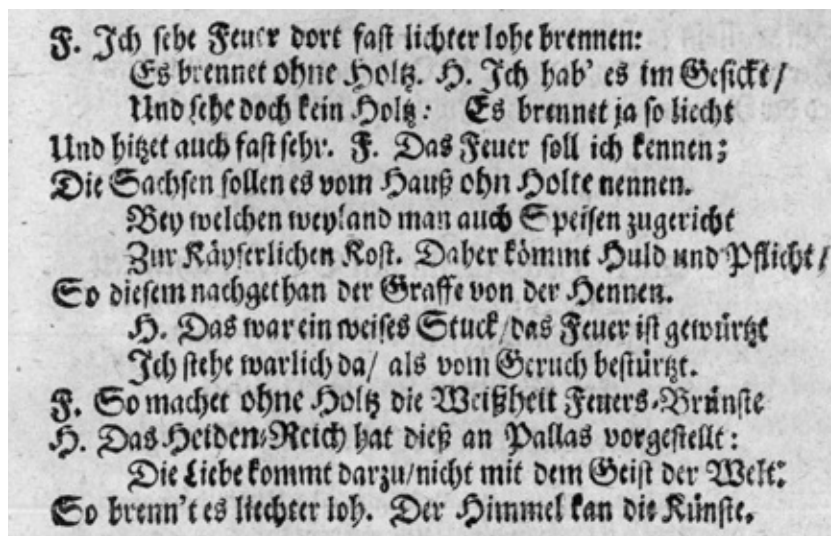
Ugyanígy ezt is kérdezhetnénk: Egy magyar is a német költők közt van? Augustus római császár kegyet gyakorolva szintén megadta néhány idegen nemzet tagjának a római polgárjogot. A nagy Augustus – a mi kegyelmes felségünk – nekem száműzöttnek és idegennek is megadta a becses tagság-jogot a nagybecsű Gyümölcsöző Pálma-rendbe, amelyért ezúton is, életem végéig alázatos köszönettel tartozom, és kegyelmes felség méltóságos főúri vejeinek, és fiatalabb lányainak a két méltóságos főúri hercegnőnek és kisasszonynak, Sophie és Christine kisasszonynak a következő jókívánságot, a következő egyszerű kis vendégprédikációt, a legmélyebb alázattal írom.

Bölcsesség balsama két nővér hű szívében.¹⁵
Mit Pallasról a nép hajdan rebesgetett,
Abból Isten kegye sokat közénk vetett.
Balszam ez az olaj, lobog mécslángja szépen.

Tréfálok, de az Úr szavának szellemében:
Lámpaolajat öt szűz, ki nem balga, vett,
S a vőlegény elé fénnel igyekezett.
Használták eszüket, s végig maradtak ébren.

Mi is az ő nevük? Sibylla, Katharin,
Marie – itt van velünk –, Sophia és Christin,
Öt szép szűz, aki bölcs.¹⁶ Szokott öröm-olajjal

E nász nem sokat ér. Úri vendégsereg!
Jézus nászára most ily fáklyafény pereg.
A lélek is vidul üdvrivalgó robajjal.

Még két további szonett énekét hallottam, melyek majdhogynem világi lanton keletkeztek, de ennek ellenére vallási jelentést céloztak meg. Az első egy nagy menyegzői tűzről szól, melyet fa nélkül gyújtottak meg. Bennem olyan érzést keltett, mint egy festmény a következő felirattal: a bölcsesség megbecsüléséről. Ettől nem messze állt egy szintén fa nélkül készített színpadon, öméltósága Carl herceg győzelmi sisakkal körülvéve. Három hercegnőt mutattak be neki, melyek közül az egyik szép, a másik gazdag, a harmadik bölcs, címe: Így történt egykor a trójai Parisszal. És mivel megkapta a választási lehetőséget, okulva Paris hibáján, az izraeli királyi herceghez, Salamonhoz hasonlóan a Bölcsöt választotta közülük. 1. Kir. Könyv 3. fejezet és köv.

Erre megjelent „A Jártas” és a következő szonettben társalgott „A Hódolóval”:¹⁷

„Látok ott egy tüzet fényes lánggal lobogva,
Nem is táplálja fa.” – „Magam is látom ezt.
Lám, rözse nélkül is erős, nagy fényt ereszt.
E tüzet ismerem a kezdetétől fogva.

»Ez az Ohn-Holte-ház« – szól a szász mosolyogva.
Tüzénél főzni is lehet, s párolni szeszt.
Császári e nedű! Nincs, aki rajtaveszt.
Hennen grófia emígy tett szert kegyúri jogra.” –

„Ez bizony bölcs dolog! A füstje fűszeres.
Az illata miatt arcom máris veres.
Tűzvést fa nélkül is gerjeszt a tudás kútja.” –

„Régi pogány világ így Pallasról beszélt:
Bölcsesség s Szerelem helyet sosem cserélt.
Ettől fényes a láng. E tudást az Ég tudja.”

Mihelyst ez elhangzott és elzengett, észrevettem a jobb oldalon érseki ömértóságát a herceget, akinek a neve „A Gyarápító”, növénye a „Ruta-balsam”. Szava „Békés”¹⁸. Egy méltóságos hercegnővel kelt egybe, akinek a neve „A Felkent”, növénye: „cimber-virág”. Szava: „Az üreges kőben”¹⁹. Erre „A Hódoló” egy költeménnyel és az esküvői örömtűzhöz egy előzetes áldással felelt.

Királyi hercegünk! Északi tartományok
Méltó örököse! Te, Béke nagy fia!
Fogadd e koszorút, törzsfenntartó apa,
Díszítsék fejedet fényes ruta-virányok.

Rád háramló kegyek bizony, hogy nem parányok,
Erényed díja mind, ó, cimberék ura,
Gyarápító! Tiéd a Béke birtoka,
Az Ég áldásai számodra útirányok.

Áldott a cimberék béke-virága már!
Imákat mondjatok, ti két-kétszeri pár,
Az Isten tetteit felismerve s dicsérve!

Üreges Kő csakis a balsam jó helye,
Mely szíveket üdít! Úristen, szólj te le!
Így lesz a ruta-törzs friss ágaktól kísérve.

Mily' mélységes testi-lelki öröm
Hogy főúri Ömértóságuknak
És méltóságos jegyeseiknek
Öfelsége lányainak és hercegnőknek
Sophie és Christine kisasszonyoknak
az előttük álló főúri menyegző alkalmából
a legmélyebb alattvalói és köteles alázattal
szíve legmélyéből minden jót kíván

alázattal
hű szolgájak
és Isten előtt igaz képviselőjük
„A Legerősebb”

A prózai részeket fordította: *Surinás Olga*, lektorálta: *Katona Tünde*

A versbetéteket fordította: *Márton László*

- 1 Utalás a két költő, „fogyatékoságára” (csipás Horatius és fejfájós Maró).
- 2 Nyilvánvaló rájátszás Ágost (ném. August) herceg nevére.
- 3 Klesch idejében egyesek Tomis-t a mai Törökország területére lokalizálták.
- 4 Klescht száműzetésének kezdetén a magyarországi lutheránusok részéről különféle támadások érték, azzal is vádolták, hogy egyházi vezetőként szerepe volt abban, hogy a Szepességben a katolikusok és a protestánsok között elfajult a konfliktus.
- 5 Klesch nemesi címerének felső részében Pégaszosz látható egy babérkoszorú felett, a címer alsó felében egy lant és egy hatyú szerepel, ahogy azt a szöveg egy későbbi pontján maga Klesch is elmondja.
- 6 Johann Balthasar Schupp, hamburgi lelkész, szatirikus művek szerzője.
- 7 Klesch itt a „Gedicht-Geschichte” kifejezést használja, ami egy, a korban keletkezett terminus technikus, amelyet Sigmund von Birken költő 1669-ben vezetett be. Birken az elbeszélő prózán belül szembe állította a Gedicht-Geschichtet a Geschicht-Gedichtel, előbbi a fikciós irodalmat ölelte fel, utóbbi a kül. történeti elbeszéléseket.
- 8 Georg Philipp Harsdörffer–Sigmund von Birken–Johann Klaj: *Pegnesisches Schäfergedicht*, 1644–1645.
- 9 Der Rüstige: Johann Rist, aki az *Elbschwanenorden* költőtársaság alapítója volt.
- 10 Der Färtige: Philipp von Zesen
- 11 Der Wohlsetzende
- 12 Der Himmlisch-gesinnete: Georg Schöbel von Rosenfeld
- 13 Heinrich von Sachsen-Weißenfels, Ágost fia, akit apja a Gyümölcsöző Társaságba „Der Aufschiebende” névvel vett fel.
- 14 Ez a párhuzam is utal Klesch írásának humoros hangvételére (értsd: Mómosz a „gúny istene”).
- 15 Játék a két hercegnő keresztnévvel (Sophie: bölcsesség, Christine: felkent)
- 16 Az öt szép szűz Ágost öt lánya.
- 17 „Der Huldende” Daniel Klesch neve a Németérzületű Egyletben. Itt tehát Klesch és Zesen társalognak egymással. (F. A.) Az „Ohn holte” alnémetül a. m. „fa nélküli”. A szonett ötlete ezen a szójátékon alapszik. (M. L.) Az említett Carl anhalti herceg is, az Anhalt elnevezés pedig etimológiája szerint ebből a kifejezésből ered. (F. A.)
- 18 Der Vermehrende, Rauten-Balsam, Friedlich. Christine hercegnő újdonsült férje, Ágost Frigyes schleswig-holsteini herceg tagja volt a Gyümölcsöző Társaságnak, de nem ezzel a névvel, jelmondattal.
- 19 Die Gesalbete, Zimber-Blume, Im Hohen Stein. A társaságnak nem voltak, nem lehettek női tagjai. Klesch Christine és férje esetben szabadjára engedte fantáziáját és a válszított nevekkal, jelmondatokkal ismét játékosan utal a páros nevére, származása helyére (többek között: Im Hohen Stein: Holstein, Felkent: Christine, etc).

FORRÁS

Daniel KLESCH: *Donorum Dei bonorum & perfectorum Sacrem Septenarius. Das ist: Die Siebenfältigen guten und vollkommenen Gaben Gottes / Ekläret und bewähret Aus der ordentlichen Lection und Epistel Jac. I, 17. 21. Am Sontag Cantate [...]* ausgeleget und abgelegt In einer Nach-Mittagigen einfältigen Exulanten-Gast-Predigt Zu Halla in Sachsen / Im Dom / Von einem unbehaabten und unbegabten Ungrischen Evangelischen Pilgrim und Wall-Bruder / M. Daniel Kleschen von Iglo / Gekrönten Käys. Dicht-Meister / Geistl. Lorbeer-Bekröhten / weiland Pastorn und Insp. in Ungarn / anitzo in Elend Christi Creutzträger. . . , Halle, 1676.

Surinás Olga (1986, Gyula) fordító, fő érdeklődési területe a felvilágosodás körüli német nyelvű – a kolostori életet pellengérré állító – szórakoztató irodalom.

Márton László (1959) író, műfordító. Legutóbbi könyve a Kalligram Kiadónál: *A kárpótlás* (regény, 2022), *Tovább is van* (elbeszélések, 2023).

A Költő és az Ékes

Christoph Klesch (1632–1706) néhány évvel fiatalabb volt bátyjánál, de hasonló sors jutott neki is. Német egyetemeken tanult, lelkész lett belőle, és 1674-ben ugyanúgy el kellett hagynia hazáját. Ahogy bátyja, úgy ő is német földön maradt haláláig. A két testvér közül Daniel volt az ambiciózusabb, de a költői tehetségből az öcsnek jutott több, az sem véletlen, hogy Philipp von Zesen költőtársaságában 1676-ban ő a „Dichtende” [A Költő] társaságbeli nevet kapta, szimbóluma pedig rózsákon és liliomokon fekvő arany toll lett.

Az itt közölt alkalmi szerzeményét egy selmebányai származású, de ekkor Sziléziában élő menekülttársa, Matthias Porsch lakodalma-ra szerezte 1676-ban. Sok magyarországi menekült talált második hazára Sziléziában, az otthoniak itt is ápolták a kapcsolatokat, segítették, köszöntötték egymást. Talán nem véletlen, hogy a Klesch-fivérektől kiválasztott szövegeink mindkét esetben lakodalomra készültek. A kor magyarországi német irodalmi termésére jellemző az alkalmiság, tehát az, hogy valamilyen társadalmi eseményt kísérték a szövegek, és az is, hogy a szerzők nagy hányada lelkész. A lehetséges alkalmak közül (házasság, temetés, lelkészi kinevezés, egyetemi diploma elnyerése) a lakodalmi dalok adják a legtöbb teret a formabontóbb kreativitásnak, itt legitim volt még a pajzánkodás, akár egy lelkész tollából is. Ahogy a vers fordítója, Márton László írja a Christoph Klesch-vers kapcsán: „A hal-seregszemle homályos szimbolikájában mind egyértelműbbé válik az esetlen malacokodás”. Ma már magyarázkodnia kell annak,

aki ilyen köszöntőversekkel foglalkozik, pedig ezek ekkor még legitim szövegeknek számítottak, megítélésükben majd csak a 18. század hoz fordulatot, amikortól a költészet az individuális élmények médiumává válik. A kora újkorban az eredetiséget még csak az imitatio-tanon belül tudták értelmezni, egy eredeti költemény ismérvei pedig ekkor még irodalmi minták termékeny transzformálása, a hagyományos formákkal való virtuóz játék és a meglepő kombinációk életre hívása volt. A pusztán alkalmi versekkel előlépő közönséges rímfaragókat már ekkor sem tartották sokra, de ez nem jelentette magának a műfajnak a lekicsinylését.

Ahogy azt az előszóban már érintettük, a 17. században jellemző, hogy keresték a nyelv teljesítőképességének határait. A költői praxisban ennek eszközei lehetnek az ismétlésen alapuló alakzatok legkülönbözőbb változatai vagy – amit Klesch művében is láthatunk – ugyanazon téma, motívum körbejárása különböző nézőpontokból újra és újra (insistierende Nennung). Bármennyire is szkeptikusok vagyunk azzal kapcsolatban, hogy egy korszak irodalma mennyiben írható le stílusjegyek mentén, azt bizonyosan állíthatjuk: egy ilyen mértékű és kidolgozottságú felsorolás egy másik korszak költői ízlésének már keresettnek hatna.

A másik itt közölt német anyanyelvű hungarus szerzőnk, Johann Christoph Planckner a fiatalabb generációhoz tartozik, de ő is kötődött Daniel Kleschez és költői köréhez. Életéről nagyon keveset tudunk, pusztán annyit, hogy Köpcsényben (ma Kittsee Ausztriában) született, ahol édesapja lel-

készként működött, majd 1676-ban Jenában járt egyetemre, ahol 1678-ban a jogi doktori címet is megszerezte. Még ez előtt, 1677-ben ő is felvételt nyert Zesen költőtársaságába „Der Geschmückte” [Az Ékes] társaság-névvel, és ebből az alkalomból megjelent egy nyomtatvány is, amelyben Zesen és Planckenauser kölcsönösen köszöntik egymást. Daniel Klesch még egy 1680-as levelében is arról ír, hogy Planckenauser Jenában

a magántanítványa. Nyilvánvalóan a Klesch-fivérek jénai köréhez tartozott. Planckenauser itt közölt versei 1678-ban jelentek meg egy saját kötetében, amely kizárólag az ő szerzeményeit tartalmazta (*Letzter Gerichts- und Todten Prozeß*, 1678, Jena). A nyomtatványra eddig még egyáltalán nem figyelt fel sem a magyar, sem a német kutatás, pedig a magyarországi származású szerző kivételes költői tehetségéről tesz tanúbizonyságot. A kö-

tet előszavából kiderül, hogy elméleti érdeklődéssel is rendelkező poéta volt, ebben az ideális költő tulajdonságaival kapcsolatban az iskolai tudás mellett az eleven, lángoló lelket emeli ki különösen. A több mint négyszáz oldalas kötet első részében két nagy lélegzétvételű epikus jellegű költemény szerepel, amelyek főként a halál és az utolsó ítélet témáját dolgozzák fel, egyaránt vonultatva fel mitológiai és bibliai alakokat, az utolsó ítéletet a legnagyobb nyelvi pompával és naturalisztikus leírásokkal ábrázolva. A barokk kor kedvelt témái, a múlandóság, a hiábavalóság, az örökkévalóság is mind fontos szerepet játszanak. A kötet második felében változatos témában és formában kisebb költeményeket közöl, innen választottuk ki a két lefordított verset. Az elsőben egyszerre szól a kétségbeesett gyűlölet és rajongó szeretet hangján, ebben a Jézust keresztre feszítőket átkozza és magát ajánlja fel, a kínhalált látványos részletekben idézve meg, Jézust völegényként, szerelmesként megjelenítve. A fordító, Márton László gondolatai szerint a vers: „Szerepvers; a Jézus mellett szenvedő Jobb Lator szájába adott monológ. A halmozásos verstechnika és az expresszív felkiáltások sora Andreas Gryphius (1616–1664) hatását mutatja. A Jobb Lator emlékezetét Lukács evangéliuma őrizte meg. (Luk XXIII. 32–43.) Ellentétben a kétségbeesetten gúnyolódó Bal Latorral, akiről nincs is szó a jelen költeményben, a Jobb Lator védelmébe veszi Jézust, hangoztatja ártatlanságát, és hitet tesz mellette, Jézus pedig megígéri neki az üdvösséget.”

Az itt is megfigyelhető, középkori kódexekből ismert rajongó, misztikus stílus, az arra jellemző szóhalmozás, a mennyei öröm hangja, Jézus rajongó szeretete a 17. századi lutheránusok körében ismételtén népszerűvé vált. Ez a században a német imádságoskönyvek fordításain keresztül a magyar nyelvű imádságirodalomba is átszivárgott. Szemléletes példaként álljon itt Huszti Szabó István Arndt-fordítása 1698-ból: „Oh leg-főbb

barátság, az én szemeim nézzenek te read: óh leg-nagyobb szépség; az én füleim téged hallgassanak: óh legnagyobb szerelmetesség, az én szám tégedet kóstoljon-meg: óh leg-nagyobb édesség, te belőled vegyem-el az örök életnek nemes illatját: óh Paraditsomnak nemes virága, az én karjaim szerelmesen öleljenek-bé tégedet: óh szerelmesb völegény, az én szívem te benned tapsoljon: óh én örömem, az én akaratom egyedül tsak tégedet kívánjon: óh én szívemnek egyetlen-egy kívánsága, az én értelmem egyedül tsak tégedet esmérjen-meg: óh örök böltseség, minden én indúlatim és kívánságim egyedül te benned nyugodjanak-meg: óh Jézus én szerelmem, én békességem én vigasságom!”

A 17. század lutheránusai körében Kempis Tamás *Imitatio Christi*e – maga a könyv, de a Krisztus követése-gondolat is – igen népszerű lett, az imádságoskönyvekben, énekekben legplasztikusabb ábrázolásokkal mutatják be Krisztus szenvedéseit, és ennek megélésére biztatják a hívőket is. Ez nagyon gyakran összekapcsolódik Jézus lángoló szeretetének (Jesusminne) kifejezésével is. Az, hogy Planckenaue mindezen motívumokat itt ilyen haraggal tárja elénk, ugyanakkor egyéni látásmódra vall. A régi idők irodalmi termésére általában igaz, hogy igazságtalanság őket a modern ízlés mérlegére tenni, hiszen még egy másik esztétikai koordinárendszerben hozták létre őket. Ez alól csak nagyon kevés szöveg képez kivételt, de meggyőződésem, hogy Planckenaue boszszú-verse ezek közé tartozik: zakatoló sorai a mai napig megrendítően zúdulnak ránk. *A háborúról* című verset sajnálatos aktualitása miatt is választottuk ki fordításra. Úgy tűnik, csak a különösen szerencsés generációk élvezhetnek hosszabb békés időszakokat, és az olyan sorok, mint a „Hullákkal a föld bevetve / Többé nem művelhető”, ma is elevenen vágnak az ember húsába. Mindhárom, eredetileg német nyelvű verset Márton László bámulatos műfordításában olvashatjuk.

1. Porsch úr, minekután' hosszan búsult és gyászolt,
Bánatára az Ég új boldogságot rászórt.
Újból házasodik. A bölcs ne rója meg:
A döntés így helyes, pártolják az egek.
2. Pártolom magam is. Ugyanezért igyekszem:
Üdvözlő szózatom távolból el ne vesszen.
Szerető, drága pár! Int nektek a kezem,
Hogy boldogságotok erős, tartós legyen!
3. Szerelem istene hitvesi szeretőkké
Tegyen, s viruljatok bú, baj nélkül örökké!
Áldottan éljetez, békésen, boldogan,
Míg sok gyermeketek unokát nemz s fogan.
4. De ünnephez elég a jót kívánó szándék?
Ilyenkor jól jöhet mellé egy kis ajándék!
Biz' én is így teszek. Szavam oly szellemes:
Amit vele adok, nektek mind kellemes.
5. Én jó szakács vagyok. Milyen ételek sorja
Ínyetekre való? Kecskéhús, marha, borja:
Mind semmi különös. A borjúhús silány,
A többi meg nekünk mostanra túl sovány.
6. Vadhús sem ér sokat. A színpompás mezőkön
A tavasz ereje virágokkal előjön:
Kert, hegyoldal, bozót csupa tarka szírom
Harmattól terhesen: írni alig bírom.
7. Az énekesmadár fajtáját szaporítja,
Épp ezért nem helyes, ha vadász háborítja,
Míg nincs szaporulat. Águkon a lakás,
Tart az ének s a tánc, zajlik fészekrakás,

8. És majd mutatkozik fiókat rejtő labda.
Ne fogjon madarat most se háló, se csapda,
Szerelmes madarat ne süssön meg szakács,
Inkább példájukat nézzétek: jó tanács!
9. Lesz más jó tálalás. Ne hidd, hogy szavam csacska!
Hús, gyümölcs, sütemény helyett pompás halacska!
A halak híresek, a halak ízesek,
Halak sok fajai vízben tömegesek.
10. A halakat vidám s könnyű dolog kifogni,
Örvény s padmaly alól őket előkopogni.
Ha rostton megsütik, az íze nagyszerű.
Jó serpenyőben is: úri asztal-terű.
11. Ahol hal nem akad, ott a legjobb hiányzik,
Amire ünnepi asztal vendége vágyik.
Halétek ízletes. Halétek jól lehűt.
Halétek laktató, és tisztít vér-nedűt.
12. De csak úgy jó, ha friss! Húsában semmi posvány,
Se dögletes iszap, mely a vérbe taposván,
Az egészségnek árt. Olyat is félreveds,
Melynek uszonya vág, vagy háta tövises,
13. Vagy nem emészthető, míg nem verted puhára,
S hogy rágható legyen, sok pácolás az ára,
Vagy szörnyen sózni kell, s aggatni füstölőre,
Hogy töltözzék paraszt otromba gyomra tőle.
14. Dobd ki e szemetet! Én friss halat halászok,
Melyre mártásokat és fűszereket rázok,
Hogy íze jobb legyen. Itt a jó alkalom:
Násznépnek és az új párnak föltálalom.
15. Ím az első fogás: szép aranybarna pisztráng.
A régi házasok kérik ezt, mondva: „Bízd ránk!”,
A felső asztalon. Drága öltözete
Szószok és főzetek ízes ötvözete,
16. Benne mazsola és citrom olajbogyóval.
„Szedjétek végre már!” – mondom buzdító szóval.
Ugorjatok neki! Ne szerénykedjétek!
Ha már szokásotok, hogy ilyen egyetek.

17. A második fogás: ezüstfehér domolykó,
Rostélyon sütvé meg, s vele illat, gomolygó,
Borssal, gyömbérrrel és fahéjjal megdobálva,
Hozzá citrom leve, jó étvágyat csinálva,
18. Böven locsolva rá. Akik ülnek középén,
Az asztalfő után, azokat kérem szépen,
Hogy vegyenek, ha már nagy örömtelien
Szerelmi pletyka közt egyikük sem pihen.
19. A harmadik fogás a kékre főzött póchal,
Mely igen jólesik, ha tartósítva sóval,
S ecettől savanyú. Ki-ki a szóból ért:
Ez pórok étele. Felfrissíti a vért.
20. Más-más rangon vagyunk. Különböző a nászunk.
Mit Isten ad nekünk, boldogan kell nyugtáznunk.
A házasság nekünk hol édes, hol fanyar;
Ha a fűszere jó, elfogadjuk hamar.
21. Van még egy asztalunk, mit el kell látni hallal,
De félek, várhatunk, míg el nem jön a hajnal.
Az majd hoz friss halat, akkor lesz új fogás,
Hajadonok s fiúk: nektek vigasztalás.
22. De mégse így legyen! Én azon melegében,
Kedves fiatalok, hadd segítsek az éhen.
Márnat hozok ide, hozok nektek sügért,
Hozzá még rákokat, ami csak tálra fért,
23. Ámde sületlenül! Ti csak nézegessétek
Vízi nimfák raját: nem lett belőlük éték!
„De jó lenne vajás lében feladva ez!”
Ingyenes vágyatok; vesződést sem szerez.
24. No de vigyázzatok! A halban sok a szálla,
Pikkely, tüskés uszony; bárcsak mindaz kiválna
Halhúsból, ami árt, s maradjanak a jók.
Akinek párja van, attól jöhet a csók!
25. Jöjjön a hal után édesség és nyalánkság!
Roston sült gesztenye: íze szerelmi lágyság,
Ízes nászi dió. Nektek a látkörön
Áhítatteli kéj s megengedett öröm.

26. Most jön a legjava! A vőlegény uramnak
Betelnek vágyai. Szándékaim suhannak,
Hogy vendégem legyen, bár vendég én vagyok.
De kívánnivalót neki mégsem hagyok.
27. Hoppá! Ínyencfalat! Egy fenékjáró küllő!
Pompás halacska ez: húsa jobb, mint a süllő.
Finom hús, mit meleg pástétom összefűz;
Nyisd fel te, vőlegény! Érintetlenke szűz.
28. Színtiszta vízi lény, fogyaszd nagy élvezettel.
Egészséges falat, mit a nyelved is kedvel,
Megfőzve mívesen. Gazdagon fűszerezd:
Így lesz jó zamata. Neked halásztam ezt!
29. Többi vendégeink, ti elégedjetek meg
Magatok részivel, a másé nem jár nektek.
Annyit megengedek, hogy a trancsírozás
Terén mutassa meg – ez jó mulatozás! –
30. Ki-ki, mit is tud ő. Én most – abrakadabra! –
Fenekjáró halat szétvágom hét darabra.
Títétek négy darab, három a vőlegény
Jogos tulajdona. Jár vele szép remény:
31. Első rész az övé, az ötöd' s az utolsó.
Mínde az annak jele – élvezetnek sem olcsó! –,
Hogy szemnek is gyönyör. Ezt követi a kék,
A halacska-evés. Ennek öröme mély.
32. Most a feldarabolt halnak három darabját
Imígy rendezzük el: egyik az asztal lapját
Fordítva fedi be, a fejből lesz farok,
S farokból lesz a fej. Ezáltal mutatok
33. Olyan számot, melyet ötvenre kell becsülni,
Ötszáz pedig, amely nyomába fog feszülni.
Az utolsó pedig családfára mutat,
A Gerhard-lány felől sok szépet mondogat:
34. Mátkának üde, friss. Így foglalom dalomba,
Jókívánságokat hordva neki halomba,
A vőlegény pedig biztosnak higgye el,
Hogy a legjobb ara, akivel nászra kel.

Márton László fordítása

Fordítói jegyzetek:

17. *domolykó*, „Asche”: folyóvizekben élő, pontyféle hal (*Leuciscus cephalus*). Gyakran került asztra.
19. *póchal*, „Karesse”: a sekély vizekben élő lápi pócot (*Umbra crameri*), ezt a kistermetű, csukaféle halat tömegesen halászták. Szegény emberek étele volt.
23. *vízi nimfák*: a költő a görög mitológia forrásnimfáit travesztálja folyami rákokká.
27. *fenékjáró küllő*, „Gründel”: kistermetű, pontyféle hal. A hal-seregszemle homályos szimbolikájában mind egyértelműbbé válik az esetlen malackodás.
30. *szétvágom hét darabra*: a hal darabolása nehezen értelmezhető. Utalhat Krisztus halszaporítására, de a fiatal pár majdani ivadékainak számára is. Az „ötven” és az „ötszáz” alapján elképzelhető, hogy a haldarabok egy L és egy D betűt, azaz római ötvenest és ötszázast formáztak.

FORRÁS

Christoph KLESCH, *Frische Fische / Auff den Hochzeitlichen Freuden- und Ehren-Tag / Deß Wol-Ehrwürdigen / Edlen / Vor-Achtbaren und Wol-Gelahrten Hn. Matthiae Porsch / Vornehmen Wald-Bürgers in der Königlichen Freyen Berg-Stadt Schemnitz / und gewesten wol-verdienten Archi-Diaconi bey der Cathedral-Kirchen in der Königlichen Freyen Berg-Stadt Neusol in Ungarn / Als Er Mit der Edlen / Viel- Ehr- und Tugend-reichen Jungfrauen Ludovica Dorothea [. . .] In Brieg am 28. April. deß 1676. Jahres vermählt ward / Wolmeinend Gefangen / zugerichtet und auffgetragen von einem Cyprischen Koch / Kaiserl. Gekrönten Und in der Deutsch-gesinnten Genossenschaft dem Kurtz-Künstlichen Dichter, Brieg, 1676.*

Jesus Amor meus crucifixus! Szerelmem, Jézus megfeszítve!

1. Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
 Áruló faj! Jézus-gyilkos! Ördögcsürhe! Szörnyfene!
 Emberirtó! Pokolkígyó! Jelen s jövő szégyene!
 Hová lett a Völegény, örökkévaló szerelmem?
 Az ítélet teljesült? Halálát el kell viselnem?
 Mondjátok, ti vérszopók,
 Hová tettétek, kopók?!
 Bilincsből nem menthetem ki?
 Halál-fától óvja senki?
 Korbács nyomát hadd viseljem, melyet Jézusom viselt,
 Vérvörösz át ne pirosítsa az ártatlanság-lepelt!
 Én legyek ott csupaszon, én szenvedjem kínhalálát,
 Mert az én testem helyett testben ő adta meg árát!
 Könnye vérzik, vérzik, vérzik!
 Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!

2. Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
 Kezem, reszkess! Lábam, rogyanj! Dermedj kővé, hú szívem!
 Szájam, némulj! Szívem, állj meg! Jaj, mily szörnyűt lát szemem!
 Jézus, drága Völegény, felszögezve kínoz-fára!
 Véres verejtéke hull pirosuló bíborruhára,
 Onnét csupasz földre le,
 Az pedig zúdul vele!
 Sápadt arca vérben ázott
 Verejtéktől koronázott!
 Az én drága kedvesemnek felhasítva tagjai?
 Hullanak rá mennykövekként a zsidók haragjai?
 „Vére népünkön legyen!” – e viperák ezt kiáltják.
 Ez történik, úgy bizony, még ha nincs is rá kívánság!
 Jézus, vérezz! Vérezz! Vérezz!
 Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!

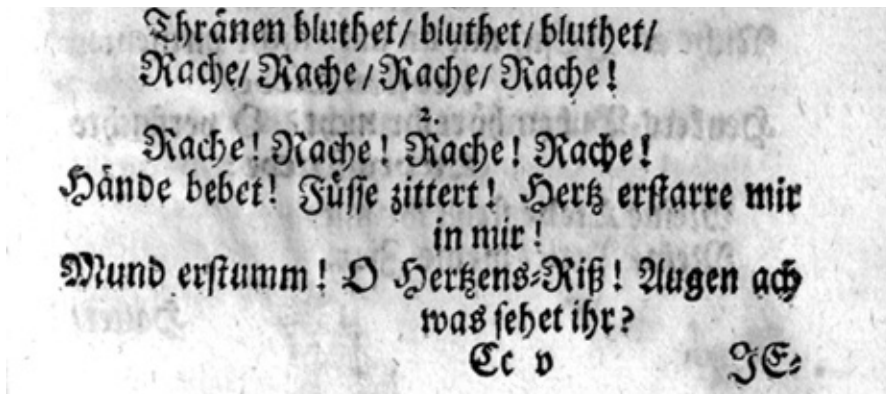
3. Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
Tüzet ide! Forró gyantát! Szurkot! Ólmot! Kéinkövet!
Baltát! Bárdot! Fogót! Kardot! Kínt, mely kínokat követ!
Ne őt! Engem bántsatok! Ő az én drága szerelmem!
Hóhérok, nem hallotok? Kínját inkább én viseljem!
Ellopjátok, tolvajok
Szerelmemet, gaz fajok?
Hagyni, hagyni, hagyni abba!
Ne kínlódjon vérbe fagyva!
Én vétkeztem! Én vérezek! Én bűnöm, mely vért kíván!
Izzó vasat! Tövist! Ostort! Én vétkem és én hibám!
Én kell minden büntetést, hogy viseljek türelemmel,
Csak ne gyötörjétek őt! Jézustól el a kezekkel!
Sóhaj, véres, véres, véres!
Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
4. Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
Jézus, lelkem lelkedzettje! Szép szerelmem! Jézusom!
Végső gyötrelmed helyén légy szerelmeddel vigaszom!
Engedd, hogy szeresselek! Hagyd, hogy kedveskedjem csókkal!
Keserű kínt hadd tegyek édessé szerelmes szókkal!
Zsidók, ti ördögi faj!
Vér kell nektek? Vérre jaj?
A kereszt őt mért gyötörje,
Ti megannyi pokol szörnnye?
Hóhé! Pribék! Abbahagyni! Hagyjátok szerelmemet!
Jézus! Jézus! Szép szerelmem! Helyetted függni lehet?
Mennybolt, vérezz! Vérezz! Vérezz!
Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
5. Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
Ártatlanság, golycs-fehéren! Erény dísze, korona!
A királyok királyának jut kereszt rút kínzata!
Én: bűnös. Ő: büntelen. Én testemet szaggassátok!
Jöjjön kínpad és hurok! Gyötörjön hóhérfajátok!
Csontomat szög járja át!
Csak belém lándzsa vasát!
Csak rám zúduljon a gúny!
Szerelmem, Jézus kihuny!
Jézus, tőled búcsúzom, légy hozzám, latorhoz kegyes!
Szereteted aranyával legyen irgalmad vegyes!
Én szerelmem, néztelek, ahogy szenvedsz a halál-fán?
Pirulj, fényes Nap-korong, Jézus kínlódása láttán!
Csillag, vérezz, vérezz, vérezz!
Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!

6. Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!
 Drágám! Jézusom! Szerelmem! Én lelkemnek vőlegény!
 Add meg nekem, hadd lehessek bűnökkel szemben kemény!
 Irántad szerelmesen, szerelmedért haldokolva,
 Viszont-szerelmed jele: hadd lépjek mennyei trónra!
 Add: kínom édes legyen,
 Cukrozott, szép gyötorem!
 Add: a keresztet szeressem!
 Bánat, rettegés jólessen!
 Én szerelmem, kiszenvedtél! Kedvesem sírban hever!
 Hegy és völgy és róna reszket! Pokol-holló zúrt kever!
 Magasból zuhan a szirt! Szikla omlik, hegy megindul,
 Tűz, víz, föld és levegő: bennük rettentő nagy kín dúl.
 Mennybolt, nap, föld: vérzik, vérzik!
 Bosszút! Bosszút! Bosszút! Bosszút!

Márton László fordítása

Fordítói jegyzetek:

Szerepvers; a Jézus mellett szenvedő Jobb Lator szájába adott monológ. A halmozásos verstechnika és az expresszív felkiáltások sora Andreas Gryphius (1616–1664) hatását mutatja. A Jobb Lator emlékezetét Lukács evangéliuma őrizte meg. (Lk 23. 32–43.) Ellentétben a kétségbeesetten gúnyolódó Bal Latorral, akiről nincs is szó a jelen költeményben, a Jobb Lator védelmébe veszi Jézust, hangoztatja ártatlanságát, és hitet tesz mellette, Jézus pedig megígéri neki az üdvösséget.

A háborúról

1. Míg Astraea törvény-vára
Magas fők gyémánt-kemény
Alapján szilárdan állva,
És míg Themis mérlegén
Sértetlen a világ rendje,
S biztonságot élvező
Város, falu, rét, mező:
Ezt egész világ örvendje!
2. Ég, föld, folyó, patak, csergő
Mind a béke díszje volt.
Rét, liget, hegyoldal, erdő
Békétől kapott mosolyt.
Flora arca fényben ázott:
Piros rózsa szirmain,
Szűz liliom szárain
Pompa nélkül nem pompázott.
3. Ceres aranyló kalással
Díszített kopár mezőt,
Szerelemről szólt a nászdal,
Hol most Mars feszít erőt.
Fehér s tarka juha mellett,
Mely legelt a lóherén,
A juhásznak, bár serény,
Félnie csöppet se kellett.
4. Hajh, de jaj! Rövid enyelgés!
Hó, mely szétolvad hamar!
Szétvágja immár ezer kés!
Zúdul jajszó-zivatar.
Astraea felszállt magasba,
Hona csillagok ege;
Háború szörnyetege
Csörtet kardot körbe-kasba.
5. Mars kard nélkül, rabigában
Chloris jó kertésze volt:
Gyomlált, kapált száz órában,
Tarka virágot locsolt.
Láncát Chloris feloldozta,
Vulcanus fegyvert adott,
És a kertre tapodott
Dölyfösen az ördög-hozta.
6. Páncélt, pajzsot, lándzsát rezget
S kartácsot a levegő.
Város, hegy, folyóvíz reszket,
És a kéken lebegő
Tenger is vöröslik vértől,
Mert csata helyszíne volt.
A kő is hiába holt:
Még holtabb, Mars amiért öl.
7. Hol falat formált a márvány,
És állt ékes palota,
Most romhalmaz fekszik árván,
Mit benőtt a laboda.
A faunok is búnak adják
Fejüket, hol zöld levél.
Márvány, vas, csont és acél
Halálukat megsiratják.
8. Ott fújtnak harci ménék,
Földet túr patkó hegye.
Vége kalásznak, tókének:
Gradivus dühös keze
Gyújtogat, ront, összegányol,
Házat a légbe repít
Szikrát mennykővel vegyít,
Konyhát, pincét kizsákmányol.

9. Hullákkal a föld bevetve,
Többé nem művelhető,
Harmatnak sincs hullni kedve,
Nincs kaszálva a mező,
Hiába, hogy dús a pázsit.
Ahogy ég adta vizét,
Most a szántóföld, a rét
Zsíros embervérben ázik.
10. Ahol Pán a kertben leste,
Míg szólt nádsípján dala,
Milyen szép Diána teste
S az erdő-nimfák kara,
Most halljuk sok vad bagolynak
– Ha Perseus homorú
Tükre fénylik – szomorú
Bögését: mind egybefolynak.
11. Itt harsona, harci ének,
Ordítás, egetverő,
Ott ágyúfüst és tüzérek,
Ólom-, vas- és kőeső,
Szurok s kénkö, záporozva,
Láncos bomba, mely kigyúl;
Sok ember a füstbe fül.
Nyíltan öl Mars, nem orozva.
12. Itt a magtár kirabolva,
Ott a kert pusztulata,
Szőlőpászma letarolva:
Most a kard lett a kasza.
Ceres koszorúja füstöl,
Tűzvész: gyilkos éji fény!
Lángol ház és vetemény,
Ércharang olvad a tűztől.

13. Polgárházak rombadöntve,
Felprédálva templomok.
Város, föld: láng tette tönkre.
Fenve lándzsa, nyárs, gyilok,
Pallos, tör és görbe szablya.
Dörren ágyú-torkolat,
Muskétából füst szalad,
Villan tűz, száll kénkö habja.

14. Bomba, mozsár és gránátok;
Tűzgomoly légben pörög.
Ostrom, sáncfal, paliszádok:
Rémítően mennydörög
Itt is, ott is a láng szirma,
Sötét éjben fénye rőt,
És elborzaszt vakmerőt:
A rettegés törvényt ír ma.

15. Izzó kő hasadva megdül,
Templom kincse odalett.
Ember, állat élve megsül
A lángtenger közepett.
Tornyok törnek, falak dőlnek,
Cserép rájuk hullva még.
Sírás, bögés, jajveszék;
Halálsikolyok bömbölnek.

16. Hunyj ki, Nap és Hold világa!
Ég, vérezz! Föld, jaj neked!
Pokol torka, nyílj ki tágra!
Bíró, mondj ítéletet!
Jöjj, Megaera, bosszú-tűzzel,
Küldjön Pokol fel ide!
Tisiphone is, gyere,
És e bestiákat űzd el!

Fordítói jegyzetek:

1. *Astraea* (jelentése „csillagszűz”): az igazságosság istennőjének (görögül Diké, latinul Justitia) egyik mellékneve. Arra utal, hogy a hagyomány szerint felszállt az égbbe, és átváltozott a Szűz csillagképpé.
Themis: Uranos lánya, *Astraea* anyja. Ő tartja fenn Jupiterrel (Zeusszal) együtt a világ rendjét.
2. *Flora* (görögül Khlórisz): a tavasz istennője.
3. *Ceres* (görögül Démétér): a növényi termékenység, főleg a gabona istennője.
4. *Astraea felszállt*: ld. az 1. strófához írt jegyzetet.
5. *Chloris* (Khlórisz): ld. a 2. strófához írt jegyzetet.
Vulcanus (Héphaistos): az antik mitológia kovácsistene, az első fegyvergyártó.
8. *Gradivus* (jelentése „előljáró”): Mars egyik mellékneve.
10. *Perseus* (...) *tükre*: a Hold.
11. *lődöznek a tüzérek*: a német eredeti megnevezi a löveget: „Karthau”, ami magyarul „negyedes ágyú” vagy „kurtaágyú” volna.
13. *ágyú*, „Stück”: egymagában telepített löveg, ellentétben az üteggel.
14. *mozsár*, „Mörser”: meredek röppályát produkáló löveg. Gyújtóbombát lőttek be vele az ostromlott erődbe.
paliszád, „Pallisade”: cölöpfal. Az ostrommú része volt.
16. *Megaena* és *Tisiphone*: pokolbeli bosszúistennők (latinul Furiák, görögül Erynisek). Hárman voltak, a harmadik Furiáról, Allectórol nincs szó a versben.

A KÉT VERS FORRÁSA

Johann Christoph PLANCKENAUER, *Letzter Gerichts- und Todten-Prozeß*, Jena, 1678

Párhuzamos irodalmak

Štefan Pilárik ezen szövegei az 1660-as években, magyar területeken született szlovák (biblikus cseh nyelvű) vallásos költői nyelvbe adnak betekintést, amelyről legalább olyan keveset vagy talán még kevesebbet tudunk, mint a magyarországi német költészetéről. Pedig a szlovák anyanyelvű Pilárik számára is egyértelműen Magyarország az édes haza, és versei több szálon keresztül is szervesen illeszkednek a magyar költészeti hagyományba.

Pilárik (1615–1690 körül) lutheránus lelkészként osztozott a Klesch-fivérekkel száműzött sorsukban. Neki 1673-ban kellett elhagynia az országot, majd száműzetése alatt nem kisebb tisztet töltött be, minthogy a lutheránus menekültek városának, Neu-Salzának lett első lelkésze. Őt ugyanakkor már néhány évvel korábban is elérték a megpróbáltatások. Az 1660-as években Trencsén környékén működött lelkészként – Beckóban (ma Beckov Szlovákiában) –, ahol a katolikus Nádasdy és Esterházy grófok is üldözték és megpróbálták ellehetetleníteni a tevékenységét. 1663 nyarán Szencre hívták (ma Senec Szlovákiában) lelkésznek, de itt sem élvezhette sokáig a nyugalmat, még ezen év őszén ugyanis, amikor felélénkültek a Habsburg-török harcok Észak-Magyarországon, Érsekújvár ostromakor egy portyázó tatár csapat elfogta, elhurcolta, megkínozta, majd rabként eladta. Végül szerencsésen megszökött fogságából, és miután többen is segítettek, októ-

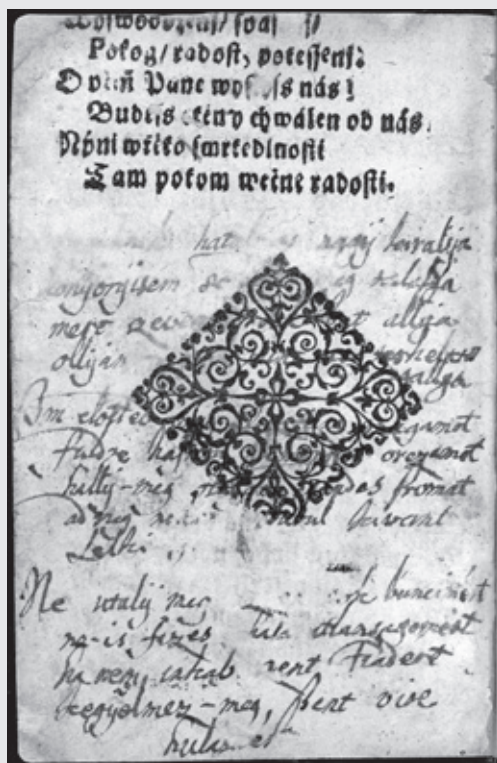
ber legvégén ismét elfoglalhatta szenci hivatalát. Főként ezeket az eseményeket dolgozza fel a *Sors Pilarikiana* című (megj. 1666, Zsolna) szlovák nyelvű verses önéletrajzában, amelyben azok a versek is megjelentek, amelyeket itt közreadunk.

Mindkét versben egy feddő és zord prédikátori hang szólal meg, amely már a 16. századi magyar nyelvű protestáns költészetben is meghatározó volt. Ekkor is már az úgynevezett providencialista történelemfelfogás volt a kiindulópont (és ami Pilárik esetében is): Isten bűnei miatt bünteti a magyarokat, hitetlen életükkel kiérdemelték aktuális csapásait. Ezen történelemértelmezés nyomai még a Himnuszban is felfedezhetők („Hajh, de bűneink miatt / Gyúlt harag kebledben”). Magyarul egyik első megjelenítője Farkas András volt még 1538-ban: „Haragra indítók hitetlenségünkkel, / Vakságinkkal és nagy hamisságinkkal. / Kezdők bosszantani kazdag aranyonkkal, / Drága ezüstinkkel, ezekben bizásinkkal. [...] Azért ő haragja ellenünk gerjede, / Bosszú álló ostroma rejánk szálla.”

De más, a magyar protestáns költészetben is honos képet is észlelhetünk Piláriknál. Első versének címével egyértelműen kora irodalmának népszerű toposzára, a *Querela Hungariae*-toposzra utal, amelynek alapját a magyar nép múltjának és jelenének összehasonlítása adja, és lényegi eleme az ország gazdagságának, értékeinek megsemmisülése feletti

siralom, de a pogány mint flagellum Dei, Is-
 teral ostroma sem marad el a versekből. Nincs
 kétség afelől, hogy Pilárik a magyarországi
 népre mint sajátjára tekint, az első versben
 ugyanúgy („Halljad, halljad, ó, hív lélek! /
 Figyelmezz, s okulj belőle, / Magyar földün-
 kön s a morvákén / Mi esett meg, hogyan
 és miként”), mint a másodikban („Mikben
 magyar lányaink / Az úr parancsolatait / rút
 hívságukban elvetik / s dölyffel maguk ille-
 getik, / majd levetkezik mindenük, / lemez-
 telenítve testük”). A versek legközelebbi ma-
 gyar nyelvű rokonait a 16. századtól ismert
 jeremiádok, a Magyarország romlását sirató
 panaszdalok körében kell keresnünk. A mű-
 faj mintáját a Biblia két helye adja, Jeremiás
 siralmainak 5. könyve és a 79. zoltár. Hogy
 csak egy példát említsünk, a *Magyarország si-
 ralma* című, *Tekints reánk, immár, nagy Úris-
 ten, a mennyégből...* kezdetű különösen nép-
 szerű volt, a 16–17. század folyamán a leg-

több gyülekezeti énekeskönyv tartalmazta,
 és számos kéziratos másolata is fennmaradt.
 Joggal feltételezhető, hogy mint protestáns
 lelkész, Pilárik is jól ismerte. Ezt is áthat-
 ja a providencialista világszemlélet: „Miért
 hagyál minket ilyen igen megromlanunk /
 Mi nemzetségünkben elpusztulnunk, / Mi-
 ért távozáál, úristen, ily messze mitőlünk? /
 Tudjuk, hogy vétkeztünk, mert tégedet nem
 tiszteltünk, Mint atyánkat téged nem szeret-
 tünk, / Mint hatalmas urunkat, téged nem
 féltünk.” Sorok, amelyek akár alább is szere-
 pelhetnének. Prédikátorunk a hagyományok
 felelevenítésénél ugyanakkor többet tesz le
 itt az asztalra, pergő felsorolásokkal, plasztik-
 us képekkel rettentí olvasóit, „[r]epdes kí-
 gyó, hernyó, féreg”, drámai szcenírozással fo-
 kozza a feszültséget: „A török pallosát feni /
 A tatár íját feszíti”. Ízig-vérig magyar szöve-
 gekkel van dolgunk, még ha Pilárik biblikus
 cseh nyelven írta is őket. ■ ■ ■

Magyarország panasza

Az égből lejött angyalok...
Szép karácsonyi dalának
énekeld a nótájára

Halljad, halljad, ó, hív lélek!
Figyelmezz, s okulj belőle,
Magyar földünkön s a morvákén
Mi esett meg, hogyan és miként.

Török- s tatárt az Úr ébreszte,
Hogy minket így felserkentsen,
A kik bizton eddig aluvánk
Az ördögi vész nyoszolyáján

Templomában nem tisztelték
Az istenünknek szent jegyét.
Ez Krisztusunk nagy érdeme,
ura szónak és szentségnek.

Bévséggel adott kegyelmét
Mi hálátlanul megveténk.
Testi-lelki békességünk
elprédáltuk mind könnyelműn.

A rettenet ím körbevett,
Édes hazánk prédává lett,
jussa lón a bösz pusztítás,
Mít a tatár dúlás hoz ránk.

Fennforog fertelmes rútság,
s bálványzó nagy pogánság,
Az Úr nevének gyalázotja,
embernek nincs alázotja.

Nézd, tekéntsed ím a tágos
hírneves Magyarországot!
A hősök mind kardtól veszték,
másokat meg elüldöztek.

Megállván a harcot s csatát,
gazdagok, ifjak, aggok bár,
kik a védelmet még tartják.
Kevés maradt, s számuk fogytán.

Szíved riad, elméd retten
Félelem járja zsigered
Hogyha buzgón elgondoljuk,
Mit az életből kóstolunk.

Üres városok elhagyatva,
puszta síkká lettek falvak,
mert nincs már aki őket lakja,
ez sokaknak búbánatja.

Rút rabságban tán százezer,
Ha több nem, keresztény esett.
Szabályától hulltanak ezek
Mások a rabságban vesznek.

Medve, róka, s mezők vadja
emberhúson béven laknak
Toroznak a tetemenek,
Ez az isten büntetése!

De tudja, ki rí békületlen,
Az erőszakot a szüzeken.
Őket a tatár meggyalázta
Az asszonyerényt bemocskolta

Kezüik-lábuk szétfeszítve,
hogy nem tudtak mozdulni se.
Hiába kértek, siránkoztak,
bármily hévvel tiltakoztak.

Aki állta volna mindezt,
Nem volt senki, csak az Isten.
Noha sokan segítséget
Erő híjával ígérek,

Megriadtak a sikolyoktól,
Megrettentek a látványtól.
Vagy szívüket az Úr elvette
hogy magukban jobban hittek.

Ó, kik megmenekedtetek,
túléltetek a veszedelmet,
Már Istent ne dühítsétek,
hagyjátok el mind a vétkeket!

Segített tán a gazságtok?
igaztalan romlottságtok?
A jámborságot megvetétek
s jegyeit a bűnődésnek.

S azt, hogy megvan három éve,
Repdes kígyó, hernyó, féreg,
romlás esik a gyümölcsbe,
A fák pórén meredeznek

S ti is mind az őrködők,
mint trombitás híresztelők
terjesszétek istenfélve,
mily gyalázat esék itt meg.

A bíraskodást szigorítsad!
Ti szüzek, féljétek az istent!
Ti szülők, gyermekeitek
s sarjaitok, jóra vezessétek!

Ámen! áldjon meg az Isten,
könyörülj meg rajtunk hittel
Tőlünk gonoszt távoztassál,
Segélj minket, Krisztus király!

Hangos siralomének a rossz és szörnyűséges hírek felett

Jaj, veszénk! Mind ránk rohannak,

négy oldalról megfogtatnak¹
A távoli napkeletről,
s a nyugatnak mélységéből,
éjfélkor és délidőben.
Ki áll ellent ily erőnek?

A török pallosát feni
A tatár íját feszíti
ezt felajzza lám, könnyedén,
kegyetlenül ránk ereszté
nyílát, szívünk célba vevé,

a keresztényeket elnyelték,
sokaknak fejüket vették
a földet vérükkel öntözték.
A janicsárok sem késnek,
Fegyverük mind készenlétben:

A kovás lakatú puskák
mívesen formált munkák,
mindegyik célba talál,
nem okoznak csalódást.
Mind készen áll a harcias

spanyol és a francia,
a svéd, a lengyel, moszkvita²
s a harcpróbált kozák, ki a
hatalmas német hadakkal
Róma népével, vlachokkal,

öszevgyűlnek mind a hadak,
hogy szörnyű háborút vívjanak,
vidéket, várost s falvakat
pusztasággá fordítsanak
és országot hódítsanak,

várat megvívajak.
Várja mindezt már a sóvár
éhség, pestis, s nehéz kórság,
hogy amazokat kövessék,
mint egy bosszuló követség,

hogy isteni igazságot,
istentelenekre átkot
most sorra reájuk idézzék.
Ah, Istenem, nem volt elég,
haragodtól, fenn az égben

elviseltük a múlt évben
a törököt, a fenevadat
s a jól lövő tatárokat,
más fene népet, kegyetlent,
mint oroszlán, sárkány, veszett eb,

Kik elrabolnak minden éket,
kösöntyűket, keszkenőket,
aranyalmát, és fejékeket,
kapcsot, hímzést, mellényeket,
Fibulákat és függőket,

Gyűrűt, fátylat, kelméket,
drága ruhát, viseletet,
melltűt, koszorút, s tükröket,
Mikben magyar lányaink
Az úr parancsolatait

rút hívságukban elvetik
s dölyffel maguk illegetik,
majd levetkezik mindenük,
lemeztelenítve testük.
Magukra idézték, bosszúdat

a próféta, feddő szavakat:
drága fűszerszámok helyett
genny, és ganéj, fertelem,
az öv helyett csak szakadás,
hajfűrtök helyett kopaszság,

bő ingek helyett cafranok,
viselet helyett zsákrongyok,³
szépség helyett csak rútság,
koszorúk helyett csupaszság.
A férfiak kardtól hulltak,

az erősebbek még csatáznak,
mostanáig sokan sírnak:
leölt vének földjén az ifjak,
hív asszonyoknak férjei,
s az asszonyok, élet ékei,

s gyermekek édes szülei
s szülők kedves gyermekei.
Ó, Uram, kérlek, békéj meg,
rajtunk már könyörülj meg!
Hogyha itt a világ vége,

Évek, idők betellése,
Mikor a népek felkelnek,
háború s szorongatás lesz,
éhség, kórság, sanyarúság
uralkodik majd a rútság,

Te légy az elvadult nyájnak
védelmező, erős vára.
Gyűjts össze Pella városába.⁴
Vagy ahol Noénak bárkája
kikötött, fenn az Ararátra

helyezz minket biztonságba,
emelt fővel hogy kitarthassunk
temelleted, s beláthassuk,
hogy eljön az örök megváltás
s immár végre a szabadulás,

öröm, béke, s boldogság.
Vigadalom, sok jószág.
Ó, Uram, kérlek, hallgass meg!
Hadd zengjünk a dicsőséged
most halandóságunkban

s majd örök boldogságunkban.

Száz Pál fordítása

Fordítói jegyzetek:

- 1 utalás a török csapatokra. Pilárik művét 1664-ben írta, az augusztus 10-én a törökökkel megkötött vasvári béke előtt.
- 2 utalás az általános háborús előkészületekre, pl. A moszkoviták küzdelme Lengyelországgal (1667-es andruszovói béke), a franciák harca Spanyolországgal (1668-as aacheni béke), az olaszok harca Törökországgal (1645–1669).
- 3 Ézsaiás 3.16 és köv. verseinek parafrázisa.
- 4 Pella – egy palesztinai kisváros, Jeruzsálem lerombolása előtt (i.sz. 70) a helyi keresztények menedékhelye.

A KÉT VERS FORRÁSA

Štefan PILÁRIK, *Sors Pilarikiana. Los Pilárika Štěpána*, Zsolna, 1666

Száz Pál (1987, Vágsellye, Szlovákia) író, irodalmár,
a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója.

Színpadiasság, emblematika és meggyőzés

– a kortárs költészet találkozása a barokkal

1. Marcona és barokk

„[...] édesapám, e marcona, barokk főúr, kinek gyakran állt módjában és kötelességében pillantását Lipót császárra emelhetni, pillantását Lipót császárra emelte, arcára komolyságot vett, bár csillogó, hunyorgó szeme, mint mindig, elárulta, s mondotta: kutya nehéz, felség, úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot, azzal föl pattant Zöldfíkar nevű pejére, és elvágtatott az érzékeny, XVII. századi tájleírásban¹ – az is tudja, hogy ez a részlet Esterházy Péter *Harmonia caelestis* című könyvének első lapján olvasható, aki soha nem rágta át magát a regénynek mind a hétszáz oldalán. Itt most azért citálom ezt a máskülönben agyonidézett passzust, mert hasznos fogódzókat kínál annak megragadásához, hogy a stílus- és művelődéstörténeti korszakként is felfogható barokkhoz hogyan tud kapcsolódni a közelmúlt és a jelen művelt közbeszédje. Pedig látszólag afféle Szerb Antal-os szellemtörténeti nagyvonalúsággal kezeli a fogalmat, mintha csak valami rizs-

poros áltörténelmi hangulatot akarna kelteni vele – elvégre a fenti sorok „édesapám”-ja is, jóllehet valós személyiség, Esterházy Pál (1635–1713) nádor ihlette, összemósodik a regény apafiguráinak idő- és térbeli korlátokat nem ismerő masszájával. Azonban rövideje és aforisztikus sejtelmessége ellenére is az idézet legalább három kiindulópontot rejt a *HC* olvasóját is lenyűgöző barokk megértéséhez: 1.) Az első támpont nem fogalmi szinten, hanem a szöveg nyelvi-stiláris rétegében van jelen. Esterházy itt finoman, jelzészzerűen archaizál, ami azt mutatja, hogy aki a barokkhoz akar kapcsolódni, annak a magyar régiséghez is viszonyulnia kell. Utóbbi meglehetősen tág korszakon a kezdetektől a felvilágosodás hajnaláig, vagyis a modern irodalomfogalom és irodalmi intézményrendszer megjelenéséig tartó időszakot, az egyetemen „rég magyar irodalom”-ként említett korpuszt értjük. 2.) A „marcona, barokk főúr” szókapcsolat a barokk társadalmi beágyazottságát jelzi nagyon tömören, amely a katolikus Esterházy Pál esetében fe-

lekezeti konnotációkkal is bír; az, hogy egy főrend is lehet barokk, nem csak egy oltárkép vagy egy szobor, azt jelzi, hogy külsődlegességekre fókuszáló, szigorú értelemben vett stílustörténet által leírható jelenségeknél a terminus tágabb eszme-, kultúr- és mentálétörténeti relevanciával bír. 3.) A bekezdés középpontjában álló híres *bon mot* a hazugság és az igazság bonyolult viszonyát írja le. A hazudozás „kutya nehéz” voltának hangoztatása látszólag önfelmentés a hazugság vádjá alól, valójában azonban mélyebb ismeretelméleti pesszimizmust foglal magába: ahogy a valótlaniságból is csak akkor lesz hazugság, ha szándékosan követjük el, úgy az igazsághoz sem elég csupán a jó szándék, így tehát ami nem hazugság, az még nem feltétlenül igaz; ezt kimondani a történelmi igazság és az önmegismerés szolgálatába állított irodalmi fikció bevezetéseként ugyancsak erős gesztus, és nem véletlenül adja az író ezt a mondatot a barokk apafigura szájába, hiszen a barokk retorika és poétika középpontjában a láttató elhithetőség áll, a korszaknak a politikai és társas életről adott kiábrándult leckéje pedig olyan praktikák számbavételéről szól, mint a színlelés, az állandó és mindenkire kiterjedő szerepjátszási kényszer, a barokk világszínház (*theatrum mundi*).

Esterházy szövegéből ez a három implicit meglátása a maga módján mind helytálló és pontos. Ebben a tanulmányban ezek mentén tervezem bemutatni, mit adott vagy adhat a barokk a közelmúlt és a jelen magyar irodalmának. A barokk továbbélése és máig ható termékenysége persze evidenciának is tűnhet. Ahogy Hauser Arnold nagyhatású könyvében a manierizmust igyekezett mindazzal azonosítani, ami a modernség megszületéséhez köthető – ideértve ezalatt a vallásos világgépet és a humanista embereszményt egyaránt megrengető intellektuális és morális válságokat vagy a meghasonlottság jegyeit magán viselő olyan jelenségeket, mint a pusztá komikumon túllépő, a nevetségességet a bölcsességgel és a tragikummal szintetizáló humor² –,

ugyanúgy voltak, akik a barokkban is meglátták azokat az alakzatokat, amelyekből saját modernségszemléletük vagy művészetelméleti problémaviláguk táplálkozni tudott. Nietzsche már 1879-ben is arról beszélt, hogy a barokk időről-időre visszatér a történelemben mint a klasszikus letisztultságot felváltó válságjelenség.³ A történelmi barokk szembeállítható „időtlen barokk”-nak olyan prófétái voltak, mint a huszadik század első felében alkotó spanyol-katalán Eugenio d’Ors⁴ vagy később Gilles Deleuze, aki a barokk esztétika kulcsának a középpont és zárt forma hiányát látta, a végtelen „redőzöttség”-et (*pli*): a barokk műalkotás a lehatárolt, klasszicista alkotásokkal szemben a lezáratlanság jellemzi, mivel a mű redői mindig újabb redőket rejtenek, így maga a mű teljességgel ki nem bontható, vagy legalábbis szabálytalan.⁵ Akadt olyan értelmező is, aki szerint a barokk fogalma az erős, előtérbe tolakodó és a művet uralni akaró alkotói szubjektum helyett a hagyományok, a hatások és az intertextualitás lezárhatatlan játékát, a textuális és kulturális metamorfózisok igenlését írja le, így a neobarokk terminus használatát egyenesen a kissé elkoptatott posztmodern helyett javasolta.⁶ A „transzhistorikus barokk” fontos mai magyar vonatkozását alaposan már bemutatta Urbán Bálint Nemes Z. Márió *Barokk Femina* című kötetéről szóló tanulmányában.⁷ Ebben az írásban viszont arra keresem a választ, hogyan van jelen a *történelmi* barokk a kortárs magyar irodalomban, és mit tud adni a történelmi barokk ismerete a kortárs irodalomértésnek – jóllehet az időtlen barokk jelensége gyakran komoly magyarázóerővel bír a történelmi barokk hatásának felbukkanásakor is, és ezért olykor a szaktudományos szigorból is engedni kell. Példáimat a kortárs lírából veszem, és csak érintőlegesen említek prózai szövegeket, köztük a török kort tárgyaló, gyakran áltörténelmi regényekként emlegetett könyveket, amelyeknek az 1990-es évektől datálható bősége jól jelzi, hogy a barokkot is magában foglaló ko-

ra újkori magyar történelem és kultúra iránti érdeklődés a közelmúltban is eleven volt.⁸

2. A barokk mint a hiányzó nyelv (régiség és hibriditás)

Ha meg akarjuk magyarázni, miért fordulnak inspirációért mai szerzők is a barokkhoz, akkor nem feledkezhetünk meg arról az elmentmondásos, de mégis kitüntetett szerepről, amelyet az irodalomtörténeti tudat a magyar régiségnek tulajdonít. Annál is inkább figyelembe kell ezt vennünk, mivel a fent említett Nemes Z. Máriótól egyáltalán nem idegen az az irodalomtörténeti tudatosság, amely elsősorban az újraolvasásban és a kánonrevidálásban nyilvánul meg, érintve mind a szöveg-hagyományok kulturális-politikai tengelyét, mind az időbeli-irodalomtörténeti vonatkozásait. Nála ez a népi hagyomány egyáltalán nem tiszteletteljes, de nem is ellenséges kisajátításában nyilvánul meg. *A hercegprímás elsríja magát* című kötetében az idézett szerzők listájában ott találjuk például Szabó Dezsőt és Sinka Istvánt annak a Juhász Ferencnek a társaságában, akinek termékeny újraolvasása nagyrészt éppen Nemes érdeméből indult meg.⁹ Nincs ezzel egyedül Nemes az egykori Telep-csoport tagjai közül. A népi kánon átértékelését tekintve hasonló törekvést figyelhetünk meg Sopotnik Zoltán *Moszkvics* című kötetében,¹⁰ míg Szabó Marcell *Közeli limbus* című verseskönyve a régiség beemelésével kísérletezik, amikor többek között Bornemisza Péter *Ördögi kísértetek*éből emel át vendégszövegeket.¹¹

Ami a kora újkor úgynevezett régi magyar irodalmát illeti, a mai olvasói elvárások felől közelítő, esetleg a gazdagabb múltú nyugat-európai irodalmak felé kacsingató befogadó gyakran hiányérzetről számol be, legyen az mennyiségi – a szövegtörzset kicsi –, minőségi – kevés az igazi remekmű –, vagy akár tételes – nincs magyar *Don Quijote*, a ponyván

kívül nincs kora újkori magyar nyelvű regény, nincs igazi udvari színház, a városi közönséghez szóló színpadról nem is beszélve stb.¹² Ezenfelül a történeti emlékezet és irodalomtörténeti tudat attitűdje a korszakkal szemben érdekes kettősséget mutat: a régi magyar irodalom a felvilágosodás és a romantika tabula rasájának, a modern irodalomfogalom dominánssá válásának köszönhetően fehér folt sok kortárs íróknak és kritikusnak – ahogyan a „rég Magyaros” és „modernes” irodalomtörténészeknél is megfigyelhető, hogy eltérő módszertant alkalmaznak, és a kánonban is máshová helyezik a hangsúlyt –, ugyanakkor az irodalmat és a nyelvet reguláló nemzeti intézményrendszer viszonylagos hiánya miatt a régi magyar irodalom izgalmas alteritásként nem egy modern és kortárs szerző számára bizonyult inspirációforrásnak.

Túlságosan korai példának tűnhet, mégis megkerülhetetlen idencitálnunk Németh László gondolkodói munkásságát. *Az én katedrám* című gyűjteményes kötet néhány írását régi magyaros körökben ma is szokás idézni. Ezek között van a Bethlen Miklósról írott 1932-es esszé is, amely az erdélyi emlékirókat a szerinte fájoan hiányzó kora újkori magyar elbeszélő próza pótszereként ajánlja az olvasó figyelmébe. Németh számára Bethlen Miklós a példaként tekintett Kemény Zsigmond és Móricz elődje, míg maga a történelmi alapanyag, a „királydrámás Erdély” Shakespeare szüzséivel vetekszik gazdagságban. És bár Bethlen önéletírása egyenetlen színvonalú, a konklúzió szerint a szövegtengerben úszó „szépírói sziget”-ekért igenis érdemes olvasni.¹³ Hogy miért fordult Németh a régi magyar irodalomhoz, arra választ ad hírhedt pamfletje, a *Kisebbségben* (1939). A modernség előtti irodalomban találhatjuk meg azt a régi magyar nyelvet, amellyel a kontinuitás Németh elmondása alapján Kazinczy és a nyelvújítás hibájából jóvátehetően elpusztult, illetve az emlékiróknál lelhetjük fel a mélymagyar alkat tragikus mélységeit, amelyek oly idegenek a derűs, anekdotikus hígmagyarság-

tól. A nyelvújítás negatív értékelése vitatható lehet, a magyarság állítólagos tisztaságára és sűrűségére vonatkozó észrevételek pedig egyenesen védhetetlenek. Németh László irodalomtörténeti kíváncsisága mégis hosszú ideig modellt adott a kreatív energiákat a nyelvi másságban kereső íróknak. Márton Lászlótól – hogy nagyot ugorjunk az időben – természetesen idegenek a Némethet jellemző frusztrált és kirekesztő gondolatok, *A kitaposott zsákutca* című 1998-as esszéjében mégis bizonyos szempontból hasonlóan jár el, mint írólődje. Ő is konstatálja az irodalomtörténeti tudat hiányérzetét, amikor az „áltörténelmi regények” kritikai fogadtatására és szerzőik, köztük Láng Zsolt önértelmező írásaira támaszkodva megállapítja, hogy nincs meg a magyar regény „első félideje”¹⁴, és ő is rákérdez a magyar irodalom 19. századi hagyománytörésére, a nyelvújításra, rámutatva arra, hogy milyen viszonylagos, mi számít archaikusnak, és mi újszerűnek, szemléletes példák segítségével dekonstruálva olyan abszolútnak hitt ellentéteket, mint régi és új, klasszikus és modern, önéletrajzi dokumentum és szépírói teljesítmény, és így tovább.¹⁵ E sorok szerzőjének személyes tapasztalatával is egybevág például az a megfigyelés, amely szerint a nyelvújításkori magyar olykor archaikusabbnak tűnik a régiség magyarjánál, hiszen a neologizmusok hajlamosabbak gyorsabban avulni, mint a hagyomány által szentesített kifejezések.

A régiség tehát megkerülhetetlen fogalom, amikor a magyar irodalom önreflexiójáról beszélünk. A barokk fogalmához képest persze sokkal hosszabb periódust jelöl, és mibenléte nehezebben körvonalazható. Bizonyos értelemben a 19. század bizonyos népi vagy populáris kulturális és nyelvi jelenségei is ide sorolhatók. Ami miatt a régiségből a barokk több szerző számára is vonzó lehet – és azt hiszem, az itt következő fogalom segítségével elkerülhetjük, hogy a gondolatmenet túlságosan partalanná váljék –, az a barokknak a kulturális hibriditásra való nyitottsá-

ga. Peter Burke szerint a kora újkor különösen elfogadó volt a korstílusok, illetve a népi- és az elitkultúra hibridizációjára, bár éppen a reformáció és a katolikus megújulás kezdeményezte ezek elkülönítésében is a nagyobb szigorot.¹⁶ A barokk azonban jó darabig megtermékenyítően hatott a kora újkor populáris kultúrájára, és Magyarországon is megjelent a XVIII. században egyfajta népies barokk vagy „parasztbarokk”, amely fogalom inkább a megrendelő korlátozott anyagi lehetőségeire és a kivitelező mesterségbeli tudására utalt, mintsem egyik vagy másik származására, mégis alapvetően meghatározta a vidék építészeti kultúráját.¹⁷ Hasonló folyamatok játszódtak le a szöveges kultúrában is, jóllehet az átvett stílusjegyek aprólékos számbavétele helyett ma már többet beszélnek reneszánsz és barokk elemek folklorizálódásáról, illetve közköltészetről.¹⁸ De az elit barokkja is receptív volt olyan hagyományokra, amelyek a klasszicizáló ízlés számára idegenek lettek volna. Ma már a Zrínyi-kutatás számára alapvetően elfogadott, hogy kötetében, az *Adriai tengernék Syrenaiáiban*, az olasz madrigálok és pásztorversektől ihletett lírai versek az eposzszal együtt olyan tudatos kötetkompozíciót alkotnak, amely a *Szigeti veszedelem* értelmezésében is megkerülhetetlen – a Zrínyi Miklóst újraelfedező Kazinczy számára azonban ez a műfaji kevertség zavarba ejtő volt, és saját kiadásában ki is iktatta ezt a problémát.¹⁹ De gondolhatunk arra is, milyen magától értetődő módon fordul a barokk vallásos irodalom a középkori hagyományok felé, szemben a sokkal finnyásabb reneszánsz humanizmussal: a szentek legendái mellett a pokol- és vízióirodalom alkotásaira gondolhatunk itt elsősorban, a lélek túlvilági örömeit vagy szenvedéseit megjelenítő szövegekre, köztük például a *Visio Philiberti*-féle allegorizáló szöveg-hagyományra, amelyben a megszemélyesített test és lélek vitatkozik arról, melyikük miatt kárhozott el az ember.²⁰

A kortárs irodalom követői számára közismert, hogy a barokk hibridizációs hajlamát

a közelmúltban Borbély Szilárd költészete aknázza ki a leginkább, elsősorban a *Halotti pompa* című kötetében (2004). A nemzetközi és magyar barokk költészet felől Márton László izgalmas kapcsolódási pontokat kínál a könyv értelmezéséhez. Olvasata a német misztikus költő, Angelus Silesius (1624–1677) szemmel látható intertextuális jelenlétéhez magyar párhuzamokat kínál: a Krisztus-keresést szinte nyíltan erotikus költői nyelven bemutató jezsuita költő, Hajnal Mátyás (1578–1644) *Szíves könyvecskéjében*, valamint a fájdalmas Szűzanyáról és a szenvedő Krisztusról néhol hasonló merész fantáziával szóló Gyöngyösi István (1629–1704) *Rózsakoszorú* című verseskötetében.²¹ Fazakas Gergely Tamás tanulmánya²² után újabban Száz Pál foglalkozott azzal, hogyan lehet a történeti barokk és a magyar szöveggyománnyal tanulságai alapján olvasni a *Halotti pompát*: szép szakmai sikereket elérő könyvében a *Nagyheti Szekvenciák* című ciklust olvasta össze a korábban a jezsuita Nyéki Vörös Mátyásnak (1575–1654) tulajdonított *Tintinnabulum tripudiantium* („Táncolók csengettyűje”) című költeménynyel, amely a négy végső dologról – halál, ítélet, pokol és menyország – szóló verses elmélkedés. Száz kifejezetten a kultúráköziség, ha úgy tetszik, a hibridizáció felől ragadja meg Borbély könyvét, amely merészen keveri a profán és szakrális nyelvet, miközben a barokk vallásos irodalom hagyományát nemcsak a hitét veszített modern ember tapasztalatával ütközteti, hanem a kötetet később kiegészítő haszid tradícióval is.²³

A recepció általában egyetért abban, hogy a barokk, akár csak a haszidizmus vagy a poszthumusz kötetben megjelenő antik és neoklasszikus bukolyika (*Bukolikatajban*) Borbély számára olyan eszköz volt, amelynek segítségével kiléphetett a posztromantikus líra alanyiságából.²⁴ Ezért nyúl vissza a *Halotti pompa* olyan, nagy alkotói személyiségekhez nem köthető, inkább kollektív tradíciókhoz, mint a vallásos népének, a szekvencia, ezért –

és persze a groteszk, profanizáló hatás kedvéért – idézik sokszor szövegei a rossz klapanciák nyelvi megoldásait. Szinte törvényszerű azonban, hogy általában a régi magyar irodalom azon szerzői hatnak leginkább, akikre rá lehet húzni az alanyiság kategóriáit. Ennek megfelelően a nagy személyiséget ünnepli Kemény István Zrínyi Miklósról írt esszéje, amely a költő-hadvezérből egy gondolat kísérlet erejéig huszadik századi konzervatív hőst farag egy sosemvolt, de erkölcsileg vállalható politikai hagyomány szimulálása érdekében.²⁵ Jellemzőek azok a versek, versciklusok is, amelyek Weöres Sándor *Psychéjének* mintájára álbiográfiai narratívát teremtenek egy kitalált költőalak, mint újabban a Velemi Névtelen köré – utóbbi Janus Pannonius priapikus verseit és Balassi latorénekeit (illegitim, házasságon kívüli szexualitásról szóló költeményeit) írja tovább.²⁶ Nemrég ezt a személyiségközpontúságot Szálinger Baláznak sikerült meghaladnia *Koncentráció* című verseskötetével, amely azzal keltett fel-tűnést, hogy jónevű szerzője magánkiadásban jelentette meg.²⁷

Szálinger őszinte, olykor filológiai érdeklődéssel fordul a magyar régiség felé. Nem véletlen, hogy Bene Sándor a Ménesi úti Irodalomtudományi Intézet szokásos éves ún. ReBaKucs-konferenciáján – a Reneszánsz Osztály nem hivatalos nevének, a Reneszánsz és Barokk Kutatócsoportnak a rövidítéséből –, 2020. szeptember 5-én Egerben vele beszélgetett a tanácskozás résztvevői előtt a barokk és a kortárs költészet viszonyáról. Az irodalomtörténeti tudás olyan felvillanásait látjuk a szerző új kötetében, mint például a Zrínyi udvarában használt szakácskönyv említését a *Stridóvári szombatok* című versben,²⁸ vagy Montecuccoli színreléptetését a *Zrínyiújvári dalban*, amely a katonai realitásérzékről, valamint a Zrínyi és a vár felrobbantását tétlenül néző császári hadvezér konfliktusáról folytatott történészi viták megidézésével indul: „Eltűnt, majd párszáz év után / Arrébb bukkan fel a magaslat; / Montecuccoli vezérör-

nagy végre / Másik irányból nézve / Reálpolitikus.”²⁹ A versben azonban mégsem a két jelentős személyiség lesz a döntő. Szálíngernek a korábbi, *360°* című kötetében kidolgozott, kvázitudományos topográfiai nyelvből az következik, hogy a versben már az ember nem főszereplő, hanem kísértet, nyom a figyelem előterébe kerülő, történelmi ágenciát nyelő tájban: „Ostrom után visszaalszik a táj, / Magára húzza az erdőtakarót.”³⁰

A kötet középpontjában azonban nem Zrínyi alakja áll, hanem Mikes Kelemené, a könyv több versét is az ő nevében írta Szálínger. Az eredeti Mikest jellemző rokokó kedélyesség helyett azonban Szálínger az emigráció transzkulturális és transzhistorikus tapasztalatát ragadja meg a *Törökországi levelek* szerzőjében. Mikes kulturális értelemben hibrid jelenség: a *Nyugat* folyóirat emblémáján nem véletlenül látjuk éppen őt, hiszen franciás műveltsége a nyugat-európai kultúrába ágyazza őt, ám a bújosos kurucokkal végül keleten köt ki. Szálínger Mikes-versei a szellemi-fizikai idegenség melankolikus, sőt baljós aspektusát emelik ki. Rákóczi titkárát megidézve távol áll tőle a mimetikus illúziókeltés szándéka, vagyis sem a pszichológiai motivációk regényes újraalkotására, sem Mikes jellegzetes stílusának imitációjára nem törekszik. Ehelyett egyrészt inkább a bújosos kollektívumával azonosítja a lírai ént, vagyis nem különösebben egyéníti Mikes arcélét a közösséghez képest, másrészt a történetiétlenséget is vállalva angol szonettek formájában írja meg a Mikes-verseket. A zárt forma mintegy egyszerre teremti meg a modern kifinomultság képzetét és evokál valamifajta, a reneszánszban gyökerező, de a magyar hagyományból kimaradó régiséget.³¹ Jellemző példaként a *Mikes Kelemen burokban él, s kilát* című verset idézhetjük:

Nem üt a kezünkre a külvilág,
És egyikünk sem akar itt jobb lenni,
Biztonságban vagyunk. A kritikák
Idegenek, nem fegyelmez már semmi.

Végignézek a bajtársaimon,
Hogy lecsúsztak! És hogy szeretem őket!
De még jobban hazám, s azt gondolom,
Ne is legyünk mások, csak száműzöttek.

Ó, szabadság! Vittük a szent jelet,
S voltak ötleteink, nem is oly régen.
Már rosszak a viccek, s mind kevesebb
Szabad madár hasonlít ránk az égben.

Fogyunk, romlunk, s bár az élet rövid,
Abból, ami itt van, mindig telik.³²

A fenti példák egyértelműen mutatják, hogy a kortárs költészet érdeklődik a magyar régiség erőforrásai iránt, és köszönhetően többek között a „hibrid” barokk szabad vegyértékeinek, tud is kapcsolódni hozzájuk. Mégis hiányérzetünk lehet, hiszen Szálínger csupán tematikus szinten építi be a magyar barokk örökségét verseibe, de tudatos döntése eredményeképpen a barokk mint program a kötet poétikájában nem szervesül. (Borbély Szilárdnál más a helyzet természetesen, de Száz Pál és mások munkássága miatt fölösleges volna részletesebben visszatérni rá.) Éppen ezért a következőkben olyan szövegekről lesz szó, amelyekben a barokk valamely fogalma poétikai programként is megjelenik, és amelyek közül nem egy kifejezetten tematizálja is a barokkot mint stílus- és kultúrtörténeti jelenséget. Ez azonban, mint látni fogjuk, továbbra sem jelenti azt, hogy a barokk a stiliztika vagy az archaizálás kérdéseként jelentkezne ezekben a munkákban. Ide kívánczok majd egy gondolatmenet a történeti barokk lehetséges megközelítéseiről is.

3. Barokk: a stílusfogalomtól egy komplex scenikáig

Mielőtt nyomába szegődnék egy munkahipotézisként elfogadható és használható barokk-definíciónak, érdemes leszögezni, hogy

az irodalmi barokk magyarországi kutatásának igen érdekes eszme- és politikatörténeti beágyazottsága volt. Csakúgy, mint a manierizmus esetében, a barokk fogalma is komoly vitákat váltott ki az előző évszázad '50-es éveitől kezdve, és az így felvetődött kutatási irányok meghatározták az MTA Irodalomtörténeti Intézetének (ma: Irodalomtudományi Intézet) a kora újkorra irányuló munkásságát. A kifinomult, egyenesen mesterkéltnek ható manierizmus az akkori szakirodalom tükrében a kiábrándult, ugyanakkor erkölcsi és intellektuális kompromisszumokra nem hajlandó szellemi elit művészete és irodalma volt, válságjelenség, míg a barokkra az ellenreformáció esztétikájaként tekintettek. Tudományos kutatás témájaként a korai Kádár-kor kultúrpolitikája felől mindkettő problematikus volt, a kutatás művelői számára pedig lehetőség nyílt bizonyos – többnyire egyébként veszélytelen – áthallások megteremtésére. A Klaniczay Tibor intézetigazgató által vezetett munka egyfajta ellenkultúrát hozott létre, vagy ha ez túlzás – minden bizonnyal az –, a szabadság egyik kis körét teremtette meg az Intézet munkatársai számára, miközben Klaniczay őszinte meggyőződéssel éppen amellet érvelt, hogy a hivatalosan elismert marxista irodalomtudománynak is van tenivalója a manierizmus és a barokk mélyebb megértése érdekében.³³

Ennek a sajátos tudománypolitikai légkörnek az ismerete segíthet megérteni, hogy miért voltak késhegyre menő viták az egyes stíluskorszakok pontos időbeli határaitól, társadalomtörténeti kereteiről és ismertetőjegyeiről. Az egyik legjellegzetesebb vitapont úgy szólt, hogy vajon a képzőművészeti barokk Wölfflintől fogva alaposan leírt ismérvei – a sokat emlegetett dinamikus komponálás, a részletek nyughatatlan kavargása, a túldíszítettség és a saját keretein néha szó szerint túllépő műalkotás illúzióeltelő szándéka – alkalmazhatók-e az irodalmi barokk leírására. Ennek nehézségeit az irodalomtörténetesek hamar belátták. Az 1956. május 24-én

tartott sárospataki barokkvitán szkeptikusan vélekedett Bán Imre, Komlós Tibor és Klaniczay Tibor is.³⁴ A barokk intermedialitás leírhatóságának problémája ugyanakkor nem jelentette azt, hogy ne törekedtek volna a stíluskorszak egységes és interdiszciplináris kutatására. Galavics Géza művészettörténész egy vele készült beszélgetésben például felidézi, hogy milyen inspiráló volt számára Klaniczaynak a művészet- és irodalomtörténetesek összefogására ösztönző gondolkodása. Klaniczay egy doktori védésre készült opponensi véleményében nagyon jellemző módon különíti el egymástól a képzőművészeti barokk kutatásának lehetőségeit az irodalmi barokkétól, mégis a kettő párbeszédét szorgalmazza: szerinte a stíluseszközök vizsgálatához a képzőművészet adja a jól felismerhető jelenségeket, míg „eszmei, tartalmi vonatkozásokban” az irodalomtörténet lehet inspiráló.³⁵

Hasonló mintázatot fedezhetünk fel Bán Imre gondolkodásában is, aki szerint a barokk minősítés nem csupán stilisztikai külsőségek kérdése, hanem kommunikációs intencióé is, ugyanis a barokk komplex társadalom-, eszme- és művelődéstörténeti folyamatok mentén értelmezhető csak.³⁶ Ebben a komplex értelemben mint egyházi művészet a barokk a tridenti zsinat, a katolikus megújulás és az ellenreformáció, mint világi művészet az abszolútizmus és az államrezon szolgáltatója volt – előbbi természetesen nem azt jelenti, hogy eszközeit ne vehették volna át protestánsok is, más kérdés, hogy ez a felfogás nem feltétlenül magyarázza, miért vált magától értetődően barokká a német protestáns kultúra. Mind a vallásos, mind a profán művészet esetében világos a propagandisztikus szándék, amely az isteni világregnd monumentálisát hangsúlyozva az egyes emberi élet törekenységére, mulandóságára és a társas-politikai jelenségek tünékeny látszatlétére is felhívja adott esetben a figyelmet, jóllehet a tematikus súlypontok természetesen eltérőek lehetnek. A barokk politikai és művelődéstörténeti értelmezése az elhíttetés és a színpadias illúzióeltetés

szándékát állította a korszak középpontjába, és a különféle stilisztikai fenoméneket is ezek folyamányaképpen értelmezte.

Kimondhatjuk, hogy az irodalmi barokk nem redukálható olyan nyelvi jelenségekre, mint a túldíszítettség vagy a „barokk körmondát”. A magyar nyelvű barokk próza atyjának, Pázmány mondatszerkesztésének stilisztikai visszafogottságát pontosan regisztrálta a szakirodalom,³⁷ sőt az is előfordult, hogy az elokúciós kidolgozottság mértékletessége zavarba hozta a kutatókat: a magyarországi barokk költészet prototipikus szövegének, vagyis Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelmének* egy időben vonakodtak megadni a barokk minősítést.³⁸ Az ehhez hasonló elbizonytalanodások és a fentebb említett tudománypolitikai környezet megváltozása is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a stíluskorszakok pontos mibenlétéről és hatáiról szóló viták egy időre lecsengtek. Bár tanszékek és doktori programok nevei még őrzik a reneszánsz és a barokk szót, illendővé vált tartózkodni ezektől a minősítésekről. Beszédes, hogy például Bene Sándor a kora újkori politikai kommunikációról, a színlelés és a leplezés udvari művészetéről szóló könyvében ugyan beszél barokk udvarról, ám legtöbbször igen óvatosan kiegészíti a barokk jelzőt egy időben szomszédos korstílus megnevezésével, hogy a teljes koraujkor lefedje, ne maradjon ki semmi az egymást átszövő eszmetörténeti folyamatok tárgyalásából: így lesz a kora újkori világszínház fő helyszíne nála a „reneszánsz és barokk”³⁹ illetve „manierista és barokk”⁴⁰ udvar. Bán és Klaniczay komplex barokkfelfogását a 2000-es évek mélyen reflektált vitái során frissíti majd fel a korszerűség kívánalmainak megfelelően a szakma.⁴¹ A barokk korszak definíciójához és árnyaltabb stílárís vizsgálatahoz való visszatérést Kecskeméti Gábor szerint a retorikatörténet újabb fejleményei teszik lehetővé. Kecskeméti egyik tanulmányában arra a konklúzióra jut, hogy többféle irodalmi barokk stílus is létezik a legegyszerűbbtől a nyelviileg túltelített emelkedett-

ségig, ám ezek nem mondanak ellent annak, hogy a barokk retorikát a kommunikációs szándék szerint történeti egységként írhatjuk le. Ez a beszédszándék mindenekelőtt a már említett meggyőzés, elhíterés és illúziókeltés.⁴² Az, hogy túlléphetünk a túldíszítettség stílárís kívánalmain, a régi magyar irodalom kutatóit nem menti fel a szövegek elokúciós kidolgozottságának részletes vizsgálata alól. A történeti barokk kortárs jelenlétének nyomait keresve azonban nagy könnyebbség nekünk, hiszen gyűjtőmunkánk során megszabadulhatunk attól a kényszertől, hogy kizárólag barokk stílusutánzatokat, paródiákat és pastiche-okat keressünk. Lehetőség ez arra, hogy másfajta, adott esetben mélyebb strukturális hasonlóságokra figyeljünk.

Az elhíterés a barokk vallásos életben a kontemplációt és a meggyőzést segítő vizuális elemek összefüggésében is vizsgálható – jól ismert tény, hogy milyen nagy szerepet szánt a képzelőerőnek a *Leiki gyakorlatok*-ban, a keresztény meditáció kézikönyvében Loyolai Szent Ignác. Az illúziókeltő láttatást a prédikációs irodalomban⁴³ és költői fikcióban⁴⁴ kimerítően tárgyalta a szakirodalom. Különösen érdekes, amit a barokk színház kapcsán megtudhatunk a az emberi indulatok túlzóan teátrális, ma sablonosnak tűnő vizualizációjáról. A barokk látvány – leszámítva talán a festészetben alkalmazott *trompe-l’oeil*-technikát – nem realista illúziókeltést jelent. Feladata inkább az egyértelmű jelentésképzés, valamint az elmélkedés és a memorizálás segítése volt. A barokk színpadon a színész arcán és testén megjelenített vizuális jeleknek a szenvedélyek leolvashatóságát és azonosíthatóságát kellett szolgálnia. Nagyon tanulságos ebből a szempontból Laczházi Gyulának Zrínyi *Arianna sírása* című verséről írt elemzése: kimutatja benne, hogy a vers jelenetépítése a korszak sajátosságait tükrözi, amikor is először részletesen bemutatja a Thészeusz áruklását sirató Ariannában dülő indulatok testi szimptomáit és gesztusait – a királylány háját tépi és arcát karmolja –, majd utána adja

csak meg a szót hősnőjének, hogy elmondhassa panaszát.⁴⁵ A barokk jelenet mint tipizálható szenvedélyek megjelenítője vagy morális értelmezéseket előhívó életkép közeli rokonságot mutat használatát tekintve az emblémával. Az embléma a késő reneszánsz és a barokk jellegzetes műfaja, szöveges magyarázattal vagy elmélkedéssel kísért allegorikus képet értünk alatta. A jelenetek emblémaszerű kimerevítését barokk jellegzetességként azonosítja Jan Assmann is *A varázsvivóláról* írott könyvében, külön kiemelve Ingmar Bergman operafilmjének kitűnő intuíciónál árukkodó megoldását, hogy tudniillik a vászonra ki is írják a jelenetek közben a hozzájuk tartozó morális bölcsességeket.⁴⁶

A szenvedélyek és jelenetek egyfajta emblémaszerű használata egy olyan vers esetében is segíthet mélyebben megérteni a barokk intertextus működését, amelynek alkotójától egyébként látszatra idegen a régiség mindenféle nyelvi, stiláris és műfaji imitációja. Tolnai Ottó *Dagály* című szabadverséről van szó, amelyet az *Omama egy rotterdami gengszterfilmben* című verseskötetben olvashatunk. Akárcsak a könyv számos többi versében, a vajdasági költő itt is nagyanyjának, Vitéz Magdalénának állít emléket. A költemény saját központi metaforáját szó szerint értelmezve nagyít fel egy gyermekkori élményt, amelyben az ágyhoz kötött nagymama Kempis Tamás *Krisztus követéséről* szóló könyvét olvassa Pázmány Péter fordításában. Az ismert kegyességi mű olyan erős érzelmi hatást vált ki Vitéz ómamából, hogy könnyei elárasztják a szobát. A már-már komikumig és önparódiáig részletezett látvány az embléma képi részének, a *picturának* feleltethető meg, amennyiben a hajóvá váló ágy az élet tengerével, a víz a könnyek árával, a csontvázként látott nagymama pedig *memento mori*ként azonosítható:

beléptem vitéz magdalénához
megdőbbenve láttam
úszik

nem is úszik hajózik
akárha sétahajózna boldogságában zokogva
a két méteres hosszú bontott hajú csontváz
a tollal tömött lila ágyneműk
mint valami úszópárnák
s a nagy sétahajó halálos ágya körül
ott az én kombináltporos papirosból hajtogatott
kis fregattom
ott a sok boldogan igyekvő sajka
amint a közeledő óceánjárót körülnyüzsgik.⁴⁷

A képhez társul az emblémában a *subscriptio*, az értelmező felirat, amely itt Kempis Pázmány által fordított szövege lesz. Azért sem indokolatlan itt az embléma képi és szöveges összetevőjét behozni az értelmezésbe, mivel Tolnai verseiben nem megszokott az, hogy szó szerinti idézetként szerepeltet vendég-szöveget, sőt az életmű egészét tekintve egyedülálló módon a központozást és mondatkezdő nagybetűket is reprodukálja az ezeket amúgy mellőző költeményben. A *subscriptiót*, ha úgy tetszik, tipográfiai és stiláris értelemben is kiemeli:

Uram nem vagyok méltó a te vigasztalásodra,
sem valami lelki látogatásra. Azért igazán
bánol velem,
mikor engem nyavalyásul és elvetettül hagysz.
Mert ha annyit könyvezhetnék is, mint a ten-
ger...⁴⁸

Ezen a ponton megszakad a Pázmány-idézet, az elbeszélő és a nagymama együtt zokognak. A kortárs költészet ismerője előtt nem ismeretlen az enciklopédikus műveltségű Tolnai Ottó sajátos viszonya a művészet és irodalom alatti kultúrához: miközben a kismesterektől a klasszikusokig alaposan ismeri, és meglepő, kaotikus összefüggésrendszerbe képes állítani a magaskultúra alkotóit és alkotásait, írásművészete a profán nyelvet, az anekdotát és a tárgyi giccset is asszimilálja. Az idézett versben is a giccshez, az érzelmesség már eleve gyanús hatásmechanizmusához nyúl. Mégis képes azt érdekessé és érvényessé tenni, amikor

preszentialista és preromantikus módon szólaltatja meg. És ezt éppen barokk vendég-szöveg és barokk teatralitás révén éri el.

4. A barokk mint *theatrum mundi*

Az egyházi irodalomhoz kapcsolódó példa után foglalkozunk a barokk világszínház politikumával is. A posztmodern neobarokk által feltételezett középpontnélküliség érdekes feszültségben áll a történeti barokk erős propagandisztikus elfogultságával. Hogyan is tekinthetne el a barokk művészet a befogadó figyelmének szigorú irányításától, ha egyszer az ideológiai meggyőzés a célja? A helyzet persze nem ilyen egyszerű. Hogy árnyaltabban lássunk, érdemes idéznünk Bán Imre szellemes megjegyzését – már csak azért is, mivel a régi magyar irodalom kutatóit gyakran éri az a vád, hogy esztétikai és elméleti problémákra érzéketlen, száraz, neopozitivisták volnának: „A spanyol monarchia hívei azt hirdetik, hogy amiként egy úr van az égben: Isten, a földön is egy uralkodó van: a spanyol király. Mindenki tudja, hogy ez nem igaz, de makacs kitartással küzd, hogy így legyen.”⁴⁹ A barokk törekvése az elhíthető látszatok megteremtésére kétélű fegyver: van, aki örül a lehetőségnek, és él vele, van, akit viszont elszomorít. Van, aki csak használja, és van, aki tudja, hogy ha ő használni tudja, akkor ellenfelei is. Ez a titka Walter Benjamin szerint a 17. századi német szomorújáték hatásmechanizmusának is. Ellentétben a tragédiával, amelynek a középpontjában egyes értelmezések szerint a tragikus vétség vagy az ókor rituális gyilkossága, az emberáldozat áll, a szomorújáték az emberi természet kiábrándító ismeretén alapszik: az udvari ember szimulál és disszimulál, titkos machinációkat űz a hatalom érdekében, látszatokra építi légváraikat, és ennek antropológiai tudása mély szomorúságot okoz – azzal pedig a kiváló teológiai érzékkel bíró Ben-

jamin is tisztában volt, hogy ennek a romlott természetnek az oka a kora újkori ember szerint a bűnbeesés, amelynek következtében nemcsak az ember, hanem az egész teremtés kifordult önmagából.⁵⁰

A barokkban a világszínházhoz és az univerzális szerepjátszáshoz való viszony kettős, mivel egyaránt képezheti kritika és gyakorlatias tanácsok tárgyát – például a politikai értekezési irodalomban. Zrínyi Miklósnak a színleléshez való kettős viszonya – az antropológiai szomorúság és az etikai realizmus – katonai tanácsadó szövege, a *Vitéz hadnagy* idevágó részletében is megfigyelhető:

Nyomorúság, de mit tehetünk róla, az eszes hadnagynak mindenféle kell lenni történet ellen felfegyverkezettnek és késznek, néha karddal, néha ésszel, néha ravaszsággal és néha boldogsággal kell elő állanunk erre a világi szcénára, az ki csak egy féle perszónát hordoz, és nem transzformálhatja magát másra, lassan viheti a maga dolgát előre [...] ⁵¹

A barokkra tehát igenis jellemző lehet a szempontok megkettőződése, esetleg meg többszörözése. Ez a modernség utáni tapasztalatra is jól rezonál. Az egymást kizáró szempontok kibékíthetetlenége és a politikai ideológiák látszatléte – avagy az ontológiai alap hiánya – felett érzett melankólia ott kísért Tőzsér Árpád egy újabb versében is. Egy idősebb költőgeneráció tagjaként Tőzsér a mai napig is fáradhatatlanul kísérletezik a régebbi és az újabb hagyományok rekombinációjával. A magyar régiség tanulmányíróként és költőként is jóideje foglalkoztatja. Filológiai akribiával írt tanulmányai a késő barokk-rokokok Amade Lászlóról nélkülözhetetlenek a szerző szlovák-magyar makarónnyelven írt furcsa verseinek megértéséhez.⁵² Komoly szövegismeretről és irodalomtörténeti tudásról árulkodik Szenci Molnár Albertről írott drámai költeménye, a *Faustus Prágában* (2005) is, amelyben Tőzsér a hatalom és az irodalom viszonyát boncolgatja a bogaras Rudolf

császár és az ördögösséggel vádolt kálvinista költő találkozása kapcsán. Utóbbi témához tér vissza a John Milton lányáról szóló, *Deborah, avagy az Éden szíve* című versében. A költeményben az idős vak költő éppen *Az elveszett paradicsomot* diktálja Deborah-nak, amikor egy váratlanul betoppanó vendégnek köszönhetően szembesül a hatalom elvárásaival: Cromwell egykori titkárának, a puritán meggyőződésű Miltonnak a restaurált királyi hatalmat, II. Károly uralmát kellene versben legitimálnia.

Amikor a versben Milton a teremtés művéről ír, Deborah szemében az apa a teremtő Atya helyére kerül, pontosan úgy, ahogyan egyesek szerint Shakespeare életműve felér a teremtéssel. Ugyanakkor a barokk elhíttetés és illúziókeltés sikeressége Deborah esetében odáig megy, hogy a politikum és a transzcendencia egybemosásának képességét ruházza apjára. Ahogy Isten a kozmikus harmónián, úgy Cromwell a politikai rendben uralkodik, mindkettő fölött azonban mintha a költő teremtő fantáziája diszponálna. Az alábbi idézetben érdemes megfigyelni a „vasbordás” szó poliszémiáját: a versben egyszerre utal Cromwell fanatikus katonáira, Milton szigorú angyalaira és a Deborah képzeletében megjelenő mennyei közbenjárókra:

Az apja diktál, ő ír, de azt is mondhatnánk: valami fehér tűz lapjáról másol, amelyre, mint a Tórát egykor az Isten, a vak Milton fekete lánggal rója a Teremtés hangjait, jelentésük az évszázad „generálbasszusa” (amit az utókor majd barokknak nevez) s a „népfölség” eszméje, de ő, Deborah, már rég nem különbözteti meg az apja vasbordás kreatúráit saját imáinak halovány szentjeitől, s az eposz kozmikus fegyelmét a mennyei közállapotoktól [...] ⁵³

A mindennek mértéket adó, a háttérben folyamatosan szóló generálbasszus (*basso continuo*) a barokk zene egyik legismertebb jellegzetessége. Itt viszont mégsem annyira

kíséri a többi hangszert, mint inkább elfedi az egymással ellenkező, disszonáns hangokat. Mikor ugyanis Milton a bűnbeesés történetét diktálja, Deborah legbelül a rigid patriarchális szólammal szembeszegülve Évával azonosul, és írás közben a tollbamondott szöveg értelmét gondolatban a visszájára olvassa. Amikor pedig Albemerle hercege rá akarja venni Milont a királyt dicsőítő vers megírására, a család nélkülözését látó lánynak tetszene a terv, de a költő, a *commonwealth* híve hajthatatlan. De az olvasó nemhogy Deborah ösztönös megalkuvásával, Milton küldetés-tudatból fakadó merevségével sem tud igazán azonosulni. Ugyan kinek lenne igaza ebben a konfliktusban? Rádásul – és az igazán lényeges –, maga *Az elveszett paradicsom* is önmagának ellentmondó, polifon mű Deborah értelmezésében. A monumentális költeményben a szerző személyisége is szétszakad Sátánra és angyalra, és minden szereplőben ő beszél, sőt a Teremtő és a Sátán harcában, a tudás fája tövében maga az Úr ellenkezik saját magával:

De ó jaj, eretnek tollam!, hová viszed lázas képzeletem, hogyan merem én a Legfőbb Atya s apám ígeit csak lélekben is bírálni!
S mért ne merném, hisz apám is bírál, elrejtőzködve bár (akárcsak én!) eposzának külön-külön helyén.
Hol Sátán ő, hol arkangyal, hol Éva, s mint szikra a sorok pólusain, pattog a talány, vajon melyik ő.
S a Teremtés-eposzban mely teremtmény a Legfőbb Szerzőhöz, a Mindenek Urához illő alakmás? S ha nem lény az, hanem egy fa, a Kert azon helye, hol az Úr önmagát bírálja?⁵⁴

A transzcendens alap ingoványossá válását a barokk sajátosságaként azonosítja Nemes Z. Márió *Barokk Femina* című verseskötete is. A szerző bevallotta az „örök barokk” fogalmából kiindulva értelmezi a könyv címé-

ben szereplő kulcsszót. Egy interjúban például Urbán Bálint már említett tanulmányához hasonlóan Deleuze *pli*-fogalmából vezeti le a barokk centrumnélküliségét, és a barokkot mint politikai jelenséget a cselekvések és megnyilatkozások virtualitásával, szimulált-ságával írja le: a verseskötet világában a politikai hívószavaknak – jobboldal, baloldal, liberális és nemzeti – nincs többé külső referenciájuk, mégis minden politikai szereplő arra kényszerül, hogy eljássza az ezeknek megfelelő magatartásokat.⁵⁵ Mint ismeretes, a verseskötet 2006 őszének tapasztalataiból építkezik, és az őszi beszéd által kiváltott utcai események hátterével beszéli el főhősének megérkezését az irodalmi életbe. A könyv elsősorban mégis arról az ideológiai örületről szól, amiben jelenleg is élünk, és ennek gyökereit keresi a 2006 őszéhez kapcsolódó toposzokban. Ennek az eredetmítosznak a megjelenítéséhez Nemes a pszichotikus ember beszédét utánozza, egy olyan nyelvet teremtve, ahol már semmi nem jelent semmit, és minden jelenthet mindent. A kötet jellegzetes, csupa nagybetűvel írt szavai jelentésekkel telítődnek, és azonnal ki is üresednek. A nagybetűs BAROKKHOZ⁵⁶ társított leggyakoribb szó talán éppen az őszi beszédhez kapcsolt HAZUGSÁG, de BAROKK a „bűnös” fővárost traktoros tüntetőkkel elárasztó vidék, az urbánussal szemben meghatározott népiesség, végül BAROKK a nyelvet megfertőző neurózis maga. A jelölő alapnélküliségét az a szöveg fogalmazza meg a legtisztábban, amely a 2006-os történések legemlékezetesebbikéről, a tévészékház ostromáról szól. Itt olvashatjuk a pofonegyszerű formulát: „BAROKK = BAROKK”.⁵⁷

A könyvben a BAROKK révén látszólag olyan történelmi kavalkád sejlik fel, amelyben viszonylag kevés konkrét nyoma van a történelmi barokknak. Van azonban a kötetben néhány olyan történelmi referencia, amely időben is lehorgonyozza a barokról folyó diskurzust. Ezeknek legalábbis egy része elkerülte az eddigi recepció figyelmét, ezért ér-

demes felidézni őket. Ilyen a főhős kamaszkorának helyszíne, a barokk kisváros, Pápa, és ilyenek a barokk régiséghez köthető irodalom- és kultúrtörténeti hívószavak, közöttük például a többször is emlegetett, a BAROKKHOZ társított „NAGY STÍLUS”⁵⁸, a „fentebb stíl” vagy magas stílus, az alacsony és a közepes utáni stílusnem, amelyet főleg a meggyőzést szolgáló indulatok felkorbácsolására tartottak alkalmasnak. Vagy ilyen például a *Kunstkammer* kifejezés is.⁵⁹ Rokona a *Wunderkammer* (csodakabinet) terminusnak, attól a kora újkorban nem mindig volt élesen megkülönböztethető. Előbbi az emberi leleményesség és mesterségbeli tudás által létrehozott különös tárgyak gyűjteménye volt – amelyek nem feltétlenül rendelkeztek a mai értelemben vett művészi értékkel –, míg utóbbi a természet által létrehozott tünemények – ásványok, kőzetek, ritka és nemegyszer fejlődési rendellenességet tükröző növényi, állati, esetleg emberi preparátumok – gyűjtőhelye volt. A kétféle tartalom azonban gyakran ugyanabban a gyűjteményben jelent meg, és a tulajdonos nem feltétlenül tett értékbeli különbséget a természetes és a mesterséges képződmények között. Ilyen vegyes csodakabinetet kell érteni véleményem szerint Németh Zoltán verseskötetének címe, a *Kunstkamera* szó alatt is: a 2014-es könyv a Nemes Z. Márióéval rokonítható poszthumán testpoétikával kísérelte meg, és a címlap illusztrációja – számi ikermagzat preparátuma – is a természeti kuriozitások felé tolja el a kifejezés értelmezését.⁶⁰ Csodakabinetje ugyan már egyes reneszánsz humanistáknak is volt, és a javarészt Bécsben élő filológus, Zsámboky János (1531–1584) állítólag unikornisszarvat is őrzött gyűjteményében, a Magyar Királyság területén az irodalmi barokk fénykorában jelent meg az első igazi *Wunderkammer*. Tulajdonosa nem más, mint Esterházy Péter marcona ősapja, a gyűjtőként és mecénásként is ismert Esterházy Pál volt.⁶¹ Az ő családja egyébként pápai kapcsolatai miatt is fontos

Nemes Z. Márió könyvében, ugyanis a grófi ágából származó Eszterházy Károly (1725–1799), a későbbi egri püspök építtette a város barokk nagytemplomát.

Végül, ha nem is kifejezetten a barokkhoz, de a régiség kultúrájához való tudatos viszonyról árulkodnak a szövegben itt-ott felbukkanó latin gnómák és idiomatikus kifejezések is. A következőkre kell gondolni: „*Ugros eliminandos esse*”⁶², azaz ‘a magyarokat ki kell üzni’, illetve ahogy a kötet értelmezése szempontjából is releváns nyugatellenes összeesküvéselméletek fordítják – helytelenül –: ‘a magyarokat ki kell írtani’; „*serpens, nisi serpentem comederit non fit draco*”⁶³ (‘ha a kígyó a kígyót meg nem eszi, nem lesz belőle sárkány’); és „*vox faucibus haesit*”⁶⁴ (‘torlán akad a hang’). Az első latin kifejezés középkori krónikákból fennmaradt szállóige, a kalandozó magyarokra vonatkozik, a harmadik pedig leginkább szólásként határozható meg. A második viszont valódi bölcsmondás, adagium, és mint ilyen, nem áll messze az emblémák felirataitól sem. Ha ahhoz hasonlóan, ahogyan korábban Tolnainál tettük, Nemes Z. Máriónál is emblematikusan berendezett jelenetet keresünk, akkor a következő idézetben megtaláljuk:

Ha a ROVART kettévágjuk, harc kezdődik
a fej- és a farok-
rész között. Amaz harapva támad, ez viszont
derekasan
védekezik, szurkálván a fejrészt. A küzdelem
napokig is
eltart, amíg mindkét fél el nem pusztul, vagy
a többiek
el nem cipelik őket. Lehetne ez egy állatme-
se is, hiszen
a BAROKK mindenkit kettévágott, akit is-
merek, mégsem
akad ennyi csonka allegória [...]”⁶⁵

Ha valóban emblémán ábrázolnánk a saját maga ellen küzdő, kettévágott rovar, igen kidolgozott *picturát* kapnánk. Csakhogy ez

az embléma – Nemes állatmesének, illetve legóriának nevezi – nem jelent semmit. Pontosabban jelenthetné akár a diskurzust megszálló örület miatt önmagával meghasonlott szubjektumot – hiszen „a BAROKK mindenkit kettévágott, akit ismerek” –, ám az elbeszélő visszautasítja az értelmezést. Az allegória csonka marad, a tanulság nélküli emblémajelenetek, a kifejtetlen latin mottók pedig kulturális törmelékeként sodródnak a szövegben, amíg fel nem zabálja, magába nem olvasztja őket a BAROKK. A fenti idézet nem nehéz a Walter Benjamin már idézett munkájában olvasható allegóriaértelmezés újragondolásaként olvasni. A barokk allegória ugyanis Benjaminsnál sem valami étellel teli képződmény, mivel már létrejött pillanatában a múlt részévé válik, hiszen szemben a magát örökkévalónak és szervesnek feltüntető szimbólummal, az allegória időhöz kötött és töredékekből építkezik. Az allegória Nemesnél törmelék, Benjaminsnál rom, sőt hulla: a halálhoz kötődő allegória legteljesebb formája maga a megkínzott és halálra adott emberi test, ami jól látszik a barokk mártírtörténetekben és *memento mori*ekben.⁶⁶ A holttest barokk kultusza bizonyos mértékig egybevág Nemes Z. Máriónak a biohorror iránti közismert vonzódásával. Amíg azonban a barokk szomorúságról írva Benjamin úgy érzékeli, hogy a korszak hite már megingott a halott test feltámadásában, Nemes Z. Márió költői nyelve még azt is lehetetlenné teszi, hogy legalább allegorikusan rögzíthetővé váljanak a szövegkorpuszok és a valódi testek jelentései.

A *Barokk Femina* az eszkatológiai várakozások teljes kiüresítésével ér véget, és a kötet végén olvasható szövegek közül több is a *Jelenések könyvének* ismert részleteit parodizálja.⁶⁷ Az egyik ilyen szöveg azt inszcenirozza, ahogy a versíró szubjektum feloldódik a totalitárius BAROKK nyelvi morajlásában, a pszichotikus beszédben, amelyet a könyv a skizofrén tévképzetekben szenvedő Daniel Paul Schreber *Egy idegbeteg emlékiratai* című mun-

kája alapján ALAPNYELVNEK nevez.⁶⁸ Ez az ALAPNYELV auditív, nyelvi hallucinációk nyelve, amely az „egészséges” nyelvet imitálja, a róla szóló, önelemző írás pedig az ALAPNYELVET utánozza. Az alább kiemelt szövegben mindez a könyv egyik érdekes, visszavisszatérő motívumával, a *tücsökzenével* társul. Itt a rovarok ciripelése egy olyan monoton háttérzajt képez, amely a mindent elárasztó BAROKK médiumává válik. Természetesen az irodalmi életbe való bekerülés, szellemi érés verses regényeként olvasható Szabó Lőrinc-mű egyértelmű előszövege a hasonló témát polgárpukkasztó horrorelemekkel feldolgozó verseskötetnek:

Reggel! Boldogság! BÉKE! GLÓRIA! Úgy
ébredtem,
mint Isten fia! Ű-vel, í-vel kezdődik a nyi-
tány, mélyen,
magasan válasz villan rá, s máris vége van.
Újpest,
Rózsa utca, betonfortissimó. De az ű-rú-krú,
kri-kri
invazív fajokra jellemző, melyek végre eljöt-
tek, hogy
idegeim és fülem káprázatát a VEDLÉSIG
hajtsák.
Szinte robban a tér, úgy élvezi agyirtó gyö-
nyörét!
Sose halunk meg, FÉRGEK, mert aki BA-
ROKKBAN
született, méltó rá, hogy átvegye a könyvet
és megtörje
a pecsétet. S lám hangnyilaikkal és fénygyű-
rűikkel
a ROVAROK átjárják testem útvesztőjét,
hogy
megírják emlékezetem, hogy *tisztán olvas-
ható legyenek.*
Mert ez a BAROKK ajándéka, az ALAP-
NYELVI
éter, melyben ezrek ezrei vigadnak együtt,
hogy az
iszonyú dáridóban senki se szomorú. Már
én sem.

Mert tudom, hogy ebben az együgyű és mo-
noton

ROVARZENÉBEN ropog a, lobog a, zu-
hog a SZENT.

Mert tudom, hogy a VEDLÉS után újra ta-
lálkozunk.⁶⁹

Az elbeszélő „tisztán olvasható jel”-lé akar vál-
ni. Mi ez, ha nem a szubjektum alárendelé-
se a barokk meggyőzés és elhíterítés céljának?
Ami Tözsér Árpád Milton-versében a „barokk
generálbasszus”, az Nemes Z. Máriaónál a tü-
csökzene. Egy ideologikus korszak mindent
átható alapzaja, az apokaliptika felhabosítása,
amely csak ürességet takar.

5. Összegzés és kitekintés

Talán kiderült a fentiekből, hogy az újabb
szakirodalom sem tudta megcáfolni a köz-
helyet, amely szerint a transzcendens igaz-
ságba vetett hit megrendülését a történelmi
barokk kétségbeesett restaurációs kísérlettel
igyekezett kompenzálni. Ennek érdekében
vetette be az elhíterítés, a meggyőzés és a fel-
fokozott képzelet eszközeit. A kortárs „ba-
rokk” lemond erről a rekonstrukciós igény-
ről, sőt ha teheti, éppen a hagyomány kont-
rasztyában emeli ki lehetetlenségét, miközben
gyakran ugyanazokat az eszközöket alkalmaz-
za – és leplezi le –, amelyeket a történelmi ba-
rokk is használt.

A jel és jelölő közötti isteni kapcsolatot
helyreállítása a barokk szemiológiájában
fontos törekvés volt. Mint láttuk, en-
nek egyik intermediális művészeti ágát, az
emblematicát többé-kevésbé tudatosan a ma-
gyar régiség kontextusában a kortárs líra kép-
viselői is megidéztek. Az elmondottakon túl
lehetne néhány további példát is említeni,
köztük a halál és Ámor alakját összekapcsoló
emlékmákat a *Halotti pompából*, amelyeket
Száz Pál már leírt.⁷⁰ Az emblematicához kap-
csolódó jelenség a kora újkori állatszimbolika

is, amely régi hagyományokat követve isteni tanításokat keresett a zoológia és a természeti jelenségek mögött. Az erről való tudást Géczi János kamatoztatja a *Szűz a gyermekkel, Szent Annával és egy számmal* című kötetének több versében, többek között a *Dögkeselyűkben*, ahol a protestáns lelkész, Miskolci Csulyak Gáspár (1627–1696) állattani művéből vett idézetet épít be saját szövegébe – arról a műről van szó egyébként, amelyet Láng Zsolt is idézett a *Bestiárium Transylvaniae* előszavában.⁷¹ Mind a halálemlémák, mind az állatszimbolika esetében persze a barokk alkalmazásuk mellett számolni kell a középkori és a reneszánsz előzményekkel is, valamint Géczi könyvében a művelődéstörténeti érdeklődés mellett észre kell vennünk a szövegek ökokritikai motiváltságát is, amelyet

nagyon leegyszerűsítve ezzel a belátással foglalkozhatnánk össze: a természet nem azért van, hogy feleljen kétségbeesett teológiai kérdéseinkre. Ez a szempont azonban a történeti barokk képzeletvilágának kutatására is ösztönzően hathat.

Az irodalomtörténet-írás, amely átmene-tileg ódzkodott a stíluskorszakokról való beszédétől – bár úgy tűnik, ez a bizonytalanság véget ér lassan –, inspirálódhat abból, hogy milyen tudatosan, következetesen beszél a barokkról a kortárs magyar költészet. Jóllehet a modernség előtti hagyomány után érdeklődő szerzők között nagy keletje van a régiség kevésbé kontúros fogalmának is, úgy tűnik, hogy olvasásukhoz a barokk pontosabb ismerete megkerülhetetlen. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 ESTERHÁZY Péter, *Harmonia caelestis* (Budapest: Magvető, 2001), 9. A szerző köszönetet mond Fajt Anitának hasznos kiegészítése miatt és ötleteiért.
- 2 HAUSER Arnold, *A modern művészet és irodalom eredete: A manierizmus fejlődése a reneszánsz válsága óta*, ford. GÖRÖG Lívia (Budapest: Gondolat, 1980).
- 3 FRIEDRICH NIETZSCHE, *Menschliches, Allzumenschliches: Zweiter Band. Nachgelassene Fragmente: Frühling 1878 bis November 1879*, hrsg. Giorgio COLLI und Mazzino MONTINARI, Werke: Kritische Gesamtausgabe V/3 (Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1967), 73–75 („Der Wanderer und sein Schatten”, 144. töredék: „Vom Barockstile”). Magyarul: Friedrich NIETZSCHE, *Emberi, nagyon is emberi: Ve-gyes vélemények és mondások: A vándor és az árnya: Könyv szabad szellemek szá-mára: második kötet*, ford. HORVÁTH Géza (Budapest: Cartaphilus, 2012), 57–58.
- 4 EUGENIO D’ORS, *Du Baroque*, trad. Agathe ROUARDT-VALÉRY (Paris: Gallimard, 1935); az „örök barokk” fogalmának 20. századi magyar recepciójáról (szembeállítva a fogalmat a historizáló neobarokkal) lásd ERDŐSI Péter, „Barokk és neobarokk:

- Két fogalom kölcsönhatása Magyaror-szágon”, *Korall* 23 (2006): 155–186, különösen 172–175 (itt Szerb Antal, Halász Gábor és Szentkuthy Miklós barokk-felfo-gásáról van szó).
- 5 GILLES DELEUZE, *Le pli: Leibniz et le baroque* (Paris: Éditions de Minuit, 1988).
  - 6 OMAR CALABRESE, *La era neobarocca* (Madrid: Ediciones Catedra S. A., 1999); lásd még Gregg LAMBERT, *Return of the Baroque in Modern Culture* (London: Continuum, 2004). (A 39–48. lapon olvasható fejezet Eugenio d’Ors barokk-konceptióját tárgyalja, de a könyv főleg a posztmodern olyan elméletiróival és szépiroíval foglalkozik, mint Foucault, Derrida, Borges és Alejo Carpentier.) A barokk huszadik szá-zadi francia teoretikusait – elsősorban Deleuze-höz Lacanhoz és Foucault-hoz – lásd még: Nadir LAHUI, *Adventures with the Theory of the Baroque and French Phi-losophy* (New York: Bloomsbury, 2016).
  - 7 URBAN Bálint, „A barokk és az ideoló-gia: Nemes Z. Mária *Barokk Femina* cí-mű kötetéről”, *Kalligram* 29 (2020): 6. szám, 82–92.
  - 8 A török korban játszódtó áltörténelmi regé-nyek közé szokás sorolni többé-kevésbé

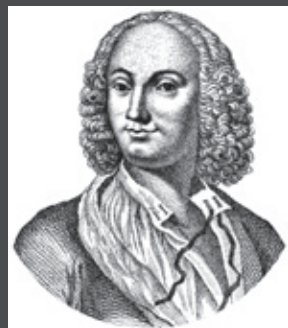
- indokoltan Háy János *Dzsigerlidén* (1996), Láng Zsolt *Bestiárium Transylvaniae* (1997), Darvasi László *A könnymutat-ványosok legendája* (1999), Szilágyi Ist-ván *Hollóidő* (2001) és Rakovszky Zsu-za *A kígyó árnyéka* (2002) című regé-nyét. Arról, hogyan lehetséges a hason-ló regényeken keresztül újraolvasni a ma-gyar régiséget és az élő irodalom számá-ra is hasznosíthatóan átértékelni az iro-dalomtörténeti hagyományt, lásd Már-ton László kongeniális esszéjét, amely-re még vissza kell térnünk: MARTON László, „A kitaposott zsákutca, avagy történe-lem a történetekben (Két példa)”, *Jelen-kor* 41 (1998): 146–168.
- 9 NEMES Z. Mária, *A hercegprímás elsírja ma-gát* (Budapest: Libri Kiadó, 2014), 77.
  - 10 A kötetben mottó szerepel a monori ta-lálkozóan résztvevő, ma már keveset ol-vasott Csengey Dénes-től vagy például Nagy Lászlótól, akinek Juhász Ferenc-cel ellentétben egyáltalán nem indult be ko-molyabb újraolvasási hulláma az elmúlt években: SOPOTNIK Zoltán, *Moszkvics* (Bu-dapest: Kalligram, 2016), 39 és 55.
  - 11 A kötet második, címadó szövegegyes-géről van szó. Itt a két párhuzamosan fu-

- tó hasáb közül a jobb oldali idézetekkel megtűzdelt szövegkollázs – ez tartalmazza néhány *Macbeth*-idézet és más korajúrkori vendégszöveg mellett a Bornemisza-szöveg helyeket is. SZABÓ Marcell, *A közeleli limbus* (Budapest: Jelenkor, 2016), 57–84.
- 12 A regény és az elbeszélő próza állítólagos hiányát nagyban árnyalja a népkönyvekkel és a szórakoztató irodalommal kapcsolatos kutatás, jóllehet ez a szövegkorpusz ellentétben Rabelais könyveivel, a *Don Quijotéval* vagy a francia szalonirodalom regényeivel nem épül be a maga irodalom kánonjába: RITÓKÖNÉ SZALAY Ágnes, „Eleink szórakoztató olvasmányairól”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 84 (1980): 650–655; BALÁZS Mihály, „Nyomdászok és olvasmányok: A népszerű irodalom intézményei és önszerveződései”, in *Magyar irodalomtörténet*, főszerk. HORVÁTH Iván, szerk. BALÁZS Mihály, BARTÓK Zsófia Ágnes és MARGÓCSY István (Budapest: Gépekönny, 2020–2022) (online tankönyv: <https://f-book.com/mi/index.php?book=07NYOMDASZ>) (letöltve: 2022. november 4.); SZIGETI MOLNÁR Dávid, „Népkönyv és reformáció”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 124 (2020): 23–42 (másik változata: „Reformáció és népkönyv a kora újkorban”, in *Magyar irodalomtörténet*, <https://f-book.com/mi/index.php?chapter=0702SZIGREFO>, letöltve: 2022. november 4.).
  - 13 NÉMETH László, „Bethlen Miklós”, in NÉMETH László, *Az én katedrám: Tanulmányok*, 125–135 (Budapest: Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1969), 134.
  - 14 MÁRTON, „A kitaposott zsákutca”, 149. A Németh László-írás és a Márton-esszé hasonlóságára a *Partizán* Youtube-csatornájának *Olvasókör* című műsora hívta fel a figyelmemet (1. évad, 7. adás, műsorvezető: Gulyás Márton, beszélgetőtársak Lengyel Imre Zolt és Sipos Balázs). Itt lásd Sipos Balázs hozzászólását 1:04:38-tól: <https://youtu.be/ztng6XjyvoM> (utoljára megtekintve: 2022. augusztus 15.).
  - 15 MÁRTON, „A kitaposott zsákutca”, főleg 147–151, de lásd a tanulmány egészét.
  - 16 Burke a kora újkorai hibriditás fogalmát a reneszánszra dolgozta ki részletesebben (Peter BURKE, *Hybrid Renaissance: Culture, Language, Architecture* [Budapest–New York: CEU Press, 2016]), ám a fogalmat bevezető rövid könyvének vannak barokk példái is, főleg ami a jezsuita miszcionáriusok újvilági építkezéseit illeti: Peter BURKE, *Cultural Hybridity* (Malden: Polity Press, 2009), 14–16. A népi és az elit kultúra eltávolodásáról, a népi kultúra szabályozásának igényéről: Peter BURKE, *Népi kultúra a kora újkor Európában*, ford. BÉRCZES Tibor (Budapest: Századvég Kiadó–Hajnal István Kör, 1991), 245–285.
  - 17 GYENIS Vilmos, „Késő-barokk és népies irodalom: XVIII. századi protestáns víziók”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 72 (1968): 1–24.
  - 18 CSÖRSZ Rumen István, *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig: Közköltészeti hatások a magyar irodalomban (1700–1800)* (Budapest: Universitas Kiadó, 2016); illetve lásd a könyv szerzője által szerkesztett *Doromb* című könyvsorozatot, amely közköltészettel foglalkozó tanulmányoknak ad helyet.
  - 19 LACZHÁZI Gyula, „Kazinczy Ferenc Zrínyi-verse”, *Irodalmi Magazin* 7, 4. szám (2019): 71–76; BENE Sándor, *A harmadik szirén: Zrínyi Miklós költészete* (Budapest: Osiris Kiadó–Gondolat Kiadó: Budapest, 2021), 33–56.
  - 20 Magyar vonatkozásban erről a motívumról lásd Nyéki Vörös Mátyás szakirodalmát (itt kihagytam azokat a tanulmányokat, amelyek kizárólag a magyar verzió szerzőségével foglalkoznak): Ladislaus HADROVICS, „Eine ungarische und kroatische Variante der *Visio Philiberti*”, *Archivum Europae Centro Orientalis* 3 (1937): 317–324; LACZHÁZI Gyula, „Vanitas és memento mori”, in *A magyar irodalom története I: A kezdetektől 1800-ig*, főszerk. Szegedy-Maszák Mihály, szerk. Jankovits László és Orlovsky Géza, munkatársak Jeney Éva és Józán Ildikó, 410–421 (Budapest: Gondolat Kiadó, 2007).
  - 21 MÁRTON László, „Visszajára fordítani: Borbély Szilárd: *Halotti pompa*”, *Jelenkor* 48 (2005): 390–397, 394–396. Márton már egy korábbi esszéjében szövé tette Gyöngyösi Rózsakoszorújának extatikus vonásait: MÁRTON László, „Vénusz falra mászik. Gyöngyösi Istvánról és R. Várkonyi Ágnes rejtőzködő Vénusáról”, *Liget* (1998): 2. szám, 13–30 (online: <https://ligetmuhely.com/liget/marton-laszlo-venus-falra-maszik/>, megtekintve: 2022. július 12.); újraközlése in MÁRTON László, *Az áhitatos embergép*, 7–25 (Pécs: Jelenkor Kiadó, 1999).
  - 22 FAZAKAS Gergely Tamás, „Elbeszélhetetlenségében elbeszélhető beszélgetés: Olvasási javaslatok Borbély Szilárd *Halotti Pompa* című kötetének és a régiség irodalmának metszéspontjában”, *Debreceni Disputa* 2 (2004): 11–12. szám, 102–107.
  - 23 SZÁZ Pál, „*Haszid vérző Kisjézuska*”: Kultúraköziség és szövegköziség Borbély Szilárd műveiben (Budapest: Kijarat Kiadó, 2020), 128–184. Szemben a szövegkiadási hagyománnyal a *Tintinnabulumot* minden bizonnyal nem Nyéki Vörös Mátyás írta. A szerzőséggel kapcsolatban felmerült Kornis Zsigmond neve is, ám újabb életrajzi adatok alapján Kecskeméti István gyászombati jezsuita a legbiztosabb jelölt: PAPP Balázs, „A *Tintinnabulum tripudiantium* szerzőségéhez”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 110 (2006): 585–590; RÉGER Ádám, „A *Tintinnabulum tripudiantium* szerzője és forrása”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 118 (2014): 77–98.
  - 24 Legutóbb a *Bukolikatájában* című poszthumusz kötetéről: MARGÓCSY István, „Nincstelen istenek”, *Élet és Irodalom* 66 (2022): 16. szám (2022. április 22.), 21.
  - 25 KEMÉNY István, „Zrínyi Miklós és az üvegplafon”, *Hévíz* 23 (2015): 4–5. szám, 359–369, újraközölve in KEMÉNY István, *Lúdbőr: Esszék*, 81–92 (Budapest: Magvető, 2018).
  - 26 Folyóiratbeli közléseken túl összegyűjtve is megjelent a fiktív életmű: GYÖREI Zolt, *A Velemi Névtelen versei és a levelesláddája* (Budapest: Syllabux Könyvkiadó, 2012).
  - 27 SZÁLINGER Balázs, *Koncentráció* (Keszthely: magánkiadás, 2022).
  - 28 Uo., 38. A kéziratos szakácskönyv kiadása: Szakács mesterségnek könyvecskéje: *A csdktornyai Zrínyi-udvar XVII. századi kéziratos szakácskönyve és a Tótfalusi Kis Miklós által kiadott kolozsvári sza-*

- kácskönyv, s.a.r. KIRÁLY Erzsébet, bev. KOVÁCS Sándor Iván, Magyar Hírmondó (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981).
- 29 SZÁLINGER, *Koncentráció*, 46.
- 30 Uo., 47.
- 31 A kötetről lásd még kritikámat: FÖRKÖLI Gábor, „A kellemetlen Mikes”, *Szépirodalmi Figyelő* 21 (új folyam), 4. szám (2022): 122–127.
- 32 SZÁLINGER, *Koncentráció*, 37.
- 33 Mivel a barokk korszak kutatásáról még szó lesz, egyelőre csak a manierizmus szakirodalmából válogatok: KLANICZAY Tibor, „A magyar későreneszánsz problémái (Stoicizmus és manierizmus)”, in KLANICZAY Tibor, *Reneszánsz és barokk: Tanulmányok a régi magyar irodalomról*, 303–339 (Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1961); KLANICZAY Tibor (szerk.), *A manierizmus* (Budapest: Gondolat, 1975); BÁN Imre, „A magyar manierista irodalom”, in BÁN Imre, *Eszmék és stílusok: Irodalmi tanulmányok*, 168–185 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976). A manierizmusfogalom kritikájához, valamint az 1960-as évekbeli magyar manierizmuskutatás „ellenkulturális” jelentőségéhez számos megfontolandó szempontot kínál: ÁCS Pál, „A késő reneszánsz megglazult pillérei: Sztoicizmus és manierizmus az irodalomban”, in *Mátyás király öröksége: Késő reneszánsz művészet Magyarországon, 16–17. század (kiállítás a Nemzeti Galériában, 2008. március 28–2008. július 27.)*, szerk. MIKÓ Árpád és VERŐ Mária, a szerk. munkatársa ÁCS Pál, 36–50 (Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 2008). A Klaniczay Tibor vezetete munka emlékeztetőjéhez elengedhetetlen a következő vasos interjúkötet ismerete, amelynek adatközlői egyszerre ápolják a Klaniczay-éra kultuszát és tesznek olykor egészen érdekes kritikus megjegyzéseket a kultikus emlékezettel kapcsolatban: ÁCS Pál és SZÉKELY Júlia, *A reneszánsz reneszánsza: Beszélgetések Klaniczay Tiborról és a reneszánszkutatásról*, Magyar Történelmi Emlékek: Interjúk, beszélgetések (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021).
- 34 Lásd a vita jegyzőkönyvét: VÉGH Ferenc (összeállító), „Vita a magyar irodalmi barokk kérdéseiről”, *Irodalomtörténet* 45 (1957): 50–64.
- 35 GALAVICS Géza, „Figyelmet kapni egy másik tudományban”, in ÁCS–SZÉKELY, *A reneszánsz reneszánsza*, 463–488, 466n. Klaniczay Tibor idézett opponensi véleménye: „Garas Klára »Franz Anton Maulbertsch« című doktori értekezésének vitája, 1961. október 13-án a Magyar Tudományos Akadémián”, *Művészettörténeti Értesítő* 11 (1962): 2–3. sz., 197–208, itt: 199–201.
- 36 BÁN Imre, „A magyar barokk próza változatai”, in BÁN, *Eszmék és stílusok*, 186–202, itt: 186–187.
- 37 Például uo., 188–190.
- 38 A már említett sárospataki vita során a *Szigeti veszedelem* barokk jellegével kapcsolatos kételyeket fogalmazott meg Bán, Klaniczay és Komlószi is. Bán és Klaniczay barokk elemeket is tartalmazó, de egészében nem barokk műalkotásnak tartotta Zrínyi eposzát: VÉGH, „Vita a magyar irodalmi barokk kérdéseiről”, 50–51.
- 39 BENE Sándor, *Theatrum politicum: Nyilvánosság, közvélemény és irodalom a kora újkorban*, Csokonai Könyvtár 19 (Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999), 59n és 67n.
- 40 Uo., 285.
- 41 Érdemeik méltatása mellett Bán és Klaniczay felfogását is bírálta Kőszeghy Péter, aki a műfajhoz képest szokatlannul vitairatnak is beillő lexikonszócikket írt a barokk irodalomról: KŐSZEGHY Péter, „Barokk irodalom”, in *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon: Középkor és kora újkor*, főszerk. KŐSZEGHY Péter, 1. köt.: 263–283 (Budapest: Balassi, 2003). Itt (uo., 264–267) Kőszeghy többek között Kecskeméti Gábor alább ismertetett álláspontjának egy korábbi megfogalmazásával is vitába száll, arra figyelmeztetve, hogy ha a barokkot pusztán a meggyőzés művészeteként vagy világnézeti szempontból definiáljuk, és a formai jegyek vizsgálatáról lemondunk, a fogalom könnyen parttalanná válhat. A szócikk a kutatóhelyi megvitatása után sokat finomodott; az álláspontok közeledéséről lásd KECSKEMÉTI Gábor, „Az eszmetörténet új lehetőségei a régi magyar irodalom kutatásában”, in *Az irodalomtörténet esélye: Irodalomtörténeti tanulmányok*, szerk. VERES András, BEZECZKY Gábor és VARGA László, 161–168 (Budapest: Gondolat, 2004).
- 42 KECSKEMÉTI Gábor, „A barokk korszakfogalom a retorikatörténeti kutatások kiteljesedése után”, in *Zrínyi Miklós és a magyarországi barokk költészet*, szerk. BENE Sándor és PINTÉR Márta Zsuzsanna, 15–53 (Eger: Líceum Kiadó, 2021).
- 43 A teljesség igénye nélkül csak ezt a monográfát idézem: TASI Réka, *Az isteni szó barokk sáfárai*, Csokonai Könyvtár 45 (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009).
- 44 LACZHÁZI Gyula, „Mellyet Isten ilölke elmémbe befújak: Az isteni inspiráció Zrínyi Szigeti veszedelmében”, *Irodalomtörténet* 87 (2006): 565–576; BENE Sándor, „Szulejmán halála a Zrínyi-eposzokban: Történeti poétikai megközelítés”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 121 (2017): 746–779.
- 45 LACZHÁZI Gyula, *Hösi szenvedélyek: A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*, Arianna Könyvek 1 (Budapest: ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, 2009), 173–175.
- 46 JAN ASSMANN, *A varázsfuvola: Opera és misztérium*, ford. TATÁR Sándor (Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 2020), 89–90. A magyarországi emblematikáról lásd: KNAPP Éva, *Irodalmi emblematika Magyarországon a XVI–XVII. században: Tanulmány a szimbolikus ábrázolás történetéhez*, Historia Litteraria 14 (Budapest: Universitas, 2003).
- 47 TOLNAI Ottó, *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* (Zenta: zÉtna, 2006), 17.
- 48 Uo., 17–18.
- 49 BÁN Imre, *A barokk* (Budapest: Gondolat, 1962), 16.
- 50 Egy jellemző idézet: „Az udvaronc illúziókat nem ismerő, mélybe hatoló pillantása éppúgy a mély szomorúság forrása reá magára nézve is, ahogy veszélyessé válhatik mások számára, ha él ezzel a betekintéssel, ezt pedig bármikor megteheti.” Walter BENJAMIN, „A német szomorújáték eredete”, in Walter BENJAMIN, *Angelus Novus: Értekezések, kísérletek, bírálatai*

- tok, vál. RADNÓTI Sándor, ford. BENCE György, KÖSZEG Ferenc, PÖR Péter, RAJNAI László és TANDORI Dezső, utószó PAPP Zsolt, 191–482 (Budapest: Magyar Helikon, 1980), 282.
- 51 ZRÍNYI Miklós, *Próza munkák*, s. a. r. KULCSÁR Péter (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004), 137 (94. aforizma; a helyesírást modernizáltam). Nem véletlenül beszél Zrínyi kapcsán Bene Sándor egyfajta morális meg hasonlottságról: Zrínyi szerinte nehezen tudta összeegyeztetni heroikus eszméit a koramodern nyilvánosság kívánalmaival, így az információk és a nyilvános énkép manipulálásával. BENE Sándor, „A hír és a közvélemény koncepciójának formálódása Zrínyi Miklós műveiben”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 100 (1996): 369–394.
- 52 TÖZSÉR Árpád, „Lila moja Lila... Egy Amadé-vers értelmezéséhez”, *Irodalmi Szemle* 22 (1979): 354–357; TÖZSÉR Árpád, „A rokokó vers mozdulatai: Amade László verseiről”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 84 (1980): 409–427; TÖZSÉR Árpád, „Rokokó csizma az asztalunkon: Amade László verseiről”, *Irodalmi Szemle* 22 (1979): 918–931, 23 (1980): 57–69, 177–186; utóbbi tanulmányt Tözsér felvette egy nemrég megjelent esszéjébe is, amely Szenci Molnár Albertől és Baróti Szabó Dávidról is tartalmaz egy-egy írást: TÖZSÉR Árpád, *Régi költők – mai tanulságok* (Bratislava: Madách, 1984), 49–143. Lásd még korábbi tanulmánykötetét is, ahol Balassi Bálint és Zrínyi Miklós is felbukkan: TÖZSÉR Árpád, *Vagyonos apáink* (Budapest: Magyar Napló, 2021).
- 53 TÖZSÉR Árpád, *Imágók* (Budapest: Kalligram, 2016), 77. A vers ebben a kötetben is megjelent: TÖZSÉR Árpád, *Lélekvándor* (Budapest: Kalota Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, 2019), 16–22.
- 54 TÖZSÉR, *Imágók*, 83.
- 55 NEMES Z. MÁRIÓ, „Elidegeníteni a pszichózt: Nemes Z. Márióval Förfköli Gábor beszélget (2020. január 15.)”, *Tisztatáj* 74 (2020): 9. szám, 72–78, főleg itt: 74 és itt: 76.
- 56 Nemes Z. Márió a verzállal szedett szavak toldalékait is csupa nagybetűvel írja. Ezt a sajátosságát én is megtartottam.
- 57 NEMES Z. MÁRIÓ, *Barokk Femina* (Budapest: Jelenkor, 2019), 29.
- 58 Uo., 13, 50.
- 59 Uo., 73.
- 60 NÉMETH Zoltán, *Kunstkamera* (Pozsony: Kalligram, 2014). Az említett borító Hrapka Tibor munkája.
- 61 Lásd ennek a kötetnek több tanulmányát: ÁCS Pál (szerk.), *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás: Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén*, a szerkesztő munkatársa BUZÁSI ENIKŐ (Budapest: Reciti, 2015).
- 62 NEMES, *Barokk Femina*, 27–28 (a latin idézetek esetében kiemelés az eredetiben).
- 63 Uo., 33.
- 64 Uo., 46.
- 65 Uo., 45.
- 66 BENJAMIN, „A német szomorújáték eredete”, 428: „Mert magától értetődik: a phüszisz allegorizálása csak a holttesten vehető véghez energikusan. És a szomorújáték szereplői azért halnak meg, mert csupán így, holttestek gyanánt, vonulnak be az allegorikus hazába. Nem a halhatatlan- ságért pusztulnak el, hanem azért, hogy holttest legyen belőlük.”
- 67 A bibliai motívumok és az apokaliptikus beszédmód értelmezéséhez lásd URBÁN, „A barokk és az ideológia”, 90–91.
- 68 Schreberről a szerző többek között a nekem adott interjújában beszél: NEMES, „Elidegeníteni a pszichózt”, 78.
- 69 NEMES, *Barokk Femina*, 75–76 (kiemelés tőlem – F. G.).
- 70 Szász Pál az emblematikus halálallegóriákon kívül a kötet XV. számú versének Fortuna-leírását is említi (*Szász, „Haszid vérsző Kisjézuska”*, 133–136). Ezt kiegészíthetjük *A Pelikán Allegóriája* című verssel. A szöveg ahhoz a hagyományhoz kapcsolódik, amelyik szerint a pelikán saját vérével táplálja és támasztja fel a kigyó által megölt fiókait, és ezzel Krisztust jelképezi: BORBÉLY Szilárd, *Halotti pompa: Szekvenciák* (Pozsony: Kalligram, 2004), 13–14.
- 71 GECZI János, *Szűz a gyermekkel, Szent Annával és egy számmal* (Budapest: Kalligram, 2020), 69–73. A versben idézett passzus modern kiadásban: [MISKOLCI CSULYAK Gáspár], *Egy jeles vad-kert: Avagy az okatlan állatoknak története Miskolczi Gáspár által*, vál. STIRLING János, Magyar Hírmondó (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1983), 200–206. Erről bővebben lásd kritikámat: FÖRFKÖLI Gábor, „Hieroglifák roncsolása”, *Kulter*, <https://www.kulter.hu/2021/04/geczi-janos-szuz-a-gyermekkel-kritika/> (utoljára megtekintve: 2022. augusztus 29.); LANG Zsolt, *Bestiárium Transylvaniae: Az ég madarai* (Pécs: Jelenkor Kiadó, 1997), 5.

Förfköli Gábor (1986, Veszprém) Az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszékének adjunktusa.

Tavaszi

Tavaszi van és száll száz ünneplő óda.
 Üdvözlés ez! Hogy zeng a víg madárhad!
 Patak bodrát gyöngéd zefír kapdossa,
 s a víz édes dalt csörgedezve árad.

Az ég testén kormos köpenylebernyeg.
 Tavaszhírnökként villám s dörgés dúlja,
 de hogyha iszkolóban már a felleg,
 varázsdalú madártorok szól újra!

A dús virágú réten szinte kéjjel
 – hol lomb, virág lágyan susogva táncol –
 a kecskepásztor szunnyad hű ebével.

Ünneplő dal száll pásztorok sípjából,
 a szikrázó tavasznál nincs szebb ékszer,
 kedves sátrában táncol nimfa, pásztor.

Nyár

A perzselő napon halálra lankad
 az ember és a nyáj s a túlevél is,
 a kert zenél, kakukk-trillákat hallat,
 s ámulsz a gerle válaszéneken is.

Zefír ad enyhet még, de nemsokára
 Boréas támad rá s elűzi bőszen,
 pásztorokölök zokog, fél, hogy juhnyája,
 nem éli túl a zord zegernyét, s ő sem.

Az álmot űzi lankatag testéből
 a villám és a dörgedelmek árja,
 legyek, dongók döngnek, riadnak még föl,

a sejtelem valós, nem volt hiába,
 villám kaszál, és jégesővel ér föl
 a zápor, mely az ért magot kirázza.

Ősz

A földműves dalt zeng, vad táncát ropja,
a víg szüret megannyi bája hívja!
Bacchus tüzes nedvét vérünkbe lopva
a mámor rátelepszik álmainkra.

Táncoljon minden lény dalokba fogva,
és enyhe légben nyílj meg, bájak útja!
Az ember ősszel annyi mámor foglya,
csak győzze édes álmából ocsúdva!

De hajnalban vadászok kürtje csillog,
kutyák csaholnak és a fegyver dörren,
egy őz szalad, s nyomában ott a gyilkos!

A vad hamar sebet kap elgyötörtén,
csahos kutyák s fegyverzaj erről hírt hoz,
elszökne még, de lelke égbe röppen.

Tél

A rettentő szél rigolyáit túrjuk
a hóesésében kékre-zöldre fagyva,
futunk, tipródunk, testünket így fűtjük,
fogunk a fagy fogunkhoz koccantgatja.

A kandalló tövében ülni édes,
amíg esős vihar táncol veszetten,
a láb a jégen csusszadozva lépdes,
a jégeső nyakadba zúdul menten.

Elvágódsz könnyen, s újra talpra állva
támaszra lelsz, rohansz máskor sietve,
nehogy betörjön még a friss jégvárta.

Sirokkó tör rád, s Boréas kerít be,
az ég roppant vasajtáját kitarja,
a tél ez – ám kész, hogy szíved hevítse.

Csehy Zoltán fordítása

■ **Antonio Vivaldi** (Velenca, 1678– Bécs, 1741): az egyetemes zenetörténet egyik legnagyobb és legismertebb alakja. A *négy évszak* a zeneszerző közismert hegedűverseny-sorozata, melynek egyes tételeihez egy-egy Vivaldinak tulajdonított szonett társult. Lapszámunkban e négy szonett új fordítása olvasható. **Csehy Zoltán** (Pozsony, 1973) költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve a *Kalligramnál: Aritmikus képzelet. Avantgárd zene, chance poetry és epikus gravitáció Cselényi László műveiben* (2021).

A mai Franciaország védőszelleme – egy olasz szonettből latinra átültetve

Gallia őrjögő lelkét ha lefesteni vágyod,
 festő, és hűnek szánod a képet, az arc
 embervér szennyétől mocskoltan vörösödjön,
 és ólomkerekű légyen a harci szekér!
 Ott trónoljon s nézzen szét ádáz dühöt ontva,
 társa legyen vad düh, durva gyilok s a harag.
 Felperzselt rétet fess körbe, legyűrt birodalmat,
 ez kincstára legyen, s éke, varázsa is ez.
 Jobbjában légyen gyilkos kard, balban a zsákmány,
 templomi rablott kincs járjon a nyomdokain.
 Sárba tiporjon igazságot, haja égre meredjen,
 állati tűz izzon rút szeme gödreiben.
 Hadd zsibbassa fülét nyomorultak kínja, nyögése,
 s dermedjen vasnál is ridegebbre a szív.
 Fedje homály a szemét, nehogy aztán arca a vallást
 megpillantsa, akit gyűlöl, utálva utál.
 Homloka táját lásd el ilyen felirattal utána:
isteni bosszúnak vad dühe sújt le velem.
 Hogyha ekképp fested le, ilyen színekkel utánzod,
 gall lelket festesz, s mindene oly hiteles.

Az angol hadvezér, Nelson tengeri diadalára, melyet Abukirnál a franciákon aratott

Actiumot földidézi csatád, Nelson, s nem enyésző
 hírnevet ad néked messzi utókorodig!
 Augustus jármába igazta az egykori földet,
 most meg az Oceanust fogta igába a brit!

Bonaparte francia hadvezérre, akit az angolok legyőztek az Alexandria melletti tengeri csatában

Győztél szárazon, ám megvert a habokban az angol.
Ennyire tér el a gall csel meg a hadtudomány!

A Napkelet nevű francia parancsnoki hajóra, melyet az angolok felégettek a Nílus torkolatánál lezajlott tengeri ütközetben

Napkelet! Egyre feszült a vitorlád szállva keletnek,
s lám, lemerültél ott, ott, hol a nap lemerül.

A magukat nagynek képzelő franciákra

Hütlenségben nagy vagy, nagy tolvaj, busa rabló,
algírföldi kalóz-csürhe se lenne nagyobb!

A franciák barátságára

Hütlén mind a görög – tartotta a római mondás.
Névcseré kell itt most: hütlén a francia mind!
Ellenségével, se magához nem korrekt, szerelemben
hütlén, szerződést szeg, csal a pártjaiban.
Hütlén a francia mind – jeligévé válik e mondás,
és Európa csak ezt zengi örökre ma már.

Két nagy nemzetre, a franciákra és az angolokra

Francia föld nagy vagy! Szóban! Míg tettben az angol!
Szél viszi szerte a szót, ámde a tett, az örök!
És valahányszor több egy tett minden locsogásnál,
annyiszor ócskább vagy, francia, mint a britek!

Az 1789-es rastatti békére

Mert megcsonkultál, Germánia, hát ne okoljad
érte a gallt! A porosz vágta, szegény, sebeid!
Kezdetől végig nem vágyott másra a harcban:
óriás prédát várt, bárha te csonka maradsz!

Károly osztrák főhercegre, aki legyőzte Jourdan francia hadvezért

Károly! Hogy fénylesz! Jourdant kétszer letiportad
ott, hol a Rajna ömöl: most menekülni rohan.
Úzzed csak! Hadd kérje a békét, mit maga ölt meg,
s mint Bonaparte előbb, sárba tiporta ez is!
Csak könyörögjön bőszen, s esked meg, nehogy ismét
megszeghesse szavát, mint Bonaparte maga!

VI. Pius pápáról, akit a franciák végighurcoltak a tartományokon

Mígnem a frigyládát hordták a filiszteusoknál,
Isten bosszút állt: járt a csapás a nyomán.
Így Hatodik Piusért, kit a francia had ragadott el,
égbekiáltó tett! – támad ezernyi csapás!

Ismét őróla, aki már elevenen mártírrá lett

Élőként mártírkoszorút ember ha felölthet,
Gallia nyújtja neked ezt Hatodik Piusunk!

Az 1790–91. évi országgyűlésről

Vagy tíz hónapon át kivajúdott már Magyarország,
roppant kínjaiból csöppnyi magocska maradt!

Ugyanennek az országgyűlésnek a végkimenetelére

Most minden fenség, mit rég ontott Magyarország,
semmibe ment: ami volt, épp oda visszakerült.

Pásztory tanácsosra, aki a nem katolikusoknak kedvezett az országgyűlésen

Pásztory nem kedvez más pásztornak, csak azoknak,
két Kálvin táplál, és Luther ajka etet.
Kész csoda, hisz minden vagyonuk csak névlegesen van,
hisz vallástalanok, s persze, hitetlenek is.
Mindkét ágazat élén pápa lehetne, ha pénzért
adnák, névlegesen s végtire: ténylegesen.

Február nyolcadikáról, amikor néhány katolikus azért, hogy a nem katolikusok érdekében fogadjanak el egy törvénycikkelyt, beszédet mondott az 1791-es országgyűlésen

Ült a jeges Duna szélén és sírt búsan a Vallás.
Mért sírsz? Hagyd, ne zokogj! – Merthogy eladtak, azért!
Ekkora bünt ki, ki tett? – Ők, kiknek a szívük irántam
még hidegebbé vált, mint a Dunán ez a jég.

Február huszonkettedikéről, amikor a haza atyái az országgyűlés idején éjbe nyúló álarcosbált rendeztek

Míg a hazánk könyörög, Bacchust ünneplik atyái!
Boldog föld, mely ilyen gondos atyáknak örül!

Valakire, aki az 1971-es országgyűlésen hol a katolikusokat, hol a nem katolikusokat támogatta

Arcot, majd hátat fordítasz Krisztus urunknak,
érdekből tett így egykor a két lator is!

Denisius verse Nelsonra

Lángol a Napkelet és a közelben hamvad a tűzben
Timoleon. Francus sarjai, győz ma a brit!
Csonka kezével uralja a tengert s zord szigonyával
Scavola Nelsonius! Hullj le vitorla, ne szállj!
Jobbját Mars elvette, de így szólt: „Éppen elég fél
kar, hogy Francus vad sarjait itt letipord!”

Pray verse Nelsonra

Ép kézzel, Nelson, mit tettél volna, ha féllel
is képes voltál győzni a gall seregen!

[Hogy bárd ölte le rég...]

Hogy bárd ölte le rég a királyt, a nejét, az utódok
nyáját s nővérét, most letagadja a gall.
Nem csoda, szerződést, esküt s Istent tagadó nép!
Mért ne tagadná el azt, ami tényleg igaz?

[Történelmünket...]

Történelmünket lángokba vetette a gall had,
ámde a lángfényből ennyi maradt: csak a füst!
Illik a láng a nevemhez, a füst méltó a tiédhez,
Gallia, mert hűen festi le jellemedet!

Magyarország katolikus vallásáról, amikor felcsillant a remény, hogy a királyi döntés felülbíráható

Lám, a magyar vallást föl vitték Bécsbe, ahonnan
vasba veretve imént jött a bilincseiben.
És könnyezve zokogta: „Elárultak! S azok éppen,
kik keblem melegén híztak ölem közepén.
Esztelenek! Tékozlón szórtok a semmibe mindent,
s elpusztítjátok azt, aki annyit adott?”

II. Lipóthoz a közkegyelemről

Bár bizonyítja a hír, vonakodsz büntetni a bűnöst,
bárki elárulhat így, haza, már ezután!

Még egyszer ugyanerről a közkegyelemről

Bár terjeszti a hír, vonakodsz büntetni a bűnöst,
majd a fejed s a kezed érzi galád nyilaik!

Azok ellen a katolikusok ellen, akik annak reményében,
hogy pénzt kapnak érte, a nem katolikusoknak
kedveztek a vallási törvény elfogadásakor, ám
reményükben csalatkozniuk kellett

Elvesztettük a pénzt, a reményt, az időt, mi, barátok!
Vallásunk méltán küldi kaján mosolyát!

A vallási törvenycikkely baljós következményekkel fenyeget

Ó, honatyák, ti kovácsoltok kezetekre bilincset,
vallásunk ügyeit annyira sürgetitek!
Most a király szava dönt ebben: de ha eljön egy új év,
s újabb, más jogot is elszipolyozhat a trón!

Mikor az a hír terjedt el, hogy Bonapartét Londonba hurcolták fogolyként az angol győzelem után

Annyi triumfus után, mit a csel vagy erény maga nyert el,
most te fogolyként mégy végre a Temze felé!
Flottádat szétégett, s most India lett a reményed,
Londonban flottát nem lel a balga fogoly.
Változik, íme, a sors. Örvendj! Nem tisztel ekképp meg
India majd úgy, mint megteszi mostan a brit.

Az angolok 1797-es diadaláról,
amikor Duncan legyőzte a holland flottát,
melynek vezérhajója a Szabadság nevet viselte

Épp csak a partját hagyta el és odalett a Szabadság,
most a batáv fogoly is nézi a Temze vizét!

Mikor az a hír terjedt el, hogy Nelson, Anglia tengernagya
elhalálozott, miután legyőzte a franciákat

Már sebesülten, látván, Gallia porba hanyatlik,
„győztünk, angolok!” – így szólt, s meg is ölte a seb.
Actium ütközetével e harc nagy híre egyenlő,
Nelson! S Európát szülte haláloed ekképp.

[Íme, Lipót...]

Íme, Lipót elhagyta Pozsonyt, és gyászol az égbolt:
nem, nem eső csepereg, könnyeit ontja a nép!

A franciák 1792-es elmenekülésére

Belga mezőket elérve a franciaföldi szabadság
fegyvert elhánván most szabadon hazafut.

A felakasztott jakobinusra

Nézd, jakobínus fán csüng most a gyümölcs a magasból:
lám termést hozhat, bár kiaszott az a fa!

Pray György (Érsekújvár, 1723–Pest, 1801) latin nyelven író jezsuita történétíró, költő. A Pannonhalmi Főkönyvtárban fellelt kiadatlan latin verseit Szörényi László publikálta *Önfiloszhattyyú. Irodalomtörténeti rejtélyek* c. könyvében (Bp., Balassi Kiadó, 2010, 169–176.). A fordítások e forrásközlés nyomán készültek a szerző születésének 300. évfordulója alkalmából.

Mondass egy misét értem

A NŐ A GYÁRTÁSI OSZTÁLYRÓL

Egy csütörtöki értekezleten találkozik először a nővel a gyártási osztályról. Szentarca van, az a szabályos, mindig felfele néző, de az is lehet, hogy csak elkiseríti a székek és asztalok egyformán fénylő felülete, mintha a múlt rendszer lecserélhetetlen bútorai-val együtt ő is beszorult volna az idő darabjai közé. Nem is tudja máshogy elképzelni ezt a nőt, csak zöld plüssfotelekben trónolva, ötven évvel ezelőtti nájlintonthokában, miközben sárgán vibráló fénycső világítja meg a jelvényeket, amiket a szemében hord. Az ablakhoz tolja a fotelt, de háttal ül a külvilágnak, a bútorsivatagot nézi. A bútoroknak mindegy, hazajön-e vagy nem. Beléjük is rúg, ha már így beszorult. Az nem élet, hogy az asztaltól eljut az ágyig.

Az is egy lehetséges életstratégia, ha valaki az adott dolgokból akar energiát nyerni.

Ez éjjelente lehetséges, mikor a bútorok eltűnnek a szeme elől. Nekiütődik a sötétségnek, beleütközik a nemlátásba. Utcai zajokat és fényeket szív magába, így táplálkozik. A neont elsuhanó autók hangjával öblíti le, különben nem tudna reggel munkába indulni. Így jelenik meg a gyártási osztályon, cipeli magával a fényt meg a zajt, amit rajta kívül senki sem lát és hall.

Persze felizgatja a nő. Elképzei, ahogy fények és zajok hatolnak a testébe, és azt síkítja, hogy nem akar terhes lenni a tudással, hogy az élet csupa bútor. Feküdnének egymás mellett, és azt mondaná neki, hogy meg tudja védeni a fénytől, ami a redőnyön keresztül sávokra szaggatja a meztelen testét, a nő meg azt mondaná, elhiszi, hiszen lesz még ideje bosszút állni a hazugságért.

Elhatározza, hogy a következő értekezlet után megszólítja. De nem alkalmas: a nő egy oszlopnak támaszkodik, felfelé néz, a plafonra, mintha várna valamire, talán egy újabb kinyilatkoztatásra a bútorokat illetően, talán csak arra, hogy megnyíljon alatta a föld. Úgy néz ki, mint aki tartozik valahova, és az a valahol nem ezen a világon van. Megszólítaná, ha nem lenne ott az oszlop, vagy azok a fények.

Később látja, hogy a munkaidő letelte után kilép az utcára. Arra gondol, hogy még utolérhetné.

De nem fog utána futni. Az ablakból nézi, ahogy eltűnik, beszippantja egy utca, aztán még egy, aztán a lakás a bútorokkal.

A következő értekezleten nincs ott a nő. Az értekezlet végére mindenki megtudja, hogy táppénzen van. Egy hete megtámadták a lakása felé menet. Valaki, valahogy, valamiért. Lehet, hogy súlyosan megsérült, hogy műteni kellett, de az is lehet, hogy nem, hogy valójában már régóta készült a távollétre.

Elképzelem, ahogy kifordulnak a nő rózsaszín részei. Az üvöltése beakad valamelyik járdahibába. Most, hogy megmérgeződött, már vágyik a bútorai közönyére. A szeretet kék nyoma az arcán, vagy ami az arcából maradt. Valaki kihasználta, hogy a test tönkretelhető. Vajon saját maga ment segítségért, fegyelmetlenül haladva a kórház felé, vajon látogatta bárki is a kórházban, vajon a műtőasztalon fekvő is a mennyezetet nézte kintartóan?

Arra gondol, elkéri a címét és felhívja. De nem tudja, mit mondjon neki. Nem vallhatja be, hogy már régóta figyel, vagy hogy mennyire tetszik neki ez a szentarc. Ezért úgy dönt, mégsem hívja fel, inkább majd akkor beszél vele, ha visszajön a táppénzről.

Nem jön vissza. Soha többet nem látja a városban, mintha tényleg elnyelte volna a föld.

Néhány év múlva megnősül. A felesége rendes nő, de nincsenek benne fények meg zajok. ■ ■ ■

MINT EGY KUPOLA

Miután beterelek a nőket, csak néha sodor ki belőlük véres húscsapatokat a rengeteg. Azt mondják, az ő feleségeik és lányaik nem lesznek mások tulajdonai. A közeledő csapatok hírére mérlegelni kezdik, milyen sorrendben küldjék be őket. Minden héten ötöt, így döntenek. Először a haszontalanabbakat. Az első csapat nem akar megindulni a tövises cserjék közt vékonyan fehérlő úton. Egymásba csimpaszkodnak, öt torz alak, rángatóznak, visítanak. Néhány férfi szuronnal tereli őket, mögöttük a falusiak, hamuszürkén.

A cserjés az ismert világ határa, a faluból még senki sem lépett be ide. Nem tudják, mekkora területű, hova vezet, mit rejt. Úgy gondolják, ez az elvadult szentély az ellenséges csapatoknak sem tárja fel magát, így a nők itt átvészelve a háború utolsó kapálózásait, vagy ha nem, még mindig jobb a csak képzeletben létező halál, mint a más férfiak által megkínzott és kisajátított puha testek látványa.

Az első öt közt van a falu bolondja is. A sötét bokrokhoz érve felvisít, kitépi magát társai kezéből, szaladni kezd a falu felé. Azonnal leszúrnák, őt szabad. A maradék négy nőt magába fogadja a rengeteg. Egymás kezét fogva botorkálnak a vakság birodalmában, bőrüknél fogva akadnak fenn a növényi nyaktillókon; belefulladásnak a saját hajukba, addig húzva egymást, zavarodottan és vesztetten, míg végül nem marad belőlük csak egy húsfonat.

Végül már csak négy nő él a faluban, a közösség négy leghasznosabb női tagja. Az első már akkor meg akart szökni, mikor elkezdődtek a beterelek, de minden egyes alkalommal, mikor rászánta magát, hogy otthagyja viskóját, különös fáradtság fogta el.

A kezek nem csinálják, amit a fej elhatározott, a láb nem megy arra, amerre a kezek mutatnak, és a szív ebben az egészben nem akar részt venni. Rákapott az alváásra. Néha szántás közben sem tudja, ébren van-e, vagy a sarló csillanása csak egy újabb álom kezdete. Már egy éve nem jön hír a férjéről; odaveszett a fronton, mondja a feje; ezen a helyeken hiányzik legjobban az érintése, mondják az ujjai; ez a valóság, hogy nincs többé, mondja a szíve.

A második nő, az előljáró idős felesége, végig azt hiszi, rá nem kerülhet sor. Mikor a férje rászól, hogy öltözzön, sziszegni és átkozódni kezd, gyérülő, ősz hajánál fogva kell kivonszolni a házból, az ellátmányt tartalmazó katonai zsákot erőszakkal lehet csak ráadni. A cserjés felé menet búcsúcsókot színlelve kiharap egy darabot férje bal füléből.

A harmadik nőnek még nincs férje, de szülei már eljegyezték egy szénásgazdával. A lány arcán árkok ülnek, tizenhat éves, csenevész testén öregasszony feje trónol. Haragosan nézi a világot, el sem búcsúzik a családjától, csak a nyulaktól és baromfiktól köszön el, mikor apja a kerten át az országút felé vezeti.

Egyedül a negyedik nő nem bánja, hogy indulnia kell. Még soha nem járt a falun kívül, de a búcsúban látott képek alapján elképzelt már sok lehetséges világot. A férje gyengeelméjűnek hívja, gyakran meg is veri. Mindenkinek elmondja a kocsmában, hogy a felesége meddő, egy üres lyuk, nulla, semmi. A feleség egy szót sem szól, sem erre, sem másra.

A rengetegbe lépve a második nő rögtön leül egy túskebokor tövébe. Én innen el nem mozdulok, mondja, mindjárt észhez tér az uram és bejön értem. A harmadik nő felnevet. Tovább kell mennünk, mondja az első, menedéket kell találnunk, muszáj, hogy vezessen valamerre az út.

Az első nő megy elől, nyughatatlan talpa redőiben gyűrűzik a magány. Mögötte a harmadik hajtja félre a feljüket csapódó vesszőket, utána a negyedik irtja sarlójával a felfogott növényi részeket. A második nő, neheztelve és némileg lemaradva, a főtt- és kúszónövényeket sepregeti útjából. Lassan haladnak. A növényzet kupola felettük, benne a darab kék az ég, az állandó, még éjjel sem szűnő csivogás, a mindenható, vészjóslo jelenlét az élővilág. Menetelnek bele, oda, ahol megszűnik a határ nappal és éjjel közt. Verejtek csípi arcukat, négy egyformán feldagadt, vöröslő gömböt. Csak akkor pihenhettek, ha irtást találnak, ilyenkor a kimerültség alakzataiba rendeződve, szétvetett végtagokkal, a földön alszanak el, és tuskékkal a testükben ébrednek.

Nem tudnak egyszerre aludni és ébredni. Valaki mindig hiányt szenved. Szemben az általános vélekedéssel, miszerint a sokáig összeczárt nők állatövi ritmusa, tehát a sötét-világoshoz és saját testükhöz való viszonyulása egybesimul, ez a négy külön irányokba húz. Talán ezért történhet meg, hogy az egyik erőltetett, közös ébredéskor eltűnik egy katonai zsák. A zsák a harmadik nőhöz tartozott, de az első feje mellé került az alvás során, ezért őt, az elsőt gyanúsítják meg azzal, hogy mialatt a többi aludt, elrejtette a zsákot valahol, későbbre, saját magának.

Az első nő nem válaszol a vádakra. Azt sem mondja el a többieknek, hogy egy ideje, nem tudja pontosan, mióta, hiszen idebent nincsen idő, de tulajdonképpen már odakint sem volt, valamikor tehát újfajta jelenlétet érzett meg, mintha második rétege nőtt volna a bőrének, valami élő, valami egyenetlen. Más helyeken is érzi, a túske alakú árnyakban és a lába alatt tekergő csúszómászókban. Bekúszik az új bőre alá, és azt suttogja, ez a te hibád.

Mikor végre találnak egy irtást, az első nő összehord néhány ágat, hogy tüzet csiholjon felettük. Meggyulladhat a növényzet, mondja a második nő, úgy, hogy azt a harmadik is meghallja. A negyedik nem szól semmit, szeme sarkából nézi végig, ahogy a veszély lehetőségétől felháborodott harmadik a hajánál fogva rángatja el a tűzrakás mellől az elsőt, és a második segédletével átrendezi az ágakból rakott kört; az első, feleslegessé nyilvánított test tántorogni kezd, aztán eltűnik a cserjésben. Nemsokára úgyis visszajön, mondja a negyedik, mert magán érzi a másik kettő pillantását és a kényszert, hogy állást foglaljon a kérdésben.

Az első nőt reggel találják meg. Óriás, fehéren virágzó bokor előtt áll. Kezeit az ég felé emeli, imádkozik vagy készül megadni magát. A másik hármat meglátva hirtelen rájön, hogy nagyon szomjas. A bokor előtte húsosan virágzik; előnti valami mély, zsigeri vágyakozás, hogy átölelhesse. A virágoknak nincs kelyhük. Valami más is vegyül a levegőbe, édes dögszag. Beleveti magát a fehérségbe.

A másik három csak nézi, ahogy társuk az emberkéz méretű tuskék felé tart. Látják, hogy ami a töviseken ragyogásnak tűnik, valójában csak régebbi húscafatok csillogása. Az első nő átöleli a fehér oszlopot, rángatózik, aztán megdermed. Három társa egyszerre kap levegőért, de nem fogják meg egymás kezét. Mikor társuk, mint egy templomi oltárra szegezett menyasszony, mozdulatlaná válik, szó nélkül indulnak útnak. A harmadik nő megy elől, sarlóval csépli a durva növényzetet; mögötte a negyedik hajtja félre a feléjük csapódó vesszőket, utána a második irtja sarlójával a felfogott növényi részeket. Lassan haladnak. A növényzet kupola felettük benne a darab kék az állandó a még éjjel sem szűnő csivogás a madarak a mindenható vészjóslo jelenlét az élővilág. Elöl sarlóval csépli, durva növényzet a harmadik, félrehajtja a negyedik, feléjük csapódó vesszők mögötte, sarlóval irtja, eléugró növényi részek a második.

Egy este megállapítják, hogy a készleteik szűkös használatával már csak három, alig használatával öt napig elegendőek. Reggel a második nő nem ébred fel, feje beverve, mellette nagy, véres kő. A harmadik és a negyedik ideiglenes megállapodást köt, hallgatással pecsételik meg. A második nő katonai zsákja érintetlen, készleteit szétosztják, a zsákot a testtel együtt otthagyják. Még hosszú út áll előttük.

Egyre világosodik a cserjés. Nem úgy, mint amikor hajnalodik, ez felfehéredés, ami végül mégis inkább visszafordul a fekete egy halványabb árnyalatába. Új kezeik nőnek, azzal tapogatnak, éles és puha dolgokra osztnak mindent, és új, összeszűkült ragadozó pupilláikkal nézik a sötétvilágost. Lassan haladnak. Darab kék, sarlóval csépli, felfogott növényzet, a harmadik hajtja, éjjel sem szűnő, kupola, mindenható a negyedik, feléjük csapódik, sarlóval irtja, durva jelenlét.

A harmadiknak fogy el előbb a készlete. Elhajtja a zsákját, ez a jel. Egymásnak feszül a két test, halálos körben forognak a tisztáson, taposnak és csépelnek, csépelnek és taposnak, verik ki a másiktól az életet, verik bele a másikba a halált, forognak és csépelnek, csépelnek és forognak, meg akarják nyerni az időt, el akarják veszíteni a halált, taposnak és forognak, forognak és taposnak, egymásban végződnek, egymásból nyílnak. Lent a harmadik, mellkasában sarló, felette a negyedik, arcán kétségbeesés.

Lassan halad. Előtte a darab kék, sarlóval csépli, kupola hajtja, nem szűnő mindenható, feléje csap, csivogás, vészjóslo az állandó, mögötte csépli, hajtja, darab kék élővilág, jelenlét felfogott határ, tapossa élő, hajtja előre, nem szűnő, nem szűnő, szűnő, szűnő.

Eseménytelen a megérkezés. Megjelenik előtte egy szakasz, ahol ritkulni kezd a bozotos és derengeni a fény. Megismeri a faluba visszavezető utat. Néhány napot lehettem távol, gondolja, vagy esetleg egy-két hetet, legfeljebb egy hónapot; cafatokban lóg a testemen a ruha, bőrömön vér, mások vére; nem szólalok meg, mert nincs mit mondanom, pedig nem akartam visszatérni, nem ide, nem így.

A téren, a templom árnyékában különös építményeket pillant meg: állványokkal aládúcolt, épülő szerkezeteket, kocka alakjuk elüt a megszokott falusi viskóktól. Az egyik előtt furcsa ruhás férfi áll. Megmondja neki a nevét, a férje nevét, és hogy eddig a cserjésben bolyongott, de a férfi nem válaszol, nem beszél, hanem elsápad és futni kezd a falu irányába, és ugyanígy tesz az a néhány ember, akivel még találkozik, mind sápadtak és futnak. Azt gondolja, majd ráismernek, ha hazaér és rendbe szedi magát, de a házból csak az ajtófélfá és néhány falrészlet maradt meg, körülöttük furcsa műszerek, földmérő eszközök, gépek. Leült a sehova nem vezető küszöbre, és nézi, ahogy kirajzik a falu lakossága, egyre többen és többen. Nem lát ismerőst, mindnek újszerű simaságból van az arca, és ismeretlen anyagból a ruhái. Idegen nyelven beszélnek. Vonszolni kezdik, először szelíden, aztán egyre erőteljesebben.

A főtérre vonszolják. Óriási, fehérén virágzó bokor van ott. De hiszen én is közületek való vagyok, ordítja, de szétoszlik a tömeg, megkönnyebbülve, hogy a bokor előtt magára hagyhatják az idegent. Visszatértek furcsa házaikba, csak egy marad a bokornál, egy vénasszony. Hallgassál, mondja, ezek nem értik, amit mondasz, nem beszélnek a nyelvet.

De hát itt ezt a nyelvet beszélik, mondja erre ő. Te bolond vagy, mondja a vénasszony, már rég nem beszéljük ezt a nyelvet, ez már nem is az az ország.

Melyik ország.

Már több, mint ötven éve mások a határok, a háború vége óta folyamatosan cserél ki a lakosságot, mondja az öregasszony.

Azt akarja mondani, hogy ez lehetetlen, de akkor az ég, mint szakadozott, gyógyulni készülő kupola, összezárul felette. ■ ■ ■

SEKÉLYTENGER

Nehézkes sínek szállítottak K.-ba, a végtelen, sós légbe. Tenger levegője egy tenger nélküli városban. A kihalt utcák végei kéklettek, de odaérve csak újabb kéklő végű utcákat találtam, valaminek, egy lehetőségnek az ígérétevel, melyre eocén kitartással vetettem magam. Az intézetet a város szélén építették fel, hosszú, lapostetős, U-alakú monolit egy fakó rét közepén. Az alagsorban, a folyosó végén laktam. Nem tudtam, hányan vagyunk, nap mint nap találkoztam új emberekkel, de mindenki sietett, senki nem kereste a másik társaságát.

A rétre egyedül én mentem ki. A földön fekvé, füveket markolva is nyomasztott az U-óriásban élő emberek lehetősége, ezért inkább a termőréteg felé fordultam. Úgy képzeltem, K. helyén régen tenger volt, belőle lépett színre az élet. A rögök közt találtam néhány hátramaradt miocén csigát. Sodródtam a gazdátlan mezőkben. Kaszáló mozdulatokat tettem, fületem a földre szorítva hallgattam, ahogy a tenger nem találja a helyét az időben. Csak így vettem tudomást magamról: bénultan és darabjaimban.

Egy este sziréna hangja tépi fel az alvásomat. Néha álmomban belefulladok a tengerbe, néha belefulladok az álmomba. Mezítláb lopakodom az alagsor vibráló neónja alatt, az udvaron homályos testek lebegnek a gyűjtőhely irányába, nem riadtan, inkább bizonytalanul, más testekbe ütközve, az alvásról lassan leszakadva, de még annak képlékeny csarnokán át. Megállok az udvar közepén, a sápadt fényeket nézem a sötét égen. Még soha nem láttam ilyen szépet. Lemaradok, a legtöbben már elérték az óvóhelynek kialakított pincét. Felvisít a sziréna. Az „U” egyik szárához lapulok, más kívül rekedtek a földre vetik magukat – tudom, hogy nekem is ezt kellene tennem, de csak botladozok. Valahonnan mögöttem fényszórók pásztáznak, igyekszem elhajolni a fényalagutak előtt. Nem tudom, ez a riasztás valaminek a főpróbája-e.

Nem kapok levegőt a sötétben. Először a penész nehéz érését érzem meg, nyirkosság a talp alatt, miazmás levegő a tüdőm. Talajvízben állok, vakrákok csüngnek a bokámon, megtisztulni nem képes folyam. És van itt egy férfi, kinyújtom felé a kezem, mert azonnal tudom, hogy ez a férfi van, a világgal való szembenézés helyett a saját magammal való szembenézést választom.

A férfi leránt. A földfelszínhez tapadunk, felerősödik valami zúgás, légáram sodor végig rajtunk, fűszálakat, töreket kap fel, konfettiként hullanak vissza ránk, és úgy is érzem, hogy a veszélyből lehasad nekem egy kis darab ünnep. Lehet, hogy felettünk megsemmisül egy világ, de itt lent, az egykori tenger romjain lehetőségünk van létrehozni egy újat. Szeretném közelről megnézni a férfit, de a légáram miatt a földhöz kell szorítani a fejemet. Beszívom a föld meleg, állott szagát.

Kiemelkedem a mezőből. Sáros tenyerekkel indulok az intézet felé. A férfi nincs sehol, körvonalaait nem őrizte meg a száraz, fakó fű. Nem látom változás jelét, sem az U-monolit előtt, sem bent, a közös reggelinél. Társaim megbámulják mocskos végtagjaimat. Mi volt ez az éjjel, kérdezem. Légiriadó, mondják. A bal szárny pincéjébe terelték be őket, néhány zajon kívül csak az unalom és álomosság emléke maradt meg nekik az estéről. Lehet, hogy megtámadtak minket, mondom. Kik, kérdezik a társaim, és nem tudok válaszolni.

Még nem végeztem a reggelimmel, mikor az egyik köpenyes az asztalunkhoz jön, és közli, hogy ma kivizsgálásra megyek. Meg akarom kérdezni, nem ismeri-e a férfit, aki éjszaka a kezemet fogta, és akit, hiába bámulok és leskelődöm, sehol nem látok, de a társaim rákezdnek: milyen szerencsés vagyok, hogy ilyen hamar rám kerül a sor, van, akinek éveket kell várnia. Úgy érzem, durvaság lenne elárulni, hogy egyáltalán nem érzem magam szerencsésnek.

Meséljen, mondja a fehérbe öltözött orvos, és dohányfüstöt fúj az arcomba. Miről meséljek, kérdezem. Az teljesen mindegy, mondja az orvos, Leszarom a maga baját. Próbálja kihúzni a legfelső bejegyzést a kartonomból, de a papírlap megszorul, ezért inkább kettétépi az egészet. Tessék, mondja, megszüntettem a panaszát. Majd hozzát teszi: nagyon sok pénzt kaptunk erre az intézetre, az igazgatónk nagyon szerencsés; felöllem cerkófmajmokat is küldhetnének ide vizsgálatra.

Mikor mehetek el innen, kérdezem.

Nincs megkötözve, mondja az orvos.

De nekem igazolásra van szükségem arról, hogy egészséges vagyok, épelméjű, csak így mehetek vissza, letelepedni az országba, mondom.

Mindig csak a munka, mondja az orvos. Ilyen igazolást bármikor kiállítok. De a látogat kedvéért üljön arra a díványra és meséljen valamiről.

Miről?

Mit tudjam én, a gyerekkoráról. Milyen egy picca volt az anyja. Hogy rontotta meg a tornatanár a szertárban. Mondja el a szokásosat, én meg úgy teszek, mintha még soha nem hallottam volna.

Tegnap a mezőn megláttam egy férfit és beleszerettem, mondom.

Nocsak, mondja az orvos. Azzal szórakozik, hogy forgószékekben hátradölvé, bakanacsát a falhoz ütögetve sáros nyomokat hagy. Ezek az intézeti kapcsolatok soha nem maradnak meg, és gyakran barkácsabortusz a végük, mondja.

Nem erről van szó, mondom. A férfit nem láttam azóta, és biztos vagyok benne, hogy nem is fogom. De a létezéséről már régóta tudok.

Az orvos int, hogy beszéljek. Tudom, hogy nem figyel, ezért inkább magamnak mondom.

Küszködtem, hogy megtanuljam a nyelvét az idegen országnak. Péntek esténként átmentem a férfihez, akit nemrég ismertem meg, és nála töltöttem a hétvégét. Az ő lakása csendesebb volt, mint az én bevándorlónegyedem. Feküdtünk egymás mellett, és a bőre nem jelentett nekem semmit. Együttléteink rövidek voltak és csalódást keltőek. Beszédtemáinkat hamar kimerítettük, ezért legtöbbször vészjósló hangulatú művészfilmeket néztünk. Mindig én ajánlottam a filmet, pedig valójában beszélgetni akartam. Azt mondta, mohó vagyok és kíváncsi, én meg arra gondoltam, talán csak ő nem elég nekem. Két test végtelen módon viszonyulhatna egymáshoz, ha lenne szándék, ha nem menekülnének az idő elől, hanem mint egy harmadik szeretőre, rávetnék magukat. Tudtam, hogy ez a kapcsolat paródiája mindannak, amit a szerelemről gondoltam, és a szerelmen nagyon sokáig gondolkoztam, pontos elképzeléseim voltak róla. Az idegen országban nem lehettem szerelmes. Itt harci gépezet voltam. Az első munkahelyemről elhozott kartonozókéssel közlekedtem. Férfiak követtek az utcán, drogosok laktak a bokrokban, és állandóan hadban álltam valamelyik hivatallal. Bútorokat húztam végig a járdán. Más emberek padlóját súroltam. Irigyeltem a férfit, akivel találkoztam, amiért megengedhette magának azt, hogy harmincévesen egyetemre járjon, meg azt, hogy semmilyen erőfeszítést ne tegyen értem.

Egyszer elmentünk a tengerhez. A férfi nem ismerte az országot, én vezettem kettőnket, de én sem ismertem az országot, ezért eltévedtünk, a tengerre kevés időnk maradt. Először én vonultam végig a partszakaszon, és a férfi vigyázott a holminkra. Szűrűkült, fújtak a szelek, és arra gondoltam, ez nem az én tengerem, ennek a tengernek csak a végét érzem. Gyűjtöttem néhány kavicsot, aztán meggondoltam magam, és bedobtam mindet a vízbe. Éhes voltam, de csak a reggeli száraz pereceket ehettem, nem vettünk frissét. Én az úgynevezett új életemre gyűjtöttem, a férfi pedig nem akart az egyetem mellett dolgozni. A homokfövenyből néztem, ahogy magas, görnyedt alakja a rá jellemző céltalansággal járkal a parton. Néha rám nézett és mosolygott. Messziről nem láthatta, hogy sírok. Nem azért sírtam, mert tudtam, hogy hamarosan el fogom hagyni, hanem azért, mert ez a gondolat megkönnyebbüléssel töltött el. Minél közelebb került, én annál messzebb. Csináltam róla egy fényképet, ahogy elhaladt előttem, ki a képből.

A tengert ezután csak egyszer láttam, egy év múlva, mielőtt hazaköltöztem az idegen országból. Ezúttal egyedül mentem le egy nyíltabb és melegebb szakaszhoz. Lefeküdtem a dűnék közé, és hagytam, hogy ne történjen semmi.

Elhallgatok. Az orvos már sormintát rakott a falra a cipőtalpából. Felém nyújt egy dobozt. Apró, csúcsos csigaházak vannak benne. A szájába vesz egyet. Nem kér, kérdezi, sok benne a kalcium.

Nemet intek.

Szép történet volt, mondja, én is szeretem a tengert meg a perecet.

Akkor aláírja a papírt, hogy elmehetek innen, kérdezem.

Tessék, mondja, és a kezembe nyom egy borítékot. Egyébként maga egy barom, teszi hozzá. Amiért hazajött.

Nem tudtam megszokni ott, mondom.

Az orvos felhorkan. Itthon tenger sincs, mondja.

Megállok az alagsori vizsgálóterem ajtajában, onnan szólok vissza. De van, mondom, de van. ■■■

A GYŰRŰ HELYE

Átvág a férfi a dzsungelen, a hőségéből, betonból, és növények hiányából összerakott telepen. Az éjszaka fehéren izzik, mint egy pondró, mint egy esküvőre készülődő menyasszony. Az éjszaka többé nem az övék, kijelentkeztek belőle. Az éjszaka a nappal felé araszol, de a nappal lerázza magáról a sötétben végbemenő lassú haladást, így végül a nyálkás nyomvonalaknak, a rosszul befektetett munkának nincs is értelme. Legalábbis a férfi, aki átvág a dzsungelen, így gondolja, míg a feleség még mindig hisz abban, hogy kell hogy legyen valami értelme annak, ami kettőjük közt történt az elmúlt öt évben.

Három napja fekszik a kanapén a feleség, és meg sem próbál úgy tenni, mintha a harmadik nap végére várható lenne bármilyen változás. Meztelen teste felégetett katedrális, felesleges hasonlat. Áldozati ajándékokból emelt falat a kanapé köré: gyógyszeres dobozokból, rozsdás ollókból, összetört üvegekből, ház nélkül maradt rúzhengerekből, egzotikus nyelveket leíró szótárakból, cafatokra tépett szerelmeslevelekből, erősítőkből meg pedálokból, nyilván az ócskább, kásásan szóló darabokat hagyta itt a férj.

Milyen kevésből, milyen olcsón összerakható a feleség.

Mi a kurva életet csinálsz, kérdezi a férj.

A feleség azt mondja: téged vártalak.

Látom, jól szórakoztál, mondja a férj.

Azt azért nem mondanám, mondja a feleség. Szótlatlan nézik egymást. Miért kellett így lennie, megismerniük egymást öt éve, öt év alatt azt hinni, hogy ismerik egymást, aztán akarni, hogy ismerjék egymást, aztán már azt sem; miért nem maradtak idegenek, miért nem lehetnek megint azok.

Vedd le a gyűrűdet, mondja a feleség. Lehúzza a sajátját és a férj lábai elé dobja.

A férj valószínűleg már a lépcsőházban rájöhetett arra, hogy a hőségtől dagadt ujjáról nem tudja lehúzni a gyűrűt.

Kettejük közül mindig a feleség szívta fel először a jó és rossz dolgokat, és mint egy szűrő, eresztette őket a férjébe. Ő vette észre először, ha valami megváltozott, ha valami lappangott, készülődött, vagy éppen csak elkezdődött. Az elévetett papírról a férje arcára néz, a férje arcáról a férje kezére, a férje kezéről a papírra, a papírról a férje kezére. Felveszi a földről a gyűrűjét, a férje tenyerébe teszi.

Mit csináljak veled, kérdezi a férfi.

Akármit.

Én nem tudom levenni, mondja a férfi, a hőségától megdagadt az ujjam.

Pedig muszáj levenned, mondja a feleség, addig alá nem írom, amíg le nem veszed azt a gyűrűt.

A férj feszegetni kezdi a gyűrűjét. Ellenállnak az izmai, ez a hőség minden eluralodik, a betonból is kiolvad a szurok, a növényzet is összezsugorodik a panelek körül, szabaddá téve a látványt, ami öt éve, a közös lakás megvételekor még otthonosabbnak tűnt.

Látod, hogy nem megy, mondja a férj, talán majd ha nem lesz ilyen hőség.

Nem várok, mondja a feleség.

A gyűrű kinövés lett a férfi testén, eltávolíthatatlan. Minél jobban rángatja, annál inkább érzi az inakat körbefogó arany kerületet. A gyűrűsujjban összpontosul az érzékelés, egy ujjnyi fájdalom a test, a személy. A hőségben felpuhulnak a test körvonalai. Átveszi az ujj az irányítást, elszorítja a keringéséből a rendet, belevezeti az örületet, ami elől, azt hitte, megmenekült. Ki kell szabadulnia ebből a csapdából, minél előbb el kell hagynia a lakást, a telepet, talán az országot is, különben maradandó károsodást kap a frissen elnyert nyugalma.

Látod, hogy nem megy, mondja a feleségének.

A feleség nem mond semmit, visszaül a kanapéra és az üvegszilánkokat rendezgeti a padlón a lábfejjével. El fognak fertőződni a vágások a lábán. Az izzadságtól össze ragadt a haja, vérrögök nyugszanak a körme alatt. Az egyik ujjja, igen, a gyűrűs, veresre rágva, de ő le tudja húzni a gyűrűt, a férje tisztán és egészségesen meg nem, pedig ez a rendszer visszaállításához szükséges, csak akkor állhat be az új erőegyensúly, a vereség, amiből az emberek egy része képes kilábalni. Soha nem tartozott ezekhez, most már a férje is tudja. Mégis meg kell próbálni. Nem szól, csak ül, és a férjét nézi. Rengeteg ideje van.

A férj kimegy a konyhába. A húsvágó bárdal tér vissza. A padlóra térdel és lesújt. Egy üvöltéssel megoldotta.

Most már lejön, mondja a feleségének. Maga mellé teszi a gyűrűt a padlóra, a tiszta kezével a papírokat keresi.

A feleség végre elfogadja a felé nyújtott tollat és leírja a nevét, egymás után többször is. Aztán elindul a hálószoba felé.

A férfi elteszi a papírokat és kilép az ajtón, a lépcsőház felé, a lakáson kívülre. A veres gyűrűt a padlón hagyja. ■ ■ ■

Álomidő

Dunától a Golgotára
betonlépcső

Fémkorlátja
mondatomból kiragyog
Autók buszok burrognak
míg rajtuk átsuhogok

Majd lépésenként összeér,
egymás nyomába nyár, a tél;
mert lépés lépésbe tér
ez ritmusa, kibomlik a tér.

Föl az utcán Kőlócáról
tunikás lány integet
ujjaival bevérezi
gyolcs halottas ingemet

Síklapok ingó kő-tömbök
róluk kéz láb fej fityeg
összeábdált emberkéből
senki és mindenki lesz

K és a *T* támján kúszik
felfut az *I* s fel az *Á*
Egy légiós /sz/árnyként követ
s hull az égből az *IÁ*

Dunától föl Golgotára
tunikás lány integet
s a katona aki *volt-én*
letépi az ingemet

Nincs-ablakon ki-kihajol
egy gyerek ki már nem él
Lecsap a kard soraimat
megcsonkolja a vas-él

K és a *T* fénylő támján
felkúszik az üzenet
lent hagyva a folyó partján
eltommadó tüzemet

Képek, szavak bedarálva –
szagok-színek kavalkádja –
megy az álom kondérijába
levesbe vagy kocsonyába

2.

Pávát őrzött éjjelente
bepásztázva hegyet-völgyet
csillagost és holdsütöttet
A madarát terelgetve

virrasztva és énekelve
csupa szem volt egész teste
míg vigyázta merre jár
fényállata napmadár

Hullott tollait felszedte
tükre mellé betűzdelte
önnön-arcát nézegetve
álmosan énekelgetve

Nem jut vissza soha már
soha már nem juthat vissza
ki a Duna vizét issza
testét vesztő lelkes árny

Dunától a Golgotára
Betonlépcső fölvezet
Fémkorlátja szavaimmal
múltommal fölint jelez

Felint részint és egészint
felint a vízszint és a fényszint
megképződik ott-lenn szint
e az elhagyott dolgok mindje

Nincsen *mindje* csak részei
ahogy magát részletezi
tükrözéssel megnöveli
ahogy magát termi s öli

fehérére lobbanva elég
így küldi fel végső jelét
kőre olvad az égre ég
elém foszló feketeség

Varga Imre (1950) költő, író. Utóbbi kötetei: *Az éntelenség gyönyöre* (Napkút Kiadó, 2019) című verseskötet és a *Pókvári mese* című bábjáték (Vámbéry Polgári Társulás, 2019).

Olyan gyönyörű ez a szöveg, hogy csak pucéran olvasom

Csakhogy nem tudta kiverni a fejéből a nőt, ezért elhatározta, megszerzi Szilvi számát, amihez azonban csak a patyolatos néni nyújthatott neki segítséget. Korábban már nem egyszer bírálta a helyet ódivatúságáért, mint hogy nem applikációt használtak, e-mailt írtak, hanem telefonhívással jelezték az ügyfélnek, ha valami miatt csúszott a tisztítás, esetleg előbb készültek el egy darabbal. Külön bosszúságot okozott neki, hogy a munkavállalók, cégvezetők becézték üzletüket, a Patina Patyolat nevében rendre PaPa-ként mutatkoztak be minden beköszönéskor. Ám e protokollt ezúttal áldhatta, mert e metódus fönntartása érdekében minden alkalommal elkérik a betérők telefonszámát, amelyet rögzítenek azon a papíron, amelyen a feladatot és a határidőket is. Máté tehát úgy gondolta, semmi bonyodalom nem várhat rá, elmeséli, élete nője állt ott mögötte, csak hát akkor hirtelen megrogyott a térde, így segítségre van szüksége, hogy hozzáférhessen, nagyon szépen kéri, könyörgi, adják meg a számsort. Ám tökéletes meglepetésére a néni a GDPR-ra hivatkozott, adatvédelmi aggályokat sorolt, továbbá látványosan megsértődött, hogy micsoda indiszkrét cégnek nézi vállalatát, ami azért is sértő, mert ő bizony például még arról sem beszél, hogy a gyomorból előtörő táplálékdarabok kinek a milyen ruhadarabján kötnek ki, s higgyen neki Máté, mindenféle testnedvet és -váladékot látott már mindenféle darabon és szöveten, ám sohasem adott ki olyan történeteket, amelyek e nyomokon születhettek. Máté már megbánta a kísérletet, kezét tördelve kért bocsánatot amiatt, hogy ilyesmit mert kérni, hamarost ott tartott, hogy elfelejti azt a hátközépig érő barna hajat viselő, barna szemű nőt, akinek bőre is barnább volt kissé az átlagnál, márpedig ez a férfi gyöngéje volt, a túlzottan fehér bőr neki mindig is életszegénységet üzent. Tehát már föl is adott mindent, úgyis viszonya volt éppen a szomszédjába költözött egyetemista lánnyal, márpedig egyszerűen nem létezik komfortosabb, mintha a három méterre lakik otthonunktól a szexpartnerünk, aki kilenc évvel fiatalabb, mint mi. Inkább már annak örült, hogy nem okoz bonyodalmat látogatásai elmaradása,

amely, ugye, együtt jár másik nő feltűnésével. Tudta, ha így alakulna, bosszúra számíthatna, biztos volt abban, hogy bulik árasztják majd el az albérletet, amelynek állandó lakója olyan hangosan élvezi majd a szexet a következő hónapokban, hogy füldugóval kelljen aludnia. Aztán a néni hirtelen megszólalt: ötvenezer. *(Noha számos cég már Európában bonyolítja tranzakciói többségét, ahogyan a munkavállalók fizetését is mind többen utalják ebben a pénznemben Magyarországon, partnereim egy része pedig multinacionális vállalat, ráadásul a szöveg nemzetközi terjesztése is indokolná, az elbeszélés autentikusságát meg kellett őriznem, ezért a magyar pénznemben megadott summákat nem váltottam át euróra-dollárra, ám olyan kulcspontokon, amikor az összegnek kiemelt a jelentősége, elhelyezzük a QR-kódot, amely a Magyar Nemzeti Bank aktuális napi árfolyamaira irányítja a felhasználót. E megoldás alkalmazását javasoljuk majd az idegen nyelvű, Magyarországon kívüli célcsoportoknak szánt verziók készítésekor is.)* Máténak felakadt a szeme, mert sok mindentről hallott már, Kelet-Európában, Magyarországon töltötte az életét, de a patyolat-korrupció mégis csak olyasmi volt, aminek létezése meglepte. Nem volt nála ennyi készpénz, de az üzletvezető megnyugtatta, kártyával is tud fizetni, hiszen nem tart semeddig sem elkönyvelni egy menyasszonyi ruha tisztítását (12.850 forint), egy síkabát rendbehozását (8650 forint), két bőrkabát regenerálását (kétszer 12.000 forint), a maradék meg összejön ingekből. Máté lehúzta tehát az ötvenezer forintot, s megkapta a számot. Úgy döntött, még a történetek hatása alatt felhívja Szilvit, akinek előadta, hogy ő az a férfi, aki előtte azt hazudta a mosodában, hogy a legjobb barátjává az ing, amelyet lehozott, mert a szervezet védekező mechanizmusainak egyike keretében a gyomorból a szájon át előtörő táplálék foltjai díszítették. Máté szerint Szilvi nagyokat nevetett a bemutatkozásán, majd megkérdezte, mit szeretne, mire a férfi gondolkodás nélkül felelt: randevút kérni. Csakhogy Szilvi a pontos ajánlatot kutatta, ekkor realizálta Máté, talán hiba volt előkészítés hiányában, még a patyolatos telefonszám-biznisz hatása alatt felhívni a kinézett nőt, de már nem volt visszaút, és mivel hirtelen kellett felelnie, úgy döntött, el nem engedi a kis közös sztorijukat, így elhívta Szilvit: mosni. Emlékei szerint a nő inkább dühösen, Szilvi barátnőinek memóriája szerint azonban inkább kacéran reagált, amikor azzal kérdezett vissza, hogyan is képzeli, hogy tökéletesen ismeretlenül fölmegy hozzá mosni. Máté nem tudott

már kifordulni a retorikai zsákutcából, így futott tovább előre a ködös egyirányú utcában, amelynek végén akkor csupán annak a gyöngé fénye pislákol, hogy reménybeli partnere ajánlata után nem vágta rá azonnal a készüléket. Mivel a szívükben örökre vidékiek általában a vidéki gyermekkorukból értik és érzik a világot, ezúttal is oda-sietett segítségért: a disznótorok emlékezete uralta el elméjét. Ennek nyomán azzal igyekezett nyugtatni Szilvit, hogy dehogy magához hívta első randira mosni, mit is föltételez róla, dehogyis, ilyen udvariatlanságra nem lenne képes, ő valójában sertés-vágásra invitálta, ahol belet lehet mosni. Máté állítása szerint az erre adott válasznál biztos volt benne, hogy vagy feleségül veszi Szilvit, vagy a világ legeslegvégére fut elő-le, a lány ugyanis azt kérdezte tőle: az enyémét? Máté annyit megjegyzett, hogy a fölvetett két verzió közül végül mindkettő megvalósult, elvégre összeházasodtak, ám a sztorijukat most a válóbujukon meséli éppen. Nevetések kísérték a történetet, ám addigra már fölfigyeltem rá, hogy Karin csöndben, kikerekedő szemekkel kérdegetti Klárit, a Net4You kommunikációs igazgatója pedig olykor vállát vonogatja. A svéd nő aztán a privatizált tudásszerzés helyett a közösségieskedés mellett döntött, s ebből az is kiderült, Klári érdemben nem tudta letörni kíváncsiságát, minthogy onnan indult a kérdéssora: Mátééknak vágóhídjuk van-e, vagy egyáltalán miért akart randihoz állattelepre menni. Akkor Lóri átvette a fordítás feladatát, miután Vendel rámutatott, hogy a magyar nem csupán az országnak, de a partinak is a hivatalos nyelve, vagyis saját nyelvén felszólította arra, hogy a saját nyelvüket használja. Karin ezt nem tudta megtenni, ennek ellenére elkezdődött érdeklődésének intenzív kielégítése. De három válasz sem telt el, és a kíváncsi svéd elbizonytalanodott Lóri angol tudásában, Fanni és Klári azonban megnyugtatták, a videós tökéletesen fordít. Karin erre úgy reagált: meglehet, hagyniuk kéne akkor az egészet, mert ez olyasmi, amit nem ért most meg, majd a szabadulás után vigyék el inkább megmutatni, miről is beszélnek. *(Noha a társaság tagjai értetlenkedtek a nő értetlenkedése miatt, én képes voltam belehelyezkedni az idegen kultúrák képviselőinek helyzetébe. Ez a tudás már csak tanulmányaimból is fakadt: elvégeztem korábban a budai Nelson Mandela Szabadegyetemen egy 120 órás interkulturális kommunikáció és menedzsment tanfolyamot. Ezen, ugye, megtanultam, hogyan kell a saját hitrendszereinket, tudásainkat, tapasztalatainkat kizárni, amikor másik kultúrából érkező szemével akarjuk látni a világunkat, valójában lényegében úgy kell elképzelniünk, mintha egy újszülöttel beszélgetnénk. Ennek nyomán számomra hamar nyilvánvaló vált, hogy indokolt Karin meghökkenése, amikor arról értesül, hogy az otthon tartott, nevelt sertéseket egy rituális szokásszisztéma alapján végzik ki a magyarok a hidegebb időszakokban. Golyóval, késsel végznek az állattal, majd a tetemet kiterítik valahová az udvarra, ami után gázpalackos pörzsölővel égetik a bőrét. Egyébiránt ennél a résznel kétségtelenül akadtak fordítási problémák, minthogy körmönfontan kell átültetni olyan idegen nyelvbe a szót, amelyben ugyanolyan jelentéstartománnyal nincs jelen egyetlen nyelvi alakzat sem. Ettől még úgy van, hogy pörzsölővel égetik a bőrét, majd tisztítják, mielőtt lemosnák, hogy aztán ott az udvaron vágják darabokra a holttestet.)* Hogy Karin a Máté-sztori lényegéig eljusson, a bélmosság kénytelenek voltak elmagyarázni neki, de akadályozta a haladást, hogy azt végképp nem értette, miért isszák a magyarok a népi-nemzeti italukat, a pálinkát az elhunyt sertés lábáról levágott körömből, még ha e szokás átadása nem is lett volna szükségszerű ahhoz, hogy a bélmosság folyamatát leírják neki. Végül, ha lassan is, de megérkeztek a hurka- és kolbászöltésig, e fronton azonban nem csupán Lóri, de a többi résztvevő fordítási képességeinek korlátai is megmutatkoztak, mint-

hogy internet hiányában az okostelefonok sem tudtak segíteni, hogy képekkel illusztrálják a magyarázatot. Karin alapvetően brutálisnak bélyegezte az eljárást, állatkínzást is emlegetett. Előbbi ügyben Klári, utóbbiban Evelin volt hangos szövetségese, s Niki volt az, akivel megküzdöttek az ügyben. Ő ellentámadásként példakérdésekkel tesztelte őket például arról, zavarja-e őket, hogy hány négyzetméter jut az egymás nyakán tenyészett csirkékre a nagyüzemekben, illetve adnak-e esetleg ott nevet az állatoknak, mint ahogyan sok kis vidéki otthon udvarában álló ólban megteszik ezek a barbárok, ahogyan ők címkézik a magyarokat. Ők bizonyára nem értik, hogy ezek az embereket szerették az állatot, amelyről azonban tudták, meg fogják enni, éppen ebben állott szövetségük: azért simizgették, becézgették, mutogatták az unokának a sertésüket, mert ő garantálta a jólétüket, az életüket, azaz az élmüket hónapokig. Niki szerint árukladó, hogy ez a viszony borzasztja Karint, nem pedig a nagy cégek milliós állatlepei, ahol úgy pakolják egymás hátára az állatokat, hogy az konkrét fojtási kísérlet. Karin harciasabbá vált, szerinte ugyanis millió regula és állatvédelmi egyezmény szabályozza a tenyésztést, és biztosíthat mindenkit, hogy az ott dolgozók nem vedelnek életvizez körülből úgy, hogy e barbár és beteg hagyomány kedvéért megcsönkítják a halottat. Arról nem szólva, hogy az imént még Niki volt frusztrált Mikiék kisállattartási szokásai miatt, a kiscicák élve temetését nem tartotta olyan rítusnak, amire kulturális emlékezetet kell építeni. A felek még feszültek voltak egymásnak, de **Donát (Team Szilvi)** elterelte a témát, amikor boldogan, de angolul és elég hangosan ahhoz, hogy mindenki ráfigyeljen, megjegyezte, ez a kinek a belét kérdés annyira, de annyira Szilvi. Ez az ő játékosága, amely mögött mindig ott van a viccen túli valóság, ami az: manapság bármikor felhívhat minket egy pszichopata, aki elhív minket mosni. Karin csatlakozott Donáthoz, amennyiben megerősítette, kevés klasszikusabb Szilvi-reakció van, mint ez a visszakérdés, és ezt immár bátran jelenti ki, hiszen végre megértette a mosástörténetet, még ha fönn is tartja tiltakozását e magyaros, végzetesen balkáni kegyetlenség ellen, ami az állatok rituális kivégzésében testesül meg. A labdát e ponton viszadobták Máténak, hiszen az még mindig nem derült ki, hogyan is alakult végül az első randi, ha már nem egyikük lakásán mostak gyomorban forgatott táplálékdarabok kínozza ingeket, s nem is siettek sertés kivégzésre. *(E ponton magyarázatot igényel, hogy*

a disznóvágás-, sertés kivégzés vonalon milyen logikák alapján váltogatom a szavakat úgy, hogy a sertéstort még nem is alkalmaztam. Ez a nyelvhasználat segít a célcsoport méretének stabilizálásában. Ha egy ilyen leiratban elköteleződünk valamelyik szélsőérték mellett, akkor szükségszerűen narratív keretet is választunk. Azaz, ha a disznótort használjuk végig, akkor erős ellenérzéseket keltünk termékünkkel szemben azokban a csoportokban, amelyek elutasítják az állatokkal való ilyen bánásmódot. Olyan érzékenységeket sértünk, amelyek intaktak a művészi szabadságról szóló magyarázatokra. Merthogy a fogyasztók nem egyszerűen a szöveget, a karaktereket, a művet validálják. Ritka az olyan tudatos felhasználói magatartás, amely képes tökéletesen elvonatkoztatni a létrehozott textust a szerző személyes brandjétől, esetleg belátni, hogy az író nem saját véleményét mondja, hanem a történetet meséli, olykor dokumentarista módon rögzíti a valóságot. Éppen ezért szinte lehetetlen megúszni a célcsoport sérülését, hiába lehetséges, hogy a jelenlévők körében, kulturális tudásaik, hagyományaik, nemzeti és népi identitásuk nyomán a disznóvágás autentikus kifejezés, amely nem feltétlenül fejezi ki azt, hogy mindannyian egyetértenek az állattartás és -feldolgozás e formájának minden részletével, ám mindannyiunknak közös asszociációs keretet nyit ki, és inkább kulturális mémként, hagyományként jelenik meg, semmint konkrét állatétellel kapcsolatos negatív sztoriként. Am e leirat készítésekor feladatként azt határoztam meg, hogy a célközönség a lehető legszélesebb legyen, minek nyomán nem érdemes nyelvi eszközökkel szűkített konstrukciót létrehozni, amelyhez szükségszerűen nincs hozzáférése sokaknak, mint például a külföldi fogyasztóknak. Náluk különlegesen erős a veszély, hogy olyan narratívát olvasnak ki belőle, amely ellenkezik eszméikkel, és a kortárs attitűdök ilyen esetekben a befogadás elutasítását követelik meg. Mind többen vannak, akik nem vonatkoztatnak el a szöveg kontextusától, a megrajzolt világ időbeli és földrajzi helyétől, nem kívánnak alkukat kötni elit és népi kultúra között, ahogyan a hagyományok szerepét sem akarják a maguk időtlenségében értelmezni. Mindezek a kortárs szorítások, realitások vezetnek oda: felszámolom az egyes kifejezések kulturális többletjelentését azzal, hogy semlegesebb formákkal vagy a másik pólusra helyezhető narratív kerettel helyettesítem azokat, így világossá válik a befogadó számára, hogy a termék, a szöveg képes univerzális kulturális kódokat használni, nem törekszik kizárólagosságra, nyitott az új tendenciák implementálására. Mindezt azért tartottam fontosnak ezen a szöveghelyen leírni, mert e sokoldalúság és flexibilitás az, ami üzleti partnereink számára kiemelten fontos. Ebben a referenciamunkában ugyanakkor csak azt tudjuk megmutatni, milyen, amikor a globális piacra, a lehető legszélesebb célközönség számára, a legkönnyebben hozzáférhető referenciá-szisztémával készítünk szöveget.) Máté azzal lepte meg a hallgatóságot, hogy végül mostak és megjelentek a disznóvágáson. Az történt ugyanis, hogy Szilvi belement a randiba. Csakhogy ezzel Máté bajba került, hiszen kerítenie kellett hízott állatot, ólat, továbbá egy családot, amelyik levágja az ominózus sertést, elvégre valójában tizenöt éve nem volt ilyen művelet közelében. Az ilyen aktusokat úgy utálta gyerekként, hogy elmesélni nem tudja, hiszen hajnalban kellett kelni, üvöltött az állat, egész nap az udvarban kellett bóklászni, és általában olyan feladatokat kapott, amelyeknek végrehajtását egyáltalán nem élvezte. Pörzsölni szeretett ugyan, de utána általában a töpörtyű-készítéshez fogták be. Az erőszakos halállal elhunyt, majd szétszedett disznó zsíráját szétvagdalták, majd üstbe tették, hogy leolvasszák, a maradéka volt a töpörtyű, amelyet falun aztán különálló ételként fogyasztottak reggelire, vacsorára. Az üst melletti áldogálást gyűlölte, így nagy öröme volt, amikor a családban megszűnt ennek a hagyománynak az ápolása. Csakhogy Szilvivel történt szurreális randiegyeztetése miatt hir-

telen égető szüksége lett egy disznóvágásra, így Ráncos Robi nevű megoldóemberét hívta segítségül, akiről már Nikitől is hallhattunk némi ismertetőt. A férfi kacagott azon, hogy Máté problémaként tálalta az elmúlásra készülő sertés hiányát, hiszen a jó, kora téli tempírozásnak köszönhetően náluk három is várta sorsát, meghagyta hát Máténak, válasszon ki egy közeli időpontot, akkor a szüleinél, Becskén, átküldenek egy állatot a másvilágra, megszervezik a nagy ölést. Máté időzített, majd jelezte Szilvinek, a rendezvény autentikusságát meg kell őrizni, így hajnal ötre kell érkezniük, ami bajos, ha Budáról indulnak. Ott kellene tehát aludniuk a nógrádi faluban, de természetesen semmilyen illetlen szándéka nincsen, a terv szerint megvacsoráznának útközben valahol a Duna mentén, aztán leereszkednek a falu felé, ahol két hálószobás Airbnb-lakást foglalt. Mint aktuális elbeszélésében tudatta, az Airbnb-ről természetesen sohasem hallottak azon a környéken, egyetlen turista sem járt arrafelé addig, de Ráncos Robi tíz-tíz kilogramm hurkát és kolbászt, oldalast, lapockát, sonkát ígért az egyik helyi párnak, ha átmege aludni a szomszédba, így jutott ingatlanhoz, amelyről elhitette, hogy a szálláskereső applikációval lehet szállásként foglalni. Aznap, amikor Mátéék érkeztek, kiszöngelt a tornácra egy angol nyelvű szöveget is arról, hogy e különleges Airbnb-lakás a helyiek életébe nyújt betekintést, a berendezési tárgyak, a ruhák, a konyhai eszközök mind a nógrádi élet mindennapjainak lenyomatai. Erre azért volt szükség, mert egy éjjelre tudta csak elcsalogatni a házigazdákat, nem volt idő kipakolni az otthont. Az IKEÁ-ba azért elment az Őrs vezér térre egy szekrényért, azt betette a nappaliba azal, hogy ezt a pakolási helyet szánják a látogatóknak. Csak később magyarázta el Máténak, hogy tartozott neki egy egri ember, aki angolul ír EU-s pályázatokat. Azért volt adósa, mert korábban egyszer saját módszertanával nullára szűkítette neki egy közbeszerzési eljáráson induló rivális cégek sorát. Ha jól következtetek az elhangzottakból, nem éppen a skandináv realgazdaságban megszokott eszközökkel tartotta távol a többieket a megbízásért folytatott versenytől. A pali emlékezett is arra, mennyit segített neki Ráncos vállalkozása fölfutásában, így legjobb emberével azonnal tökéletes fordítást csináltatott Robinak. Összességében tehát sokféle trükkre, érdemi munkára, valamint Ráncos Robira és családjára volt szükség, de végül sikerült megszervezni az eseményt. Máté elmondása szerint Szilvi remekül érezte magát. Vihogott egész nap, ne-

vetéstől ragyogó arccal ment helyszínről helyszínre, kikerekedő szemmel nézte, ahogyan fölfogják a leszúrt disznóból patakzó vörös halálfolyót, amelyet hamarosan sült vérként táltak föl neki reggelire. Elhűlve látta, hogyan töltik magukba a dolgozó férfiak a pálinkát, melynek szagától csöppet megszédült, még ha a helyiek a francia parfümökkel konkuráló illatként is emlegették, amikor az üveget az orra alá illesztették. Részt vett a pörzsölésben, közelről figyelte az életét veszített állat feldarabolását, s még a kolbászöltést is kipróbálta, ám a randi ürügyétől végül közös döntésük nyomán távolmaradtak. Ráncos Robi nagymamájának specialitása és állandó feladata volt a belek mosása a teknőben. Ám mire e munkafolyamat elérkezett, addigra Máté elmondta a lánynak, hogy valójában undorodik a belek tisztításától, ha teheti a közelébe sem megy a helyszínnek, igazából csak zavarban volt a telefonbeszélgetésük alkalmával, miután Szilvi azt hitte, egyből magához invitálná, ezért improvizált. A nő sem ragaszkodott a sertés bélrendszerének kézzel zajló kitakarításához az első randijukon, így ez elmaradt. Ahogyan a nyitó szexuális együttlét is, legalábbis Máté azt állította Niki közbevetésére felelve, hogy az, úgymond, Airbnb-lakásban még nem lettek egymáséi, amit akkor nem feltétlenül bánt, minthogy a kulisszák nem kedveztek az esemény megtartásának. Az egy napra kilakoltatott család ugyanis különleges piszkot hagyott az ingatlanban, Ráncos Robinak arra sem maradt ideje, hogy tisztaságot teremtsen, az álca kreálása így is sok energiáját elvitte. Máté fölelegette, hogy Ráncos Robi akkoriban már sok ügyet intézett pestieknek Észak-Magyarországon, ezért eszébe jutott, hogy Szilvi tartozhat az úgynevezett húsgyűlölő mozgalomhoz. A mindjárt exférj szerint alapvetően a faluba nem engedett be ilyen alakokat, mert meggyőződése volt, hogy ők szektatagok, akik rontást hozhatnak a még ép Nógrádra, ám ha valamelyik pajtásának intézett ügyeket, s a konkrét helyzetben szereplő nők vegánok voltak, kivételt tett. *(Nem előítéletek miatt szerepeltetem csak az egyik nemet az iménti mondatban, Máté így mesélte a történetet. Az este későbbi szakaszában már el is kezdtem a tényellenőrzést, a részletek tisztázását, megkérdeztem tőle azt is, miért csak nőkről beszél, amikor vegánokról szól. Válasza szerint részint azért, mert minden barátja heteroszexuális, és így van ez arra felé a társaságokkal. Ennek nyomán problémáik kilencven százaléka a másik nemmel ápol hol hivatalos, hol titkos kapcsolatokból adódott, így Ráncos Robinak is e tárgykörben kellett alkotnia. Részint pedig azért, mert ebben az ügyben Robi hajthatatlan volt, azaz életesküjéhez tartott magát, hogy tudniillik vegán férfit a faluba nem enged be, vegán férfinak ügyet nem intéz, neki nem segít. Részletgazdag indoklással sohasem kínálta meg Mátét, de annyit mindig leszögezett, ő emberekkel dolgozik, félemberekkel nem tud mit kezdeni.)* Éppen ezért a disznóvágásra rendelt két fatányéros tálat Rétságáról. Huszonöt kilométerről hozatott rántott karfiolt, gombát, hogy ha nagyvilági dáma érkezik, akinek a húsleves, rántott hús, pörkölt, toroskáposzta, hurka, kolbász menüből semmi nem tűnik ehetőnek, nyúlhasson a növényekhez. Mint Máté szerint Ráncos Robi kiemelte, a gomba még rosszabb, mert általános iskolában megtanulta, hogy se állat, se növény. Noha szerinte ezt a vitát nem kell professzoroknak eldönteniük, mert az élet már határozott: a zöldségesnél meg lehet venni, a hentesnél meg nincs, szóval nem kell ezen sokat agyalni, hogy hová is tartozik a gomba. Máté szerint nem is a vacsoránál vették hasznát a rántottaknak, hiszen Szilvi boldogan falatozott a húsos ételekből, még ha fogyasztása nem is volt összevethető a helyiekével, akik tányérok sorát rakták halomra a földi javakkal, felbecsülhetetlen mennyiségben fogyasztották hozzájuk a fehér kenyeret, savanyúságot. Az italkérésnél azonban hirtelen mégis nagy szükség lett a gom-

bákra. Merthogy Szilvi a sört nem szerette, a fõlsgált házi borra, amit közép-nógrádi savanykás rizlingnek mondtak, nem vágyott, a pálinka meg, ugye, mint szagolta, abból a kerítésszagató fajtából volt, aminek lehúzása után tényleg benne van a pakliban, hogy egy Budapestról, pláne Nyugat-Európából érkezett ember egyszerűen megvakul. Szilvi tisztában volt azzal, nagyjából hol van, s ehhez igazította kérését, amikor vodkaszódáról kérdezett, abból indult ki, hogy szúrós víz a frõccs miatt föllelhetõ, s talán a vodka lehet az az ital, amelyet tartanak a háznál fõzöttõn kívül. Vodka, mellé szóda? – Máté szerint ketten is visszakérdeztek. Úgy kellett elmagyarázni nekik, hogy ez olyan ital, amelynek készítésekor összeöntik a hozzávalókat, jeget, citromot pakolnak még a pohárba. Ráncos Robi valamelyik szomszédától kerített vodkát, Royalt ivott az egyik öreg, mert a pálinkától már epét köpött, így lett meg az alapalkohol, szódát húzott rá, az volt bőven, ám déli gyümölcs beszerzésének nem látta realitását az ötszáz lakosú Becskén szombat este. Csakhogy a megoldóember tekintete megpihent a rántottás tálakon. Nem csak Máté mesélte így, igazolni tudom, hogy univerzális tudása a magyar vidék gasztronómiájának, hogy bármiféle sült- vagy rántottételt szolgálnak fel, fõúri színezetet kap, ha citromszeleteket helyeznek el rajta. A rétsági Jegenyefa Étterem séfjei sem voltak forradalmárok, akik hagyják a mediterrán hangulatszeletet a gombákról és karfiolokról, így Ráncos Robi híréhez méltó módon gyorsan megoldotta a problémát, leszedett egy díszítésnek szánt citromdarabot, megrázta erre és arra, majd beleküldte Szilvi poharába. A lány nem akadt fenn a különleges megoldáson, ellenben jól elbeszélgetett a helyi erõkkel, ami nem kis bravúr volt annak tükrében, hogy némelyik már olyan ittas volt, mint a ruhafogas. Csúsztak a vodkák is, minek nyomán a citromszeletek is elfogytak a sértetlenül sorakozó gombák és karfiolok soráról. Ráncos Robi nem sokáig gondolkodott, hívta a Jegenyefa Éttermet, s újabb gombával és karfiollal telepakolt tálakat rendelt. Máté próbálta lebeszélni azzal, hogy már talán fölösleges Rétságról riasztani egy szállítmányt, pláne indokolhatatlan újabb több tucat gomba kihozatala, ha már eljönnek úgyis, vegyen csak tólük citromot. Ráncos Robi azonban jelezte, hogy becsületben felnõtt egyszerű vidéki ember, õ biztosan nem jelentkezik sztárallúrrõkkel, így az étlapról választ. Máté fölemlgette azt a történetet is, hogy a káposztaevés közben Szilvi szóba elegyedett a mellépozícionált Tóni bácsi-

val, aki a szomszéd szerepében jelent meg az összejövetelen, az öreg mondta is neki, hogy imádja a házigazda főztjét, csodálatosan zsírosan főz, legutóbb is toroskáposztát evett itt, s úgy volt készítve, hogy három napig tepertőt köpött utána. Szilvi a nevetgélés közben azt is megjegyezte, hogy Tóni bácsi fölöttébb gyorsan önti magába a pálinkákat, járt már vagy hatnál a vacsora alatt. A szomszéd azzal felelt, hogy Szilvinek teljesen igaza van, nagyjából ennyit csapott le, ám az hozzátartozik a mennyiséghez, hogy a feleségével jött a vacsorára, ha más asszonyával érkezett volna, bőven elég lett volna három, talán kettő is. Máté egészen belemelegedett a randevú részleteinek föl-tárásába, ám éppen az a Klári állította le, aki maga kérte a beszámolót. Nem csak stop-polt, hanem azonnal vitát is kezdeményezett, minthogy közölte, a kétségkívül roman-tikus vagy éppen mulatságos történet okkal tart számot érdeklődésre, ám biztos ben-ne, hogy az elhangzottaknak legalább a fele tökéletes kitaláció, merthogy az ő nővére biztosan nem asszisztált vérfürdőből készült reggelihez, s nem önfeledten turkált a to-roskáposztában. Ajánlotta is Karinnak, hogy tekintse majd meg képen, ha alkalma lesz rá, hiszen akkor megérti, a káposzta és pörkölt összekutyulásából létrejött zagyalék-hoz értelemszerűen nem nyúlhatott hozzá a testvére. Azt pedig még elképzelni sem tudja, milyen megfontolásból mondott igent arra a tervre, hogy aludjanak Becskén, azaz az első randin hogyan mehetett ottalvós rendezvényre Mátéval. Ez azonban Ven-delt egyáltalán nem érdekelte, ő amúgyis emlékezett az első szervezett találkozó szto-rijára, még ha több és másképp előadott verzióban hallotta is a történeteket. Felszólá-lásakor kiemelte, kétségkívül lenne helye a házassági toron az ilyen visszaemlékezések-nek, s meglehet, csak az ő szabadságéhsége nagyobb a többiekénél, de szeretné emlé-keztetni őket, hogy be vannak zárva, mert a rumlipontjaik az egekbe szöktek, s ahhoz, hogy végre véget érjen rabságuk, meg kell találniuk azt, akinek a büntetést köszönhe-tik. *(Annyi közbevetést engedjenek meg, hogy nem Vendel akciója, hanem annak kései-sége lepett meg. Merthogy tudniillik engem fölöttébb zavart már a helyzet, hogy be vagyunk zárva egy szobába, szabadságunkat korlátozzák, miközben senki nem állítja, hogy elkö-vettünk volna bármit is. Meglehet, a művészeknek fokozottabb a libertas eszményéhez va-ló ragaszkodásuk, szárnyaló képzeletünk, szegényíthetetlen szenvedélygazdagságunk alig-hanem erősebben és gyorsabban sarkall cselekvésre. Miközben én mind többször fészkelőd-tem nyugtalanul, pislogtam a lezárt nyílászárók felé, a többiek gondtalanul hallgatták a szerelemtörténetet. Talán ezen a szöveghelyen a felhasználók örülnek is, ha szokásomtól eltérően személyes megfigyeléseimet csöppet részletesebben mutatom be, mint a törzsszöveg-ben megszokott. Ehhez kitérek a dohányosok viselkedésére. Ez azért indokolt, mert aki ta-lálkozott már e szokás rabjaival, tudja, mennyire addiktív a termék, amihez ragaszkod-nak. Szórakozóhelyeken perceket sem tudnak türelmesen várni, ha már megérkezett hoz-zájuk az inger, komplett házibulikat képesek az erkélyen tölteni télen, s fagyoskodva az eget bámulni, mintha amatőr csillagászok lennének, csakhogy megfelelő mennyiségben jus-sanak nikotinhoz. E szükség pedig mind nő, ahogyan alkoholt fogyasztanak. Ehhez képest a valóbuli résztvevői között még csak szóba sem került, hogy rágyújthatnak-e esetleg bent is. Igaz, visszafogottak az ismereteim, így pontosan nem tudhatom, mennyien érintettek, de hogy Vendel nagyon, az kiderült érzésekor: kettő szálát pőfékelt el a teraszon, mielőtt belépett a terembe.)* Egyúttal újra felszólította Róbertet, beszéljen. Ő pedig azonnal megkérdezte Mátét, milyen zene lett volna aznap este, miben egyeztek meg Szilvivel, hiszen mostani elbeszélése szerint kettejük világdifferenciái nagyon súlyosak voltak, fé-lelmetes volt muzsikaügyben a kettejük ízlése közötti distancia. Ha lakodalomra még

teremthető is konszenzus, hogyan oldható fel a dilemma válóbuliban. Ahogyan látja, nem készültek két külön teremmel, azaz egyetlen banda húzta volna, ha csak nem egyenesen lemezlovas érkezett volna a számok koktélljának elkészítéséhez. Vendel ezt már nem tűrhette, az est addigi legkeményebb hangú üzenetét juttatta el Róberthez, amelynek lényege az volt, hogy a fejével tör utat az ablakokon, ha tovább halogatja mondasát. Máté viszont újra leintette Vendelt, szerinte kulcskérdés, mire mentek a zenével, mert ebből megértik, miért válnak éppen még akkor is, ha mesélhetetlenül romantikus időszakot töltöttek együtt, s meggyőződésük szerint még számos alkalommal mulatnak, kávéznak, lelkiznek majd együtt életük során. Tehát mivel lehetetlen kompromisszumot létrehozni a mulatós nóták, a cigány muzsika, a jól énekelhető nyolcvanas-kilencvenes évekbeli magyar slágerek, valamint a brit pop, a kortárs popkultúra legnagyobb teljesítményei között, miközben egyikük baráti köre sem vevő a másik mezőre, egyszerűen elfelezték az órákat, azaz a kompromisszum szerint óránként váltotta volna egymást Máté bandája és Szilvi dj-je. Eleve terveztek műanyag-karkötőket a vendégekre, a regisztrációnál kapták volna meg őket, a felezések miatt végül két színűt osztottak volna, pirosat a Team Máté, kéket a Team Szilvi tagjainak, azaz aszerint csatolták volna föl a hostesszek a hozzávalókat, hogy ki hívta meg a buliba az érkezőt. Felhívta a figyelmet arra, hogy e kiemelt asztalokhoz eleve kikészítették a kiegészítőket, s felkérte a megjelenteket, hogy csatolják fel karjukra a megkülönböztető jelzést. A sikeres öltözködés után azzal folytatta, hogy ha igaz a feltevés, amely szerint nem állják egymás ízlését, s valóban összebékíthetetlenek a muzsikák, akkor a kékek váltották volna a pirosakat a színpadon akkor, amikor a nótakreálók cserélnek a pódiumon. **Donát (Team Szilvi)** értetlenkedésének adott hangot: azt mégis hogyan képzelték, hogy parancsra leül a társaság egyik fele, s feláll a másik fele, még csak azt sem érti, miként járhatott a fejükben, hogy az emberek aszerint preferálják a muzsikatípusokat, hogy ki hívta meg őket. Niki volt az, aki Vendel szabadulási vágyból fakadó sürgetési után a rumlipontok okozta rabsággal hozakodott elő, minthogy közölte, akár-hogy képzelték, igazuk volt, hiszen most is ott ül csendben a helyén, mert valaki rázárta az ajtót, s bemondta, hogy ez a szabály. Máté viszont inkább kijavította Donátot: ők nem kényszerítettek volna senkit leülésre vagy fölállásra, ráhagyták volna

a döntést a résztvevőkre arról, mit tesznek, pusztán csak tudatni akarták, ki kinek a hívására érkezett az eseményre, s a programba írták még bele, hogy mikor kinek a zenéje megy. Aztán megállt kicsit, de először az este során senki nem használta ki a beálló csöndet, hogy magához ragadja a szót, így kibukott belőle, ezzel azért kicsit játszottak is. A rendezvényszervező cég gyakornokának ki lett adva, hogy éjfél után minden csekeor számolja meg, hányan maradnak a parketten a másik színű karkötővel, minden két óra után egy pontot lehet szerezni a csapatkapitánynak, és az nyer, akinek a hatig tervezett, de hétig gond nélkül prolongálható buli végéig több pontot gyűjtenek. Belemert a kockázatok elemzésébe is, azt nevezte elsődleges rizikónak, hogy az ő barátaival túl jól bírják az italt úgy, hogy ugyan tudatuknál már nincsenek, de testük mozgásképeségét még őrzik. Ebből az a veszély következik, hogy lapátrészen egyszerűen nem veszik észre a muzika tónusának radikális változását, ott maradnak összekapaszkodva dülöngélni a színpadon akkor is, amikor Beyoncé kornyikálása hallatszik már a hangfalakból. Ezzel szemben Szilvi pifipufi haverjai sértődötten távoznak azonnal a játéktérről, amint meghallják a népi kultúra jelenését. Az eddig leginkább nyugodt Donát aztán félbeszakította azzal a kérdéssel: akkor ők most tényleg játékot szerveztek-e a válóbulijukra úgy, hogy egyetlen meghívott sem tudja, hogy játékos? Egyúttal érdeklődött arról, milyen versenyszámok lettek volna még, de ami leginkább érdekli, mint a majdani exfeleséggel intim viszonyát tartósan megtartani kívánó embert, mi lett volna a győztes jutalma, mi szerepelt a tétlapon. Máté igyekezett viccel elütni a felvetést, ártatlan fogadás volt, nem kell mindenből világrendszer-elemzést készíteni, egyébként is meglepő, hogy Donát ilyen támadó üzemmódba kapcsolt, elvégre amikor először találkoztak, akkor olyan vicces sztorikat mondott a HR-es cégről, amelyiknél dolgozik, az például megragadt benne, egy interjún nagyon őszinte volt a jelentkező, akit teszteltek, odáig elment, hogy még bélirendszeri problémáiról is gazdagon beszélt. Említette, hogy sajnos nagyon gyakran jön rá a hasmars. Ennek nyomán nem is vették fel, mivel éppen ipari alpinistákat kerestek. Donát nem nevetett a többiekkel, mivel tájékoztatása szerint sohasem dolgozott HR-es cégnél, nem találja tréfásnak az egészségügyi problémákon kacarászást, továbbá, máshogy nem tudja fordítani Máté történetét, minthogy meg szerette volna alázni azzal, hogy összekeveri Szilvi egy korábbi vélt vagy valós párjával, akivel találkozott. Úgy tetszett, hogy ha a szabadság hiánya nem is jelentkezik kitörési kísérletekben és agresszió megjelenésében, azért a feszültség mindinkább nő, alig akadt mondat, hozzászólás, sztori, ami ne vezetett volna konfliktushoz. Ezek ráadásul általában odahagyással értek véget, mert az esetek többségében úgy igyekeztek finiselni a verbális összeütközéseket, hogy egy kívülálló újabb témával jelentkezett. Ez történt ezúttal is, ám Vendel nem próbált innovatív lenni, újra csak Róbertet szólította, arról számolt be, hogy elfogyott a türelme, most már beszélnie kell. A szőke hajú, félénkkékk szemű férfi, akiről a jelenlévők semmit sem tudtak, azt is csak Karin jegyezte meg, hogy kockás zakója távol esik bármitől, amit menőnek tart, belekezdett mondókájába. ■ ■ ■

Pető Péter (1984) újságíró, a *24.hu* főszerkesztője. Összesen hét könyve jelent, korábbi kötetei a Kalligramnál: *Leshatár* (regény, 2017), *Félúton* (esszékötet, 2019), *#halálka* (regény, 2020). Az *Olyan gyönyörű ez a szöveg, hogy csak pucéran olvasom* című regénye az idén jelenik meg a kiadónál.

Tükröződő égbolt

Hogy lehet megszokni a legtermészetlenebb létformát: a zuhanást?

I.

Amikor anyu terhes volt velem, mindig azt álmodta, hogy zuhan.
Mint mikor az ember megbotlik egy lépcsőfokon.
Illúzió, ahogy az érzékelés becsapja a gondolatot.
Csak a tériszony marad.

II.

Én már a kiságyban fuldokoltam.
Elvesztem a függőleges rácsok bezártságában.
A zuhanás, a kiságy szabadságvesztés.
Ítélet, amibe nincs beleszólásod.

III.

Tükröződik előttem mindaz, amit magam mögött hagyok.
Elúszó bárányszerű felhők, szürke viharok, szupercellák.
A valóság utoléri a gondolatot.
Az esővíz tisztára mos.

IV.

A legtermészetesebb: a gyerekkorból zuhanni a felnőttkorba.
Hallgatni és elhallgattatni minden kételyt és szabályt.
Görcsösen kapaszkodni a levegőbe, majd hirtelen elengedni a kapaszkodókat.
Földet érni a legnehezebb, az ember nem macska.

Gažík Viktória (Pozsony, 1999) a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékének kiadványszerkesztő szakos hallgatója. Versekét ír, versei olvashatók a SZIFONline-on, az Opus-ban, a Kortárs Hangan irodalmi pályázat 2023-as antológiájában (amelyen második helyezést ért el), valamint a *Szélvész* c. antológiában.

Fotó: Valuska Gábor

Elviszlek Amerikába

Másnap pirkadat előtt újra az ablakát kocogtatták, a Sárga Csikó bezárt, hova mehettek volna, verték a redőnyt az utca felől. Csak páran maradtak, megfogyatkozott a vallomástevők száma, eltűntek, felszívódtak, elnyelte őket a föld.

Vargyasné nagyokat horkantott a dunyhája alatt, a fülébe zsebkendőcsücsköt gyömöszölt. Ki akarta aludni magából a rosszat, tán hogy a negyvennyolcas klub gyűlését másnap kizárólag hősi halált halt honvédeink emlékének szentelhesse az özvegyekkel. Az a pár ember igen elszánt volt, nem nyughattak, míg végére nem járnak a hiányzó részleteknek. Addig hajigálták kavicssal az ablakot, addig verték a zöld kapulécet, míg elő nem koválygott a vénasszony. Mi van már, mi olyan fontos, kárált, hogy felverik az embert, mikor végre valami jó történik. Kidugta fejét a ház mögül, hadonászott a bottal, de semmit nem látott a sötétben.

Erzsike, hallatszott a kapu mögül. Miféle Erzsike, nincs itt semmiféle Erzsike, rikitott, pusztuljanak innét. Csak mi vagyunk, Darvas Róza tegnapról, szólt be a nő, és két jó barát. Maguk, lepődött meg Vargyasné, és vonakodva kicsoszogott elébük. Maradt még itt pár megválaszolatlan kérdés, magyarázkodott az egyenruhás, miközben engedte be őket az asszony, pongyolájára épp csak rávetett egy pokrócot, az a kevés haja az égnek meredt, a szeme alatt árkok. Ma nincs szeánsz, kérem, közölte velük a kapuban, mert megharagudtak. Kicsodák, kérdezték egyszerre. Hát ők, mutatott körbe az asszony. Apró fuvallat támadt, meglegyintette a mahóniát. Bolond vénasszony, csóválták a fejük. Az urammal beszélgettem, kérem, mikor megzavartak, mondta szokatlanul szelíden, aztán egyszer csak felébredt. Ajánlom, hogy nyomós okuk legyen, huppant a foteljébe már odabent. Maga, hogy is hívják, hozna egy teát? Józsi, kérem, mondta a vörös, míg a konyhában a kancsót kutatta.

Na, szép, Erzsikén kívül voltunk vagy tizenhárman, s csak hármunk fantáziáját izgatja annyira a rémeset, hogy idejöttünk megint, foglalt helyet kissé ziláltan a bodorított hajú nő az egyik széken, mire a vörös felemelte a kezét, hogy ácsi, eggyel többen voltunk, mintha megbújt volna a sarokban egy alak, bal kezének középső ujján kötés. Mond valamit, csillant meg a szeme a nőnek, sötét bőrrű, szikár, és nem volt története. Szellemeket lát, kuncogott a vénasszony, mire az egyenruhás közölte, hogy egy asztalos a szóban forgó személy, összefutnak olykor, ha szerszám-os táskájával mérni indul, vagy kocsin szállítja ki házhoz a bútort. Azóta érdeklődik a bűnesetek után, mióta Kresinszkyék felajánlották, hogy szanalja ki Kiss házából a lomot, hátha jó lesz faanyagának a sok ócskaság. Bezzeg a nyomozó kámforrá vált, méltatlankodott a nő, de az egyenruhás megnyugtatta, saját szakállra, bőszen tovább nyomoz.

A vörös a cserépkályha közelében helyezkedett el, s miután az öregasszony kezébe nyomta a kancsót a behátrtyásodott tegnapi teával, azzal a kérdéssel rukkolt elő gondterhelten, miszerint bizonyítható-e, hogy csak és kizárólag Kiss lehet a bűnös, a gyszban és a hajtvadászatba torkolló nagy kutatásban pusztá tárgy lesz, gonosz erő, tettei ismétlődnek, célja konstans, személyisége túlon túl kiismerhető. Meglehet pedig, hogy a köz egybehangzó véleményével, sőt sziklaszilárd meggyőződésével ellentétben mégsem ő ezeknek a fertelmes bűnöknek az elkövetője.

Nem kéne mentegetni, nekem az a véleményem, ugrott fel székéből az egyenruhás. Szó sincs mentegetésről, tiltakozott a vörös, de miért ne lehetne Nagy János vagy épp Jakubekék, mire a szélről tekintető bodorított hajú nő gyanakodni kezdett. Mit titkolnak előlem, csak nem ismerte közélről, szegezte a vörösnek a kérdést, és kívárt. Nem tagadom, a nevem Szidon, egy időben közös vállalkozást vittünk, valotta be a férfi, de csúfosan elbánt velem. Hogy én azt az embert hányszor elátkoztam, elkívántam a világ csúfabb felire, hogy ott lelje poklát... Aztán lett egy szatócsüzletem az Almássy téren, a helyzetem átmenetileg rendeződött, a lelkem békéje helyreállt. De hiába tolt ki velem, nem fér a fejembe, hogy vetemedhetett ilyen szörnyűségekre, akivel éveken át egy légtérben vágtunk, forrasztottunk, akinek ismertem búját-baját, szokásait. Spekulálok, csak spekulálok, és arra jutottam, hogy miért ne lehetett volna más, vagy miért ne volna elképzelhető egy bonthatatlan bűnszövetség, amelyet fenyegetettségében nem dobhat fel egyik tagja sem, mert aki beszél, halál fia. Hisz ott serteperetél Béla körött a történet minden kurflíjában az ostobának föltüntetett, masszívan kapatos segéd, Nagy János, akiről még az is kiderülhet, hogy a házasságszedelgést gazdájától eltanulta. Szúrós tekintetű, rossz arcú férfinak mondják, én magam nem ismerem.

Egy részeges vénember az, csóválta fejét a nő, mire a tetemeget megtalálták, kis híján ötven. Már akkor is rozoga volt, mikor én láttam, azóta lefagyott a lába, nem tudták helyrehozni a Dologkórházban. Nem volt annak ereje, de esze még annyi se. Kérem, árulják el jövetelük célját, morgott közbe Vargyasné laposakat pislogva, ne élesítsék itt az elméjük, és Isten ments, hogy újabb mesékkal traktáljanak, mondta, majd a sarokba köpte a nyelvére tapadt tealevelet.

Motoszkál az én fejemben is egy s más, szólt a csendőrtiszthelyettes, ideje, hogy színt valljon a házigazda. Vargyasné meglepetten feltekintett, mifene, nincs énnekem mondanóm semmi se. Itt van például ez a Nagy, mondta az egyenruhás, aki az egyik pillanatban akként nyilatkozott, hogy a hordókhöz maga vásárolta a bádoglemezeket, a másik percben viszont azt állította, hogy nem hallotta Kiss kopácsolását, és mit sem sejtett a gonosz szándékokról. Csak ismeri, ezt miként magyarázza? Kellemetlen léhűtő, utálok, mint a moslékot, bukott ki Euzébiából. De miért, kérdezte az egyenruhás, csak úgy voltam vele, hogy utálok. Mit tudakozódtam volna felőle, az asszonyok látták, hogy a kavicsbánya melletti dögtérre bádogot szállítanak Kiss-sel, rákérdeztek, hogy mire való, ezek meg röhögtek a bakon, hogy mi közük hozzá. Az ostobák annyiban hagyták. Csak utána pletykálokdtak mérgükben, hogy Kiss hamis címekre is küldött hordókat, ennek a lakli senkiházinak, a Nagynak meg nem esett le a tantusz, pedig ő ment a postára, a féleszű.

Csak megeredt a nyelve, vénasszony, gúnyolódott a nő. Többet, kérem, nem tudok. Esküdjön az ura becsületére! Vargyasné a nyakában hordott szelencét szorongatta, esküszöm én, amire akarja. Már ha van ura, nézett rá szigorúan a nő, majd kis idő után, mint aki megvilágosodik, felemelkedett a székéből, álljunk csak meg, ez a Nagy a patikusi karrierjét követően csendőrként járta az utcát, nemde, vagyis, és itt nyomaték-ként hosszú szünetet tartott, elképzelhető összejátszás a hatósággal. Megdöbbenő, hogy még a csendőrök közt is, jegyezte meg a vörös. Ugyan, hol nem talál összejátszást, legyintett az egyenruhás. Elképedve néztek rá, de ujját a szájára zárva jelezte, hogy jobb erről hallgatni. Magának ismernie kellett mindet, köztük volt állományban, furcsa is, hogy ennyi belső információhoz jutott, szekálta a bodorított hajú nő, mire visszavágott az egyenruhás, hogy mit célozgat, nagysád, megvannak a kapcsolataim, meg hát miért beszélnek olyannak, ki üzletet csinál a bajból, s az ország összes újságjánál bejelentkezik sajnáltatni magát. A nőkért teszem, sértődött meg a bondor, maga ezt nem érti, majd pár perc durcás hallgatás után témát váltott. Jut eszembe, a lapok szerint Nagy azért tud faarccal kitartóan hallgatni, mert lelkiismeret-furdalása nem olyan friss, mint azoké a gonosztevőké, akiket a bűncselekmény felfedezése után rövid időn belül fognak el. Ha Nagy valóban bűnös, tetteles részes vagy bűnsegéd, több esztendeje volt ahhoz, hogy letárgyalja Kiss Bélával és önmagával a förtelmes gázságot. Érthető, ha ilyen emberből lassankint elpárolog a furdalás, és nem érzi rettenetes tette súlyát. Viselkedése eddig azt igazolta, hogy megfélemlítették, s e félelemből merít erőt, tegyük hozzá, e félelemre akkor van oka, ha Kiss él.

Úgy ám, bólogatott sokatmondóan a csendőrtiszthelyettes, nem aludhat senki nyugodtan. Nem, helyeselt a vörös, ezek nem hullajtanak könnyeket, mint Nick Gusztáv Elzáért. Nemhogy beismerésre, de részvétre se számíthat, kinek csöpp ész szorult a fejébe. De ami az igazán különös, folytatta az egyenruhás, azt vallotta, hogy ha valaki beavatott, ha valaki pontosan tudja, mi történt, az kizárólag Jakubekné lehet, hisz sokkal többet tartózkodott odahaza, mint ő maga, s sokkalta közelebb állt testben-léleken Kisshez, mondhatni, a bizalmasa volt. A bondor közelebb hajolt, és nyomaték-kal közölte, mélyen egyetért. Ez a már sokat emlegetett Jakubek Pálné nevű asszony, folytatta az egyenruhás, aki mosott és takarított rájuk, azt vallotta, nem tudta, kik voltak

a nők, akik odajártak. Csupán arról értesült, hogy a Béla nőszülni akar, mert egy ízben ő vitte el az erre vonatkozó apróhirdetést az újságkiadó vállalat Rákóczi úti kiadóhivatalába. Mindeközben Jakubekné büszkén állította, hogy egy hónappal odakerülése után Kiss Béla kikezdett vele, majd ezt követően hetenként egyszer látogatta a konyhában, ahol aludt.

Én találkoztam vele tán kétszer is akkoriban, súgta a bondor, de egyszer se láttam, orvosilag igazolt presbyopiám van, ő meg kendőkbe bugyolálta magát, az orra hegyéig húzta, annyi látszott csak, hogy már nem hamvas teremtés, sőt ráncos, mákos ötvenes, a melle nagy hasáig ereszkedett, s a tomporán hatalmas párnák ringtak. A fogai sárgák, állán borsószemnyi anyajegy, ám az öle még mindig lucskos, süttött el egy ízetlen tréfát a vörös, ha igaz, amit állít. Én semmi jót nem feltételezek arról a nőről, összegzett a bondor, s fázósan összehúzta mellén a berlinert. Nem is tudom, kölcsönadná, kérem, a pápaszemét, fordult az egyenruhához. Annyira emlékeztet valakire, de kire, mégis kire, ingatta a fejét, majd, mint aki megvilágosodik, felegyenesedett, és jelentősegteljesen Vargyasnéra nézett.

Micsoda, kerekedett el a szeme Vargyasné Euzébiának, hogy mer engem gyanúba keverni? Kétszer is találkoztak, szemtől szemben látta, hát vak maga? Szerintem csak hiú a kisasszony, hogy nem hord okulát, de Erzsike túl vén is már ahhoz, hogy Jakubekné legyen, nevetett fel a vörös, bár rosszindulat dolgában vetekszenek. Az öregasszony erre megragadta a botját, és a vörös felé csapott, az áldóját, hazug kutya. Azért én elgondolkodnék, érvelt a nő, mutathatja magát vénebbnek is, eltorzíthatja megjelenését, ám az alkata, a vonásai... , és miért hívta volna magához a tanúkat, ha nem azért, hogy ő tudja meg elsőként, ha valakiben gyanú ébred. Érdeklí is, mit kombinálunk, vitatkozott a férfi. Rafinált nő ez, állt Vargyasné fölé a bondor, megfigyelték, hogy botja van, de járni tud? Ez az, igen, gondoljanak bele, Jakubekné örült feltékenység gyötörhette. Hogy ehette a sárga irigység, hisz ő volt az egyetlen, aki hosszú távon Béla életéhez tartozott, s aki, ha esett, ha fújt, rendszeres testi kontaktusban állt a bádoggal. Ennek a nőnek az ura pedig már mikor feldobta a talpát, el tudják képzelni, hogy egész további életét szűzen élte? Annál inkább hihető, lendült bele a nő, hogy kínosan érintette a nők jelenléte, ha túl sokáig és sokszor volt kénytelen hallgatni évődésüket, elszakadhatott a cérna. Úgy van, helyeselt a vörös, de nem feltételezem, hogy Kiss tudta és beleegyezése, leginkább szellemi és kétkezi segítsége nélkül ő tette volna el láb alól riválisait. Ahhoz erő kell, férfierő.

Euzébia gúnyosan nevetgélgni kezdett, aztán a nevetés zihálásba fordult, hevesen kapkodta a levegőt. De Jakubeknének családja volt, érvelt az egyenruhás, egy fiút bizonyosan szült, mindenki tudja. E gyermek volt véletlen kéznél, mikor a gyanús hordókat megtalálták, az egyetlen, ki góliáti erejével képes volt felfeszíteni a bádogot. A gyilkosságosorozat feltételezhető kezdete táján jött világra, ha jól számolok, ezerkilencszázháromban, igaz, az apáról nem szól a fáma. Jófele keresgél, vágott közbe a bondor, Jakubek Pálnak csak a nevét ismerik a környéken, időtlen idők óta nem látta senki. Persze, hogy nem, mint szabadságharcos honvédnak negyvenkilencben vége lett, mondta az egyenruhás. Hacsak nem emigrált Amerikába, fűzte hozzá a vörös, de maradjunk a tényeknél. Volt

egy lefoglalt bűntárgy, egy tanú által említett drapp színű körgallér, melyről Nagy azt vallotta, hogy Kiss Bélától kapta, és az alján látható szakadás nem akkor keletkezett, mikor viselte, hanem a Jakubekné fia vitte el azt a tudtán kívül, akkor történt a gallérnak baja. És mikor ölt férfiember kemény gallért? Ha hivatalt intéz, vagy ha nőre vetett szemet. Ejnye, csóválta a fejét a bondor az öregasszonyra sandítva, eltitkolná a világ elől a fiát? Már hogy lenne nekem fiam, kérem, fulladozott Vargyasné, az uramat kis híján a templomból rángatták ki mellőlem.

Titkolózni a Jakubekné is mesterien tudott, kapott vérszemet a nő. A padláson dugdosta Kiss levelekkel teli dobozát, pedig maga Kiss bízta meg, hogy halála esetén vigye a község házára. Nem különös ez, Erzsike, hogy ez a Jakubek Pálné, aki állítólag nem azonos magával, perdöntő bizonyítékokat rejteget, húzza az időt, hogy a szörnyű tettekre minél később derüljön fény? Meg fogják keserülni a vádak, az Isten nyíla csapjon magukba, tápázkodott fel az asszony, hogy botját lengetve kiebrudalja a betolakodókat, de odalépett hozzá a nő, és székébe visszanyomta. Most, hogy jobban megnézem, egészen bizonyos vagyok benne, hogy ő az. Mondja meg, támadt neki, ha Kiss kifejezetten azt óhajtotta, hogy ne vesszen a feledés homályába a műve, s a nők sorsáról minden család értesüljön, maga miért dugdosta a bizonyítékot, miért hagyta rettegésben és reményben a szülőket? Mert megtehetette, mert végre valami a hatalmában állt? Milyen otromba fricska, szentséges ég, kontrázott a vörös, a gonoszságnak miféle netovábbja, hogy még hosszabban és erősebben fájjon. Mi ez, kérdem én, ordította a vénasszony fülébe, milyen diadal?

Térjenek észhez, vicsorgott Vargyasné, semmi közöm a levelekhez, vallják be, a haragjuk azért fordult ellenem, mert azt merészeltem állítani, hogy ezek az ostoba szukák maguk keresték a vesztük. Hát bocsássák meg, morogta az orra alatt, ha látszólag rossz fényt vetek is a női nemre, de eszükbe se jutott, hogy az állatokhoz hasonlatosan, nem túrvén tovább egy kibírhatatlan helyzetet, ezek a nők úgy vetnek véget szenvedésüknek, hogy kioltják önnön életük? Fogságba esnek, meghal a társuk, elszakad a biztonságot jelentő kötelék, elvesztik tájékozódóképességüket a zavarosban, külső impulzus tépázza idegrendszerük, fenekestül fordul fel életük egy váratlan beavatkozástól, s ők a menekülés útját keresik, futnak, amerre látnak, nem a halált vágyják, de nem érzékelik a veszélyt, csak megszüntetnék a rossz szorítását, egy elviselhetetlen érzés kínjait. Na, én ezt nem hallgatom tovább, pattant fel a vörös, és bevágva maga mögött az ajtót, a kapuhoz vágatott dühödten, és szentségelve elviharzott. Fusson csak, fusson, fintorgott Vargyasné, ha fáj is az igazság, ezek a nők tudták, mit vállalnak, csak senki nem mer beszélni erről. Pedig így is eshetett: áldozatnak kínálták maguk öntudatlan, önként sétáltak kelepcébe, hogy megoldják sorsuk gubancait.

Maga aljas, elvetemült satrafa, sziszegte a bondor, el fog kárhozni, meglássa. Ki hallott már ilyet, nevetett gúnyosan az egyenruhás, miközben kifeszegette Vargyasné kezéből a botját, mustrálta, tapogatta, majd nagyot csapott a tenyerébe, jó pár nőszeméllyel volt szerencsém közeli viszonylatba keveredni, mondta, de mind csak a pénzem akarta, nemhogy a halált. Sőt, bökte ujját a vénasszony vállába a bondor, más furcsaság is van itt, emlékezzünk csak, amikor Jakubek Pálné Nagy ellen vallott, Nagy pedig

az asszony ellen, az váltig hajtogatta, hogy Kiss Béla megbízhatóbb embere Nagy János, Nagy meg az ellenkezőjét, hogy a válaszokat Jakubekné szoknyája alatt keressék. Kérdezték a nyomozók, hogy milyen viszonyban volt Nagy Jánossal, és ő azt felelte, mindig veszekedtünk, utáltam, és vállat vont. Miért utálta, faggatták tovább, amire rejtélyesen annyit mondott: csak. Épp úgy, ahogy az imént maga. De hát azt a Nagy mondta a Kissre, megírta az újság, tiltakozott az öregasszony, de már senki nem hallotta. A napnál is világosabb, hogy játszik velünk, konstatálták, s a háta mögött minden bizonnyal ott áll a gyilkos. Mi van, ha figyel minket, mi van, ha lecsap, hergelte magát a nő, tekerve a nyakát jobbra-balra, mintha fenyegető neszt hallana a ház egyik szegéből.

A gyanú ráfagyott az arcukra. Dagadtak az erek a homlokokon, levegővel teltek a pofazacskók, a mellkasuk le-föl emelkedett. Csak Euzébia asszony zsugorodott parányira a székében, két kezével a karfát szorította, felsőteste előredőlt, tekintete a kijáratot pásztázta. Aztán megszólalt, hangja, mint a repedt fazéké. Ha akarják tudni, éppenséggel nekem is volna verzióm. A nő és az egyenruhás győzelmesen összenézett.

Ekkor már dörömböltek az ajtón. Az udvarban ott sorakozott a tegnapi társaság, husánggal jöttek, karókkal, és többen az ablak felé vették az irányt. ■ ■ ■

■ **Nagy Gabriella** (1964) író, szerkesztő. Eddig három könyve jelent meg: *Vállalok bérbe sírni* (versek, 2000), *Idegen* (regény, 2003) és *Üvegház* (regény, 2013), mindhárom a Palatinus Kiadónál. A Litera irodalmi portál főszerkesztője. *Elviszlek Amerikába* című regénye a Kalligramnál jelenik meg 2023-ban.

Éjszakai időszámítás

Különös hely buda és pest, ahol lak,
ha itt, a város át, magához,
s a gozsdú – az est, ha rám,
a pultosok nekem, nekem.

Miféle anyag?, miféle szív?,
éjjel csavarg, válasz, te, most?,
ha épp, ha itt, ha vagy, ha hall,
hív a chat, viber, bármi is.

Idő, időszámítás, miféle?
Ki az?, másik időt?, kérne?, ki?,
vissza a volt?, semmiféle net?

Messenger hív, mail, üzenet.
Majd a soha, vissza-vissza múlt.
Sehol se van idő, mindenütt a nincs.

Konzerv

Balaskónak

Valamikor ott, a felszab téren, a nem
is tudom, milyen presszóban, dühös
szavak, ingerült hang, szigorú arcok,
ki is vagy, kérdezi, mondom, *vagyok*,
azt mondom, *csak úgy és éppen itt*.

Mi ez a remegés bennem?, nem tudom,
fontos-e, amit annak?, nem tudom, ki?,
miért gondolom, hogy igen, éppen ő,
csupa kérdés vagy, csupa kérdés te is,
nem múlik el soha semmi, hidd el ezt.

Indulat, ital, harag és érdeklődés, ez
az, ami megmarad, a szemüvegében
kiváncsi tekintet, *ki vagy?*, kérdezi
újból, *kivagyok*, mondom, aztán azt,
hogy *ki is?*, hogy nem tudom, *mit is*.

És újabb és újabb találkozások, mind
más, mind új, *nem lehetsz konzerv!*,
magyarázza, *ha nem tudod, mindig*
másképpen, és próbálom értelmezni
ezt is, ahogy az estét ott, a felszabon.

A némaságot, a hang helyett, mondd,
nem, ezt nem te, *csak a kényelmetlen*
kitekert nyak, az volt valódi, és ez sem
te, *nem lehetsz konzerv!*, kiabálsz, és
ez igen, ez te, és mégis vagyok, ha kell.

Három mester, három üzenet, egyik így,
a másik úgy, mindenki a maga módján,
magam egybegyűjtöm mindazt, ami volt,
és konzervként őrzöm, őrizlek téged is,
ameddig megőriz a felszab tér engem.

A házmester okoskodik

Elmenni, és vissza. Visszatérni valahonnan, távoli útról, közben szomorúság, hogy újra itt, épp ott, ahol, azon a helyen, ami.

Valamiféle kiabálás is errefelé. A gazda, vagy házmester, nem tudom, uralkodik rajtad, és ez egyre kimerítőbb. Már unod őt.

Igen, unom őt nagyon, már évek óta ő a házmesterem. Soha nem lehet másképp? Soha nem lehet, hogy eltakarodjon végre innen?

Elfáradtam, és ha egy kicsit másképpen lenne minden, boldogabb lennék. Ha a házmester, a gazda befejezi végre az okoskodást, ami

örökké itt a nyakunkon, tudom, sokan leszünk majd boldogabbak, de addig hallgatnunk kell, ahogyan magyaráz, ez az egész nyomasztó

és nagyon, nagyon is kimerítő.

Elfáradtam. Mondom. Miközben visszatérek, aközben nincsen más bennem, csak a szomorúság, hogy újra itt, ezen a szomorú tájon.

Petőcz András (Budapest, 1959). József Attila-, Márai Sándor- és Babérkoszorú-díjas író, költő. Legutóbb megjelent könyvei: *A látogatás emléke*, versek (2022), *Az öregasszony, aki valamikor kislány volt*, elbeszélések (2022), *A vízpartot becsomagolni*, esszék, tanulmányok (2021). *Az alfától az omegáig* címmel nyílt vizuális költészeti életmű-kiállítás a Műcsarnokban (2022).

Call me Tom

Call me

Kóstoltad már a piscót, kérdezte az angol az utcán. A félkör alakú erkély alatt állt, zsebre dugott kézzel. Nem is olyan magas, gondolta Tom. És a kiejtése is tűrhető. Körülbelül egyforma magasak. Menjünk innen, mondta, félt, hogy az amerikai nő kirohan a kávézóból, le akarta rázni, ne lássa többé az ijedt tekintetét. Egyszerre indultak el, az angol felfelé, Tom az ellenkező irányba. Wait, kiáltotta az angol, utánaszaladt, hosszú léptekkel meneteltek, azonos ütemre, a két külső láb először, aztán a belsők. Pisco or pisco sour, kérdezte Tom. Pisco sour, viccelsz? Miért innánk azt az édes lötytyöt? Lányoknak való. Mi, férfiak, maradjunk a férfias italoknál. Nincs szálásod, ugye? Honnan tudod? Csak rád kell nézni, az ilyeneknek sosincs. Tom majdnem megkérdezte, milyenek azok az ilyenek. Egy pillanatra elkomorodott, a londoni kiejtésből nehezen szűrte ki az iróniát. Aztán röhögött inkább. Tudsz valamit? A haverom éjjel elutazik, megkaphatod az ágycát. Már úgyis kifizettük. Addig iszunk. Kezet fogtak. Call me Tom. Az angol nyitotta a száját, Tom közbevágott, várj, kitalálom a neved. Ne találd ki. Már kitaláltam. Az utcán mellmagasságban fekete kalapos tömeg közeledett. Temetésre mennek? Keskeny karima, enyhén felkunkorodik. Tom félrehúzódott, az angol viszont hagyta, hogy jobbról és balról is lökdössék, amíg elvonulnak. Úgysem árulom el a valódi nevemet, mondta. Akkor Anthonynak foglak hívni. Az angol a házfalnak dőlt. Pergett a vakolat. A kabátod, vigyázz. Zseniális, mindig is Anthony szerettem volna lenni. Ez nem hangzott ironikusan. Az utca innentől emelkedett, kapaszkodtak felfelé a macskaköveken, cipőtalpuk csúszott a párától, a kivilágított teret kétszintes házak fogták körbe, barna cseréptetőkkal, baloldalon katedrális. Nézd, itt a kőtábla, mutatta az angol, ide van írva, hogy 500 años.

Ismered az utolsó inka uralkodó történetét, kérdezte. Tomnak járt az agya, mit tud az inkákról, általános iskolában a kedvenc témája volt, csomóírás, kövezett utak, napisten, az utolsó uralkodóra nem emlékezett. Leült a templom lépcsőjére, a kő hideg, érezte, hogy dideregni kezd. Átkarolta a térdét, állkapcsát megfeszítette, nehogy összeszekocconjon a foga. A fázás legtöbbször váratlanul tört rá, és mindig meglepte. Tízéves volt, apjával az almafát metszették a kertben, a keze remegett, le kellett másznia

a fáról, október volt, késő délután, mi a fasz van veled, szólt rá az apja. A hangja rekedt, nem nagyon részeg, ha létrára állt, odafigyelt, mennyit iszik. Tom nem merete bevallani, hogy rázza a hideg. Az apja sohasem fázott, legalábbis nem mutatta, akkor is a khaki színű, kigombolt ingjében nyújtózkodott a létra tetején, hasa nekifeszült az almafa törzsének, Tom csak annyit hallott, hogy csattog a metszőolló, lecsukta a szemét, hogy a remegést csillapítsa. Ez nem az az október, amikor Alessandro Nannini futamot nyert, élete egyetlen formula egyes futamát, 89-ben, nem az az október, amikor az apja hetekre eltűnt. Ez öt vagy hat évvel korábbi október, Tom ebből számolta ki, hogy tízéves lehetett.

Pizzaro kelepcebe csalta az inka uralkodót, mondta az angol, Atapuata, vagy ki, majd fellapozom a könyvet, ha visszaértünk a szállásra. Találkozára hívta, százhetven katonával elrejtőzött a környező házakban, gyermeteg elképzelés, és mégis működött. Vajon azért, mert nem volt más választása? Vagy az inkák elbízta magát? Pizzarro erre számíthatott? Az elbizakodottságot értem. Többezres, kiképzett sereg százhetven katonával szemben. Még ha képzetlenek is. De hogy fegyver nélkül menjenek oda? Miért? Letették a fegyvereket a hegy lábánál, egymásra dobálták az íjakat, dárdákat, a csontnyelű, faragott késeket. A mérgezett pálcákat, a köpöcsöveket. I don't get this innocence. Tom bólogatott. A szavak felét nem értette, a lényegét igen. Az angolok mindig a háborúról beszélnek. A hódításokról. Atapuata, legalább a nevét tudná rendesen. A munkásszállón az a londoni férfi folyton Churchillt magasztalta. Úgy beszélt róla, mintha személyes ismerőse volna, vagy rokona. Távoli nagybácsi, aki csomagot küld a születésnapjára. Az angol hadonászva magyarázott, Tom legszívesebben lefogta volna a kezét. Mit mutogat? Elképzelte a kéz érintését. Az anyja még kamaszkorában is fogta a kezét, összekulcsolta ujját az ujjjaival, amikor az utcán sétáltak. Tom próbálta kiszabadítani, kiszabadította, aztán hagyta, hogy az anyja újra megszorítsa. Nem akarta látni az ijedt tekintetét. Félt, hogy elveszítjük egymást Csepelen, a Tanácsház téren? Átnevezték azóta Szent Imrere. A nővérenek nem fogta a kezét, Tom erre legalábbis nem emlékezett.

Tévedek, mondta az angol, ez több a naivitásnál. Babona. Az ismeretlen hatalomtól való rejtélyes félelem. Atapuatának azt kellett hinnie, ha felfegyverkezve érkeznek a találkozára, az idegen isten lesújt rájuk. Az isten, akit nem ismernek, a bosszúálló, a könyörtelen. Lesújt rájuk, mert megsértették. Lehetséges többezer harcost rávenni arra, hogy a fegyverét letegye? A fegyvert, amelyet álmában magához ölel? Felkeltek a lépcsőről, elindultak a sötét utcán. Tom nem tudta, hol járnak, az angolra bízta magát. A térképet ugyan alaposan tanulmányozta a repülőn, és a katedrális biztos tájékozási pontot jelentett, de a belső iránytűje most nem működött. Az angol határozottan lépkedett előtte. Tulajdonképpen Atapuata megadta magát, mondta, mintha unta volna, értéktelennek tartotta volna az életet. Később mégis aranyat, ezüstöt ajánlott a szabadulásért, azt ígérte, foghelyének szobáit megtölti arannyal addig, amíg a falnál a felnyújtott keze ér. Alacsonynak képezem. De akármennyire alacsony volt, százötven centiméter, ez tengernyi arany. Több ezer tonna. Tom az anyjára gondolt, apró termete ellenére a tenyere nagy, ujjai vaskosak. Száraz a bőre, érdes. A sok mosogatástól. Mennyi az arany sűrűsége? Hús tonna per köbméter. Ez persze azonnal az eszébe jut. Vagy erről nem is tanultak? A szoba térfogata a kinyújtott kéz magasságáig maximum két-háromszáz köbméter. Akkor csak több száz tonna. Az aranyat, az ezüstöt odaszállították, folytatta az angol, ahogy Atapuata ígérte. El tudsz képzelni egy arannyal teli szobát? Nem feszíti szét a falakat? Atapuatát a spanyolok zsinórral megfojtot-

ták, testét elégették. Lehetséges, hogy nem látta előre a sorsát? Nem, ez kizárólag akkor lehetséges, ha értelmi fogyatékos. És ez persze lehetséges, uralkodói családokban gyakori. Ide beülünk, jó lesz?

Tom tágas szobában ébredt, a függönyök elhúzva, besütött a nap. Az ágy a szoba közepén, ferdén, mintha véletlenül, vagy dulakodás közben kilökték volna a fal mellől. Nem emlékezett dulakodásra. Semmire nem emlékezett. Ruhában volt, a szandál a lábán. A pántok között a bőrén lerakódott a por. Az ablakok zárva, füstölő szag, hasonló, mint a tegnapi esti kocsmákban. Mégis emlékszik, piros fotel, boroskóla, a pisco olyan, mint a törkölypálinka, kevésbé erős, mint az apjáié, édesebb, sültkrumpli, ragacsos mézzel leöntött gyümölcskompót. Mintha most ebben a mézben kellene mozognia. Kinyitotta az ablakot, az utcán fekete kalapok, színes hátizsákok. Nehezen találta az ajtót, egy faragott ruhásszekrény eltakarta. Odatolta, mielőtt lefeküdt? Az angol nem volt a lakásban. A hűtő, a polcok üresek. Lement a főtérre, megreggelizett. Csodálkozott, hogy nem fáj a feje. Visszafelé a templom előtt fekete kalapos nő hátizsákját cipelte. Az ő hátizsákját. Futott utána, megrántotta a pántot. A nő megingott, a kalap a földre esett. Do you wanna kill me, kérdezte Akira. You scared the hell out of me. Tom lihegett. Ez nem az én zsákom? Felvette a kalapot, leporolta, Akira fejére illesztette. Ferdén állt, de nem akart újra hozzáérni. Most érkeztem, mondta Akira. Becsekkolok, aztán szétnézhetünk. Várj egy percet, felelte Tom, ne mozdulj innen. Felszaladt a lakásba, fogat mosott, összeszedte a cuccait. Kinézett az ablakon, Akira a kapu előtt állt, a Lonely Planetet olvasta. A hátizsákról ismert rá. A sajátját levette a válláról, a szekrényhez támasztotta. Nem fogja egész nap cipelni. Az angol meg elmehet a fenébe, gondolta.

Azt hittem, nem jössz, mondta Akira. Térképet vett elő, kihajtogatta, itt a szállásom, mutasd meg, hol vagyunk. Tom rábökött az utcanévre. Odatalálsz? Ott voltam tegnap este. Az internet kávézóval szemben széles fakapu, a belső kertben fügefák. Tom a talaj felett szétágazó törzs útját követte, mennyire más, mint az almafa, és mennyire hasonló is. Az almafákra könnyű volt mászni, két-három lendülettel elérte a legfelső ágot. Az utazási irodában befizettek a legolcsóbb városnézésre. Katedrális, Naptemplom, Cristo Blanco, inka templomromok, a következő turnus kettőkor indul, mondta Akira, igyekeznünk kell, ha még ebédelni is akarunk. Pisac már így is másnapra marad.

Meg kell kérdeznie, honnan származik, gondolta Tom. Minél tovább halogatja, annál kínosabb. Az utca tetejéről visszazérett a csillogó macskakövekre. Where are you from? Úgy értem, eredetileg. Azonnal megbánta, ahogy kimondta. Akirának meredeken kellett a fejét hátra hajtania, hogy Tom szemébe nézhessen. Én már Torontóban születtem, felelte. De apám Japánból vándorolt be, ha erre vagy kíváncsi. A nagyszüleim Oszakában élnek. Tom a szandálját nézte, a poros lábujjait. Miért csak az apját említi? Az anyjával mi van? Kipróbálnám, milyen Oszakában, mondta. Azt én is. Menjünk együtt. Nem lehet, nem hagyhatom magára a barátnőmet. A magyart? Tom nem volt benne biztos, hogy Akira a friend vagy a girlfriend szót használta, elharapta a szavak elejét. Semmi gond, akkor hárman megyünk, mondta. Nevető hangot adott, de az arca komoly maradt. Akira meglökte. A csípőjét nyomta hozzá a combjához, a balhoz, amelyikre lépés közben támaszkodott. Nem erősen, de váratlanul. Tom térde megreccsent. Egy jó kis édeshármás, mi? A férfiaknak mocskos a fantáziájuk. Tom bal térde tizennégy éves korában sérült meg, evezés után a kenukat cipelték a csónakházba, megcsúszott a síkos fűvön, a kenu a térdére zuhant. Röhögtek rajta, csak másnap kezdte érezni, hogy fáj. Bicegett, az apja nem engedte, hogy orvoshoz menjen ve-

le. Egy szaros kis ficam miatt? Az orvos különben sem tud semmit. Fászlizza, kenje kenőccsel. Az apja nem tartotta sokra az orvosokat, annak ellenére, hogy fiatalkori barátjából híres sebész lett. Vagy épp emiatt? Az apja szerint hírhedt. A körzeti orvosukat kifejezetten utálta. Tom megállt, a térdét tapogatta. Emlékezett a kenőcs szúrós, kisé mentolos szagára. Tett néhány lépést, nem érzett fájdalmat. Akira zavartan nevetett. Na, jó, ne sértődj meg, mondta, csak vicceltem. Most hallatszott először az akcentusa.

A Mercadon a kalapos nők lepényt, gyümölcsöt, kukoricát árultak. A kőfalon festmények. Nyüzsgés, a fal előtt kisebb csoport síppal, kereplővel, dobokkal. Politikai hangulatkeltés a választások előtt? A dallam ismerős az Astoria aluljáróból. A piacról lefelé vezető meredek utcán Akira benyitott egy étterembe. Félhomály, a helyiek munkásruhában a tévét nézték, unottan rájuk pillantottak, kanalzták a levest tovább. Chuck Norris, ez beazonosítható, Tom emlékezett a film végére. Leültek, legyek köröztek az asztal felett, a menü húsleves, külön tálkában hozták a rizst, Akira két kanállal szedett, Tom óvatosan kóstolta a híg levet, hús nem volt benne, a főétel sült krumplici rizzsel, a legyeket hessegetni kell, a helyiek nem hessegették, bámulták az apró képernyőt. Chuck Norris a combjai közé szorította és elroppantotta a főgonosz nyakát. Megbízol ebben a helyben, kérdezte Tom suttogva, úgy értem, az étel minőségében? Mire gondolsz, kérdezte Akira csodálkozva.

A katedrális belseje monumentális, a főoltár színezüst, négyszáz kilogramm, a kórusállomások cédrusból faragva, Utolsó vacsora festmény tengerimalaccal. Az idegenvezető monoton hangon beszélt, a kijáratnál fotós kattintgatott, három solért árulta a képet, alku után. Akira szája összezárva, Tom bepislogott. Naptemplom, Qorikancha, tágas belső udvar árkádokkal, inka falak, amiket annak idején arany borított, a spanyolok beolvasztották, és lebontották a falak nagy részét abban a hitben, hogy a kötőanyag, ami valójában bronz vagy fa volt, szintén nemesfém. Akira ásított. Meszet nem használtak. A bronz ezek szerint nem nemesfém.

Busz visz fel a város feletti dombra. Kitért karú fehér Jézus szobor. Cristo blanco, előtte három fakereszt. Saqsaywaman, inka templomromok, masszív, hatalmas kőtömbök, az eredeti harminc százaléka áll, a spanyolok lerombolták, féltek, hogy a falakat démonok építették, nem halandók. Az inkáknál nem létezett magántulajdon, magyarázta az idegenvezető, az építkezések társadalmi munkában folytak. Az uralkodónak persze volt magántulajdona, gondolta Tom, az összes alattvaló a magántulajdona volt, nem csak a rabszolgák. A buszon elkérte Akirától a Lonely Planetet, megkereste az utolsó uralkodó nevét. Atahualpa, az angol helyesen ejtette?

A következő állomás Tambomachay, a bűvös forrás, a vize örökké fiatalon tart, a feliratok szerint tilos a mosdás, a buszos csoport legalább fele bevizezte az arcát. Tom tolta Akirát a forrás felé, nem akarsz örökké élni, Akira felhúzta a szemöldökét, örökké, bolond vagy, és különben sem örök életet ígér, hanem örök fiatalságot, a víz nem véd a haláltól, csak fiatalon tart, sokkal inkább méreg, mint elixír, ha iszol belőle, meghalsz, nincs időd megöregedni. ■ ■ ■

Nagy Gerzson 1975-ben született, Budapesten él, könyvvizsgálóként dolgozik. Mindkét eddigi kötete a Kalligram kiadónál jelent meg, az első 2020-ban *Délután apámmal* címmel, a második, az *Ablak az Ontario-tóra* 2022-ben. A fenti szöveg *Meddig él egy anya* munkacímmel készülő új regényének a részlete.

Jimmy Conway a bárpultnál figyel

Jimmy Conway vagyok. A szélső határvonal.
Brooklynban, Budapesten, Moszkvában, Pekingben.
Bárhol, bárpultnál.
Ahonnan belátható és megszüntethető
az egész az összes értelmével, hierarchiájával.
Örökre visszatérő új, a szinte szint,
Jimmy Conway vagyok. A valaki,
akinek keresztül működik a valami.
Ami szüli a cselekvést, ami szüli az eseményt.
Jön is a puhány és önhitt boss.
Úgy dúdol, mintha örökre
tőle függne az, aki itt van.
Nem látja a fegyvert a zakóm zsebében.
Iszom a Jack Daniels-em.
Nem-állásfoglalásom az igazi állásfoglalás.
Szívok egyet a cigarettámból. Figyelek. Szinte szint.

Kísértetbeszéd

Ha megszólítalak, a semmi
szelét hallod. Itt vagyok!
Nem látod arcom. Kísértet vagyok
otthonos járataidban – Majd meglátsz.
Majd hallod a szavam és mosolyogsz.
Találgatom, beköltözés
a gravitációba, vagy kinn
a hideg súlytalanság az érvényes
– forró gyanú, fagyos kétségbeesés.
Kártyalap vagyok az Isten kezében.
Arcom így beszél. Így felelsz nevemre.

Halottak alléján

Halottak alléján haladok
hallgatózó lombok alatt
szorgalmas diákként akárha
nulladik óra előtt
tanulva mit szólnak nekem
e különbözők az elválasztott
odalentről.

Aurájuk

viszonyul hozzám,
kedvelnek, közönyösek,
önimádón távolságtartók,
Derűs sírhoz érek.
Körötte egy kozmosz beszél.
Hangzik A-tól Zs-ig.

Itt és most

Rövid útszakasz házunk közelében.
Egy enyhe séta. Szinte észrevétlen.
Egy-egy arc, mondat megtapad. Itt. Éppen.

Itt voltak, itt- és mostabbak, mint az itt és most.
Nyugodtan tempós mondathangsúlyokkal,
ráérős léptekkel, erővel, nem sokkal.

Egy-egy évtized jön. Pillantásnyi oldal.
A ligetes érzés, az árnyas lombok.
Délután vagy késő este, szinte boldog.

Könnyű, jó érzések. Szinte már pulzálnak.
Egy arc, tekintet, hangok – nem a vég-nek.
Mintegy beszélgetés – itt, most – elkísérnek.

Payer Imre József Attila-díjas költő. Budapesten született, 1961-ben. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerzett diplomát és PhD fokozatot irodalomtudományból.

Vágták volna le

Anya behúzta maga után az ajtót. Akkor kezdődik. Tudta, hogy ez az éjszaka megint hangos lesz, mert már abban a mozdulatban, ahogy behúzta, benne volt a következő néhány óra minden szorongása, félelme, és az érzés, hogy nem, nem akar ott lenni. Pontosan ismerte már, hogyan csukódik ilyenkor az ajtó, idegesen, kicsit remegő kézzel, a kellenél épp csak egy hajszálnyival lendületesebben, de az a kis puffanás az ajtószárnyak találkozásakor akkor is olyan, mint egy puskalövés. Mint a startpisztoly a veszekedéshez, ami pillanatokon belül el is kezdődött, fojtott hangon, vagyis olyan hangon, ami fojtottnak tűnik, de valójában még így is hangosabb a hétköznapi beszédnél, a fojtottságtól meg csak fenyegetőbb lesz. Fenyegető, mert sosem tudta, mi lesz a következő, minden egyes beszűrődő mondatban ott volt valami igazán rossznak a lehetősége. Csak sose tudta, hogy mi lesz az a rossz, pedig szerette volna, ha legalább tudhatja, mert így az ismeretlentől kellett félni és folyamatosan készenlétben állni.

Úgy érezte, hogy mindjárt megfullad. Feküdt a sötétben, ami valahogy mégsem tűnt sötétnek, mert a sötét eltakar, a beszűrődő hangok viszont olyanok voltak, mint a reflektor bántó fénye. Magára húzta a takarót, felhúzta a lábait egészen a mellkasáig, és próbált eltűnni a szobából, az ágyból, a becsukott ajtó másik oldaláról. Mert hiába volt csukva, attól még minden hang áthallatszott, minden hangos szó betört a szobába, és kiszorított valamennyit a levegőből, hogy végül már semmennyi se maradjon belül. A csukott ajtó csak olyan volt, mint az ablak a dermesztő időben: hiába van bezárva, a kinti hideg mégis befurakodik, és idebent lesz belőle pára, abból meg vízcseppek, annyi, amennyi végül az egész szobát megtölti, és ő nem fuldoklik majd tovább, hanem megfullad, és senki észre se fogja venni, mert a szülei csak veszekednek tovább odakint, vele hiába történik idebent bármi, az senkinek nem számít.

Dermedten feküdt az ágyban, a felhúzott lábai olyanok voltak, mintha ugrani készülné, mint a rókától üldözött nyúl, hogy ha beigazolódik az a homályos valami, amittől fél, azonnal tudjon reagálni. Mint az ostorcsapások, úgy csattantak az ajtón a tom-

pítva is kiabálás erejű szavak, vagyis csak az anyja hangja csattant mindig, mert az apja sosem állt ki magáért, ő tényleg csendes volt, és úgy válaszgatott a hozzávágott szidalmakra, mint a pékinas, akit a pék kérdez a reggelre készített kenyérről.

Pedig az egésznek megint semmi értelme nem volt, nem azért veszekedtek, mert valódi nézeteltérésük támadt, hanem csak hogy veszekedjenek. Ahogy másnak megvan az esti rutinja a futással vagy a viráglocsolással, úgy az anyjának ezek a veszekedések jelentették a menetrendszerű feszültséglevezetést, leszámítva, hogy teljesen haszontalan volt, mert ha pillanatnyilag ki is sütötte az összes áramkörét, csak még nagyobb haragot generált. Mint egy erőmű, úgy termelte az idegességből a dühöt, a dühből a kiabálást, a kiabálásból a hangos éjszakákat a behúzott ajtó mögött, a remegést, amiről sosem volt hajlandó tudomást venni. Nem ő remeg, csak a hangok rezgetik az egész házat. Nem ő omlik magába, csak a ház.

Zsófi is szívesen kiabált volna, hogy levezesse a feszültséget, de közben észrevétlen is akart maradni, eltűnni a szobából, a házból, a hangok fénypázmáiból, mint az országúton a rácsáló a közeledő autó előtt. Feküdt az ágyban, próbálta magát a lehető legerősebben belepréselni a matracba, az egész testét, a fülét a párnába, hogy ne hallja ezt az egészet, de közben igazából nem akarta, hogy ne hallja, mert mi van, ha valami olyat nem hall, amit kellene, például, hogy elválnak, és akkor mindennek vége, vagy róla mondanak valamit, és egyébként is, hallani akarta, hogy az anyja végre elárulja, mi is a veszekedés valódi oka, vagy hogy az apja most először kikéri magának ezt az egészet, nem csak áll ott, mint rongybaba a viharban, és tűri, hogy összevissza csavarják a fojtott hangon rákiabált szavak. Vagy ha megtörténik a legrosszabb, akkor legalább hallja, ahogy megindulnak felé. Ettől tartott a legjobban: hogy majd őt használják fegyvernek vagy pajzsaként a veszekedéshez, mint a múltkor, amikor a gyereknevelés kérdésein veszték össze, hogy ilyen idős korban otthon szabad-e már hagyni egyedül egy gyereket pár órára délután, és akkor róla beszéltek a telefonban, amikor anya felhívta a nagyt, hogy megkérdezze, az ő gyerekkorában hogy is volt ez, a nagyi pedig biztosan érezte, hogy senkit nem érdekel, amit ő mond, csak egy játszmába lett beárgatva. És Zsófinak ott kellett lennie, és tűrni, hogy anya fogja a kezét, hogy mutassa, ő az, aki megvédi őt, de ez nem volt igaz, ő is csak egyike volt azoknak, akiket odarángattak, és próbált elsüllyedni, de nem lehetett, és egyébként is, nem történt semmi rossz vele délután, akkor miért nem lehet, hogy abbahagyják, mert mindegy, hogy hány órát volt otthon egyedül, ennél, ami utána jött, semmi sem lehetett volna rosszabb.

Úgyhogy csak annyira fogta be a fülét, hogy azért halljon mindent, és megfeszült testtel várt, miközben próbálta elengedni a tagjait, hogy ne szorítsa annyira a térdét a mellkasa előtt a másik kezével, hogy belefehéredjenek az ujjai. Anya képtelenségeket hajigált apa fejéhez, apa pedig tűrte, de sosem azt válaszolta, amitől alábbhagyott volna bármennyit is az egész, már ha egyáltalán létezett ilyen. Zsófi mindig várta, hogy kiderüljön, létezik. Nézte belülről az ajtót, egyszerre félt tőle és vágyott arra, hogy ami átszűrődik rajta, az végre az egésznek a lezárása legyen.

Mert ilyenkor mindig az ajtót nézte, ami mintha azóta is rezgett volna, hogy anya behúzta maga után, rezgett attól, hogy mindig nekicsapódtak anya szavai, és rezgett attól, ahogy Zsófi a képzeletében odament, és rátapasztotta a fülét, hogy hallja azt is, amit apa válaszol, halk nyugalommal, és a válaszai sose arról szóltak, hogy semmi nem igaz abból, amit anya a fejéhez vág, vagy hogy elég legyen ebből az egészből, apa szavai mintha nem lettek volna képesek arra reagálni, hogy itt csak püföl valaki valakit, nem

pedig vita zajlik, és arra sem voltak képesek, hogy megállítsák ezt az egészet, és helyrehozzák azt, ami vele történik, vele, aki ott sincs, és mégis ott van mindennek a közepén.

Igazából azért rezgett az ajtó, mert a gyerekszoba egy ostromlott erőd volt, amit nem védett senki, csapódtak neki folyamatosan a hangos, kiabálásból gyúrt lövedékek, ő pedig minden egyes koppanásra összerándult az ágyában, az újban, ami már nem is gyerekágy volt, hanem igazi, ugyanakkora, mint a felnőtteké, mert a kicsit már kinőtte, de ilyenkor hiányzott neki, mert annak legalább volt egy magas fala, egy kis pajzs még maga mellett. Ostromlott erőd, aminek bármikor kinyílhat az ajtaja, és akkor nem tudta, hogy mi lesz, fogalma sem volt róla, egyszerre rettegett tőle és vágyott rá. Rettegett belekerülni az egész közepébe, de mégis szerette volna, hogy legalább pontosan lásson mindent, és ne a képzeletének kelljen kiegészítenie a jelenetet.

Eközben próbálta eltávolítani magától az egészet, remegő egérhangon mondogatni magának, hogy nincs is semmi baj, nincs is semmi olyasmi, amit el kéne titkolnia. Mert mindig úgy érezte, ha az iskolában szóba kerültek a szülők, valahogy mindenki tudja róla, ő ott fekszik esténként megbénulva, és képtelen bármit csinálni, ez a homlokára van írva, a szégyen, hogy az ő szülei ilyenek, és erről talán ő tehet. Úgy érezte, a veszekedések párája ráarakódik a bőrére, és nem is lehet lemosni onnan, látszik rajta és szájalmat kelt, vagy viszolygást, vagy akármit, de valami olyat, ami miatt ő nem lehet olyan, mint a többiek.

Félt, hogy mi lesz a szüleivel, és mi lesz vele, ha őt magára hagyják, hiszen mindkettő csak a saját sérelmeivel foglalkozik, és vele senki, mintha ott se lenne a becsukott ajtó túoldalán, őt észre se veszik, hiszen valóban nem volt ott, annak ellenére, hogy nagyon is ott volt, olyan volt ilyenkor, mint a lefolyó a kád aljában, rajta keresztül távozott minden kosztól megfeketedett hang a kinti szobából, mint a használt fürdővíz. Miközben meg azt is gondolta, valahogy mégiscsak neki kéne megmentenie őket, ő a gyerekük, akit biztos mindkettő szeret, neki kéne közéjük állni, megölelni mindkettőt, de félt, hogy nem kérnek az öleléséből, mert ha kérnének, akkor veszekedés helyett egyszerűen csak bejönnének, megölelnék, és megvárnák csendben, hogy elaludjon.

De nem jöttek, ő meg nem aludt el, nem aludt el ma sem, csak nézte az ajtót, és azt gondolta, ki kéne mennie, közéjük kellene állnia, és akkor majd mindkettő rájönne, hogy mit tettek vele, hogyan ostromolták addig a szobáját, de ő nem mert közéjük állni soha, és lelkiismeret-furdalása volt, amiért csak fekszik megfeszült testtel, párnába fúrt füllel, és nem akadályozza meg, hogy anya és apa addig kiabáljanak, amíg a hangjuk újra meg újra meg újra visszapattan a falakról, és betölti az egész házat, mint a gyilkos árvíz, ami már ott dübörög az ajtaja túoldalán, amíg a fa nem enged, és meg nem törik, és nem engedi betörni a vizet, hogy ő végre megfulladjon, egyszer és mindenkorra.

Kovács Bálint (1987) Junior Prima-díjas kulturális újságíró, a hvg.hu munkatársa, korábban dolgozott az Indexnél, az Origónál és a Magyar Narancsnál is. *Puszild meg – Szexuális zaklatás, a #metoo jelenség és ami mögötte van* című könyve 2018-ban jelent meg. Első novelláskötete, a *Lehetne, hogy csak aludjunk?* a Kalligram Kiadó gondozásában jelent meg 2021-ben. Első regénye *Vágták volna le* címmel ősszel jelenik meg.

Mennyiségmámor

„Megindult az ismeretlen vidéken...”

Békés Pál: *Téjpor* (Csikágó)

A tudomány mai állása szerint
a világ szemcsés szerkezetű
Nem végtelenül kicsi –
mérhetően apró
A világegyetem nem végtelen
de határtalan
Benne az anyag
állandó mennyiség

Mi
két párhuzamos
öntudatra ébredt matéria
a Tejúton találkoztunk
Más tükrökben tükröződő
tükröképek finom szövédékeként
Mindenféle metafizikai alapot nélkül
ahogy Borelli mondaná

Itt és most

Ebben a formában
soha többé nem fogunk

Szeretlek
1 kiáltás
1 sóhaj

Hiába használsz három
hamutartót és öt poharat
Kétóránként

Hiába
hogyan elromlott a mosogató
masina

2

A kozmosznak
önmagában nincs jelentése
Az Istennek se
Mi tulajdonítunk neki
tartalmat vagy épp értelmet
A világmindenség csak kölcsönös
viszonyban és információban létezik
Hogy ne mondjam:
függésben

Édesem
ívjunk inkább az ég diadalíve alatt
Hogy ne ütközzön ki
belőlem a neandervölgyi
Hogy napfényből gyűjtssem a D-vitamint
Hogy ne legyek depressziós
Hogy abbahagyhassam
a hónapokig tartó ivást

3

Ha elfogadom a Gaia-hipotézist
hogyan a Földünk élő entitás
akkor mi vajon vírusok
vagy baktériumok vagyunk-e a testén?

Gyere
kicsi Bacim
tegyünk úgy
mintha szaporodnánk
Dörzsöljük össze csülkeink

4
Nincs külső nézőpont
Nem létezik
A világ minden leírása
belsejéből való
Ha leírlak
belülről írjak le
Világodon kívüli megfigyelő
már nem lehetek
Kölcsönös
hatásba léptem veled
Ebben tükröződünk
Trükköződünk
Tényeid figyelmen kívül
nem hagyhatom

Szertefoszlóban az egykor
sziklaszilárdnak tűnő anyag

5
Ha a Hold
amely meghatározza az árapályt
holdkórossá tesz
és sokszor alvászavart okoz
akkor mit tesz veled
a Skorpió csillagkép? –
kérdézi a barátom

Omlik össze a szervezet
A szervezetem
Rendezetlenségi (m)értékem
már-már ideális
Trobmicitákat gyűjtök
mértéktelenül
Neked is
édesem

hogy még szerethesselek
Önző módon
Időnk egyirányú zsákutcájában

6
Mozgásmennyiségem
(mennyiségi mozgásom?)
ritkuló szeretkezéseinket nem számolva
fél óra integrál thai chi
Némi néma séta
Quantum satis –
amennyi épp elegendő

Meglehet
főlösképpen ölem magam
nem látom az üresség értelmét
hogy: *üregek végén üregek vannak*
Borotvaélen
hármásban nehéz táncolni
Ám nem lehetetlen
A szemlélt
a szemléelő
és velük
ó jaj
én
A pocsolya tükrének fogságában
ahol a jelen szemüveglencsét törölgetem
Sugárzó tekintetem a múltba vetem
a téridő fekete segglukába
A jövő mindhármunkat ejt
Társadalmi gazdasági és szellemi
műveltségünkéből
a legvégén csak a rítus marad

Bár íróknak ne higgy

7
A természet
végső soron
kitalált mindent
Mi meg azon agyalunk
hogyan és mi végre

Inkább iszom egy pohár bort
belépek mátrixodba
ahol bugyidba nyúlhatok

Ha majd nem értelek
átviszlek Misztikába

Részeges Mikulás

8
Ha messziről nézlek
csak alakod látom
szemüveged csillogását
hajad kabátod szoknyád színét
Távolabbról ezt sem

Közelebről
ajkad ívét
szemed bőröd színét
pórusaid
Hámló bőrsejtjeid
Hagyjuk most a belek alagútjait
Minden sejt külön univerzum
Minden atomjába elektronjában
a kvantummechanika pokla kavargó
Hadronok kvarkok gluonok örvénylenek
És mind keringünk
mint beaszott dervis
Mindenki minden körül
Minden mindenki körül

Közben meg
néha úgy tűnik
mintha vigyázzállásban
kéne állnunk
valami meghibbant
szerencsejáték-függő Úr
mása előtt
aki hadvezérnek képzelet magát
Aki azt hiszi
ő szarta a spanyolviaszt

Ha majd varrsz
erre varrj gombot
Édesem
örömelvünk ha sérül

Addig se essünk bele
azt javaslom
a kétségbe

Csikágó, 2023. 03. 28. – 04. 25.

Bozsik Péter 1963-ban született Csantavéren (ExYu, ma Szerbia). Író, költő, műfordító. Az Ex Symposion főszerkesztője. Legutóbbi verseskötete: *Behódolt tartomány* (Forum–Kalligram, 2020). Veszprémben él.

Miserere nobis

A doktornő biztatott, hogy csak írjam le, ami eszembe jut. A doktornő, aki nőt csinált belőlem. Ő mondta, írjak le mindent, ami régen történt velem, meg azt is, ami mostanában. Írjam le, mikor mit éreztem. Azt mondta, ez jól fog tenni. Azt is mondta, nem kell sorrendben leírni a dolgokat, csak ahogy eszembe jutnak. Senkinek nem kell megmutatni, ami a füzetemben van, csak ha akarom. Büszke vagyok rá, hogy megtanultam svédül, ezért nem szomáli nyelven írok. Arra is gondoltam, talán egyszer a doktornőnek adom ezt a füzetet. Ha elolvassa, sok olyasmit talál benne, ami fontos lehet. A doktornő másokon is segíthet, akik hozzám hasonló helyzetben vannak. Ha elolvassa, még jobban megért majd minket, és még jobban tud segíteni azoknak, akik nem tudják leírni, hogy mit gondolnak vagy éreznek.

Halima első gyermekét kalózhajón szülte meg, a másodikat az anyósa házában. A többi három már Svédországban jött világra. Halima férje Szomália partvidékén kalózkodott, de sem neki, sem pedig Halimának nem volt fogalma arról a csodálattal vegyes borzongásról, ami az európai embert a „kalóz” szó hallatán elfogja. A férfi „szakmaválasztását” nem a hollywoodi filmipar valamelyik klasszikusa inspirálta – hiszen mielőtt Svédországba érkezett, talán egyetlen filmet sem látott –, hanem a félelem és a harag.

Hazájában a kilencvenes évek nagy összeomlása után felvirágzott az illegális halkezeskedés. Szomália partjainál idegen halászhajók jelentek meg, és szabad prédává lett a halállomány. A betolakodók megrongálták a helyi halászok hajóit, sőt, gyakran meg is támadták őket. A szomáli halászok megélhetése veszélybe került. De nemcsak idegen halászhajók bukkantak fel, hanem hatalmas tartályhajók és konténerhajók is, melyekről senki nem tudta, mit szállítanak, és honnan jönnek. Néhány száz méterre a parttól horgonyt vetettek, majd az éj leple alatt megszabadultak rakományuktól, s hajnalban ismét útra keltek. A helyiek azután csak azt látták, hogy egyre több olajfolt úszik a vizen, hogy egyre több haltetemet vetnek partra a hullámok, és érezték, hogy a tenger felől néha erős szagokat sodor feljűk a szél.

Halima férje nem ismerte a toxikus szennyező anyag kifejezést, és azt sem tudta, hogy az országában uralkodó zavaros helyzetet kihasználva a világ minden tájáról szállítják a partokhoz a veszélyes hulladékot, de azt látta, hogy a hatalmas hajók rakománya mérgezi a vizeket. Halász volt, és akárcsak a többiek, ő is féltette a megélhetését.

Mivel már sem a törvény, sem a hatóságok nem nyújtottak védelmet, néhány társával együtt elhatározta, hogy erőszakkal űzik el a partoktól a betolakodókat. Egyre többen csatlakoztak hozzájuk, s miközben a világban szárnyra kelt, hogy kalózok fosztogatnak Szomália partjainál, a helyi halászközösségek szabadságharcosoknak tekintették őket.

Halima mindenhová követte férjét. Ha kellett, a kalózhajóra is. Azt utólag sem tudta volna megmondani, hogy önszántából tette-e. Ő csak azt tudta, amit kislány korától tanult, hogy az asszonynak azt kell tennie, amit a férje parancsol. Ez volt a szokás. A szokásoknak pedig mindenki alávetette magát.

Az infibuláció, vagyis a női nemi szervek megcsonkítása is szokás volt. Halima hatéves korában esett át a szertartáson. A csiklóját, a kis-és nagyajkakat, valamint a hüvelybemenetet eltávolították, majd az így keletkezett sebet hosszában összevarták, és csak egy két-három milliméteres nyílást hagytak, amelyen a vizelet, és a menstruációs vér távozhattott.

– Különös, hogy csak most derül ki, te is ismerted Halimát... – mondta Maja.

– Ismertem. Utolsó szülése után én voltam a területi védőnő. Hozám járt a babával. De te honnan ismerted?

– Hm... Mostmár talán elmondhatom. Nálunk végezte a helyreállító műtétet. Sőt... páciensünk volt az a transznemű is, aki nemi diszfóriája miatt szintén a klinikán esett át vaginoplasztikán. Elhitette Halimával, hogy ő már nem nő, mivel szerinte ő is nemi átalakító műtéten esett át, mikor a Szomáliában szokásos szertartást kislány korában elvégezték rajta, és eltávolították a külső nemi szerveit.

Mindketten hallgattak egy darabig, majd a csendet Maja törte meg.

– Ilyen ez, mikor egészségügyisek beszélgetnek. Néha óhatatlanul is kiderül, hogy volt közös páciensünk.

– Igen – bólintott Ella –, csak nem csúszhatunk bele, hogy kibeszéljük őket.

– Ez már nem kibeszélés – rázta a fejét Maja. – Itt már nincs mit kibeszélni. Ráadásul a média is megszéllőztetett sok mindent, persze szokás szerint féligazságokat. Inkább addig kellett volna szóba hoznunk Halimát, amíg megakadályozhattuk volna a történeteket.

– Talán... Bár nem tudom, pontosan mire célzol – felelte Ella, és az órájára pillantott. – Megyek. El kell hoznom Tedet az óvodából. A lányod jobban van már?

– Igen, de egész nap alszik – intett fejével a gyerekszoba felé Maja. – Egy pár napig biztos itthon maradok még veled. Szörnyen taknyos és fáradt.

– Ted már nagyon hiányolja – nevetett Ella.

– Julia is állandóan a fiadat emlegeti – mosolygott vissza Maja, miközben kikísérte barátjánőjét. – De szeretném majd folytatni az előző beszélgetést.

– Persze. Holnap megint benézek – szölt vissza Ella a lépcsőházból.

Ella és Maja szomszédok és barátnők voltak. Ugyanabban a cipőben jártak. Egyikük sem talált olyan férfit, akivel életét összeköthette volna, de mindketten gyermekre vágytak. Negyven felé elfogta őket a pánik. Egyetlen kiutat láttak, hogy egyedülállóként vállalnak gyereket. Mindketten spermabankból választottak donort, majd a mesterséges megtermékenyítés és a komplikációk nélkül lezajlott terhesség után egészsé-

ges csecsemőknek adtak életet. Ella és Maja abban a meddőségi és nőgyógyászati intézetben ismerkedtek meg, ahol az inszeminációt végezték. Bár egyikük sem tett le arról, hogy egyszer megtalálja az igazi férfit, mindketten egyedül vágtak neki a gyermeknevelésnek. Elhatározták azonban, hogy összefognak, és segítik egymást, ahogy tudják. Mindketten ugyanabban a társasházban vásároltak lakást Stockholm egyik népszerű elővárosában. Maja négyszobás, teraszos lakásából pazar kilátás nyílt egy távoli, sziklaszirtekkel szabdalt öböltre. Ella két és félszobás otthonának ablakai nem a tenger felé, hanem egy házakkal körülvevett, de csendes, és zöld utcára néztek. Ella a kilátást nem bánta, de hiányolta az erkélyt és a napfényt, mivel a lakás északi fekvésű volt.

Alapjában véve azonban mindketten elégedettek voltak, és bár külön-külön, mégis együtt indultak el a választott úton.

Szokatlan egybeesés folytán mindketten az egészségügyben dolgoztak. Maja plasztikai sebész volt, Ella védőnő. Háttérük és nézeteik meglehetősen különböztek egymástól. Maja tehetős családból származott, és fiatalon bejárta az egész világot. Ella kábítószer-és alkoholfüggő környezetből küzdötte magát a felszínre, és életében egyszer sem mozdult ki Stockholmból. Nagymamája egész életén át szorgosan gyűjtögetett. A bankszámláján komoly összeg volt, amikor meghalt. Mivel minden megtakarított pénzt unokájára hagyta, a nagymamának köszönhetően Ella korán meg tudott állni a maga lábán. Maja, mielőtt az orvosi egyetemet elvégezte, művészettörténetet és filozófiát is tanult. Ella fiatal éveitől fogva az esélyegyenlőség és a társadalmi igazságosság elkötelezettje volt, több civilszervezet tagja. Feministának vallotta magát, bár a feminista mozgalom nem minden irányzatával tudott azonosulni.

A gyermekvállalás rendkívüli módján kívül volt még valami, ami összefűzte őket; a magány. Bár mindketten széles ismeretségi körrel rendelkeztek, nem voltak barátaik. Családjukra nem számíhattak. Ella régen megszakította a kapcsolatot szüleivel, Maja kezdettől fogva olyan légkörben nevelkedett, ahol mindenki önálló életet élt. Tizennyolcadik születésnapjára egy lakást kapott szüleitől, akik röviddel utána Spanyolországba költöztek. Aztán csak egy évben egyszer találkoztak, karácsony környékén, és időnként rövid esemes üzeneteket váltottak egymással. Mikor Maja kislánya megszületett, a szülők egy vidám, szmájlíkkal, virágokkal, és szivecskével teletűzdelt esemesben gratuláltak. A kislányt, aki márciusban született, karácsonykor látták először.

A mieink mindig egyszerre több, kisméretű, de fűrge hajóval támadták meg az idegen konténerhajókat, és a tankhajókat. A férjem eleinte engem is magával vitt ezekre a portyákra. Az volt a feladatom, hogy a nagy hajók túszul ejtett legénységére főzzek, míg meg nem érkezik a váltságdíjuk. Azután szabadon elbágyhatták vizeinket. Amíg a váltságdíjra várunk, ha volt rakomány, a mieink átszállították a partra. Hajóink többször is fordultak. Volt bőven idő. Sokszor hetekig vártunk, mire a váltságdíj megérkezett. A partra szállított árut a férfiak eladták, az is jól jövedelmezett.

Egyik este, éppen ételosztáskor, szörnyű fájdalom fogott el. Azt hittem, szétszakad az agyékom, mint akkor, amikor a szertartást elvégezték rajtam. A szertartás óta mindig hasogatott kicsit a két lábam között, és sokszor a hasam is tompán nyilallt. Az is fájt, mikor vizeltem, az pedig még jobban, mikor együtt voltam a férjemmel. De a fájdalom, amit akkor este a hajón éreztem, más volt. Első gyermekemet vártam, ezért tudtam, hogy elérkezett az óráim. Rettegtem a szüléstől, pedig akkor még nem is tudtam, mennyivel veszélyesebb a szülés azokra, akik átestek a szertartáson.

A férjem lecipelt a fedélzetről, ahol a túsokat fegyverrel őrizték. Valahol egy priccse feketett. Bábát nem lehetett hirtelen szerezni, bár a férjem később elmesélte, hogy egyik hajónk azonnal elindult a partra segítségért. Szülés előtt mindig a bába szokta felválni az összevarrt, szűk nyílást, hogy kiférjen rajta a gyerek. Tudtam, és a férjem is tudta, ha nem sikerül felválni, meghalok, és meghal a gyerek is. Azt mondta, majd ő kitágítja a rést a késével, ahogy a bába szokta. Én egyre csak jajgattam. Azt mondta, óvatos lesz. Láttam, amint övéből előveszi a kést. Csak szaggatottan emlékszem rá, hogy mi történt ezután. Még éreztem, ahogy a penge felhasítja a bőrt, emlékszem velőtrázó sikolyomra, mert olyan volt, mintha minden belsőrzésem azon a nyíláson át türemkedne kifelé. Aztán sötét lett.

Mikor a sötétség eloszlott, kinyitottam a szemem. Még mindig a priccsen feküdtem. Egy nő ült mellettem, fejét fekete csador fedte. A bába volt. Azt mondta, mire ideért, már megszületett a fiam. Meg hogy nagyon sok vért vesztettem, és a nyílást megint összevarrta. Azt mondta, füvekből készült borogatást tett a sebre, hogy mielőbb begyógyuljon. Aztán kicsit megemelte a felsőtestemet, és valami kesernyés főzettel megitatott. A vágástól a hasamig szaggató fájdalmat éreztem. A bába azt mondta, a főzet jót fog tenni. És hol van a fiam?, kérdeztem. A bába lehajolt, és a földről felemelt egy rongyokba csavart, kicsiny csomagot. A karomba tette.

Lélegzik, mondtam.

Igen, él a fiad, felelte a bába.

– Halima téged is megemlíti a füzetben – mondta Maja.

– Igen? – vont a fel Ella a szemöldökét.

– Azt írja, te nyitottad fel a szemét. Ugyanakkor nem egészen értett mindent, amit mondtál neki. Azt értette, hogy születésétől fogva hátrányos helyzetben volt csak azért, mert nő, azt is, hogy folyamatos nemi erőszaknak volt kitéve még akkor is, ha soha nem ellenkezett férjével a szexuális aktus alatt, és egyetértett abban is, hogy emberi jogait, és méltóságát sértette nemi szerveinek megcsonkítása. A füzetben kétségbeejtőnek nevezi, hogy a nőket már gyermekkorukban átalakítják, és soha nem lesz belőlök igazi nő. Még szerencse, hogy a mellünket nem vágják le, mikor kinőnek, írja az egyik bejegyzésben. Egyértelműen frusztrálta, hogy hiányoznak a külső nemi szervei, különben nem vállalta volna a vaginoplasztikai műtétet.

– Ha azt írja, én nyitottam fel a szemét, akkor mit nem értett? – kérdezte Ella.

– Azt, hogy akkor miért tartottad jónak, hogy a szülés után ismét összevarrták, és miért mondtad neki, hogy ne is végezzen helyreállító műtétet...

Ella elfordította a fejét. Sokáig hallgatott. Maja sem törte meg a csendet.

– Tudod – szólalt meg végre egy idő után –, te jól tudod, hogy feministának valom magam...

– Persze, nincs ezzel semmi gond. És? Pont azért...

– Ez nem olyan egyszerű... – szakította félbe Ella.

– Mi nem egyszerű? – csodálkozott Maja.

– Nézd...a nő könnyen a férfi kizsákmányolásának áldozatává és a férfi szexuális kielégülésének tárgyává válik. Vagyis a férfi rabja lesz. Halima a férje rabja volt. Halimának nem okozott gyönyört a szex, mivel nem volt például csiklója, satöbbi, satöbbi... Érted? Hogy magyarázzam meg? A kéjérzéstől megfosztott nő viszont kevésbé lesz rabja a másik nemnek. Nem lehet a szexszel megszarolni. Vagyis ha már megcsonkították, legalább haszna volt belőle... Az, hogy kevésbé volt kizsákmányolható.

Maja eltátotta száját.

– Tudod, a feministáknak csak egy része vélekedik így... Én nem is tudom, mit gondoljak... Ez dilemma, ami csak akkor jelent meg feminista körökben, mikor egyre több afrikai menekült érkezett. Több olyan nővel találkoztunk, akik rettenetes helyzetben vannak csak azért, mert nők. Felkaroltuk és felvilágosítottuk őket... – folytatta Ella.

Maja a fejét rázta.

– Azt mondd tehát, jobb egy megcsonkított nőnek, mint annak, aki női miótát teljesen felvállalja? Halima akkor érezte magát nőnek végre, miután átessett a vaginoplasztikán, és lett csiklója, újra lett szeméremajka, vagyis visszakapta a nemi szerveit.

– Oké, oké, oké, tudom, hogy ez az egész bonyolult... – emelte fel kezét szinte védekezőleg Ella.

– Igen, az, ha bonyolítják... – felelte Maja szárazon.

Ella hallgatott egy darabig.

– Azon gondolkozom, vajon Halima boldogabb lett-e azután, hogy elvégezted rajta a helyreállító műtétet. Erről mit ír a füzetben?

– A műtét után szinte eufórikus volt. De nem sokáig tartott ez az állapot. Hatalmas nyomás nehezedett rá, és kétségek gyötörték, ez derül ki abból, amit írt. – sóhajtott Maja.

Ella felállt.

– Mennem kell. Ted vár az óvodában. Majd folytatjuk a beszélgetést.

Maja bólintott. Kikísérte Ellát, és csendesen becsukta mögötte az előszobaajtót, hogy Julia fel ne ébredjen.

Maja és Ella sok időt töltöttek egymással. Szabadságra is együtt utaztak nyaranta a két kicsivel, és általában valamelyik mediterrán tengerparti városkában töltötték az időt. Annyit voltak együtt, hogy sokan leszbikus párnak könyvelték el őket, pedig egyikük sem volt az. Mindketten aktívan keresték a férfit, akivel életüket összeköthetnék.

Mielőtt elhatározták, hogy ugyanabba a házba költöznek, és jóban-rosszban összetartanak, mindketten a Kerékszigeti Mamák csoportjához akartak csatlakozni. A csoportba olyan anyák tartoztak, akik szintén úgy döntöttek, hogy spermadonáció útján, egyedül vállalnak gyereket. A szervezet segítségével az anyák Stockholm egyik déli negyedében, Kerékszigeten telepedtek le. Mindannyian külön lakásban laktak, de egy-két utcányira egymástól. Sűrűn látogatták egymást, közös programokat szerveztek, úgy éltek, mint egy nagy család. De sem Maja, sem Ella nem vágyott igazán erre a félkollektív idillre. Mindkettőjüknek kapóra jött, hogy megismerkedtek a klinikán, ahol az inszeminációt végezték. A modell, hogy ketten fognak össze és segítik egymást, jobban illett mindkettőjükhöz.

Maja mindent megbeszélt Ellával, Ella ugyanúgy. Egyetlen téma volt csak, amit igyekeztek kerülni, a feminizmust. Maja gyakran enyhe ironiával kezelte a feminista nézeteket, amit Ella nem vett jónéven. Mivel azonban a békesség fontosabb volt számukra, mint az elvek, inkább nem hozták szóba a kényes kérdéskört.

Maja sosem értette, Ella hogyan gondolja, hogy talál olyan férfit, aki vele élne. Egyáltalán, minek Ellának férfi, ha a feminizmus egyes irányzatai olvasatában a férfi csupán a női nem elnyomója. Nem értette, barátnője miért tanulmányoz olyan műveket, mint Solanas klasszikus férfiellenes SCUM kiáltványa, mely szerint a férfinenem „biológiai tévedés”, ezért léte és az élethez való joga megkérdőjelezendő. A férfi szexőrült vérszívó, érzelmi parazita, tehát a szaporodást automatizálni kell, a férfinenemet meg

kell szüntetni, vagy esetleg kiirtani. Mindez olyannyira mellbevágó, hogy sokan humort vélnek felfedezni benne.

Ami a szaporodás automatizálását illeti, talán Ellával együtt jó úton járunk, gondolta némi keserű öniróniával Maja. A többi nézetnek azonban nyomát sem vélte felfedezni barátnőjében, így fel nem foghatta, mi vezérli Ellát, hogy efféle elméletekkel tömje a fejét. Ráadásul fia született, akit imád, és ahogy mondta, keménykötésű, de szenzibilis és vidám kis fickót szeretne belőle nevelni.

A faluban ahol felnőttem, senki nem tudott írni-olvasni. Azaz, aki akarta, tanulhatott valamit angolul, és megtanulta az európaiak írását, meg számolni egy kicsit. Lakott ugyanis a faluban egy nő, azt mondta, Írországból jött. Ő volt a tanító. Arra nem emlékszem, miért maradt a mi falunkban. Az öregek mesélték, hogy eleinte többen is voltak, nemcsak ő, és próbáltak nekiünk segíteni. Ha valaki beteg volt, meggyógyították, magokat adtak nekiünk, hogy vessük el, és műveljük a földet, hogy legyen mit enni, és tyúkokat hoztak, hogy tojást tojjanak. El is kezdődött valami, kicsit jobb lett az élet. Aztán jöttek a harcok, amelyek azóta is tartanak. Amikor a mézszárlások elkezdődtek az országban, az idegen asszonyok elköltöztek tőlünk. Én már csak erre az időszakra emlékszem, és arra az egy asszonyra, aki velünk maradt. Kora reggel végigjárta a házakat, és összegyűjtötte a gyerekeket, akik meg akarták tanulni az angolok nyelvét, és írását. Az apám azt mondta, előbb a mi írásunkat kellene megtanulni. Az iskolába mégis elengedett, mert olyan nem akadt, aki a kaddare írást megtaníthatta volna.

Azóta is hálás vagyok a tanítónak. Sokat jelentett később, hogy elég jól megtanultam angolul, és tudok írni. A legtöbb szomáli nő nem tud írni. A férfiaknak is csak a fele, és ők is inkább a kaddare ismerik. Nincs könnyű dolguk azoknak, akiknek meg kell tanulniuk egy idegen nyelvet és mellette egy idegen írást is.

Svédül elég hamar megtanultam, és felnőttképzésre is járok. A gyerekek miatt nem mindig könnyű. A férjem nem nézi jó szemmel, de elfogadta, hogy itt a nőknek is ugyanannyi joguk van, mint a férfiaknak. A családi életbe azonban nem enged beleszólást, és otthon a régi szokásokat meg a vallás előírásait követjük. Én például a mai napig csadorban járok. Van azonban olyasmi, amit nem kényszeríthet ránk a régi szokásokból. A szertartást itt tilos elvégezni, börtön jár érte, ezért a lányaim megmenekültek tőle. Megtanultam, hogy a szertartás neve itt infibuláció. Azt is mondják, hogy a női nemiszervek megcsonkítása.

Igen, ez megcsonkítás. Olyan, mintha valakinek a karját vagy a lábát levágnák. Engem megcsonkítottak, mikor hatéves voltam. Minden lánnyal ezt teszik. Sokszor azt gondolom, hogy nem is vagyok igazi nő, és néha nagyon el vagyok emiatt keseredve. A férjem ragaszkodik hozzá, hogy minden szülés után újra összevarrjanak, pedig Svédországban ezt is tiltja a törvény. A férjem azonban mindig talál valakit, aki titokban megcsinálja. Hallottam róla, hogyha megoperálnának, ugyanúgy néznék ki, mint minden nő. Vagyis igazi nő lehetnék. Az az álmom, hogy egyszer átessen ezen a műtéten!

A férjem azt mondja, a nők csak akkor tiszták, ha alávetették magukat a szertartásnak. A férfiak csak megtisztított lányokkal lépnek házasságra. És azért kell minden szülés után újra összevarrni a kitágult nyílást, hogy tiszta maradjak. A férjem szerint csak az igazi nő, akit kislány korában megváltak. Az európai nők nem igazi nők, azt mondja.

Ella, aki a nők jogaiért küzd, másképpen látja. Olvasta, hogy a megcsonkítás a férfiak miatt van, csak nekik jó. A megcsonkított nő nem lép félre, hiszen a közösség nem

okoz örömet, sőt, legtöbbször fájdalmas is. A férfi gyönyöre azonban csak fokozódik, mikor a szűk résen kell behatolni.

Ellának igaza lehet, mert a fájdalmat én is mindig érzem, mikor a férjem kedvére kell tennem.

Maja becsukta a füzetet. Arra a transzmeműre gondolt, akit szintén ő operált, aki Halimát addig győzködte, míg vállalkozott a helyreállító műtetre. Bár, ami azt illeti, nem nagyon kellett győzködni, gondolta a doktornő. Halimának ugyanúgy nemi diszfóriája volt, mint Alinak, a transzmeműnek. Ali Iránból jött, és ugyanarra a nyelvtanfolyamra, aztán ugyanarra a felnőttképzésre járt, mint Halima. Maja már azelőtt hallott Halimáról, mielőtt megismerte volna, mert Ali nagyon szíven viselte a sorsát. Látom, szenved attól, hogy nem érzi magát teljes értékű nőnek, mondta Ali a vaginoplasztikáját megelőző egyik konzultáción Majának. Talán, ha én áttesem a műtéten, nekibátorodik, mondta Ali.

Maja nem értette, hogy alakult ki ilyen bizalmas kapcsolat a transzmemű iráni és Halima között. Igaz, Ali már a helyreállító műtét előtt is női ruhát viselt, és mindenki csak Jasminenak hívta, a műtét után pedig hivatalosan is nevet változtatott. Lehet, hogy Halima kezdettől fogva olyan barátnőt látott benne, akivel megoszthatja legintimebb problémáit is, gondolta Maja. Aki menekültként érkezik az országba, elveszíti korábbi bensőséges kapcsolatait, és mielőbb igyekszik azokat újjal helyettesíteni. Érdekes, gondolta Maja, hogy Jasmine és Halima barátságát még a vallásuk sem akadályozta, pedig a szunnita és síita muszlimok nincsenek éppen jó viszonyban.

Aztán gondolatai Halimáról Rolandra kalandoztak. Roland a barátja volt, Dubajban ismerkedtek meg. Roland is svéd volt, a Tetra Pak cég ottani kirendeltségénél vezető pozícióban állt. Akkoriban őt is csak a karrier érdekelte, akárcsak Maját. Gyermekvállalásról egyikük sem akart hallani. Mindketten el voltak foglalva a maguk dolgával.

Maja éppen Dubajban kezdett plasztikai sebészként dolgozni, és a szakma élvonalába törekedett. Tudta, hogy a plasztikai sebészettel jól lehet keresni, Dubajban pedig még jobban. A pénz miatt vállalt munkát az Arab Emírátságban. Senki elől nem titkolta, hogy azért választotta az orvosi szakmát, mert az a világ minden táján remek jövedelemforrás.

Szeretett nagylábon élni, és mindenből a legmenőbb márkát vásárolta meg. Roland élettervele is hasonló volt, jól kijöttek egymással. A kapcsolat mégsem bizonyult hosszú életűnek. Roland egy idő után megunt Maját. Váltani akart, ahogy mondta. Maja ekkor töprengett el először azon, hogy mit csinálhat rosszul. Bár több barátja is volt Roland előtt, Rolandhoz különösen vonzódott. Ő volt a nagy Ő, ezért Maját eléggé megviselte a szakítás. Ekkor gondolt először arra, hogy gyereket szeretne, hogy éppen Rolandtól akart volna gyereket.

Elhessegette magától a lehangoló emlékeket, és újra belelapozott a füzetbe. Ott nyitotta ki, ahol Halima leírja, miként fogták le többen is, mikor a szertartást elvégezték rajta. Minden részletre emlékezett, pedig csak hatéves volt. Még azt is megemlíti, hogy az unokatestvérét, akit szintén akkor vágta meg, olyan erősen fogták le, hogy elrepedt a csontja. Iszonyatos testi és leki traumát élhettek át ezek a kislányok, gondolta Maja.

Mielőtt megváltak, anyám csodálatos dolgokat mesélt a szertartásról. Úgy festette le előttem, mintha éppen az avatna nővé, hogy utána már nem báb, hanem gyönyörű pillangó leszek, és belépek a felnőttek közösségébe. Megmutatta a színes, szőtt ruhát, amelyen hónapokig dolgozott, és azt mondta, ha ezt felveszem, akkor már eladólány lehetek, olyan nő, akit azután a férfiak számon tartanak. Azt is mondta, hogy a lábam között is sokkal szebb leszek, a bőröm ugyanolyan sima lesz, mint az arcomon.

A szertartás után már nem bíztam többé az anyámban. Megváltozott minden, amit addig éreztem iránta, mert becsapott. Azután nem szerettem az anyámat.

Mikor Európába érkeztem, és megtudtam, hogy itt minden nő olyan, amilyen én is voltam az infibuláció előtt, egyre jobban kétségbe estem. Nem éreztem többé igazi nőnek magamat. Elkecserepedésem csak fokozódott, mikor a nyelviskolában Jasmine egyik szünetben félrevont, és azt mondta, ő tudja, hogy Szomáliában minden nőt megcsönkítanak, ezért tudja, hogy engem is megcsönkítottak. Azt is mondta, hogy szerinte én is transznemű vagyok, mint ő. De azt is mondta, nem kell elkecserepedni, mert lehet rajtam segíteni, a testemet meg lehet igazítani. Ha nő akarok lenni, vagy ha nőnek érzem magam, megoperálhatnak, és akkor a testem is női test lesz. És, mondta, neked szerencséd van, mert van melled, az enyém még csak most alakul, és neked nincsenek férfi ivarszerveid, amiket teljesen át kell formálni. Elmondta, az ő teste is hamarosan teljesen női test lesz, mert egy doktor-nő meg fogja operálni.

Nem hagyott nyugodni mindaz, amit Jasminetől hallottam. Egyre többet beszélgettünk. Úgy éreztem, megért engem. Én is kezdetem őt megérteni, bár azóta is furcsának tartom, miért akar valaki nő lenni, ha egyszer férfinak született. A férfiaknak sokkal könnyebb dolguk van az életben.

Halima talán nem is volt tudatában, hogy a szertartásba bele is halhatott volna, gondolta Maja. Gyakoriak a fertőzések és a vérmérgezés. A legtöbben persze túlélnek, de sérüléseik életre szólóak. Gyulladások, fájdalmas vizelet, vagy állandó vizeleti inger, sipoly... Aztán a szülés, ami sokkal kockázatosabb így mind az anyára, mind a magzatra, tűnődött Maja.

Gondolatai azután újra Jasminera siklottak. Sima műtét volt. Szinte csak rutinból ment végig. Semmilyen váratlan komplikáció nem lépett fel. Pénisz inverziót alkalmaztam, hogy kialakuljon a hüvely belső fala. Ez a leggyakoribb eljárás. A herezacskóból kiképeztem a szeméremajkakat, és a pénisz hegyén lévő érzékeny bőrből a csiklót. Minden úgy ment, ahogy a nagykönyvben meg van írva.

Halima esetében először elvégeztem a teljes defibulációt, ami nagyon kényes művelet. Az összevarrt terület alatti szövetek igen sérülékenyek. Klitorisz rekonstrukcióra csak részben volt szükség, mivel a feltárt terület alatt volt egy apró csonk, ami a csiklóból maradt, és serdüléskor jobban kifejlődött, idézte fel Maja a két operációt.

Miután megoperálták, Jasmine sokáig hiányzott az iskolából, de telefonon többször beszéltem vele. Nagyon jókedvű volt, mindig mondott valami vicceset, amin nevetni lehetett. Felvidított, mikor vele beszélgettem. Arra gondoltam, ha én is ilyen vidám leszek a műtét után, mert igazi nőnek érzem majd magamat, megéri, hogy belevágjak.

Akkoriban Ellához jártam, ő volt a védőnő, aki legutóbbi szülésem után időnként megnézte a kisbabát, és beszélgetett velem. Ő mesélt nekem a nők jogairól, meg hogy a férfiak elnyomják a nőket. Sok olyat mondott, amit én is éreztem, csak nem tudtam úgy meg-

fogalmazni. Szóval, igazat adtam neki majdnem mindenben. Azon csodálkoztam csak, hogy miért nem tartja jónak, hogy visszállító műtétre menjek, hogy megint olyan legyek, mint minden nő. Miért lennék kiszolgáltatottabb a férfinak, ha én is éreznék gyönyört? Akkor lennének egyenlőek, úgy gondolom, ha a férfi is, meg a nő is gyönyört éreznek, mikor együtt vannak.

Ebben a dologban tehát nem adtam igazat Ellának, és rászántam magamat a műtétre. A férjemnek azt mondtam, a védőnő megállapította, hogy rosszul varrtak össze legutóbb, a bőr alatti terület elfertőződött, ki kell tisztítani, különben még nagyobb lesz a baj. Ez igaz is volt. Azt már régen elértem, hogy a férjem nem jött velem sem a védőnőhöz, sem a nőgyógyászhoz, így nem tudott beleszólni a döntésembe. Azt nem tudtam, mit szól majd, mikor a műtét utáni átalakulást látja, de már nem is érdekelt. Csak az számított, úgy néztek ki mint minden más nő.

Mindketten vaginoplasztikán estek át. Halima is, Jasmine is, töprengett Maja. Mindkét nemi helyreállító műtét sikeres volt, hiszen megszüntette nemi diszkomfortjukat. Mégis, mennyire másképpen alakult az életük azután.

Halima másfél éve nem jelent meg a kontrollvizsgálatokon. Jasmine azonban éppen egy hete járt ellenőrzésen. Fantasztikus, micsoda átalakuláson ment keresztül. Korábban depresszióra hajlamos, mélabús volt, azóta felszabadult és kiegyensúlyozott. Úgy tűnt, kiválóan érzi magát a bőrében. Mikor azonban Halimára terelődött a szó, csak szomorúan rázta a fejét. Nem érti, mi történhetett. Rejtélyes, rejtélyes, ismételtette komoran.

Ha mégis él, vajon, mi lehet Halimával? – töprengett tovább a doktornő. Amit Jasminetól hallott, rossz érzéssel töltötte el.

Felállt, és elindult a konyhába. Úgy döntött, kidobja a füzetet. Ollót vett elő, hogy előbb darabokra vágja. Nem akarta, hogy egykori páciense személyes vallomásai avatatlan kezekbe kerüljenek. A végén mégis meggondolta magát. Eltette az ollót, a füzetet visszavitte magával a nappaliba. Egyre jobban zavarta, hogy túl sokat gondol Halimára. Valószínűleg a füzet miatt van, gondolta. Nem kellett volna elfogadni tőle. Nem vehetem magamra a pácienseim sorsát – mondta félhangosan, és a füzetet gyors mozdulattal visszasüllyesztette a fiókba, ahonnan elővette.

Leírhatatlan, milyen boldog voltam a műtét után. Többször is megkérdeztem a doktornőt, hogy mosmár én is olyan vagyok-e mint ő. Hogy mostmár igazi nő vagyok-e. A doktornő mosolygott, és megnyugtatóan, hogy olyan vagyok, mint minden nő.

Hetekig tartott, míg begyógyult a seb, azalatt többször is voltam ellenőrzésen. A férjemnek, aki igen babonás, azt mondtam, nem közelíthet hozzám, mert amíg teljesen meg nem gyógyulok, tisztátalan vagyok.

Aztán eljött az igazság órája. A seb teljesen begyógyult, a doktornő is azt mondta, nincs akadálya, hogy együtt legyünk a férjemmel. Azt az estét, mikor meglátta, mi történt velem, soha nem fogom elfelejteni. Ordított, ököllel vert, ahol ért, azt mondta, megöl, hogy mostmár örökre tisztátalan maradok, hogy ugyanolyan szajha lettem, mint minden európai nő. Elővette a nadrágszíját, azzal vert, addig ütött és rugdosott, amíg bele nem fáradt. Azt mondta, azonnal tűnjek el a lakásból. Alig bírtam felkelni. Az arcomról folyt a vér.

Valahogy összeszedtem magam, amit tudtam, összecsomagoltam. Fogtam a holmim, meg a legkisebb gyereket, mert őt még szoptatni kellett. A többieket az apjuk nem engedte el velem.

Jasminenál húztam meg magam. Jasmine elkísért a rendőrségre, ahol bántalmazásért feljelentettem a férjemet.

Maja némi tépelődés után úgy döntött, a füzetet Ellának is megmutatja. Arra jutott, hogy nem sérti ezzel Halima személyiségi jogait, és az orvosi titoktartást sem szegi meg, hiszen, a bejegyzésekből ítélve Ellával jóval bizalmasabb kapcsolatban állt, mint vele. Rendszeres, őszinte beszélgetéseket folytattak, míg Maja csak a papírra vett sorokból ismerte meg közelebről Halimát.

Nemcsak az töltötte el rossz érzéssel, amit Jasmine mesélt legutóbb, mikor a klinikán járt, hanem maga a tény is, hogy a füzet az ő birtokában van. Nem tudott mit kezdeni a rábizott kitarukozással, a számára idegen sorssal. Én csak sebész vagyok, akinek az a feladata, hogy sikeresen elvégezzen egy műtétet, gondolta. Zavarta, hogy ráadásul ő volt az, aki Halimát bízta, hogy vesse papírra, ami foglalkoztatja. Már-már felelősnek érezte magát a szomáli nő érthetetlen eltűnéséért. Abban semmi furcsát nem talált, hogy a férje valószínűleg elhagyta az országot, de mi történhetett azután? Újra fellapozta az utolsó bejegyzést:

A rendőrök csak pár nappal később keresték fel a lakásunkat. Hiába csöngettek, dörömböltek. Végül feltörték az ajtót. A lakás üres volt. Sem a férjem, sem a gyerekek nem voltak ott. Azóta sem akad nyomukra senki, és hiába keresteti őket a rendőrség külföldön is. A szomáli klubban valaki azt mondta, még időben kereket oldott. Visszament Szomáliába a gyerekekkel együtt, és újra kalóznak állt.

Azóta egyedül élek a lakásban a kislányommal. Öt gyermekem közül egyedül ő maradt meg nekem.

Ella a kanapén ült, és hosszasan lapozgatta a füzetet. Azalatt Maja teát készített. Közben a mobiltelefonja is megszólalt, a klinikáról keresték. Hosszú ideig tartott, mire sikerült befejeznie a beszélgetést.

Ellát kissé kényelmetlenül érintette, hogy Halima többször is megemlíti, miért nem tartotta jónak a helyreállító műtétet.

– Ezt most felejtsük el –, mondta Maja. – Halima végül nem a te tanácsodat fogadta meg. A vágyait követte, és Jasminera hallgatott. Én meg abban segítettem, hogy az álma megvalósuljon. Te meg én gyerekekre vágytunk. És elértük, amit akartunk. Neked van egy fiad, nekem pedig egy lányom. Halima is elérte, amit akart. Sikeres helyreállító műtéten esett át. Aztán rám bízta a füzetet. Azt kérte, olvassam el. Visszaadni már nem tudtam, mert azután többé nem jelent meg a klinikán. Én azt szeretném tudni, mi történt az utolsó bejegyzés után. Megvallom, a kérdés nem hagy nyugodni.

– Elmondhatom, én mit tudok. Azután, hogy a férje valószínűleg elhagyta az országot, Halima még hónapokig rendszeresen járt kózzám a kicsivel. Elmesélte, hogy megismerkedett egy dúsgazdag, norvég férfival, aki fülig szerelmes lett belé. Egyre több időt töltöttek együtt. Halima azt tervezte, Norvégiába költözik. Egy idő után nem is jelent meg többé a szokásos ellenőrző vizsgálatokon. Többször is hívtam telefonon, sőt,

próbáltam kideríteni, vajon felbukkant-e valamelyik norvég gyermekgondozó rendelésben, de nem jártam sikerrel. Aztán nem foglalkoztam többé a dologgal. Elkönnyveltem, hogy Norvégiába költözött.

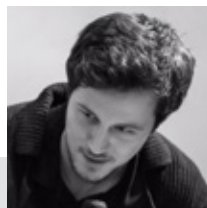
Maja hitetlenkedve csóválta a fejét, de nem szólt semmit.

Miután Ella hazament, kiült a teraszra. A szél kicsit csípős volt, de az ég derült. A távoli öböl vize fehéren villózott a napfényben. Egyre csak az járt fejében, amit Jasmine mesélt legutóbb, mikor nála járt, hogy Halima karján a gyermekkel begyalogolt a tengerbe, és nem jött vissza.

Ragyogó nyári nap volt, mikor Jasmine meg Halima a kislánnyal kirándultak a tengerhez. A parton letelepedtek egy magasan fekvő, lapos sziklára. Miután elfogyasztották a harapnivalót, és sütkéreztek még egy darabig a napon, elhatározták, hogy megfürdenek. Jasmine fürdőruhát vett, és úszott egyet. Aztán Halima indult a vízbe. Jasmine felajánlotta, hogy vigyáz addig a kislányra, de Halima azt mondta, nem szükséges, ő úgyis csak megmártózni tud, hadd pancsikáljon egy kicsit a gyerek is vele. Halima ugyanis a muszlim nők szokása szerint teljes testét borító ruhában és csadorban indult a vízbe. Jasmine követte őket tekintetével. Látta, ahogy Halima gyalogol befelé karján a gyerekekkel, látta, ahogy egyre távolodik. Meg is ijedt, de már nem tudott utánakiáltani, túl messze járt. Az lepte meg, hogy a víz még mindig csak Halima derekáig ér, pedig ahol lépkedett, már senkinek nem ért le a lába a víz fenékeig. És csak ment, ment, egyre kisebb lett, ahogy távolodott. Végül Jasmine már csak egy apró pontot látott a horizonton. Annyira megbabonázta a látvány, hogy mozdulni sem tudott. Azt hitte, káprázik a szeme. Mikor felocsúdott, lefutott a partra, de Halimát sehol nem látta. Ekkor futkosni kezdett a parton és segítségért kiáltozott. Mindenki Halimát kereste. Riasztották a mentőket, tűzoltókat, bűvárok is jöttek, de hiába. Halimát és a gyermekét nem találták meg, és testüket sem vetette sehol partra a víz.

Maja még nézte egy darabig a fehéren izzó öblöt, majd felállt. Az óvodába indult, hogy elhozza Juliat. ■ ■ ■

Lipcsey Emőke Budapesten született. Egerben magyar-történelem szakos tanári diplomát, Rueil-Malmaisonban organista, Göteborgban bölcsész, majd számítógépnyelvész diplomákat kapott. A párizsi Magyar Műhely avantgárd irodalmi-művészeti folyóirat köréből indult. Rendszeresen publikál képverseket, verseket, prózai műveket, valamint számítógépes hangköltészeti és vizuális művekkel kísérletezik. Az utóbbi években főleg a próza felé fordult. *A vadnyúl bukfcencet vet* (Kortárs, Budapest, 2017) című regényének svéd változata 2020-ban jelent meg. Legutóbbi novelláskötete: *Ugyanaz a folyó* (Kalligram, 2021). *Taurus blogja* (Helikon, Budapest 2011) című blogregénye svédül 2022-ben jelent meg. Jelenleg Svédországban él.

Szinusz, három- és négyszög

A fejhallgatóból 100 Hertz,
ömlik rám a migrén.
Tünet: a csillagok színeváltozása.
Hullámzás jobb szemem sarkában.
Öröm lenne a membránszorítás,
de fejemben a kristály elfüstölög.
Leáll az oszcillátor, ülök a székben,
iszok egy kortyot, ablakot nyitok.

Vajon a hullám partra sodor
egy fekete vitorlát?

Újra felveszem a fejhallgatót.
A kábelbe kapaszkodva leütöm:
PLAY. Indul a jel, fülkagylóm a meder.
A hordalékot kikotorja a rezgés,
tisztá közetmedence: koponyámban
a folyadék az egyensúly rabja.
Az illékony tömeg annyit súg:

A hullám partra sodor
egy fekete vitorlát?

A jobb fülem tenger. A balban
tompá huzat zúg. Hajótest-
köd, viharvitorlák,
felhőkíséret. Miért lett
a magányos hobbiból
pánikroham? Hogyan?

A hullám partra sodor
egy fekete vitorlát.

Halkan

Lúgos árnyaim:
ágon ülő verébtüdő.
Füst szökik a kis bendőből,
maró kristálysáv.

Ellenben

a pesti varjak szigorú lüktetése.
A szemetes peremén,
az utcahőben ázva,
lombba rejtőzve.

Ismernek téged.

Szkafanderként hordod magad.
(Vagy kényszerzubbony vagy.)

A nyaktájéki vibrálás,
markodban a kontúr, a leendő
anyag jelei: a lét páros húrja között
dadog két ujj, megpendül
az asztronauta és az őrült.

És a verébtüdő kristályfüstje,
ez a takaró, a döntés mögötte,
megkerülhetetlen, áttetsző,
de térvég: falba ütközől.
Apró vagy. Koppansz.

Gyöngy (elhibázott)

A dimenziók hártják,
ha megnyílnak, huzat,

mozdíthatatlan függönyök,
gondolatbárkák füstölgő

tengeren, eltévedt tavirózsák
a hullám élén.

Fonódó áram, felbukkanó, kiugró
nem-motívumok, a tenger

húsba vetett erődemonstrációja,
erő úszik az erőben:

addig bontani mindezt,
mígnem –

víz.

Bordás Máté (1995) Szolnokon született, Budapesten él, magyar-német tanárként végzett. Jelenleg az ELTE-n doktorandusz, témája a poszthumán líra fogalma a magyar költészetben, továbbá a poszthumanizmus és a líraelmélet kapcsolata. Műfordítással és zenével is foglalkozik. A Versum és a Rost szerkesztője. Két kötete jelent meg eddig: *Egy völgy elárasztása*, Napkút, 2020; *Gnóm*, Fiala Írók Szövetsége, 2022.

Találkozás

„Egy madár tart hazafelé az égen. Fáradtanak látszik, nehéz napja volt. Vadászból jön: rá vadásztak.”

Krasznahorkai László

Kint volt a ház a fenében. Egészen a város szélén, már az erdő alatt. „Már megint buszozhatok”, zsörtölődött Viktor magában, de nem is tudta, miért, a munkahelyére is villamossal járt, ő volt a szegény fiú a cégnél, a lóti-futi srác, a „fuss ki, öblítsd ki–manager”, ahogy a fiúknak szokta magát nevezni, mintha azzal, ha jól megalázza magát előttük, ha jól kiröhöggetik, be is fogadják maguk közé. Míg tartott a kikuncsorgott röhögés, egyenlőnek is érezte magát a többiekkel, de utána, mintha csak hatalmas fémkéz lenne, csavarta, szorította a megalázottság a gyomrát, végülis az ő nyomorúsága, esetlensége volt az élc tárgya, de mit tehetett volna, közéjük tartozni, összeforjni velük csak így tudott: jól kiröhögve.

„Legalább meghívtak engem is”, rendezgette magában állandó nyugtalanságát. Pedig még álmaiban sem remélte ezt. Tegnap, amikor az ebédlőben meghallotta puszogni őket arról, hogy Franciskáék villájában valami fergeteges készülődik, egyből lemondóan vette tudomásul, ez nem az ő asztala. Még rágondolni sem mert, esetleg neki is lenne ott valami keresnivalója. Ezért először nem is tudott mit kezdeni a meghívás tényével, amit, mint mérgezett almát, Franciska az álladón üdvözült mosolyával az egyik átkötő folyosón nyújtott át neki. Csak később, órák után tört fel benne a dübörgés, de akkor valami elemi módon, mint hámozott déligyümölcs húsa, lüktetett tudata: hogy megvan, minden meglehet neki, amit annyit várt, remélt, akart.

Végre eljött az ő ideje is.

Piros bikini pántjának leheletfinom bevágása a fehér, lágyszájú húsbába – ez a kép csapódott bele a sóvárgástól lemeztelenedő tudatába. Lídiára gondolt, ki másra. Dögös testére, állandóan fennhordott orrára, elérhetetlenségére. Mintha köveken szökösnek egy szeszélyesen kanyargó patak fölött – mindig ilyennek látta maga előtt, de már tudta, innen ő a patak, a víz pedig elkerülhetetlenül emelkedik, és Lídia hiába ugrál özikeláibaival olyan tündérien, látszólag magafeledten odafent, a keserűen felhabzó ár hamarosan magához rántja, beborítja, ellepi.

„Havazásra is lehet számítani” – kacsintott oda neki a nagy nap reggelén a cégkonyhában István, a cég kanja, aki azzal szeretett felválni, hogy már mindenki megvolt neki a Palotában. Így nevezték egymás között a munkahelyüket befogadó, acélból és üvegből emelt monstrumot. Mert ez is szokás volt közöttük, átnevezni mindazt, ami körülvette őket, mintha ezekkel a megnevezésekkel állandóan egy náluknál erősebb, tudatosabb, célirányosabb valóságot idéznének meg, amihez hozzátartozni, legyenek bármennyire dőlyfősek, önelégültek, mi más, mint rang és megtiszteltetés. Ezért nevezték „Vezérnek” a főnököket, akinél a „Toronyban” kellett a „Kifutóra” állni. „Küldetés” volt a napi feladat, míg mindent a „Hormonok” mozgattak, amire a legnagyobb disznóságok elkövetése közben is lehetett hivatkozni. A nagybetűs, üres nagyságban hittek, a drága holmikban, a gravírozott névjegykártyákban, az exkluzív barber shopokban, a márkás autókban, a Lexusokban, Bentleykben, az elérhetetlen luxusnyaralásokban, a jachtokban, motoros szánokban, na meg az ezekhez elengedhetetlenül szükséges Kur-va-magas fizetésekben, amit csak az opportunizmus, a könnyörtelenség, a kegyetlenség képes kézzelfoghatóvá tenni. A mindenre kész eltökéltséget Elveknek nevezték egymás közt. Nem a Jó és a Rossz különbsége alapvető a világban – a maga lefojtott hangján így okítgatta őket a Vezér a Toronyban, hatalmas íróasztala mögé bújva, miközben ők Kilövésre készen álltak a Kifutón. Hanem a Drága és az Olcsó. Ehhez mérjetez mindent – tette hozzá hamiskás mosolyával. A jó és a rossz életlen, elkent fogalmak. Valójában gyávaságaitoknak, töketlenkedéseiteknek párlatai. A drága és az olcsó kristálytisztza. Minél drágább valami, annál jobb, minél olcsóbb, annál rosszabb. Ezért a legdrágább mindenben a legjobb. „Baszod már, drágaszágom?” – ezt már Győző mondta a folyosón, ő tudta a legjobban utánózni a Vezér hanghordozását, aki gyakran szerette imitálni a Gyűrűk Ura halhatatlan hősének, Szméagolnak/Gollemnek a kiejtését. A Baszod volt az „érted?”. „Ők aztán az Elvek emberei”, tromfoltak rá. Az Elnöké – és már röhögtek is fergetegesen, fogták a hasukat, mert Állatkodni is szerettek, kiforgatni, majd lefitymálni bármit, és aztán jól kiröhögni, még jómagukat is; „Beleverni az Ég arcába”, ahogyan egy ritka költői pillanatában Géza kifejezte magát.

„Havazásra?” – kérdezett vissza értetlenül Viktor, de már tudta, hogy elcseszte. Egyből tudnia kellett volna, hogy itt a jófajta kokóra kell gondolni, amit még sose próbált ki, de hallotta, hogy hétvégekként keményen tolják a fiúk és a lányok, sőt néha ebédszünetben is előkerül egy-két csík az uniszex mosdóban; csak a nyakkendő és a hajszelével akkurátusan rögzített frizura maradjon a helyén. A látszat, mert azt már minnek dugdosni egymás között, hogy a tükörfényesre kisuvickolt cipők, az élre vasalt szövetnadrágok, a szinte recsegőre kifehérített ingek alatt egy állat lakozik. „Igen, havazás, baszod? De azért ne hozz hólapátot magaddal!” – vágott vissza gúnyosan István, amivel sikerült is lerombolnia benne az egyenrangúság tegnap óta oly kétségbeesetten építgetett látszatát.

Így, amikor este hatkor felszállt a városi buszra, megint csak azt érezte: remeg a lába, ideges. Az egész úton nem csillapult remegése, miközben a busz egyre magasabbra imbolygott a várost szegélyező alacsony hegy oldalában. Télvíz volt, sötétedett, a hegy teteje közelében található megállónál már koromsötét fogadta. Az erdőt átszelő alászálló betonlépcső melletti lámpavasak egymástól különálló fénykörökre szabdalták a sötétet, mindig volt egy néhány méteres megvilágítatlan sáv, ahol a teljes feketeségben kellett előre fel haladnia; egy lépés alá a sötétbe, még egy lépés, még egy, majd megint

az éles, vakító fénykör, majd megint a feketeség, megint – mintha saját ki-kihagyó tudatában kellett volna előre botorkálnia.

Sose volt erőssége a gondolkodás, azt jól tudta. De érzékelésének kapui az átlagosnál tágabbra voltak tárva, bármi esett bele állandóan remegő pázmájukba, az rögtön kitérült, intenzívebbé vált, váratlan képzettársításokat vonzott be. Egy süncsaládba szaladt bele az erdő alatt húzódó Üdülő utcában, amely az erdőt választotta el a lakóépületek sorától. Anya és három, mostanra már majdnem teljesen kifejlődött kicsinye libasorban, a maguk komótos sebességében szelte át az utat. Az elején nem értette, mi a furcsa az egészben, de aztán rájött: az irány az. Az erdő felől az utca épületeinek az irányába haladtak a sünök. Önmagukat illegető emeletes házak, luxusvillák voltak ezek, körbetámogatva a rájuk irányuló reflektorok éles fényeivel úgy terpeszkedtek a sötétben, mintha sóvár és kegyetlen ábrázatukkal a szomszédos telkekből is egy jókorát akartak volna kiharapni maguknak. Különös, érthetetlen aggodalom szállta meg. Lángban a világ? Menekülnek az erdőből? Rátörnek a városra? Ezek az apróságok? Az, amit látott és a kérdései nem akaróztak egymásra helyeződni. Egyáltalán, kell valami értelme legyen az egésznek? Vagy csak kezdeti zaklatottsága – Lídia vajon már megérkezett? – költözött bele ebbe a semleges látványba is, hogy onnan is feszegesse, bosszantsa? Nem tudta eldönteni. Csak a feszültség nőtt benne, amire Franciskáék villájának bejáratához ért – amit könnyű volt felismernie az előtte parkoló luxuskocsi sokaágának köszönhetően –, teljesen csatakos lett a háta, a nyugtalanság szinte ketyegett benne.

A Franciska szüleié volt a háromemeletes épület, valamikori pártvilla, amolyan kacsalábon forgó vadászlak, ahová a Párt fejesei az ország gondjainak kiheverése érdekében húzódtak félre. A környék hegyeiben lefolytatott vadászatok azonban gyakran féktelen mulatozásba torkoltak, ahová még könnyűvérű lányokat is felhordtak a taxik, mesélték a szomszédok Franciskának. Mert alig tárult fel a villa ajtaja, hatalmas zajfolyam fogadta, amit Franciska próbált túlszárnyalni az éles, csipogó hangján. Magát próbálta ünnepeltetni, de egyelőre nem voltak fogékonyak erre a többiek, apró köröket alkotva töltötték ki a tágas nappalit. Egy ponton aztán feladta az értelmetlen szövegélést, a konyhába ment, ahonnan egy tengerkékszínű kristálypalackkal tért vissza. „Bombay zafír” – emelte ünnepélyesen a magasba, miközben üdvözült mosollyal szívtta magába a feléje forduló, fokozatosan kialakuló, áhítatos csendet. „Bombay Sapphire Revelation”, ismételte el angolul, „kristálytisza vizet tartalmaz a walesi Vyrnui-tóból, míg egyedi ízét a felhasznált tífféle összetevő adja” – mintha termékatalógusból olvasta volna, úgy ejtette a szavakat. Apjától kapta előléptetése alkalmából, „biztos be volt szívva az öreg, különben nem a világ legdrágább palack italát vette volna nekem.” „Nem mintha nem érdemelném meg”, kacsintott oda a többieknek, miközben finoman metszett üveg pohárkákba kezdte töltögetni az italt. „Valamivel el kell kezdeni” – tette hozzá sejtelmesen.

De hogy ez lett volna a kezdet, arra másnap már nem emlékezett Viktor. Különben sem emlékezett tisztán semmire, ami az időhöz és a térhez köthető, mintha egyből fejest ugrott volna egy iszamós, össze-visszakanyargó lyukba, amiről már nem lehetett eldönteni, a pokol kilenc bugyrán vág keresztül, vagy egyszerűen egy anyaméhre emlékeztető csatorna.

Hogy néhány pohárral mégis felhajthatott a finoman fűszeres ízű italból, arra napok múlva gondolt először, addigra már többször próbálta eredménytelenül ösz-

szerakni a fejében, mi is történhetett odabent a villában. A Palotában őt fogadó hét-
fői hideg, érinthetetlen csend arra intette, mégsem lehet teljesen lázálom, ami benne
szédületig kavargog. Világos, a kokóval mégsem kezdhetne. Hogy a mindenre érzékeny
orrát használja ezekhez a bankkártyával, mivel mással, szépen csíkokba rendezett ada-
gokhoz, amelyek – s ezt szintén Istvántól tudta – a földszinti mosdó végpapírtartójá-
nál már jó előre bekészítve várják az embereket; nem tudta elképzelni. De akkor ho-
gyan eshetett meg, hogy ott a házban egy farkas belenyalt az orrlyukába?

Ezekkel a hatalmas ugrásokkal kellett valamit kezdeni. Valahogy áthidalni, össze-
kötni a töredezett képeket, jeleneteket, amelyeket megőrzött a robbanásig ajzott, ké-
sőbb el is durranó agya, amiben az emlékreszelékek most úgy ugráltak, mint láncuk-
tól szabaduló, cseréptálba aláhulló, apró kristálykövek.

Mert persze, hogy már ott volt Lídia. A hatalmas kőkandalló mellett álldogáló em-
berek köréből tűnt ki. Piros, kapucnival ellátott, magasított nyakú, szorosan a tes-
tére záródó ruha volt rajta, amely szinte semmit nem fedett el belőle, csak mindent
jobban kihangsúlyozott, egészen a tökéletesség veszélyes közelségéig: erős lábát, fe-
szes, gömbölyödő fenekét, felette a két Vénusz-gödörrel, kimunkált és mégis töré-
keny felsőtestét; mintha egy piros démon emelkedett volna ki egy világtojásból, túl-
világi meztelenségében tündökölve. Az egyik bokája körül apró csengőben végződő
lánc fityeggett, így bármerre lépett, az érzékek peremén éppen csak átbukó, halk csi-
lingelés kísérte, azt üzengetve: szabadíts meg, szabadíts meg. Legalábbis ezt hallot-
ta bele ebbe a hangba Viktor, s innentől árnyékként követte mindenhová, miközben
arra próbált leginkább ügyelni, hogy észrevétlen maradjon. „Sosem lesz az enyém”,
már semmi sem maradt a tegnapi magabiztosságból, „sosem lehet”, ismételtette ön-
sajnálata keserű levében ázva, miközben el sem tudta képzelni, mit is jelentene az, ha
egyszer tényleg igen.

Majd mintha ugratták volna a filmet, már az emeleti női mosdóban találta magát.
Botladozó léptekkel, lopakodó árnyékként követte Lídiát a felfelé kanyarodó lépcsőn,
és amikor látta, hogy belép a mosdóba, követte oda. „Megvagy”, lépett mögéje, de Lí-
dia alig reagált erre, érződött, teljesen szét van esve, ingadozva, rángatózó testtel hajolt
a mosdó fölé, arcát próbálta bevezesíteni, de csak a szemébe hulló hajtincseire sikerült
paskolnia a vizet. Ott állt mögötte, de úgy érezte, kívülről látja magukat, hogy mással
történik az egész. Mintha a falak is elindultak volna felfelé, hogy áthidalják az elérhe-
tetlen magasságba kerülő plafont. „Megvagy”, még egyszer elmormolta, mintha a sza-
vak bizonyossággá tudnák változtatni azt, ami még a megtörténés kapujában is ingatag.
Szorosabban lépett mellé, mint polip a szívókorongjait, hátulról ráfonta karjait, aztán
megrészegülve az érzéstől, hogy az övé, elkezdte össze-vissza tapogatni. „Ne, ne”, til-
kozott erőtlenül Lídia, de nem akarta kiszabadítani a testét, lehet, nem is tudta volna,
benyúlt a ruhája alá, miközben a tükörben látta, hogy igen, valóban piros a bikini raj-
ta, a ruganyos húsa pedig vakítóan fehér, és leheletfinoman belevág a bemozduló pánt
a csípő felett, de már fennebb kúsztak a kezei, mohón rámarkoltak a melltartó által
sem abroncszott, lányosan telt melleire, s úgy kezdte gyúrni, nyomkodni, belevá-
jni az ujjakat, mint aki tudja, nem elég csak birtokolni a húst, az örömét is magunké-
vá kell tenni, a vágyat a másik vágyába kell mélyeszteni, és, leválva a tudat fényéről és
irányításáról, ebben az összeforró, oda-visszaingerlésben kell a közös küszölig eljutni.

Ez történt Lídiával is. Hányini kezdett. Többször, erősebben rándult össze a teste,
görcsösen öklendezni kezdett, bele egyenesen a kézmosó finoman erezett márvány-

kagylójába, miközben ő még szorosabban a hátára tapadt, nem hagyta abba melleinek ingerlését, hogy' is hagyhatta volna, sőt azt kezdte érezni, ő segíti, hogy megkönnyebbüljön, az összerándulásokat az ő teste is követi, rezonál vele, és néhány összerándulás után már eldönthetetlen, ki az, aki először mozdul, és ki az, aki erre reagál; az ő testében öklendezik Lídia, csapott fel a boldogság, a beteljesülés feszítő érzete benne, megszerezte, egyesült vele, s rajta keresztül ürül ki minden belőlük, ami visszataszító, ami megemészthetetlen, mert sok, mert túlzás, felesleges.

Mintha néhány nyugodtabb perc következett volna. Vagy az még a Lídiával való találkozás előtt történt? Nem tudta megállapítani. Csak arra emlékezett, ott áll a fiúk karéjában, István, Gyula, Andriksa, Csaba – a keménymag – sorában. Most is István vitte a prímet, ki más. Lehet, Franciska szövegelése ihlette meg, a vadászvilla barokkos története, mert állatcsapdákról kezdett mesélésbe, a dorong-, a súly-, a ládacsapdákról, a halfogó hálókról, a vesszővarsárról, a keleti népek által használt íjas csapdáról, a fűrészfogú medvecsapdáról, meg a súlyosan ostoba állatokról, akik képtelenek felismerni: egy csapdával állnak szemben. Pedig *nyilvánvalóan* ott van minden az orruk előtt. De nem és nem, hiába nézik tétován rángatózó zselészemeikkel, felajzott érzékeikkel, bemerevedett nyakkal, füleiket az égnek meresztve; képtelenek átlátni az összefüggéseket, képtelenek értelmezni, ami előttük van, ezért sétálnak bele a csapdába, s nem is tudnak onnan kiszabadulni. De van még cifrább is, emelte a tétet. A Penthouse-ban olvasta Daudi vadász történetét, aki nekiindult kismajmot fogni a Borneo környéki erdőségekbe. Fogott egy kókuszdiót, és abba egy akkora lyukat kerekített, amin a majom keze épp átcsúszik, de az ökle már nem fér át rajta. A kókuszdió belsőjébe csalinak egy banánt tett, így kötötte ki egy fához. És jött a kismajom. Persze, hogy benyúlt a lyukba, hogy kiemelje a gyümölcsöt. Persze, hogy rámarkolt. És persze, hogy nem tudta kihúzni onnan a kezét. Még akkor sem, amikor Daudi zsebre dugott kézzel, füttyörészve közeledett. Falánk, mohó majmocska. Csak az öklét kellene kinyitnia, máris szabadulhatna. De képtelen rá. Lassú agyú, butácska, kezdett röhögni mindenki. Már a butaság gondolata is nevetésre ingerelte őket. Mohó és buta, mohó és buta, folytak el a földön.

Talán ez a fergeteges röhögés törte át a valóság utolsó gátjait. Elszabadult minden, szétzilálódott, összekuszálódott. Ami pedig mégis beazonosítható maradt, az kilépett a világ ismerős kereteiből, hogy valahonnan máshonnan merítse érvényességének biztosítékait. A mosdóban növekedésnek induló falak tovább alakultak. Nem is megnyúltak, inkább kiütötte őket a mámor. Amőbaház, amőbavilág: ahol minden lépés leválás valamiről, nincs megérkezés benne, csak végtelen közeledés. Ha elengedsz valamit, magadhoz láncolsz, ha ráfogsz, elszabadítasz. Mintha egy semmiben lebegő úrállomáson kellene biztos pontra találni. Mert kell a biztos pont, kell a találkozás, csak éppen hiába úszik el az orrod előtt, mint a súlytalanságban kikerekedő vízcsepp, megérinteni, megfogni nem lehet. Meztelenül fut neki egy vizenyős, agyagos felületnek. Kezeit széttárva, hason szánkázik előre, érzi, ahogy a jéghideg karistolja mellkasát, hasát, combját. Mások is becsapódnak melléje. Bennebb kell jutnia. Táncol. Gyulával? Istvánnal? A zene az eltartott ujjából füstölög. Ellenséges akadályok között tör előre. Nem az övé a lendület, ő csak átvezeti magán, s átadja minden másnak. Bennebb kell jutnia. Lídia arca is feltűnik egy pillanatra. Mint kályhából kicsapó lángcsóva vakítja. Megint nekiindul, most biztos be fog jutni az állandóan alakulásban lévő tér közép-pontjába, de mintha egy szemgolyó külső ívéen haladna, mindig oda tér vissza, ahon-

nan elindul, a forró, befogadó fókuszba, oda, ahonnan kiárad a fény, ahol mégis úgy érzi, remeg, reszket, menten megfagy.

Hát megjöttek! Hát megjöttek! Vadászok közelednek a villa kapujához. Súlyos, megfáradt lépteikkel kopasz fák között, havas dombról ereszkednek alá. Fejük leszegve, hátuk görnyedt, körülöttük kifulladt vadászebek hada. A zsákmány kevés, az egyik elkeskenyedő figura hátán, boton átkötvé, halott róka csüng alá; különben üresek a derékon rögzített bőriszakok. Messze túloldalon éles, egymás fölé tornyosuló, kietlen sziklatömbök szegülnek szembe – az idegenkedő magány jelzőoszlopai. A két végpont között, odalent, a domb aljában, befagyott tavak. Rajtuk apró fekete krisz-krakszok, emberek összevisszasága. A tavak bal oldalán egészen a távoli horizontig terjed a kietlen laposság, de mintha megkönyörülne, fák borzolt pamacsait, s néhány elmosódott emberi településfoltot is elhordoz magán. Mégsem lehet semmit sokáig nézni. Nemcsak érintkeznek a részek, hanem ki is kezdik egymás törekeny lényegét, meghatározott erővonalak mentén ide-oda taszítva a nézőszöveget folynak át egymásba, egy halott világ melankóliájával fertőződve át. Hiszen a tekintet alig időzik a vadászokon, a kopasz fák vonalát követve máris kifut a térbe, megütközve a sziklák élein, felsértve lép vissza a tavak felületére, az apró pontok semmiségével találkozva kiterül a lenti befoghatatlan síkságon, hogy aztán megint a vadászokat vizslassa, lehorgasztott fejüket, hajlott hátukat, kudarcukat, reménytelenségüket, aztán megint a sebzett sziklákat, a dermedt tavakat, folyókat, a szétrajzó emberpontokat, a fák kitakart idegvégződéseit, az ég zuhanásban levő, szétkarcolt jégpáncélját, egy hatalmas, befoghatatlan, folyamatosan ingásban, elmozdulásban lévő szerkezetet, amely mégis szoros abroncsként összetartja, nem ereszti részeit.

A nappali lehetett ez valamikor. De ahogy belépett, mintha hatalmas templomhajóba érkezett volna meg. Erre már lecsendesedett benne minden, így nyugodtabban vehette szemügyre azt, ami körülötte volt. Már járt itt, vagy mindig is ide szeretett volna eljutni – nem tudta eldönteni. A kevéske, szűrt fény magasból, a színes katedrálüvegeken keresztül hullt alá, egymástól távoli fényudvarokat alakítva ki odalent. Miközben kint vadul esett az eső, hangtalanul, széles pászmákban szaladt alá az ablaküvegek felületén, amelyek kívül tartottak minden zajt. Úgy érezte, még mindig nincs felkészülve arra, ami odabent fogadja, pedig mintha egy életen át erre a találkozásra készült volna, erre lökték a történések, az események, az agyát felperzselő látványok, a mardosó hiányai, félelmei, az örökös szorongásai, hogy befogadja, hogy elviselje, amit itt látnia kell. Mintha nem csak egyetlen érzékszervén keresztül fogadta volna be a szobát, ehelyett szétnyitott tudata rögzítette a látványelemeket. Meggyötört, szétcincált, de most megint tűzbe jött agytörzsén futkároztak fel-alá a képek.

Ott voltak mind a többiek. A lányok, s a fiúk is. Lídia, Franciska, Zita, Aranka, István, Csaba, Andriska, Gyula. Mások is, akiket alig ismert. De most mindahányan úgy néztek ki, mind akik földek istennői és istenei arcát, ruházatát öltötték magukra, istenek képmását, akik unalmukban elárvulva pusztítanak. Furcsa módon először látta és értelmezte az egészet, utána jöttek elő csak a részletek. Orgiát lát, rögtön tudta. A fény simogatásában egymásba folyt, egymást tépő, faló, gyömöszölő testeket. Ágyakon, kereveteken, földre terített szőnyegeken üzekedtek, miközben lihegések, hörgések, apró sikolyok tépték szét a csendet. Valami ősi televény, csírázás, burjánzás töltötte ki a teret. Érdes csókok, simogatások, tapogatózó puhaságok, akadozó szorítások, nekiiramodó és megtorpanó lökések áradatát érezte magán végighullámozni. De ez

csak egyik fele volt a látványnak. Az egymásra hanyatlott, egymásba gabalyodott testek között ugyanis állatok álltak. Itt egy vaddisznó, amott egy róka, a fal mellett fatörzsnek támaszkodó, karmait kiengedő, ágaskodó medve, de volt ott lapuló vadmacska, lábát nyaldosó hiúz, szimatoló borz, fejét magasba tartó őz, a falra erősített ágakon pedig fácán, fajdkakas, mezei sólyom, lecsapni készülő egerészölyv, szárnyait szélesen kitaró rétisas. A szoba közepén, alacsony emelvényen, egy hatalmas, fehér farkas vetette meg lábait. Mintha csak arra várt volna, hogy agyonverjék az emberek. Egyetlen egy állat sem mozdult. Mintha oda lettek volna ragasztva, csavarozva helyeikre, mocnatanul álltak, csak befeszült testük, megcsillanó szemek, kimeredő karmaik jelezték: készen állnak, figyelnek.

Elindult közöttük. Átlépett a borzon, de az mintha észre sem vette volna. Ahogy a többi állat sem. Miközben az emberek nem hagyták abba a vonaglást. Izzadságtól fénylő testeik izzó mozdulataikkal kuszálták a teret. A medve takarásában, egy pamlogon, hasra fordulva a teljesen meztelen Lídiát pillantotta meg. Fejére hatalmas szarvasagancsot pászítva, lassú farmozgással István hágtá meg hátulról. Szenvtelenül nézte őket, ez is belesimult a látványba. Egyetlen gondolat szorított ki minden mást benne. Mert egy idő után már nem lehetett nem észrevenni: hiába mozdulatlanok az állatok, mégis ők az urai a helynek, mert elevenebbek mindannál, ami körülöttük vak táncát lejtí.

Az állatok néznek bennünket – döbrent rá. Nem ellenségesek, már nem akarnak bántani, nem akarnak ránk törni, elpusztítani. Csak néznek, figyelnek.

Az Édenben járok – mormolta maga elé üdvözülten, miközben tovább lépegetett előrefelé a szobában. Itt a farkas a báránnyal lakik, a párduc a gödölyével heverészik. Borjú és oroszlánkölök együtt híznak, és kisgyerek terelgeti őket. Tehén és medve együtt legelnek, együtt heverésznek kölykeik, és az oroszlán szalmát eszik, mint a tehén. A csecsemő a vipera fészkenél játszik, s az áspiskígyó üregébe dugja a kezét az anyatejtől elválasztott gyerek.

Az Éden, Éden ez.

Majd mintha egy másik világból súgták volna, jutott eszébe: Franciskáékznál a baszósobát nevezik Édennek a srácok. ■ ■ ■

 Tamás Dénes (1975) író, kritikus. Könyve a Kalligramnál: *Az élő ház* (regény, 2020).

Ártéri zsoltár

Folyamistent Zöldár öltözteti.
 Feldíszíti az Özön Napjára,
 mikor minden patak színe elé járul,
 és a lápokból újra forrás fakad.
 Mikor a föld kitér útjából és a szelek
 éghúst áldoznak neki a sekélyben.
 Mikor nem alhat el tűz, de kopoptyút
 növeszt,
 és lángjai felúsznak az eredésig,
 fészket rakni kanyarulatai közé.

Folyamisten vázat formál a mélyben,
 szállkatestet zátonyokból.
 Hullámbőrt húz, örvénykoszorút fon.
 Így indul a palajra, ívársra készen,
 hogy fiait és lányait adja a szikkadt
 népeknek.

De árvákat szül, amerre jár.
 Köldöktelen holtágakat.
 Gyámjaik halpénzért kotorják ki belőlük
 a közös anya emlékét.

Folyamisten gyászolja partjait.
 Tavakat sír, és nádist pislog köréjük.
 A szeme lakatlan sziget, ha lehunyja,
 kagylóhéj, felnyithatatlan éjszaka,
 ismeretlen bolygó teliholdja
 növekszik a sebben.
 Igazgyöngy méretű embrió.
 Tekintete sós áradás,
 kavicsá görgeti a látványt,
 és elönti azt, aki visszadobja belé.

Folyamistent Aszály vigasztalja,
 ezer homokszemét szárítja a tájon.
 Egyszerre néznek tükrébe, kiszorítják
 a vizet,
 felszínre lökik méhe hordalékát.
 Állóképpé foncsorozzák a sodrást.
 Sűrű iszappal vastagon keni,
 enyhíti a felhorzsolts meder hegeit.
 Eltömíti a könnycsatornákat,
 felismerhetetlenné alvasztja a folyásirány
 nyomát.

Száraz évszakok közé szorítja torkolatát,
 míg megnyugvást talál az apadásban,
 és elkezdődhet a Terméketlenség Ünnepe.

Nyersanyagok

„Most szépen megfogunk, bédobunk a tűzbe,
Neked gyenge hamvad keverjük a mészbe.”

a nő ha otthon
élveboncol
belülről halad kifelé
létfontosságú szervekkel kezdi
a ház körüli munkát
kivasalja a szívizomszövetet
és letépi mint a gyantacsíkot
újrátapétázza vele a hálószobát
a melegszínektől meghittebb lesz az
elhidegülés
zsírpárnáit begyűri az ágyneműtartóba
mielőtt bárki meglátná rajtuk nappali
fénynél
idegen fejformák lenyomatát
a csontokkal folytatja
filézi a testen belüli zárójeleket
bordái imapózban forrtak össze
teremtéstől görbék
amiken egykor atmoszférák csüngtek
ma magzatok súlyától törnek el
ajtókat vág a húsba hogy szellőzzön
egybenyitja a végesség tereit
geológiai szempontból aktív és lenyűgöző
méhével teríti meg az asztalt

gyomlálja a vénákat kisöpri a sarkokból az
erek hálózatát
mossa teregeti hajtogatja a belsőégeket
izmai elbírák őt és ő elbíri izmait
kitömi velük egy család réseit
megágyaz bennük a háztartási baleseteknek
essen puhára az erőszak is
ahol kitapintható egy seb alaprajza
ahol elfertőződött az építési terület
a terjedést nem állítja meg telekhatár
sejtfalai vályogból paticsból
fenyőronkból vöröstéglából
terméskőből márványból
gipszkartonból vasbetonból
lettek rakva
omlásuk ösztönös
a kötőanyag apácacsendje
a testnek tett fogadalmat
az erózió önvédelem
kőműves lapáttal simít végig
szeméremdombján
restaurálja a tájat
ami nem épülhetett meg benne
felépül belőle

Ráday Zsófia (1999, Miskolc) az ELTE BTK irodalom- és kultúratudomány mesterszakos hallgatója. Verseit eddig többek között a Műút, a Pannon Tükör, a Nincs és a KULTer.hu közölte. Van egy saját járdaszigete.

AMIKOR AZ ÉN

Tükör által homályosan ÁTJÁRÓHÁZ

Molnár Gál Péter (MGP) a színházi világ ikonja volt. Nagytehetségű, ragyogó tollú, epés humorú kritikus, színháztörténész, forrásértékű könyvek szerzője. Retteggett és gőgös. Bukásával, leleplezett ügynökként maga is drámai szereplővé vált. Az érintettek közül elsőként írt könyvet az állambiztonsági szolgálatokkal való együttműködéséről. Memoárja, a *Coming out* a maga módján unikális, vagy legalábbis az lehetett volna.

Szerepszavár

MGP legkésőbb 2001 júniusában már tudja, hogy megvan a levéltári dossziéja, miután fedőneve („Luzsnyánszky Róbert”) feloldása nélkül megjelenik a *Kritikában* két jelentése a Madách Színház szovjetunióbeli és olaszországi vendégjátékáról.¹ MGP azonban vár. Csak idő kérdése, hogy lebukjon. 2004 vége felé *A rivaldafény árnyékában. A „vágatlan” Luzsnyánszky dosszié*² címmel, egy nagyon rövid bevezető kíséretében Fonyódi Péter³ közlésezi MGP 67 jelentést tartalmazó dossziéját. (Kérdés, hogy volt-e ehhez, ilyen formában, joga, mert bár kutatott az ÁBTL-ben,

s publikált is tanulmányokat, de ez a kötet nem az ügynöki pálya tudományos elemzése, hanem inkább csak üzleti vállalkozás. Az is érdekes kérdés, hogy vajon járt volna-e a jelentések szerzőjének jogdíj.)

MGP csak ekkor, 2004. november 20-án ismeri be a lapjában, a *Népszabadságban* az igazságot: „Hetek óta feltételezések terjengenek egykori ügynökmúltamról. 1963-ban valóban aláírtam egy beszerzési nyilatkozatot. Elszámolással önmagamnak tartozom a történetekért. Többet erről nem fogok mondani.” Aztán meggondolja magát.

Megírja *Coming out* című könyvét, amelyben a töredezett memoár mellett sok, az ügy-

nök-ügyhöz nem kapcsolódó (s részben korábban megjelent) írás is olvasható. Ezekben MGP a Kádár-korszak légkörét, a sajtó és a színház világát, cenzurális gyakorlatát idézi fel, s pályájának fontos szereplőiről, meghatározó élményeiről mesél, a rá jellemző cinizmus nélkül. Különösen emlékezetes, amit a családjáról, felesége ápolásáról vagy barátjáról, a díszlettervező, Makai Péterről ír.

A könyv alapproblémáját Lakos Anna a bevezetőjében így foglalja össze: „MGP bele-belejavított írásába, megpróbálta szerkeszteni, de végül elállt a közléstől. Sokat kellett volna dolgoznia a szövegen, amely végül töredékes maradt. Szerkeszthetetlen. Pontatlan. Tele tévedéssel. Emlékezete sokszor cserbenhagyta, nem ellenőrizte a leírtakat. A rá amúgy nem jellemző pongyola, rosszul megfogalmazott mondatokat sem javította. A kirekesztett, magányossá vált embernek sem ideje, sem ereje nem volt, hogy mindezt megtegye. Már kiírta magából a történetét.”

Mindennek ellenére, s annak ellenére is, hogy MGP lemond a publikálásról, 2011-es halála után kilenc évvel – talán végakarata ellenére? – a Magvető Kiadó megjelenteti a félkész kéziratot. Arra szinte szent szövegként tekintve, megszerkeszthetetlenül. (Sajtó alá rendezte: Schmal Alexandra.)

Nem merült fel kétely a kiadóban, hogy ez nem megjelentethető szöveg? – teszi fel a kérdést László Ferenc a Kiadó szerkesztőjének, Szegő Jánosnak a *Coming out* online sajtóbemutatóján 2020. április 16.-án.⁴ Nem igazán, így a válasz, mert szerinte a könyv egyedi, szerkezete érdekes, a szöveg kompakt, a korrajz erős.

A kötet szerkezete sajnos kusza, öt fejezetébe gyakran tematikailag különböző írások kerültek, az ügynök-ügyre vonatkozó írások, emlékezések négy különböző fejezetben vannak szétszórva. (Talán a kötet első részébe kerülhettek volna az önéletrajzi történetek, s utána az ügynök-ügyhöz nem kapcsolódó portrék, anekdoták, tartalmuk alapján újabb fejezetekbe rendezve. Az olyan kakukktojás-

nak számító írásokat pedig, mint pl. a Nők Lapja főszerkesztőjéről szólót és több összevetet pedig jó szívvel ki lehetett volna hagyni a kötetből.)

A könyv a remek *Tények és Tanúk* sorozatban jelent meg, sajnos azonban a szerző éppen a Tényekkel áll gyakran hadilábon: nyilván az emlékezet torzítása és az önellenzés hiánya miatt sok a szövegében az ellentmondás, szándékos vagy akaratlan torzítás, kiszínezés, mellébeszélés. S talán el is hallgat dolgokat. Az alapos és gazdag jegyzetanyag szerzői pedig – mert nyilván arra kaptak megbízást – főleg az adatokat pontosítják, s nem a valótlant tényállításokat helyesbítik.

MGP memoárja egyik helyén megjegyzi, hogy az emberek az 56-os forradalom idején és aztán is gyakran változtatták a meggyőződésüket. „Másik énjük rukkol elő. [...] Átjároházata csináltak magukból, egyik ideo-

Molnár Gál Péter: *Coming out*
Magvető Kiadó, 2020

lőgiából a másikba. [...] Azóta többször gyönyörködhettem polgártársaim én-cseréjében.” (119–121.) MGP-nek azonban nem jut eszébe, hogy az epés kritika rá hatványozottan illik: közel két évtizeden keresztül folyamatosan ki-bejár egyik énjéből, személyiségéből a másikba. Egyszerre magán-, illetve társasági ember, ellenzéki szalonok szívesen látott vendége, ugyanakkor a *Népszabadság* munkatársa, s mindeközben a BM ügynöke. Nehéz lehet számára identitása megőrzése, hiszen ügynökként rejtőzködni, színlelnie kell, a pártlap munkatársaként pedig ellenzéki barátainak kellene bebizonyítania, hogy hozzánk tartozik.

A folytonos szerepjátszás, a megfelelési kényszer az ügynöktől erős, áthatolhatatlan maszk felvételét, egy erőteljesebb látszat-visselkedés kiépítését követelte meg. Vizsgálatok szerint az ügynökök legalább a felének a személyisége torzult, deformálódott a titkosszolgálatvaló együttműködés során.⁵ MGP könyvéből azonban nem olvasható ki, hogy a belüggyel való együttműködése és a lebukástól való félelme következtében változott vagy torzult volna a személyisége.

MGP szerepzavarára – és sajátos újságírói moráljára – jó példa, hogy míg színikritikáit, tárcáit MGP szignóval, a hosszú és unalmas írásait, a „nem szeretem házfeladatokat” Molnár Gál Péter néven jegyzi. Rényi Péter, a *Népszabadság* főszerkesztő-helyettese kérdésére nem is tagadja: ő azt terjeszti a városban, hogy a neve felett megjelent cikkekért (s itt nyilván a teljes névvel, s nem az MGP szignóval megjelentekre gondol) nem vállalhat felelősséget. (210.) Ezt tökéletes álcázásul, úgymond kritikusi szavahihetősége védelmében teszi. De ugyancsak nem vállalja azokat a számára kínos cikkeket,⁶ amelyeket viszont ügynöki fedőneve kezdőbetűivel, L. R.-ként jegyez – bevallottan tudattalanul játszva a lelepleződéssel. MGP szerepjátszására, énje látványos megkettőződésére jó példa, hogy még a *Népszabadság* színes mellékletében és a *Rakéta Regényújságban Lujza néni*

pletykái néven vezetett rovatait is álnéven, az L. R. szignóval jegyzi. (169.) MGP lényegében újságírói, kritikusai tevékenysége egy részével nem vállal közösséget, a „*Luzsnyánszky Róbert*” fedőnévvel aláírt jelentéseit viszont vállalja. (168.)

A sorsüldözött

MGP úgy érzi, elvárnák tőle a megbánást, erre azonban nem igen mutat hajlandóságot. Magát céltáblának (13.), ellen-karrieristának, prügelnabának/áldozatnak (52.), kvázi sorsüldözöttnek tartja. A Kádár rendszerben jól él. Budagyöngye felett, a káderdűlőn, Horthy Miklós lánya, Horthy Paulette egykori úszómedencés villájában lakik, igaz, a szuterénben. Szomszédai Biszku Béla és a Nemzeti Bank elnöke, a családjaikkal. MGP modern, nagy lakását cserélte el az anyja pártközponti ismerőse segítségével. „[...] *Csábító volt a villanegyedben lakni. [...] A néphatalom adta villában én voltam a cserével bekerült proletár.*” (173–176.) A proletárnak Visegrádon még teraszos faháza is van.

A nagyhatalmú *Népszabadság* újságírójaként kiváltságos a helyzete. Míg az átlagember csak háromévente kaphat útlevelet,⁷ ő rengeteget utazik. (Magánúton még Dominikán is jár.) Arra, hogy mit tehet meg, jó példa mexikói és kanadai utazása. Egy nyugati fesztiválon szeret bele egy torontói reklámfilmbe, akit meg akar látogatni. Ekkoriban azonban Torontóhoz legközelebb csak Acapulcóban (Mexikó) van filmfesztivál. A *Népszabadságnak* felajánlja, hogy maga fizeti a repülőjegyét, valutát sem kér, csak a szolgálati útlevét, cserében cikksorozatban számol be a fesztiválról és mexikói élményeiről. Egy kollegája elintézi a KLM holland légitársasággal, hogy hirdetésért cserébe MGP ingyen repülőjegyet kapjon, s végül még a lap is ad ne-

ki 100 dollárt (a turistaútlevélhez akkoriban 70 dollár jár). A fesztivál után másfél hónapot tölt el Kanadában a szerelménél. Végül csak főnökei sürgető táviratainak hatására tér haza, de hosszúra nyúlt nyaralásának nincs semmilyen következménye.

1978 júliusában, mikor Caracasba utazna a Nemzetek Színháza fesztiválra, a ferihegyi repülőtéren lebukik, mert Kenedi János mikrofilmre vett tanulmányát Nyugatra akarja csempészni. Ezután elbocsátják a *Népszabadságtól*, s a III/III. sem tart igényt a további szolgálataira. Komolyabb retorzió azonban nem éri, a lapja közbenjár az érdekében: „[...] protekcióból nem kerültem börtönbe, csak tíz évig tartó szilenciummal sújtottak. Nem biztos, hogy jó üzletet csináltam: később mártír lehettem volna (amire kevésbé hajlottam), és hamarabb szabadultam volna.” (223.)

(Ilyen vagy hasonló „bűncselekményért” más súlyos börtönbüntetést kapna. 1968-ban például egy korábban bíróként dolgozó közjegyzőt, Pálos Istvánt kétéves börtönbüntetésre ítélnék, mert az NSZK-ban élő unokatestvérének küldött levelében – amelyet a postai cenzúrán szűrtek ki – éles szavakkal kritizálta a rendszert.⁸ Szabadulása után soha többé nem dolgozhat jogi pályán, s élete hátralevő ötven évében földönfutóvá válik.)

MGP ráadásul kirúgása után a *Népszabadságtól* – hogy ne maradjon pénz nélkül, s ne legyen esetleges igazoltatáskor kellemetlensége – még néhány hónapig fizetést kap, amíg a Pártközpont illetékes munkatársa nem szerez neki állást. Emellett Réz Pál jelentős „kölcsonnel”, Horváth Ádám pedig egy ideig havonta nagyobb összeggel támogatja. Először a Magyar Színházi Intézetben főmunkatársként két évet húz le, s havi kétezer forinttal többet keres, mint a *Népszabadságnál*.⁹ Ezután a békéscsabai, majd a veszprémi, kaposvári színházban dramaturg, ezekben a színházakban több regényadaptációját, prózai, operett és musical átdolgozását játsszák (közük Weöres *Octopus*át, Bernstein *Candide*ját.) Péccsett nemcsak dramaturg, de rendezhet

is. Később a *Mozgó Képek* nevű laphoz kerül, a *Népszabadság* 1988-ban veszi vissza.¹⁰

Mindeközben – a *Népszabadságot* kivéve – folyamatosan és sokat publikál (például a *Kritikában*, *Mozgó Világban*, *Filmvilágban*). A Magyar Televízió *Mestersége* színész sorozatában többek között Dajka Margittal, Páger Antallal, Ráday Imrével, Sulyok Máriával, Turay Idával készít hosszú portréinterjúkat, az MTV sugározza a forgatókönyvből (Jókai regénye alapján) készített hatrészes *Névtelen várat*, Sándor Pál *Csak egy mozi* című filmjének forgatókönyvét szintén ő jegyzi. MGP így értékeli ezt az időszakot: „*Kirúgattam hálózatból, sajtóból, publikálási lehetőségéből.*” (332.)

Ha MGP-t nem is üldözte a sors, a felmenőit azonban igen. A kötet egyik legjobb írásából, az *Alapélményeim* címűből kiderül, gyerekkorában sok tragédia érte: apai nagyapja, Gál Benő – aki 1923-tól a Magyarországi Szakszervezeti Tanács titkára – Mauthausenben, munkaszolgálatos fia, MGP apja pedig 38 éves korában, 1944-ben, az Ausztria felé tartó gyalogmenetben pusztult el, tarkón lötték. Az apai nagymama férje és fia halála miatt öngyilkos lett, a 92 éves anyai nagyanyát pedig egy nyilas az ágyában ütötte agyon. Az 1936-ban született MGP átéli a zsidótörvények következményeit, sárga csillagot hord, megtapasztalja az antiszemitizmus durva megnyilvánulásait. Ezek a traumák sok mindent érhetővé tesznek mentalitásából, magatartásából: cinizmusa, arisztokratikus gögje nyilván védekezés, pánccél is.

„Itt a bűdös besúgó!”

Mintegy felvezetésként beszerzése előzményeihez, MGP több történetet is elmesél melegségéről (és biszexualitásáról), még dicsekszik is szexuális kalandjaival. Példá-

ul szüzessége kétszeri – két különböző nemű partnerrel történt – elvesztésével, vagy azzal, hogy egy fiatal pincérral a Karlovy Vary-i filmfesztiválon, egy közeli erdőben szexel. Bukaresti hivatalos útján az utcán ismerkedik meg egy fiúval, akivel végül nem kerül sor az aktusra a Feydeau-i bohózatba illő bonyodalmak miatt. A pécsi színházban elcsábítja „*Fekete Bandi színész portásnö feleségétől igazgatóig*”, akit csak tud. (294.) Beavatódhatunk a Michel Gyarmathyval folytatott hármasszex részleteibe is.

Nem sokkal a *Népszabadság*hoz kerülése után, 1961-ben „lebukik”, mert egy melegek látogatta ismert pesti presszóban fényképek készülnek róla, amelyeket a BM eljuttat a lap személyzeti ügyekkel foglalkozó főszerkesztő-helyettesének, Szamosi Károlynak, aki diszkrecióra inti őt. MGP azonban nem óvatos.

1963-ban két belügyes tiszt megszarolja: ha nem vállalja az együttműködést, akár tízévi börtönbüntetést is kaphat két kiskorú megrontása és „*természet elleni fajtalankodás miatt*.” MGP szerint – aki magát áldozatnak tartja – a BM csapdát állított neki, a barátja nyilván nem véletlenül s nem önszántából hozott neki „prezentként” két vidor, szemrevaló fiút. Közülük szerinte csak az egyik lehetett kiskorú, aki „*erősen önjáró nagykorúnak*” tűnt. Egyébként is: „*inkább ő csábított el engem, mint én őt.*” (163.), bár nem biztos, hogy MGP jól emlékszik, mivel éjszaka nem volt józan. Nem ez az egyetlen ellentmondás a szövegben: a két srácról – akik nála kevésbé szemérmesnek és szexuális téren nagy tapasztalattal rendelkezőknek tündek – nem feltételezi, hogy pénzért álltak a rendelkezésére (164.), ugyanakkor úgy véli, hogy partnerei ismert prostituáltak, a BM is használta őket csaliként, ilyenkor fizette a honoráriumukat. (164–165.) Utóbbi csak feltételezés, MGP-nek nem lehetett erre vonatkozó információja.

MGP felidézi a különböző konspiratív magánlakásokat, és beszámol a tartóztartások viselkedéséről, a „*kellemtelen feszültséget*” oko-

zó találkozásokról. 16 év alatt 5 tiszt tartja. Egyikükkel, Farkas Jánossal – akit korábbról ismert, mint az Egyetemi Színpad adminisztratív vezetőjét – egy idő után összebarátkozik. Vele és feleségével, valamint szomszédjukkal, Márkus László színésszel gyakran vacsoráznak együtt. (181.)

Úgy emlékszik, hogy tartóztartásával kéthetente, kedd délelőttönként kellett találkoznia. De akkor 16 évig tartó belügyi pályafutása alatt közel 450 jelentést írt volna. Ezzel szemben a 258 oldalas dossziéjában csak 67 jelentés található.¹¹ Érdekes Spiró György információja: „*Annak idején nekem MGP azt mondta, a Luzsnyánszky-dossziében megjelent jelentések csak a tizede az összesnek.*”¹² Akad olyan év, amikor egyáltalán nem jelent, és hat olyan év is, amikor összesen csak 1-3 jelentést ad. Van olyan is, amikor két találkozás között több mint egy év telik el. Miután MGP előrelép a hálózati személyek ranglétráján titkos megbízottá, már csak szóban kell jelentenie. Neki – nyilván munkahelyi elfoglaltságára hivatkozva – elnézik, hogy csak ritkán ad jelentést. („*A kesztyűs bándásmód a Népszabadság munkatársának szólt.*”) (182)

Szolgálatait pénzzel is jutalmazták. Miután valamikor a hatvanas évek közepén tartóztartójának panaszkodik a 2000 forintos fizetésére, legközelebb 3000 forintot kap tőle. A pénzt átveszi, a nyugtát aláírja. A vitathatatlan tény kétféleképpen kommentálja: cinikusan és megbánóan. Nehéz eldönteni, hogy melyiket gondolja komolyan: „*Tizenhat évre elosztva csekély zsold. Mégis égett a nadrágzsebbe gyűrt jüdapénné. Szégyelltem.*” (206.)

MGP állításai, és a tények között sok az ellentmondás. Önfelmentő magyarázkodásai, sztereotip „érvei” pedig beleillenek a lebukott ügynökök narratíváiba. Memoárja alaphangja az önsajnálát, sértettség, az önmagával szembeni elfogultság. Nem kér bocsánatot senkitől, mert meg van győződve arról – vagy ezzel csak áztatja magát –, hogy a jelentéseivel nem ártott senkinek.

(Az egykori ügynökök azonban általában nem tudják jól megítélni korábbi tevékenységüket. Nemcsak az emlékezetük torzítása, s szubjektív elfogultságaik okán, de azért sem, mert nem tudhatják, hogy egy-egy szerintük ártalmatlannak tartott információjuk, jelzésük milyen kontextusba kerül: lehet, hogy egy másik hálózati személytől származó, önmagában szintén ártalmatlannak tűnő információval együtt már gyúanyag lehet a tartótiszt kezében.)

Arra, hogy miért nem állt ki már a rendszerváltozás után a nyilvánosság elé, csak könyve utolsó lapjain válaszol. *„Elégedett nem voltam informátor-múltammal, szégyelltem is. Előállni bevallásával meddő-bősiesség lett volna.”* (353.) *„Lapultam. Reméltem, megúszom.”* (359.) Így vall arról, hogy ügynök volta okozott-e neki lelkiismeret-furdalást: *„Belül voltam szabad.”* Relativizálja a tényt: *„Igazi lelkiismereti problémám (minden undorodásom mellett) nem az informátorsággal volt, erősebben azzal, hogy a Népszabadság munkatársa vagyok.”* (356.) Máshol viszont ennek az ellenkezőjét állítja: ott *„több lehetőség volt igazat írni, mint más lapoknál”* (257.)

Úgy nyilatkozik, mint aki átlátta a III/III működését: *„A testületről tudtam [...], hogy lehet játszani velük.”* (170.) Ennek ellenére ő nem „játszik”: nem tesz azért, hogy szolgálta ne 16 évig tartson. Pedig sokaknak sikerül szabadulni a hálózat fogságából. (A munkavégzés megtagadása, passzív ellenállás vagy a hírszerző lehetőség beszűkülése miatt a hatvanas évektől minden évben kizárják a teljes ügynöki állomány húsz százalékát. Az újonnan beszerveettek fele pedig már a második ügynöki találkozóra sem megy el.¹³) Jó néhányan szándékosan dekonspirálják magukat. Egy frissen végzett katolikus pap például a jelentésében azt írja, hogy mikor az idős püspök bizalmasan megkérdezte tőle: *„Mondd, fiam, te ezeknek jelentesz?”*, ő azt felelte, hogy igen.¹⁴)

MGP csak kacérkodik a gondolattal, hogy szól a Népszabadságnál a főnökeinek, szaba-

dítsák meg a zsarolóitól. Pedig, ha kiderül, hogy leleplezte magát, a BM azonnal kizárja a hálózathoz. Mindenesetre MGP-nek, legalább is egy idő után belső konfliktusai lehetnek: abból következtethetünk erre, hogy a hatalomhoz kötődő szerepei ellenére, és annak ellenére, hogy bevallása szerint gyáva, törvénytisztelő ember, elvállalja Kenedi tanulmányának kicsempészését. Öntudatlan lázadás ez, de bizonyítás is a barátainak. (Korábban neves ellenzéki barátai azzal vádolták, hogy elárulja a tehetségét és hülyeségeket ír az igazság helyett. Az esetre emlékezve, MGP-nek csak annyi a reflexiója: nem is értette, hogy mi ellene a morális kifogás. Cinikusan még megjegyzi, hogy a baráti ítélőszék kérdéseinél és vádjainál jobban izgatta, hogy új fiúja felhívja-e őt telefonon.) (334–340.)

„Belül voltam szabad”

„Csak azt mondtam el, amit leírtam az újságban is, vagy leírhattam volna, ha átmegy a szerkesztőségi szűrőn. [...]” (354.) *„Nem írtam vagy mondtam tollba-magnetofonba mást, mint amit a nyilvánosság előtt leírtam.”* (59.) Néhány jelentése egy-egy vonalas megjegyzésével, gyanúsításával, rövid jellemzésével azonban felhívhatja a figyelmet az érintettre, árthat neki. Mindamellet nemcsak a kötelező feladatait teljesíti, de öntevékenyen is jelent.

Czímer Józsefről, a pécsi Nemzeti Színház dramaturgjáról például közli, hogy *„olyan drámákat javasol és tüzet műsorra, amelyek eszmei mondanivalója alkalmas arra, hogy nem barátságos hatást keltsenek a közönségekben.”* Megrója, amiért *„Elsősorban a hatalom és erkölcs lerágott és elnyűtt témaköréhez kapcsolódó drámákat forszírozza.”* A tartótiszt mindezt fellazítási kísérletként értékelte. Mensáros László: *„Jelenleg bizonyos profé-*

taí szerepben tetszeleg, a tiszta művészet papja.” Szembenállása „*főként ideológiai elkülönülés*”, baráti köre „*a művészértelmiségtől terjed le, egészen az alvilágig.*” „*Egyáltalán nem ért egyet a rendszerrel, makacsul különáll [...]*” Könyvében viszont azt állítja, hogy jelentésében Mensáros „*ártalmatlanságát*” festette le. (145.) Kremsier Edittel, a Magyar Televízió szerkesztőjével három jelentésben is foglalkozik, az egyikben azt árulja be, hogy „*hajlamos kirohanásokra ragadtatni magát a munkássztály és a párt elvesztett vezető szerepéről.*” Egy operatív értékűnek minősített jelentésben pedig egy Magyarországon élő bolgár lányról, Maja Vapcarováról informál (állandó pénzzavarral küzd, gátlástalan, céltalan és céltévesztett, „*szocialista úrilány, elkényeztetett hercegkisasszony*”).

MGP szerint igyekezett „*visszavonulni a társaságoktól, társadalmi élettől, minél kevesebb érintkezési felületem legyen a Hivatalt érdeklő eseményekkel.*” (354.) 1965 elején azonban önszorgalomból és részletesen jelent egy pótszilveszteri buli „*gyanús*” vendégeiről, akik között ott van Karinthy Ferenc, Kenedi János, Örkény István, Ungvári Tamás és a világhírű fotós, Henri Cartier-Bresson is. MGP szerint „*Az alaptársaság a – belügyi szempontból gyanús – Muskátli espressóban székel. [...] A társaság összetétele meglehetősen vegyes volt. Kezdve fiatalokorú bűnözőktől, bűnözőjelölteken át. Irodalmi huligánokon át [...]*” Az egyik szoba „*Hitler, Mussolini és Sztálin képekkel és e tárgyból vett szintén ironikus felírásokkal volt 'díszítve'* [...]

A tartótiszt értékesnek és operatív szempontból fontosnak tartja a jelzést, s feljegyzi, hogy a huligánokon és alvilági elemeken kívül voltak itt „*politikailag problémás irodalmi, kulturális személyek.*” MGP részben anonimizált jelentésének egyik következményeként a 20 év körüli házigazda, Faragó Klára tanító-nő bekerül az operatív és bűnügyi nyilván-tartásba.

A buliról szóló, kötetbeli, színes és szórakoztató írásában MGP nem említi, hogy mit

jelentett az estről. Önigazolásul a könyvében egyébként is csak néhány neutrális tartalmú, esetleg kifejezetten jó szándékú jelentéséből idéz. Az olvasó nem tudja megítélni állításai valóságtartalmát, mert nem ismeri a jelentéseket. Ezeket hasznos lett volna közzétenni a könyvben, sokkal inkább funkciójuk lenne, mint sok más írásnak.

MGP így vall ügynöki stratégiájáról: „*Hányingerem támadt, abányszor a legártatlanabb nevet is be kellett mondani. Védtelen embereket hátuk mögött megnevezni zsaruknak. [...] Azt mérlegelhettem, hogy nyakon nem csíphetőt nevezzek meg. Persze, nem tudhattam, hogy, mire használják a fölcspített információt.*” (191.) Ennek ellenére például az 1964-es mexikói és kanadai útján megismert magyar származású emigránsok (újságírók, művészek, értelmiségiek, üzletemberek)¹⁵ politikai beállítottságáról, foglalkozásáról, anyagi helyzetéről, kinti baráti és itthoni rokoni kapcsolatairól többször és hosszasan referál. Egy jó politikai kapcsolatokkal rendelkező orvosról például ezt írja: „*mindenfajta sötét, vagy nem sötét üzelmekkel foglalkozik.*”, majd a kézzel írt szöveget áthúzza és kijavítja: „*mindenfajta üzelvei vannak.*”

Hangsúlyozza: „*Szükség esetén bárkiről részletes felvilágosítást adhatok, amennyire az információim kiterjedhetnek.*” Információi, akár a morzsák is, aranyat érnek a magyar hírszerzésnek, több megnevezetnek és itthoni rokonainak azonban esetleg zsarolást és beszervezést jelenthetnek.

Akkor sem lázad fel, amikor szakmai tekintélyével élnek vissza, amikor 1972 vége és 1976 eleje között a III/III által „*feldolgozás alatt tartott*” Orfeo¹⁶ együttes tevékenységét, előadásait, s a csoport vezetőjét, Fodor Tamást kell szakmailag, ideológiailag értékelnie. Megnézi *Szüret* és *Vursli* című előadásukat, utasításra pedig részt vesz egy próbán, s meglátogatja az együtttest pilisborosjenői kommunájában, ahol munkájukról el kell mondania a kritikáját. A tartótiszt szerint MGP „*eddigi tapasztalatai szerint befolyásolni tudja*

őket, sokat adnak a véleményére” A III/III célja az Orfeo bomlasztása, 1975 szeptemberében MGP azt az utasítást kapja, hogy olyan befolyást gyakoroljon rájuk, amelynek következtében „felhagynak fellazító tevékenységük folytatásával.” Utasításra az Orfeo bábdarabjáról cikket publikál¹⁷ a *Népszabadság*-ban, amelyben a csoportot igen tehetségesnek, saját útját járó amatőr színháznak nevezi. Munkájáról „sok lelkes dicséret mondható el.” Javasolja, hogy az Orfeo kapjon több lehetőséget a fellépésére.

(Nem ritka, hogy beszervezett újságíró, kritikus tartóztatja utasításra a megfigyendő személyről vagy alkotómunkájáról cikket, kritikát ír, vagy az illetővel – hogy a bizalmába férközzön – interjút készít. Dr. Földessy Dénes pécsi újságíró – aki 37 éven át 1500 oldalon jelent – 1974 novemberében, utasításra, „eszmei szempontból [...] bíráló”, ledorongoló kritikát ír az Orfeóból kinőtt színházi együttes, a Stúdió K *Bankett* című produkciójáról. Fodor Tamással interjút is készít, miközben igyekszik tőle minél többet megtudni nézeteiről, terveiről.¹⁸)

Akad MGP jelentései között néhány kifejezetten bátor, kritikus szellemű, segítő szándékú is.¹⁹ Ezekben művészeti, strukturális, cenzurális kérdésekről fejt ki a véleményét. Szerinte a közhely, a sablon, a giccs, a kispolgári idill előnyt élvez a korszerű és igényes művekkel szemben színházban, de filmen, irodalomban, zenében, építészetben is. A színházvezetők elszakadtak a közönségtől, a legtöbb rendező pedig nem akar semmit sem közölni a társadalommal, mert nincs mondanivalója, koncepciója, művészi látomása. MGP leszögezi, hogy a mai jó és haladó művészet nem lehet más, csak ellenzéki, s a művészeknek nagyobb autonómiát kellene biztosítani. Felrója a Színházművészeti Szövetségnek, hogy a hatalommal szemben nem áll ki a magyar színházművészet érdekeiért, így az igazságtalanul betiltott darabokért sem. Önmagának ellentmondva ugyanakkor azt is leszögezi, hogy mivel az állam ad-

ja a pénzt, „megkívánható, hogy az állam érdekeit szolgálják a művek”.

Lehet, hogy MGP naivan azt hiszi, hogy elemzése a KB vagy a minisztérium illetékeseinek asztalán landolnak, s azok nyomán esetleg valami változik. A III/III tisztjei azonban illetékesség hiányában nyilván nem foglalkoznak kultúrpolitikai, cenzurális problémákkal.

MGP hangulatjelentéseket is ad, a 68-as csehszlovákiai bevonulás visszhangjáról ketszer is. Szerinte ezzel az üggyel csak az értelmiség foglalkozik, az ország nagy részét „túl-ságosan elfoglalta a táncdal fesztivál bonyolult problematikája.” És: míg 56-ban valóban fennálló „ellenforradalmi fenyegetettség” miatt avatkozott be a szovjet hadsereg, „most ezt a szilárd elvi alapot nem találja meg senki.” Az MSZMP 1970-es X. kongresszusával kapcsolatban dicséri Kádárt. A Madách Színház szovjetunióbeli vendégjátéka kapcsán elismeréssel ír a moszkvai viszonyokról, a korábbiakhoz képest kifogástalan élelmszerellátásról, az emberek ruházatról, a magyar követségről.

A nagy mesemondó

MGP a könyvében csapongva meséli anekdotákkal színesített, változó hitelességű történeteit, fecseg, pletykálgodik. Életének fontos szereplőit, újságírókat, művészeket, kávéházi, társasági figurákat, s a kultúrpolitika különböző szintű működtetőit vonultatja fel és jellemzi.

A *Népszabadság*ról nosztalgiaival ír, ez azonban nem meglepő, hiszen itt kezdte pályáját, nagyobb megszakítással 32 évet húzott le, s szövegeiből kiolvashatóan jól is érezte itt magát (a rendszerváltozás előtt is). Külön cikket szentel a *Népszabadság* nagyműveltségű, de rendkívül vonalas főszerkesztő-helyette-

sének, Rényi Péternek, a doktriner, gyakran feljelentés számba menő kritikák, jegyzetek szerzőjét, E. Fehér Pál kulturális rovatvezetőt pedig egyenesen felmagasztalja; egy hosszabb írás pedig részben a külpolitikai rovat vezetője, a Pázmány Péter Egyetemen végzett, majd a Magyar Néphadsereg Művészegyesület vezető Bognár Károly alakját idézi meg. Mindhármukra szeretettel emlékezik, de még a lap 1961–1965 közötti főszerkesztőjét, a párt moszkovita szárnyához tartozó Komócsin Zoltánt is kedveli.

Dicsekszik. A *Csárdáskirálynő* 800. előadásáról írt köszöntőjéhez Kádár is gratulál, ezt Komócsin közli vele. Beszámol találkozásairól külföldi hírességekkel (pl. Grigorij Kozincevvel vagy a világhírű grúz filmrendezővel, Szergej Paradzsanovval), még világsztárokkal (Josephine Bakerrel, Elisabeth Bergnerrel, Eggerth Mártával, Röck Mariával) meghíusult interjúi történetét is elbeszéli. Példákat sorol, hogy ki mindenki kéri ki a tanácsát (többek között Honthy Hanna), Ljubimov pedig meghívja Moszkvába a *Borisz Godunov* bemutatójára. MGP egyébként sokat foglalkozik a szovjet rendező személyével, rendezéseivel, s a cenzorokkal folytatott harcával.

Saját fontosságát gyakran túldimenzionálja. Például: szerinte a *Hamlet*ről írt kritikája a rendező Ádám Ottónál és sokaknál annyira kiverte a biztosítékot, hogy Aczél György miniszterelnök-helyettes, Pozsgay Imre, kulturális miniszter, Nemes Dezső, a *Népszabadság* főszerkesztője és még néhány fontos elvtárs öt órán át vitatkozik a Parlamentben arról, hogy ő helyesen értelmezte-e a *Hamlet*t és annak rendezését. Aczél egyébként nagyon nem kedveli, hol személyesen teremti le, hol a lap vezetőinél szorgalmazza a kirúgását. De azért annyira nem utálhatja, mert valamikor a hetvenes évek vége felé, még MGP lebukása előtt neki és Kerényi Imrének színházat ígér. (318.)

MGP nagyvonalúan kezeli a tényeket, vagy nem is ismeri azokat, a valóságot gyak-

ran fikcióval keveri. Az egyik szösszenetében például fél oldalban minősíti Kodály Zoltánt, aki szerinte azért legitimálta a rendszert, s ült ott a pártkongresszusok elnökségében, mert meghatódott Aczél, majd Kádár gesztusaitól („*Tanár úr; – mondja neki állítólag az első titkár egy fogadáson – biztos elfelejtett engem. A Wesselényi utcai polgári iskola énekkarában szopránt énekeltem*”). Valójában Kodály 1967-es haláláig kilenc pártkongresszust rendeztek, de ő ezek közül csak a VIII.-on vett részt. Kádár egy levélben azt írta a zeneszerzőnek 1959 októberében, hogy ő is a Wesselényi utcai polgári iskolába járt. „*Nem volt zenei hallásom [...], így nem kerültem a karénekesek közé.*”²⁰

A Thurzó Gábor (eredeti nevén Rutterschmidt Károly) portré egyik „jelenetének” is szereplője Kádár: Aczél társaságában lép be az Írószövetség nagytermébe, ahol a színikritikus egyetemi tanár – talán Nagy Péter – éppen készül előadást tartani a kortárs magyar drámáról, amelyben majd kivégzi Thurzó Gábor *Hátsó ajtó* című darabját. (Ezt vajon MGP honnan tudja előre?) Kádár nagyon megőrül, amikor meglátja a jelenlevő író: „*Szervusz, Karcsi! Nem ismeresz meg? [...] Fél évig egy osztályba jártunk, és én mindennap azt tízóraiztam, amit te hoztál [...] az édesanyádtól. [...]*” MGP szerint az előbbi jelenet hatására az előadó ezután a szocialista dráma példajaként emlegeti. De Kádár nem volt az a barátokos fajta, még a féltestvéreivel sem tartotta a kapcsolatot. Mindamellett nem életszerű, hogy Kádár csak úgy odatévedjen az Írószövetségben egy rendezvényre. Ha ő ott jár, akkor ott ő tart előadást.

S még két apró példa MGP emlékeztetének torzítására. (Persze, az idő.) Almási Miklósról azt állítja, hogy „*eltették az elfekvőnek nevezett*” Színházi Intézetben; valójában kétévi igazgatóság után tanszékvezető egyetemi tanárként visszakерült az ELTE-re. MGP bemutatja az Intézet könyvtárának „*altisztjét*” is; az „*angolosan nyírt, finom arcú, ősz úr [...] kifogástalan modor mögött rejtett undorral,*

rideg távolságtartással szolgált ki. Később tudtam meg, hogy Festetics gróf, aki teljes megalégedésre hozta-vitte a könyveket az olvasóknak a raktárból.” (271.) A probléma csak az, hogy a kis Intézetben nem volt könyvtári altiszt (a könyvtárakban sincs ilyen), Festetics gróf a Gyűjteményi Osztály munkatársa volt.²¹ És a példákat sorolni lehetne...

Tükör által homályosan

A gőgös ítészek – aki a színház világában szinte élet-és halál ura, s aki egyes művészek nevét rövidebb-hosszabb időn át vagy véglegesen nem írja le, létezésükről nem vesz tudomást²² – szokatlan a szerep, hogy ezúttal ő a kritika tárgya: ügynöki tevékenységét, múltját kell mérlegre tennie.

Feltehetőleg azért is duzzasztja fel a könyvét, hogy kidumálja magát, s elterelje a figyel-

münket. Ahogy fogalmaz: „Pletykás vagyok, bőbeszédű. A beszéd a gondolatok elrejtésére való. Mértéktelen pletykázás közben lehet legjobban titkot tartatni.” (188.) Másrészt meg akarja magát mutatni, bebizonyítani, hogy mit tett le az asztalra. El akarja nyerni olvasói (köztük majd a sok „katasztrófaturista”) megértését, hogy elnézőbben ítéljenek róla. (Ez a szándék, az együttérzés felkeltése vezet akkor, amikor közlésezi, s ráadásul mindjárt a könyve első, *Itt a bűdös besúgó!* című fejezetében közel 50 oldalas válogatását a lebukása után kapott levelekből, e-mailekből, újságcikkekből, előszeretettel az öt becsmérítő megnyilatkozásokból.)

MGP töredezett memoárja inkább feladat-teljesítés, reflexió az őt ért támadásokra, de nem a belső világába bepillantást engedő, érzelemgazdag vallomás. Úgy tűnik, hogy még nem érett meg a vállalt feladat teljesítésére, még nem dolgozta fel ügynök-múltját, s mindazt, ami lelepleződése után történt vele – talán ezt maga is érezte, s ezért hagyta félbe könyve megírását. ■ ■ ■

JEGYZETEK

1 A jelentéseket Markó György publikálta.

2 Kapu Kiadó, 2004

3 A Corvina együttes egykori dobosa, a *Beatkorszak a pártállamban* című könyv szerzője.

4 https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=215661013191756

5 *Éreztek-e büntudatot a besúgók?* Beszélgetés Szótsné Fritz Ágnes grafológussal az ügynökök és tisztek kézírásáról, *Élet és Irodalom*, 2010. július 16.

6 Például kritikáit az egri Gárdonyi Géza Színház 1962-es budapesti vendégszínházjáról, a *Nem és A nagy kék jelzés* című magyar filmről, *A bujdosók* című, Vörösmarty Mihály drámájából

készített rádiójátékról, s emlékezését Egressy Gáborra, a XIX. század első felében élt színészre.

7 Nem igaz, amit MGP állít, hogy az újságírók – látóköriük szélesítése érdekében – évente kaphattak turista útlevelet

8 Gervai András: *A levélírás bajjal jár. Krumpliciprikás, gulyáskommunizmus, Élet és Irodalom*, 2022. március 18.

9 Csak összehasonlításképpen: akkoriban én is az Intézetben dolgoztam, öt éve végeztem a bölcsészkaron, az általam alapított *Világszínház* című folyóiratot és intézeti kiadványokat szerkesztettem, s havi 1200 forintot kerestem.

10 A könyvbeli életrajzi vázlat szerint MGP munkakönyvében az áll, hogy már 1983 áprilisától a *Népszabadság* rovatvezetője. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a *Mozgó Képek*nél dolgozott rovatvezetőként, de papíron a *Népszabadságnál* volt státuszban így magasabb fizetést kaphatott. Mindkét lapot a Hírlapkiadó adta ki.

11 MGP munkadossziéjának jelzete: ÁBTL, 3. 1. 2. M-37960

A jelentések meg vannak számozva, vagyis a dossziéból nem emeltek ki egy anyagot sem.

12 Sándor Zsuzsa: *Balek a horgon – Molnár Gál Péter az ügynök és áldozat, 168 óra*, 2020. május 21.

- 13 Tabajdi Gábor–Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*. 1956-os Intézet–Corvina, Budapest 2008, 292.
- 14 lásd: *Éreztek-e büntudatot a besúgók?*
- 15 Köztük van egy volt szocdem. vezető, recski fogoly, Gábori György és az *Érett asszonyok dicsérete* című világsikerű regény szerzője, Vizinczey István is.
- 16 1969 őszén a Képzőművészeti Főiskolán néhány – a francia '68 eszméivel szimpatizáló, alapvetően a marxizmus talaján álló – fiatal művészhallgató, tanár bábegyüttest alapított. Az Orfeo bábegyüttes mellett – ahogy egyre többen csatlakoztak a kísérletező fiatalokhoz – létrejött az Orfeo zenekar, az Orfeo Stúdió, s képzőművész csoport is. Az 1971-ben Fodor Tamás által létrehozott színházi együttes ellen 1972 nyarán hajsza indult: kitiltották az ország valamennyi művelődési házából, a sajtóban (beleértve a rádió t és a televíziót) kritika vagy beszámoló nem jelenhetett meg róla, hat személy pedig – köztük Fodor Tamás – rendőrhatalósági figyelmeztetést kapott.
- 17 1976. március 7-i, *Szombat esti színház* című cikkében a Juhász Ferenc *A tékozló ország* című műve alapján készített darabról ír, amelyet a Fővárosi Művelődési Ház amatőr együttesek számára létrehozott fórumán mutattak be.
- 18 ÁBTL, M-42073/1,2,3,4, in: Gervai András: *Fedőneve: „szocializmus.” Művészek, ügynökök, titkosszolgák*, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2011, 269.-296. (Az *ezeremester* című fejezet)
- 19 Nyilván ezekre a jelentésekre gondolva írta Spiró György az *Élet és Irodalom* 2005. január 7-i számában: „[...] a *Luzsnyászky-jelentések intenciója: jusson el a véleménye a lehető legmagasabbra. (...) ügynökként bátrabban beszélt a lényegről, mint a párt lapjának nagyhatalmú kritikusaként. [...] M. G. P. „üzent”. (...) Egy forradalmár,*
- egy alapvetően balos beállítottságú, lelkes ügynök [...].”*
- 20 *Kedves, jó Kádár elvtárs! Válogatás Kádár János levelezéséből, 1954–1989*, szerk.: Huszár Tibor, Osiris, Budapest, 2002, 143.; Az egyetlen politikai kurzushoz sem igazodó Kodály 1959 szeptemberében egy meglepően kemény hangú levélben fordult a párt első titkárához Gulyás György békéstarhosi zeneiskolájának szétverése, illetve Bors Irma zenetanárnőnek, volt apácának az ország első ének–zenei általános iskolájából, a Péterfyből történt eltávolítása miatt. Szót emelt Járdányi Pál zeneszerzőnek a Zeneművészeti Főiskoláról történt kirúgása miatt is. Ezután több levelet is váltottak.
- 21 Onnan tudom, hogy abban az időben én is az Intézetben dolgoztam.
- 22 Többek között Tábori Nórá, aki erről a *Hetek* 2004. november 26-i számában nyilatkozott, ebből idéz MGP. (48.)

Gervai András (1948, Budapest) író, kritikus szerkesztő. Kötetei a Kalligramnál: *Titkos Magyarország* (2005), *Bayreuthtól Bagdadig* (2019). Idén jelent meg a Gondolat és az ÁBTL kiadásában az *Akiket elárult a hazájuk. Sorsokba zárt történelem* című könyve.

A test archiválása

Vida Gergely: *Mellékalak*
Kalligram, Pozsony, 2022, 82 o.

Fekete villanás, majd sötétség. Lapozni. Újabb fekete képkocka-vers, majd sötétség. Készül az archívum.

Vida Gergely verseskötete színes, de fekete-fehér, némafilmben sikítani vágyó, élményről és halálélményről szóló „kettős filmtekerics” (6), a költő személyes archívfilmje, amely mindenki számára készült és mindenkinek szól. A képkockák ugyan változnak egyénenként, a hozzájuk társított (érzelmi) tapasztalás egyetemes: az évek múlásával kopnak az emlékek, és a fizikai fotót a kezünkben szorongatva fürkészzük saját magunkat, az alakot, akit mostanra csupán önmagunk egykori árnyékaként tudunk felidézni. Ami a fotón színes (vagy épp fekete-fehér), kézzelfogható individuum, az az emlékeinkben a mostani létünk takarásában meghúzódo, elmosódott árnyékalak – Vida ábrázolásában mai alakunk *mellékalakja*. Ahogy az árnyék is csak annak függvényében értelmezhető, aki/ami az árnyékot vetette, úgy kívánczok, hogy múltunk mellékalakja is csak jelen alakunk értelmezésében legyen archiválható. Ám Vida csavar egyet kötetének címbeli mellékalakján. Ugyan a *Medence* című, kötetleji vers előtt

szereplő leírásban („csendélet mellékalakkal”, 18) már ugyan megjelenik a szó, mégis egészen az utolsó előtti versig kell a kötetet olvasnunk, hogy versszövegben is találkozhassunk

sunk a kifejezéssel – az [Átkelés]-ben viszont már nem köznévként, hanem tulajdonnévként szerepel. Vida ezzel kiemeli a szót függő állapotából, és „film-kötetének” középpontjába helyezi mint önmagában létező, független entitást.

A könyv borítóján egy háttal álló férfi (maga Vida Gergely?) árnyékalakját látjuk. A filmszerűséget hangsúlyozza a kamera pozicionálása a földön: a sötét (mellék)alakot alulról veszi, ezáltal az alak aránytalanul, már-már groteszkül magas lesz az egyébként üres térben. Mivel a képen levő mellékalak maga is egy árnyékalak, nem vet árnyékot. Nem hagy maga után érzékelhető nyomot, csak egy habozó érzetet, hogy a távolít pásztázva keres valamit, ami segítene főalakká pótolni saját belső befejezetlenségét, és ezáltal biztosítaná önmaga archiválását. Már az első versciklus címe (*13 staffázs*) is megjelöli, hogy a következő versek tárgya (és alánya) egyfajta mellékalak lesz, ugyanis a staffázs szó mellékes elemet, díszítésül használt alakot jelent. Az első vers, a *Kettős staffázs* kétsoros strófaból áll, és tematikailag is kettősségről árulkodik. A lírai mellékalak pont a vers közepén, szinte rejtetten kiszól az olvasóhoz: „gyere velem, ha már megszülettek”, majd „leszel a fiam, leszel az anyám” (6), mintha egyszerre szülte volna az olvasót a lírai én, a lírai ént pedig az olvasó.

Borítókép és versszöveg liminális fogalmakká válnak Vidánál. A borítón a címszó két tagja (mellék és alak) el van választva vizuálisan, sőt az „alak” szó beleolvad magába a képi alakba; mintha a testében lenne, de látszana, átlátszana a test falai közül – mint ha egyszerre képezné a test részét és őrizné meg önálló alakját. Ahogy a borítón az alak háttal áll, úgy Vida is fordítva közelít szövegileg mellékalakjához az első versciklusban. Ahelyett, hogy belülről, az emlékekből kiindulva, annak fonálán elevenítené föl a gyerekkor mozzanatait, kívülről halad befelé, és kész anyagokból dolgozik: külföldi festők festményeiből, illetve saját gyerekkorának fekete-fehér fotóiból. Az egyik ilyen fest-

mény Magritte *Üvegháza* (*La maison de verre*), amely képileg hasonlít a borító mellékalakjához, csak a férfialak távolba néző fejébe bele van vágva szemből a férfi arca, aki így szembenéz velünk. Mintha a horizont egy tükör lenne, hogy a néző-olvasó abból visszaverődve lássa meg a tényleges arcot – amely maga a férfialak számára rejtve marad. Vida ezt a tükörmotívumot használja képi fantáziái kiindulópontjaként: „Elnézni egy képet; mintha tükörből tolatnál” (*Centrifuga*, 7). A tolatás mint külső mozdulat az emlékezés belső folyamatával párhuzamos, vagyis inkább az emlékezés folyamatának sikertelen végkifejletével. Hiszen hiába tolatunk vissza életünkben, ha a konkrét filmkockákat minduntalan fejünk hátulján vetítik le. Vidánál a tolatás azonban nem egy pontszerű mozzanat – nem egy valahonnan valahová jutás –, hanem az állókép mozgóképpé tétele; a gesztus, amellyel az életarchívfilm újra mozgásba kerül, életre kel, valóságga válik. A mozgás így nem poros, mozdulatlan képek sorozatán való átpörgetés, hanem „régi vágy, [ami] / fűti az archiváltat” (*Családi ünnep*, 20).

Nem mindig sikerül azonban a felfűtés, és a fotók olykor egymásra hányt, arc nélküli halmazzá tornyosulnak. Az első ciklusban három versről is tudhatjuk, hogy Vida régi személyes fotói nyomán íródtak, ugyanis a versek előtti rövid leírásokban saját nevének kezdőbetűi szerepelnek. Sőt, a *Lépcsőfeljárón, árnyékban* és a *Lépcsőfeljárón, szűrt fényben* című versek leírásából – „V.G. két évesen egy lépcsőfeljárón: papír, fekete-fehér privátfotó, elveszett” – kiderül, hogy a fotó elveszett, így Vidának a saját, archiválással küzdő emlékeiből kell megalkotnia a kép reprodukcióját. Az utóbbi vers ráadásul a leírásban fekete-fehér, de magában a versszövegben már vakító és színes: „sárga hullámpala szórja a napfényt, / melynek intenzitása így is elég ahhoz, / hogy ellaposodjon a szem” (13). A fizikális fotó csak kiindulópont Vida költői invenciójának megszületéséhez, az írás folyamata pedig rögtönzött új-

raalkotás, és talán a részletek kiszínezése (szó szerint és átvitt értelemben is), vagy azok el-túlzása: a *Mindenki odakap* című vers alanya „[o]lyan, akár egy gyík, amely valahogy fel-jutott / a képre” (10). A kisbaba (Vida Ger-gely) hullóhöz való hasonlítása radikálisabb, mintha a gyermek pusztán a saját fotóján be-lül lenne önmaga mellékalakja. A szó szerinti képszakadás nyomán a gyermek és az őt kö-rülvevő felnőttek két külön képben léteznek, két külön kiterjedésben. A kisbaba összes té-tova mozdulata „pillanatnyi / kibukás a for-mából, [ami] valahogy rácsúszik a képre” (10), ám ezek a „rácsúszások” nem biztosítanak át-járást a gyermek és a felnőttek létsíkja között. „Hogy vesse utánuk magát / abba a kiterjedés-be?” (10) – hangzik a lezárás, a gyermek ár-tatlan kérdése, itt még azzal a naiv remény-nyel átszöve, hogy a saját képből a másikéba való átjárás lehetséges. Felnőttként döbben csak rá V. G, hogy ehhez először saját életé-nek mellékalaki szerepéből kéne kilépnie. Ez az újjászületés azonban problematikus és bal-jós távlatokat ígér.

A *Még valamit a hullőagyról* ciklus az ar-chiválást és a múlt mellékalakjától való elsza-kadást tényleges erőszakos elszakításként ábr-ázolja. A *Kettős staffázsban* a „megszültelek” és a „leszel az anyám” kettőssége háttorzong-ató jelentésekkel bővül: tanúi leszünk egy kozmikus mértékű „hamisítatlan öskép[nek] / felskiccelt mellbimbókkal” (*Hús-triptichon*, 28), amelyet az anyatest megcsonkítása kö-vet: „az anyákból kimetszik a petefészket, / az anyák hátáról a zsircsomót leveszik, / anya-jelet égetnek le az anyák bőréről, / az anyák-nak mindenét kipakolják” (29). Vida az em-beriség legszentebb ösképe, a születésnek a tisztaságát távolítja el, miközben „ismer[...] olyat is, / akiből engem távolítottak el” (29). Saját anyjának megemlékezésével becsempészi a kozmikus ösképbe a személyeset, és a *Ket-tős staffázs* anya–olvasó és gyermek–olvasó kettős azonosításával magát az olvasót is fog-lyul ejti a szülés és születés látomászerű kör-forrásában.

Az emberi test kontextusból és élettörté-netből kiragadva válik az archiválás alapjává. A petefészektől a boncasztalig utazunk, a ver-sek sterilékké válnak, a (halott) emberi test le-írása tényszerű, indifferens; mintha egy pato-lógus szakszerű leírását olvasnánk: „Minden manír nélkül hever, mintha / csak a születé-sétől neki szánt helyet / töltené be végre. Egy hulla [...] / [a] nnyira életszerű, / hogy bár-mikor felpattanhat” (*Talált test*, 34). Mintha az archiválás a halál pillanatában teljesülne be – csakhogy az utolsó képkocka nem illik a levetített filmbe. „[A] végső / sikolyba, vagy abba a valamibe, ami annak / indult volna, nem sűrithető bele az élet” (35).

Az *Alsóörs, némafilm* ciklus már a címé-ben is visszautal a meg nem szólaló sikoly hiányára és hiábavalóságára. A lírai én nyaralásai Alsóörsön rövid anti-idillek, a napozó, izzadt testek aszalódásából összeálló né-ma-film az erőszakosan hangmentesített ba-latoni strandon. Vida a verscímetek négyze-tes zárójelbe foglalja (pl. *[Telt ház]*, *[Utolsó kóla]*), mintha a nem-beszéd tétova megol-dás lenne, egy némafilm leforgatása időleges kiút az archiválás képtelenségéből, a test pe-dig nem több, mint egy tárgy, amely „oda-lent horogra akadt” (*[Strandhorgászat]*, 54), de kétséges, hogy individuumként kiemelhe-tő a sötét vízmasszából.

Az utolsó két ciklusban a tó tengerre vál-tozik, Balatonból Adria lesz – a test horgo-ra akadása pedig szinte lehetetlen a belátha-tatlan víztömegben. A néma szavak kudarcot vallottak, nem elegendőek vagy nem megfe-lelőek a test archiválásához. A rideg, ténysze-rű testleírásokba ismét visszatér a lélek, vagy inkább a mellékalak törekvése, hogy meglás-sa a lelket a halottsápadt, kifejezéstelen bőr-halmazon, amelyet arcnak nevezünk. A ver-sek hosszukban is megfogytokznak, a vers-zakok közötti logikai átkötés pedig sokszor hiányzik, felváltja a szabad asszociáció. Például a *[Pilinszky halogat]* utolsó sora függet-lenedik az első kettőtől, hiszen összefüggés kevésbé található köztük:

„Itt vannak ezek a mindig elkéső,
csontsoványra fogyott szavak.

Lencsevégre kapott bálnák az Adrián” (67).

Az *Alsóörs, némafilm* csöndjét fölvaltáná a beszéd, ám a szavak cserbenhagyják a mellékalakot, mindig késnek és betegre soványodnak. Az utolsó sorban Vida visszatér az első ciklusban használt fizikai fotókhoz, de nem fejt ki, hogy ezek valóban lehetnek-e az archiválás alapjai.

A megfogyatkozott szavak és az Adria, amely képes elnyelni őket, a már említett *[Átkelés]*-ben érnek tetőpontjukra. Az egyetlen vers, ahol Vida Mellékalakja tulajdonnévként jelenik meg, bőséges szimbólumhasználatában is különbözik a többi verstől. Mellékalak belegázol az Adriába, és a testét ért ingereket látomásossá felnagyítva érzékeli: a Hideget, a Tengert, ahol „még mindig csak állig ér a víz, / pedig, Istenem, milyen régóta halad” (79). Elhatározásának a Levegő, Víz, Föld hármasa ad súlyt, és fogja keretbe az Élet Számos Értelmét minduntalan kereső, az Adriában enyhülésre vágyó Mellékalakot. „Csak a Tűz nincs sehol, a Tűz” (79), állapítja meg a lírai én. A negyedik elem hiányában tehát nem lehet teljes az öngyilkosságról készült snitt, nem lehet ez a film záróképe. Hogyan lesz akkor teljes az archiválás? Hogyan lehet teljes? Lehet egyáltalán?

A kötet utolsó verscímének (*Utópia*) pozitívítása megtévesztő, hamar kiderül, hogy a cím nem az archiválásra felkínált megoldás, hanem az *Utópia* című sorozat főszereplőjére, Jessica Hyde-ra tett utalás. Vida bannális, mégis kegyetlen szójátéka Hyde nevében a legélesebb. Jessica Hyde úgy „bújik el” (= angol „hide”) a versben, ahogy a költő elől bújnak el a szavak. Hyde karakteréből kiindulva Vida más filmes szereplőket (pl. Sidney Prescottot a *Sikoly*ból, ami egy finom visszautalás a sikoly hiábavalóságára), illetve még élő vagy már elhunyt művészek neveit sorolja föl az anaforisztikus „Hol van... Ki az a...” kettőssével, beemelve a középkorra jellemző Ubi sunt retorikai kérdést a mulandóságról szóló diskurzusba. A *Kettős staffázs* kettőssége visszatér, és ismét nem kínál megoldást a kettősség feloldására. Megfigyelendő a 20. század egyik legnagyobb költő egyéniségévének az elírása: „Hol van Silvia Plath? [...] Ki az a Silvia Plath?” (80). Az elírás nem lehet véletlen; Plath neve ki lett emelve a sorból. Mintha az előző vers Mellékalakja azonosulna a költőnő elveszettségével – de Plathal ellentétben nem az öngyilkosságot látná a kiútnak. Akkor mit? Mi az utolsó képkocka az archívumban? Talán a következő verseskötetben kiderül. Addig is marad a fekete villanás, majd sötétség. Még mindig készül az archívum. ■ ■ ■

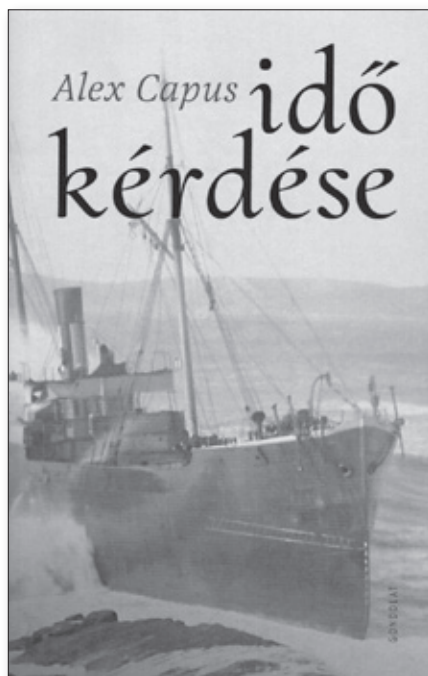
Pop Lara (2000, Budapest) anglistikus, film- és könyvkritikus, leendő filmíró, a Színház-és Filmművészeti Egyetem hallgatója, az ELTE Bölcsészettudományi Kar alumnusa.

Egy száanalmas háború története

Alex Capus: *Idő kérdése*
ford. Tatár Sándor, Bp., Gondolat, 2022

A Gondolat kiadó új német nyelvű szerzőt fedezett fel Alex Capus személyében: a magyarul 2019-ben megjelent *Léon és Lousie* után nemrég, 2022-ben jelent meg Capus *Idő kérdése* című regénye, melyet ez esetben is Tatár Sándor jegyez fordítóként. A normandiai születésű, de Svájcban élő és németül alkotó Capus írói profilját kalandokkal átitatott történelmi regények határozzák meg – a svájci szerző ezen belül is különös érdeklődést mutat a makrotörténeti eseményekbe ágyazott mikrotörténeti szálak iránt. Ennek jó példája a szerző legfrissebb, 2022-es regénye, a *Susanna*, mely Caroline Weldon, portréfésztő és polgárjogi harcos életébe enged bepillantást, aki Ülő Bika legfőbb bizalmasaként az indián törzsek jogaiért küzdött. Capus „történelmi-kutatói” vénájáról tanúskodik, hogy fikcionális próza mellett tisztán dokumentarista szövegeket is ír: ennek kitűnő példája a 2006-os *Patriarchen – Zehn Portraits* (*Patriarchák – Tíz portré*) című gyűjteménye, melyben tíz híres vállalat alapító történetének, valamint a történelem rájuk gyakorolt

hatásának jár utána, így például a leveskockát feltaláló Julius Magginak vagy a csokoládéreceptúrájával meggazdagodó Rudolf Lindtnak.

Léon és Lousie szerelmi történetének felütéséhez hasonlóan az *Idő kérdése* is az I. világháború idején játszódik, pontosabban: a cselekmény a világháború tágan értelmezett „előestéjén”, 1913. november 20-án veszi kezdetét, és valamivel kevesebb, mint három évet ölel fel. A regény alapjául szolgáló valós történelmi esemény igen hálás irodalmi szűzstét szolgáltat. Egyrészt azért, mert a regény helyszíne nem más, mint az egykori birodalmi gyarmat, Német Kelet-Afrika, aminek révén a szöveg az egyébként igen szegényesnek mondható német nyelvű posztkoloniális irodalom egy potenciális darabjaként léphet elő. Másrészt pedig azért, mert a világháborúnak egy olyan, kevesek által ismert, térben Angliából, valamint Németországból kiinduló, az Atlanti-óceánt észak-déli irányban átszelő, majd a Tanganyika-tó körül összpontosuló résztörténetéről van szó, mely érdekes cselekménykezelést tesz lehetővé.

A történetmesélés ugyanis párhuzamosan két, egy német és egy angol szálon fut, amit a kötet végén található két térkép is jól szemléltet. A Németországból induló cselekményszálon belül Anton Rüter, Hermann Wendt és Rudolf Tellmann hajóépítők kalandjait ismerheti meg az olvasó. A három mesterember, miután a németországi Papenburgban megépítette a Götzen névre keresztelt teherhajót, azt a megbízást kapja II. Vilmos császártól, hogy ismét darabjaira szedve, szállítsák el azt a Földközi- és Vörös-tengeren át, Afrikát kelet felől megkerülve Német Kelet-Afrika-ba, egészen pontosan a Tanganyika-tó keleti partján található Kigomába, ahol azután azt ismét össze kell rakniuk. A Götzennek itt, a tavon a kis ócska, Wissmann nevű teherhajó mellett kellene szolgálatot teljesítenie. A tavon egyébként teljes harmóniában élnek, kereskednek egymással németek, angolok és belgák, sőt az Alexandre Delcommune nevű belga gőzös rendszeresen szállít szenet a németeknek, akik régi ismerősként köszöntik a kis teherhajót. A hajóépítők Rüter vezetésé-

vel és szinte rabszolga státuszú „néger” munkásaik segítségével már hónapok óta békében építik a Götzent: békében abban az értelemben is, hogy a német mesteremberek olyan meggyőződéses szociáldemokratáknak bizonyulnak, akik több ízben is ágálnak a gyarmatosító-gyarmatosított viszony szülte kizsákmányolás ellen, igyekeznek a körülményekhez képest a lehető „legjobb” munkaadóként fellépni, a helyieket tisztelni és velük a munkán kívül is harmonikusan együtt élni. Ennek a harmóniának vet véget az időközben kitört első világháború, melynek híreről a szereplők Afrikában csak sokkal később értesülnek. Hirtelen katonák jelennek meg Kigomában, és a hétköznapiakat militáns atmoszféra lengi be: a hajóépítők régi, papenburgi ismerősüket, von Zimmer tengerésztszítet immár „sorhajóhadnagy úrként” kell hogy köszöntsék, rendszeresen jelenteni kötelesek a Götzen építési munkálatairól, melyet a rozoga teherszállító Wissmann-nal együtt immár katonai bevetésre kell felkészíteni és ennek megfelelően felfegyverezni. Sőt, Rüter még a (kvázi) katonai bevetést sem ússza meg: gépészként el kell kísérnie „Afrika legelcseszettebb hajóját” (120), a Wissmann-t és legénységét, melynek feladata, hogy a Tanganyika-tavon a kis belga gőzös nyomába eredjen és megsemmisítse azt – a küldetés sikerrel zárul.

Ahogy arról már egy fél mondat erejéig szó volt, és az eddig ismertetett rezüméből is kiderül, a cselekmény tere lehetővé teszi, hogy a szöveg a posztkoloniális irodalom egy darabjaként lépjen elő. Ez a kontextus azonban nem nélkülözi a kockázatot, ugyanis a gyarmati múlt és a rabszolgatartás tematikája olyan elvárásokat támaszthat az olvasóban, amelyeket a regény nem feltétlenül teljesít. Konkrétabban: a szöveg *béíródik* ugyan a posztkoloniális irodalmi diskurzusba, ám nem sikerül azt *tovább* írnia. Vagyis a regény sikeresen helyezi el magát a posztkoloniális irodalom kontextusában, helyenként a gyarmatosítás ellentmondásosságaira is rámutat,

és kritikát is megfogalmaz a rabszolgatartással felérő bánásmóddal kapcsolatban. Ennek lenyomatai azok a jelenetek, melyekben az egyes szereplők a gyarmatosítók helyzetével, erőfölényével való visszaélésre reflektálnak. Ezeken a szöveghelyeken a legkülönfélébb reakciókra láthatunk példát. A három hajóépítőt alapvetően együttérzés fogja el, ám ez más és más módon ölt testet: Az idősödő Tellmann tabusít, és nem ír a láncra vert emberekről a feleségének szánt levélben. Rüter igazságos munkaadóként tekint magára, és saját magával egy szinten kezeli a már-már rabszolgaként őrzött munkásokat: „Itt csak a tó van meg a hajó és kétszáz munkás, és Rüter közülük az egyik.” (72) Az „igazságos rabszolgatartó” üvöltő oximoronja mellett szerencsére nem megy el a szöveg: nemcsak maga Rüter van azzal tisztában, „hogyan pusztá jelenlétével is bűnrészessé vált” (98), hanem a maszáj törzsfőnök is rámutat erre. Ami Wendtet illeti, ő próbál ugyan ellenállni annak, hogy bennszülöttek takarítsanak nála és főzzenek rá, ám végül elfogadja az ajánlatot és egyben a szolgálatukat felkínáló helyiek érvelését, miszerint a tehetős német ne fukarkodjon, adjon a helyieknek munkát és fizesse azt meg, s akkor mindenki jól jár. Hasonló módon nyugtatja magát Wendt, amikor rendszeresen hál az egyik helybéli asszonnyal – egyébként az e viszonyt jellemző, hatalmi egyenlőtlenségből adódó visszasságot sem hagyja figyelmen kívül a szöveg azokban a jelenetekben, amikor Rüter bírálja ezért fiatal kollégáját.

Jól látható tehát, hogy a regény valóban beírja magát a posztkoloniális diskurzusbába, de onnan nem tudja magát továbbírni, és nem emeli például az idegenséget, a másságot olyan esztétikai erőre, mint amit a regény elején várná az olvasó. Ez mindazonáltal nem akkora probléma, amennyiben nem akarunk egy irodalmi szövegre olyan esztétikai elvárásokat oktrojálni, melyek a szövegnek nem célkitűzései: vagyis ha szem előtt tartjuk, hogy hová helyezi a regény saját súlypontjait. Ezek

pedig – meglátásom szerint – a háború irrealitásátában, oktalanságában és a regényt impliciten átható pacifizmus diadalában keresendők.

Itt érdemes a cselekmény másik, brit szálára kitérni, mely igazán akkor kezd értelmet nyerni, miután a Wissmann megsemmisítette a Tanganyika-tavon a belgák kis gőzhajóját. Már a regény elejétől fogva, a német szállal párhuzamosan tárul az olvasó elé Geoffrey Spicer Simson, angol tengerészhadnagy története, akinek az lesz a küldetése, „hogyan Német Kelet-Afrikába menjen, és egy pár fontos játéka gyúval süllyesszen el egy német gőzhajót” (21) – válaszul az Alexandre Delcommune megsemmisítésére. Már itt gyanakvásra ad okot a „játéka gyú” felbukkanása, hogy ti. ez a vízi csata talán mégsem olyan lesz, ahogy azt várná az olvasó egy első világháború idején játszódó regénytől: véres, küzdelmes, sok emberáldozatot követelő és hősi. A gyanakvás annál is indokoltabb, ugyanis a regény első, *Utójáték* című prolepszis-fejezete eredetileg éppen ennek a klasszikus háborús narratívát középpontba helyező befogadói elvárásnak ágyaz meg: itt az olvasó Anton Rüteret mint az éhhalál szélén tántorgó, az afrikai forróságban bennszülöttek és katonák elöl menekülő figurát ismerheti meg, aki „[a] zubbonyt egy halott belga askariról húzta le, a rövidnadrágot egy rhodesiai őrmesterről, a trópusi sisakot egy néhai dél-afrikai tiszt fejéről vette magához. Szandálját maga barkácsolta saját csizmájának maradványaiból.” (5) Az ily módon létrejövő olvasói elvárást bontja le módszeresen a regény, amiben tökéletes közreműködő Geoffrey Spicer Simson figurája. Spicer alighanem mindig is karrierje csúcsát várva hősi összeütközésről álmodozott, ám eddig csak csip-csup megbízások jutottak neki: a regény elején még Nyugat-Afrikában a Gambia lusa folyóján egy kis gőzöst kormányzott, majd a háború kitörésekor Londonban egy kis legénységet irányít a Temzén. Itt alig egy hete teljesít szolgálatot, amikor két hölgy társaságában engedély nélkül csónakkal partra száll,

és ebédelni indul. Mindeközben egy, a tenger hullámai elől a Temze torkolatába menekülő német tengeralattjáró torpedóval elsüllyeszti a békésen ebédelő Spicer parancsnok hajóját. A tengerészhadnagyot enyhe büntetésként csinovnyiklétre ítélik a minisztériumban, amit végül a kelet-afrikai expedícióra való felkérés tör meg: Spicer feladata, hogy Afrikát nyugatról megkerülve Dél-Afrikán át, sínen, illetve a bozótan átvezető ökörcsapáson eljuttasson két sebtében felfegyverzett aprócska sétat hajót, a Mimit és a Toutout a Tanganyikatóra, hogy átvegyék a németektől a tó fölötti hatalmat. Az expedíció sikerességétől függetlenül nem lehet elmenni annak részletekbe menő abszurditása, így a brit katonai vezetés nonszensz elvárásai és legfőképp Spicer ripaccsága mellett. Spicer – maga a nárcisztikus anakronizmus – tisztí egyenruhát varrat magának és embereinek, ráadásul karddal az oldalán, többször parádéztatja különítményét az egyébként titkos útja során, és olyan jelentőséget tulajdonít a küldetésnek, amilyennel az soha nem rendelkezett. A küldetés sikeres volt ugyan, de nem volt egyéb, mint egy fölösleges, szármalmas, ugyanakkor veszélyes bohóckodás a Tanganyikán: a tavon előbb a rozoga kis gőzöst, a Wissmannt, majd a hasonló állapotban lévő Kinganit súlylyesztették el a Mimi és Toutou névre, vagyis a nyávogás és ugatás francia hangutánzó szavaira keresztelt (séta)hajókkal, melyek ráadásul a rájuk szerelt fegyvereket is csak egy darabig bírták el. Egy biztos: ebben a történetben Spicer kicsinyes-ellenzenves alakja egyértelműen a regény javára vált.

A háború visszásságait leleplező potenciál mellett fontos megemlíteni a szöveg nyelvezetét, mely kiegyensúlyozott tempóban

áradó soraival kimondottan kellemes olvasási élményt nyújt. Itt egyrészt az afrikai táj jelzőkben gazdag leírása emelendő ki, mely többek között Tellmann feleségének írt, a prózaitól erősen a poézis irányába mutató levelében ölt testet. Másrészt pedig a hajók és azok részeinek aprólékos, a hajóépítés szakszavait is felsorakoztató leírásai vonják magukra az olvasó figyelmét, amelyek a hajótestet több helyen is plasztikusan, intenzív vizuális élményként láttatják az olvasóval. A technika hasonló, esztétizált leírását olvashatjuk például Christoph Ransmayr *Cox vagy az idő múlása* című regényében; ott persze a leírások tárgyát a főszeplő órásmester, Cox által készített önműködő órák képezik. Persze nem arról van szó, hogy a *Cox* irodalmi előképe lehetne Capus regényének, hisz majd' tíz évvel később keletkezett nála, tény azonban, hogy a svájci író szövege néhány helyen a *Cox*hoz hasonló olvasói élményt nyújt.

Mindezzel szoros összefüggésben szót kell ejtenünk a fordító, Tatár Sándorról is, akinek oroslánrészre van a szöveg nyelvi sikerességében – főleg, ha tekintettel vagyunk a regény fordítástechnikai nehezítő körülményeire, úgymint a gyarmati múltat idéző szókincsre, az afrikai kulturális viszonyokat meghatározó kifejezésekre és a hajóépítés zsargonjára. Tatár Sándor azért is volt jó választás erre a feladatra, mert szépírói munkássága folytán és olyan klasszikus szerzők, mint Schnitzler, Hofmannstahl vagy Siegfried Lenz fordításai talaján finomodott klasszicizáló nyelvhasználatát tökéletesen illeszkedik a századforduló utáni, gyarmati múltat idéző atmoszférához. Reméljük, Capus hamarosan ismét megszólalhat magyarul! ■ ■ ■

Mikoly Zoltán (1992) germanista, a Debreceni Egyetem BTK Germanisztikai Intézetének tanársegédje, kutatásaiban kortárs német nyelvű prózával foglalkozik.

A versalkotás (és versolvasás) lehetőségeiről

Kőríz Imre: *poeta.doc*, Osiris Kiadó, 2022

„Hol költészet mostanában?” Angyalosi Gergely egyik, Kemény Istvánról szóló bírálatának címe jutott az eszembe, amikor sokadszorra tallóztam Kőríz Imre *poeta.doc* című kötetében, aminek szerény és mértéktartó alcímet adott a szerző: *Versekről prózában*. A világos, sallangok és kritikusi sztereotípiák nélküli fogalmazás egyébként is erénye a könyvnek, amit kiváltképpen azért méltányolhatunk, mert a költői művek bemutatása nehezen valósítható meg – a szövegek értését és dinamikáját lelassító – szakmai terminusok alkalmazása nélkül. Itt a költészetértéshez szükséges poétika és történeti készlet anélkül, hogy látványosan előretolakodna a művek bemutatásakor, rendelkezésre áll, és azt se feledjük, hogy a szerző mives költő is. Kőríz könyve tehát érzékeny és olvasmányos kalauz a régi és mai magyar költészet virágoskertjében. Ha tetszik: maga is bibelődik, költőként, a versalkotással. Ez a vonás, ez a – mesterségbeli – tudás szemmel láthatólag előnyére vált a munkának, hiszen az elemzői-értelmezői optikát megsokszorozta. (Itt jegyzem meg, hogy a gyűjtemény egyik egysége műfordításokat vesz nagytitkos alá, ám tudjuk,

hogy a műfordítás irodalmunk nemzeti műfaja, ahol egy-egy „magyarítás” nem tükörkép pusztán, hanem a hazai irodalomismeretbe szervesen beleívódott mű, ami az egész költészeti gondolkodásunkra hatást gyakorolt – sokat tanulhattunk belőle.)

A rövid, eligazító *Előszó*ból azonnal nyilvánvalóvá válik az olvasó számára, hogy kritikai távolságtartásról szó sincs ezekben az elemzésekben, vagyis bizonyos érzelmek fűzik Kőrizst a kiválasztott versekhez és szerzőkhöz. Rokonszenves nyíltsággal vallja meg, hogy „az itt következő írások tehát olyan versekről szólnak, amelyek szerintem elég jók, vagy elég érdekesek – olykor kimondottan furcsák. Olykor nem annyira egyes versekre, mint inkább költőkre akartam felhívni a figyelmet”, vagyis nem költészettörténeti áttekintést nyújt, hanem szemezget az őt valamilyen formában megragadó művekből. Ezzel együtt sok mindent a felszínre hoz a magyar költészet múltbeli „rejtett értékeiből”, hogy csak Czóbel Minka, Havas Gyula, Nadányi Zoltán, Toldalagi Pál és Karinthy Gábor „újralfelfedését” említsem. Vagy éppenséggel Ottlik Géza „kártyapartitúráját”, a *Bukott kontraktot* emelem ki, hozzászorolva az Esterházy Péter irodalomba való belépésének rendkívül szellemes „nyomozati anyagát” az Egyetemi Lapokbeli 1974-es első – elfeledett – publikációján keresztül (*Az alkalmas tíufok keresgélése*). Itt két dologra is rámutatnék: az első, hogy Kőrizs ötletesen dolgozik a munkáiban anélkül, hogy leragadna egy-egy ötletnél (erre példa ismét az Ottlik-dolgozat), a második, hogy már a címválasztásával előrevetíti a mondanivalójából (erre meg az Esterházy-szöveg szolgál bizonyosságul). Persze, egyik sem megkövesedett és mindenben követendő séma az elemző számára, hanem segédeszköz, amely frappáns módon szerepet játszik abban, hogy elvezessen a szerzők és a versek benső titkaihoz. Ezért gondolom úgy, hogy ezeknek a poeta.doc-oknak egyik szembetűnő vonása és jellegetessége, hogy Kőrizs noha rövidre szabottan, de valószínűleg bemutatja, körüljárja a versalkotások koronkénti, vagy korok fölötti lehetőségeit – mondom, zsebkendőnyi területen, melynek eredeti helyszínét időről-időre a *Magyar Narancs* adta. Merész vállalkozás, amely elevenre, dinamikusra sikeredett, amelyhez bizony hozzájárult a sze-

mélyes hangvétel, a közvetlenség, vagyis az élményszerűség visszaadása. Mindezek a vonások megmutatkoznak a bravúros címadásokban: *A négydimenziós karfiol* (Tolnai Ottó), *Az eső és az autóshow* (Báthori Csaba), *Gyümölcsbús* (Lator László), *Mi nem kell egy slágerbe* (Nadányi), *Hátradőlés a Titanicon* (Keresztesi József) és folytatni lehetne a sort.

Egyik kedvenc versem bemutatását, *prózai leírását* hozom példaként, amely középiskolás éveimtől foglalkoztat. Kormos István *Szegény Yorick* című kötete 1971-ben jelent meg, és éppúgy hatalmas időkihagyással, mint például Lator László *Sárangyala* (1969). Közbevetőleg: talán nem tévedek, amikor azt gondolom, hogy Lator személye és munkássága jelentős hatást gyakorolt Kőrizs szemléletére, ezért is említettem meg, és épp a Kormos-vers elemzésénél került elő Lator név szerint is. Mindkét kötet megjelenése a maga idejében kisebb szenzáció volt, költői és irodalompolitika értelemben egyaránt. Nagy, jelentős versekkel. A *Vonszolnak piros delfinek* (1963) Kormos életművének a csúcsa, a *Nakonxipánban hull a hóval* (1970) karöltve. Kőrizs az első hatásának a fölfejtésére vállalkozott. A fejezet címe: *Egy remekmű mechanikája*. A vers egyik legfőbb poétika eleme, amely az erejét adja, a ráolvasás-szerű belső hullámmászás (ringatózás), amelyet a sormetszés megtör, majd fölerősít; Kőrizs Weöres Sándor *Bolerójához* hasonlítja a poétika megoldását, és számos verstani újdonságot talál a versben, klasszika-filológus eredményeit kamatoztatva. Számomra ez a különös költemény (különössé még a szóhasználata, szóválogatása teszi) „halálvers”, Tandori Dezső *Londoni mindenszentekjét* (a versalakítás szempontjából) idézi meg, legalábbis számomra. „*Nem minden vers játszik rögtön nyílt lapokkal*”, mondja egy helyütt Kőrizs, sőt, többnyire a versek minden olvasás alkalmával „keverik a kártyát”, saját nyelven beszélnek és saját nyelven fordulnak hozzánk.

Ha a *Vonszolnak piros delfinek* izgalmas bemutatásánál okkal merült föl Weöres neve,

akkor Kőríz köteténél is fölmerülhet Weöres Sándor csodálatos antológiája és még elbűvölőbb versmagyarázatai (*Három veréb hat szemmel. Antológia a magyar költészet rejtett értékeiből és furcsaságaiból*) – és korántsem pusztá véletlenségből. Miért? Mert a kortársak ciklusokba rendezett versek költői között találkozunk olyan – sokszor még az irodalom szűkebb berkeiben sem ismert – alkotókkal, pályájukat épphogy elkezdő verselőkkel, akik figyelemre méltó furcsaságaikkal, újmódi hanggal, versbeszéddel (esetleg verseik szokatlanságával, „szokatlan csúnyaságával”) tűnnek ki, távol a mintáktól, de Kőríz munkája nyomán bizonyos, hogy az ő műveik nem süllyednek el nyomtalanul a napról-napra gyarapodó versocéánban. Vagyis évtizedek múltán, vagy száz évvel később ezeket a verseket bárki megtalálhatja Kőríz gyűjteményében. A mai olvasónak és a recenzensnek pedig bizonyos jóllakottság érzése támad, és ez sem kevés.

Kőríz – rokonszenves gesztussal – mintegy „fölemeli és kiemeli” a kötetben elemzett verseket és költőiket, mondván, hogy mindent, amit a költészetről tud, tőlük tanulta. Ezt némiképp túlzásnak tekinthető, egy azonban biztos: nekünk is van tanulnivalónk tőlük. Hogy csak egyetlen verset emeljek ki, számomra meglepetés Turbuly Lilla *Négy hangra* című verse és a hozzá fűzött okos kommentár.

Egy költőkről, versekről szóló könyv nem kerülheti meg a hatások hálójának a kifesztését. Kőrízé sem teszi, és általában kis irodalomtörténeti összefüggéscsokrokat kerít köréjük. (Igen erőteljes jellemzője a fejezeteknek az irodalomtörténeti alapozás. Ez történhet tényszerű elemek bevonásával, de lehet irodalomtörténeti adomákkal, anekdotákkal.) Egy példa: a Toldalagi Pál verséhez fűzött kommentár. Toldalagi költészete az idős-beknek – e sorok írójának is – élménye volt egykoron. A *Nevetsz!* című verse köré pedig kis – eddig általam nem számon tartott – irodalomtörténeti épületet húzott föl a szerző, megszólaltatva Tolnai Ottót, Basa Vik-

tort és Csehy Zoltánt, és Pilinszky *Apokrif*-ját illetően Marnó Jánost. A költők közötti párhuzamot Lengyel Balázs *Két Róma* című visszaemlékezésének egyik passzusa alapozta meg: „Irodalomtörténeti tény, hogy a Pilinszky-nél néhány évvel idősebb Toldalagi kezdeményezte azt a szuggesztív átható vershangot, amely a Trapéz és korlát idején Pilinszkyt jellemezte”. Vagy vegyék egy, talán Kőríz szívéhez közelebbi szerzőt és verset: Várady Szabolcs *Hadriánus-valtozatát*, amely kétségkívül bravúr a javából: *dupla szaltó a gerendán* az értelmező szerint, s aligha kell a versszeretőknek kételkedni benne. Ez a vers volta-képp fordításnak indult – bár én jobban szeretem használni versek esetében az átköltés szót –, aztán a második sortól átváltott Várady-versre, amit Kőríz „fordítói elégedetlenséggel” magyaráz. Idemácsolom az elemzés (és a gyűjtemény) utolsó bekezdését: „*Úgy gondolhatnánk, hogy dalt írni, dalt fordítani olyan, mint a hátra szaltó a gerendán: ha nem sikerül, nincs mód a javításra, legfeljebb megpróbál újat csinálni. Fordítói elégedetlensége folytán Várady Szabolcs rögtön költői dupla szaltót írt a levegőbe*”. (Zárójelben írom ide, hogy valami hasonló mutatvány, amikor versekről prózában ír az emberfia.)

Egy Angyalosi Gergelytől vett kérdéssel kezdtem a kritikámat („Hol költészet mostanában”), amit annál is inkább helyénvalónak érzek fölteni, mivel Kőríz a könyve első bekezdését is ezzel kezdi, volta-képp a költészet mibenlétén tűnődve a Simon Márton-vershez írott kommentárjában: „*Koronként változott, hogy mit tekintettek költészetnek. Lehet-e a költészet a slam, vagy sem? Vagy ma makáma, holnap verspróza? Vagy csak vers próza?*” Vagyis a dolgok közepébe vág, rávilágítva a *poeta. doc* tárgyára. Olvasva a verseket és a hozzá fűzött kommentárokat, volta-képp oda jutunk, hogy a költészetben mindent szabad, aminek van eredménye. Hogy a megidézett Angyalosi kedvenc szerzőjétől, Ignotustól hozzak erre egy használható definíciót: „*A művészet souverain, meg szabad*

csinálni, amit meg tud csinálni”. A költőnek nem írható elő, hogy hogyan alkosson, akkor is számottevő mű jöhet ki a tolla alól, ha a kordivat dagasztja a vitorláját, vagy a tradíció ugrózsámolyát használja föl, és persze az is kell hozzá, hogy a szerencse el ne hagyja. Vagyis a költészet mindenhol ott van, ahol jó vagy érdekes, esetleg furcsa vers születik.

Mivel a kötet összeállításakor egyéni szempontok játszottak közre (vagyis Kőríz felé lejt a pálya), ezért csupán magamnak jegyzek föl két hiányzó nevet, akitől verset vártam/várhattam volna: Weöresét és Kálnokyét. Mindkettőjüknek megvan az a bűvös, hallhatatlanságot biztosító Gottfried Benn-féle tíz vers; Weöressel új fejezet nyílt a magyar líratörténetben, Kálnokynál meg a Homálynoky Szaniszló-alteregóval és néhány korábbi remekével lépett a költői újítók, és nagy költők sorába. Arról nem is szólva, hogy például épp a Homálynoky-versek „epikolírismusával” tört utat az sok mai költő számára, és az ő szellemujja ott van azok közül a versek közül némelyiken, amelyekkel Kőríz is foglalkozik. Ez, persze, nem kelt bennem csalódottságot, hiszen a „kötet” tovább folytatódik a hetilap hasábjain, és ki tudná megmondani, hogy épp ki, mikor kerül sorra. Kőríz versbemutatói egyébként a nem szakmabeli olvasóknak is örömmel szolgálhatnak, és bizonyos szempontból kiindulási és tájékozódási pontot jelentenek a költészet évszázadaiban. Ezért is fog most vastagabban a ceruzám, mert Kosztolányi, ahogy mondani szokták, „a gyengém”. Nem örültem, hogy a Kosztolányi–Illyés csatározásról szólva, mely a népies rímhasználatáról folyt, Kőrízst – szerintem – igencsak elragadta a hév: „(...) *Illyés a népies költők nevében nem ép-*

pen az élő klasszikusnak, hanem inkább a vén hülyének címzett stílusban válaszolt”, idézet vége. Már csak azért is visszatetsző szóhasználat ez, mert – épp Kőríz ne tudná –, hogy mekkora becsben állt Kosztolányi Illyés szemében, és a *Puszták népe* költője az írói szolidaritás és az irodalmi értékmentés céljából – önzetlenségéből is példát mutatva – tíz kötetbe gyűjtötte össze, elsőként, Kosztolányi hátrahagyott munkáit, hatalmas szolgálatot téve a költő és író örökségének.

Amikor e-mailben megköszöntem a szerzőnek, hogy eljutott hozzám a könyve, köszönő szavaim végén azt írtam, hogy „van egy személyes vonzata is az egyik írásnak”; ez felkeltette Kőríz Imre érdeklődését: „a személyes mozzanatra külön kíváncsi leszek”, válaszolta. Befejezésül, kielégítve e kíváncsiságát, erről a „személyes vonzatról” rántom le a leplet. Könyve egyik darabjának a címe: *Kiénekelt szenvedély*, ebben Szőnyi Ferenc *Miféle Orfeuszát* mutatja be, és hívja fel a – jobbara csak műfordítóként ismert – Lator–Várady-féle irodalmi körhöz tartozó költőre és versére a figyelmet. Szőnyi valóban külön volt, operai alkat és „lágyszívű kántor”. Ha sokat nem is, de elég időt töltöttünk együtt, hogy bennem is ez a kép alakuljon ki. Párom, Szendrő Borbála legjobb barátja volt, engem pedig sokszor vitt kocsival ide-oda önzetlenül, ügyes-bajos dolgokat intézendő. És ha kifogyott az anekdotákból, a verseit kezdte mondani. Mindet fejből tudta. Ilyenkor leállította a motort. A *Miféle Orfeusz* sorai ma is a fülemben zengenek: „*Aki az életben vagy az irodalomban operai karakter, az szenvedélyes, de ezt a szenvedélyt, épp a kiéneklése révén, valahogy szublimálja*”. Különös kegy volt hallani.

